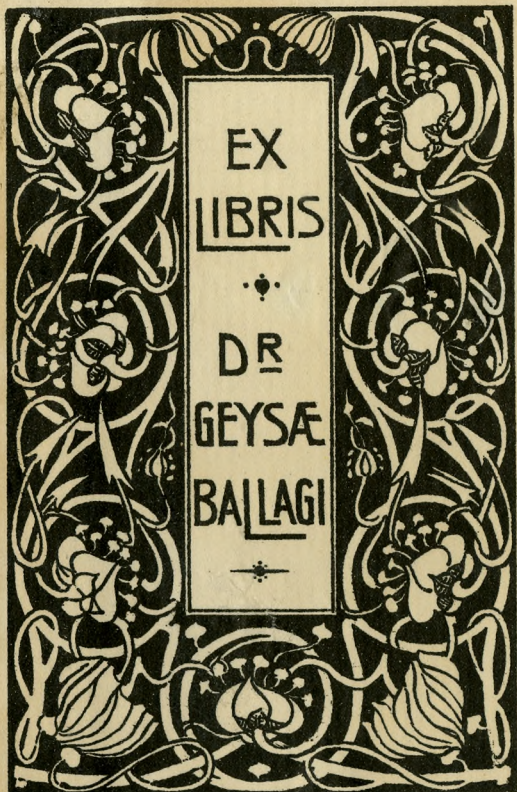
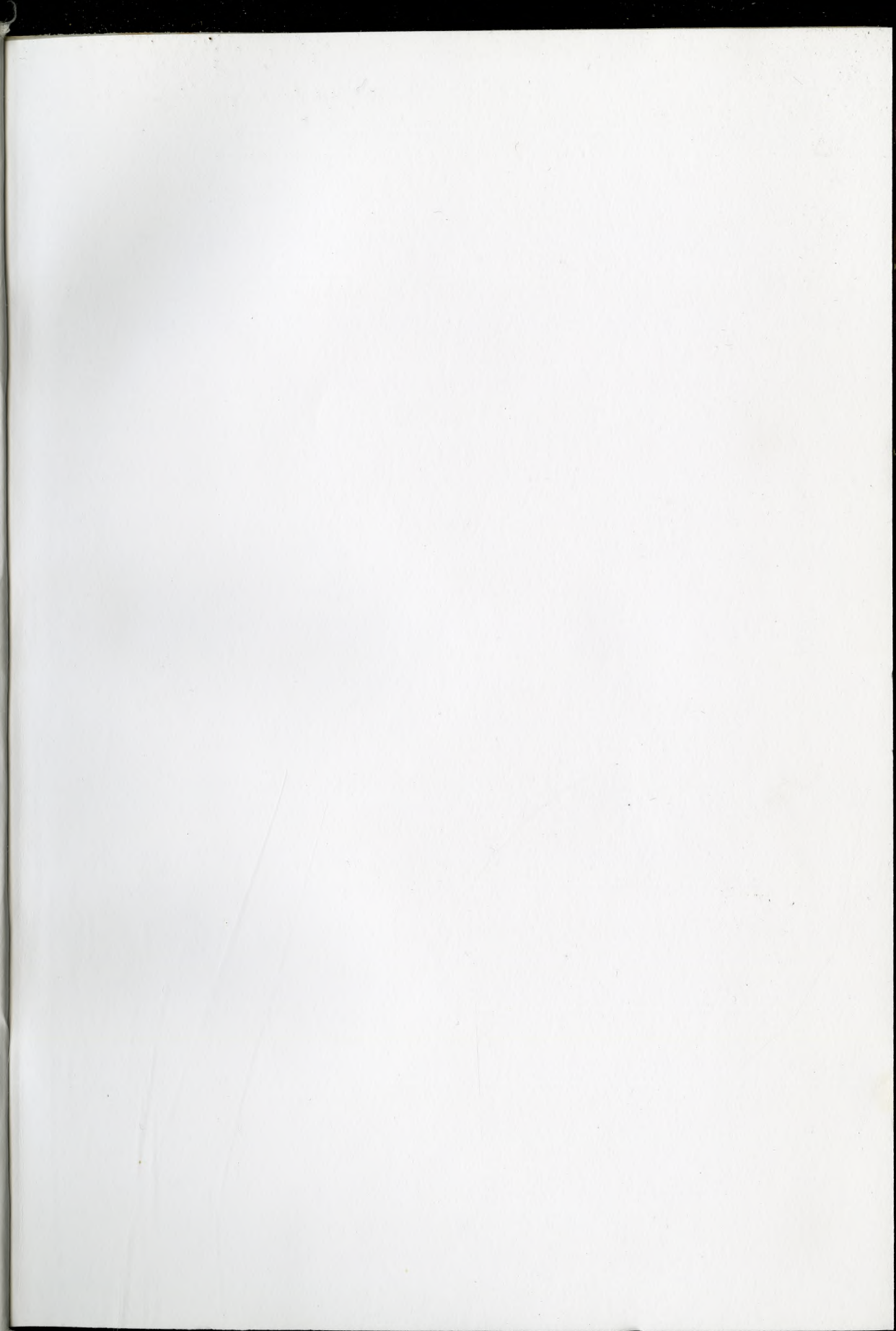

Bağcı 195

Ball 195 / 1-9

2012

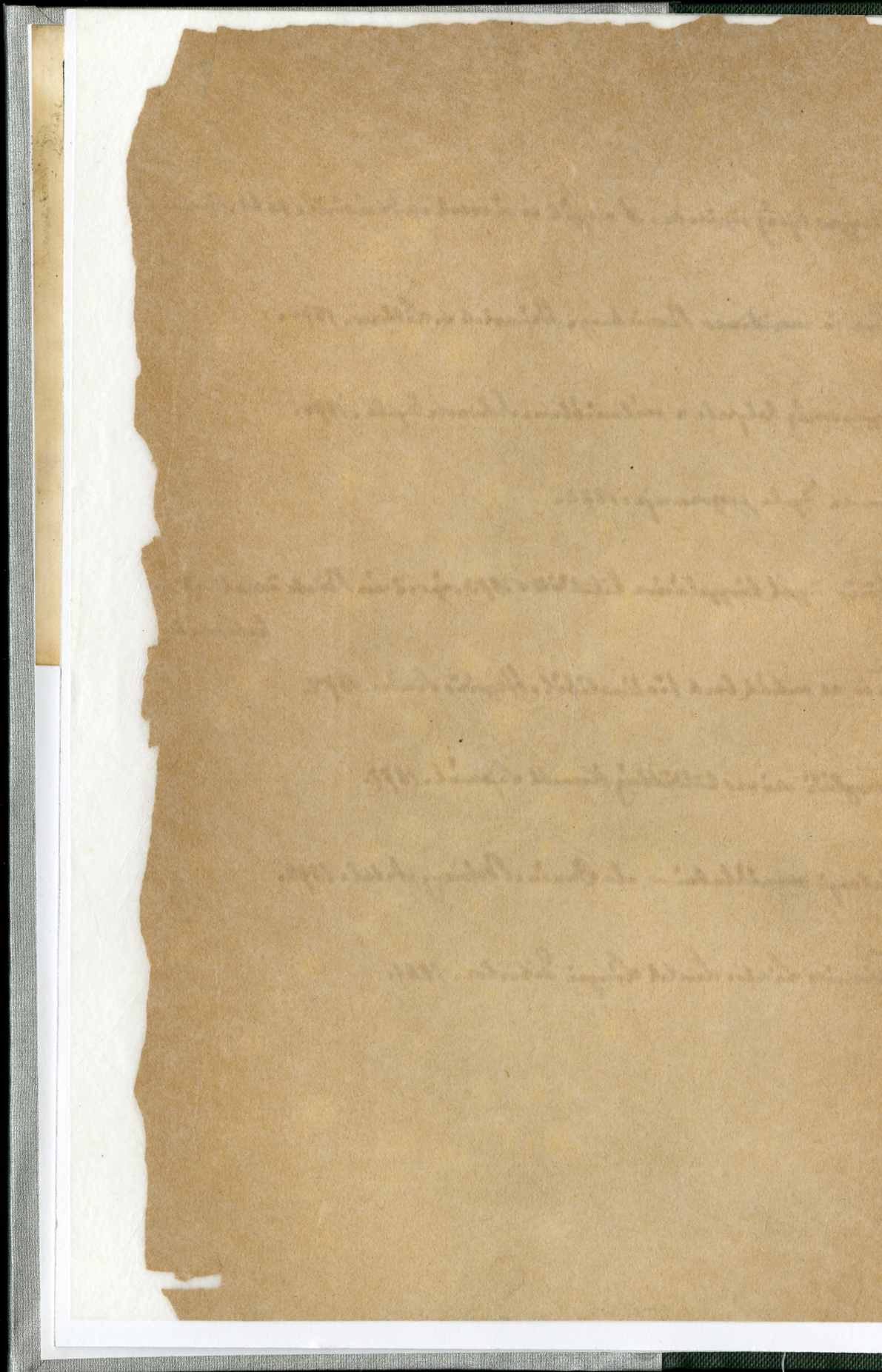
- 1.) 001 0006 305795
- 2.) 001 0006 305801
- 3.) 001 0006 305818
- 4.) 001 0006 305825
- 5.) 001 0006 305832
- 6.) 001 0006 305849
- 7.) 001 0006 305856
- 8.) 001 0006 305863
- 9.) 001 0006 305870

32 B

1805-1814

1

1. A Magyar nyelv vizsgálata. A nyelv és városok rendszéről. 1868. Békéscsaba.
2. Fiene in maritimer Berichung. Heinrich v. Littrow. 1870.
3. Magyar nyelv helye a nyelvészetben. Schwarze Gyula. 1870.
4. Schwarze Gyula programja. 1872.
5. A községi nyelv tantervéről kiküldött 1873. évi. 2-ára Bécsbe benyújtott
határozati
6. Tíz év az osztrák bank történetéből. Hegedűs Sándor. 1874.
7. A cselekvő és a keltető Könyv Lajossal. 1877.
8. Német nyelv tantervéről az al-Dunán. Bolezny Antal. 1878.
9. Könyv és László. László László László. 1881.

195

1806

1

A

MAGYAR UJSÁG RÖPIRATA.

A MEGYÉK ÉS VÁROSOK RENDEZÉSÉRŐL,

TEKINTETTEL

TISZA KÁLMÁN, KOVÁCH LÁSZLÓ és SZENTKIRÁLYI MÓR
E TÁRGYU RÖPIRATAIRA.

A szabadság híveinek.

KIADJA :

BÖSZÖRMÉNYI LÁSZLÓ

PESTEN,

Nyomatott Noséda Gyulánál, (barátok-tere 8-dik szám.)

1868.

61752790094

A

MAGYAR ULASAG

RÖRIRAT A.

A MTCYER ES VABOSOK

RENDZESEROL

TISSA KILASZ DOTIM KILASZ ES SIKERIRILTI MON
TIRKOTI KIRALYALAG

de asaband birinich

ESSZORMENY CASZLO

BESTEN

KÖNYVTÁRSZÁM: 102

A

MEGYÉK ÉS VÁROSOK RENDEZÉSÉRŐL.

MEGYÉK ÉS VÁROSOK
RENDEZÉSÉRŐL

OLVASÓINKHOZ.

A megyék és városok rendezése törvényhozásunk legfontosabb feladatai közé tartozik.

Előre látható volt, hogy azon politikából, mely a közösügyi törvényt létrehozta, csakhamar ki fog fejlődni a hatalom részéről az a törekvés, miszerint a törvényhatósági élet a maga törvényes jelleméből kiforgattassék. Minden politikának meg vannak a maga logikai kényszerűségei. Ilyen logikai kényszerűség ez is.

Azon hatalom, a melynek érdekében feláldoztatott az önálló nemzeti élet függetlensége, nem késhetik oly igények felállításában, a melyek nemcsak a megyék és városok szabadságaival, de általában az önkormányzat elveivel összeférhetlenek. A közösügyes törekvés, miután feladta a nemzet szabadságát, az ország kormányzatában a szabadság megsemmisítésére alkalmasint kezet nyujtand az önkormányzat alsóbb fokozatain is. Ezen ösvényen a közösügyi politika nem megy, hanem sodortatik.

A képviselőházhoz az ország különböző részeiből érkező kérvényekből látszik, hogy a nemzet ébredni kezd ezen fenyegető veszélynek öntudatára. Természetes.

Ki a közérdekekkel foglalkozik, a ki vizsgálja közállapotaink természetellen abnormitásait, a ki látja, hogy a kormány valóban elkezdette már a törvényhatósági szabadság elleni hadjáratát; nem menekülhet azon gondolattól, hogy a megyék és városok jogait a törvényhozási rendezéssel biztosítani, s a közösügyi politika gyászos következéseit legalább

IV

a belszabadság részbeni megmentésével, a mennyire lehet, ellensúlyozni, égető szükséggé válik.

Pár hónappal ezelőtt a köztörvényhatósági önkormányzat biztosításáról szóló rőpirat kiadását eszközöltük.

Czélunk volt felkölteni a figyelmet azon elvek és azon alapeszmék iránt, melyek a rendezés kérdéseiben vezérfonalul szolgáljanak. Tudtuk, hogy ezen kérdésekkel a közvélemény foglalkozik, s azokat tüzetesen tárgyalni a törvényhozás is kénytelen leend. Ohajtottuk, hogy a gondolkozó közönség mindenekelőtt az alapelvekre nézve teljes tájékozottsághoz jutni igyekezzék.

Most egy lépéssel tovább megyünk. A jelen füzet, melyet olvasóink kezébe adunk — az elvek alkalmazásával foglalkozik.

Az elvek gyakorlati értéke mindenkor attól függ, vajjon lehet-e azokat magára az életre alkalmazni. S az alkalmazás mutatja meg másrésről az elvnek helyességét. Meg vagyunk győződve, hogy a rendezési kérdések megoldását illetőleg a jelen füzetben oly nézetekkel találkozunk az olvasó, melyek minden kételyt elenyésztethetnek arra nézve, hogy az ország kormányzatában teljes és valódi felelősség mellett a politikai szabadságot is fenntartani lehetséges. Lehetséges annak, a ki ezt valóban akarja; annak, a ki nem absolutismusra, nem a kormányzat centralisatiójára törekszik.

Törvényjavallatot e füzetben nem mellékelünk. Egy oly törvényjavallat, mely a jelen füzetben előadott nézeteknek megfelel, jóformán e nézet codificálásánál nem leend egyéb.

A közönség ismerkedjék meg e füzet tartalmával, a mint megismerkedett a köztörvényhatósági önkormányzat biztosításáról szóló füzetben előadott alapelvekkel. És mi hazafiúi kötelességünknek tartjuk e fontos tárgyra nézve lapjainkban egy kodificált törvényjavallattal is előállani, mielőtt a képviselőházban a megyék és városok rendezésének kérdése napirendre kitűzetrék.

TARTALOM.

I.

A megyék, a városok törvényhatósági állásának megszüntetésére irányzott törekvések. — Egymáshoz viszonya az ország kormányzatában függetlenségnek, a megyék és városok törvényhatósági önállóságának és a szabad községi életnek. — Szabad községi önkormányzat és nagyvárosi népesség fejlettebb értelmiség mellett sem pótolhatják a törvényhatósági szervezet hiányát. — A megyék és városok törvényhatósági jogainak fenntartása össze nem fér azon politikával, mely feladta az ország kormányzatában önállóságot. — Az utóbbi országgyűlés intézkedése a megyék politikai életének megrontására szolgál. — A július 8-ki kormányrendelet hordereje. — Az ország kormányzatában függetlenség bekövetkezhető helyreállítása sem teendi feleslegessé a megyék és városok törvényhatósági szerkezetét és hivatásukat. — A parlamentarismus tulajdonképeni értéke monarchiában. — A parlamenti kormányban a nemzeti egyéniség nyer kifejezést, a szabadság biztosítékát azonban az önkormányzati institutiók összege képezi. — Ezek közt legfontosabb a megyei szerkezet. — A törvényhatósági élet a parlamenti kormányzás centralisáló törekvéseit ellensúlyozza.

II.

Fő szempontok a megyék és városok rendezése körül. — A rendezés sürgetőssége a megyei életből kiirtott erőnek visszaszerzése végett. — A mostani országgyűlési többség részéről bekövetkezhető rendezésnek veszélyei. — A parlamentarismus és miniszteri felelősség miatt nem forog fenn semmi szüksége annak, hogy a megyék és városok törvényhatósági jogai megcsonkítassanak. — A 48-ki törvényhozás e részbeni intentiója. — A miniszteri felelősség és megyei intézmény között nincs semmi egyeztetni való. — Rendezésnél a kormányzat lehető legnagyobb decentralisálása szükséges a szabadság érdekében. — Minden centralisált kormány, a centralisált parlamenti kormány és a népképviselőt meghamisítására törekszik. A centralisatio elzibbasztja az egyéni törekvést és kiöli az egyesülési szellemet. — A megyéknek és városoknak egyszerű közigazgatási közegekké degradálása meg nem engedhető. — A törvényhatósági élet hiánya tette lehetővé az országos önállóság feláldozását; annak helyreállítása teszi lehetővé ennek visszaszerzését. — A megyék és váro-

sok politikai súlya mind törvényhozási befolyás, mind végrehajtás tekintetében rehabilitálandó. — A rendezés legtisztább demokratikus alapokra helyezendő. — Ezt kívánja a nemzet erkölcsi s anyagi erejének kifejtése. — A democratia általános szavazat jogot kíván. — A nemmagyar nemzetiségek megnyugtató s kielégítettése csak democrat alaponi rendezéssel válik lehetővé.

III.

A nép politikai jogairól. — A törvényhozásbani részvét általában. — A nemzeti törvényhozás alapelve, hogy az a valóságos többség érvényesülése által a közakarat kifejezéseül szolgáljon. — A népképviselőt elve a honpolgárok egyéni akaratának teljesen egyenjogu súfában áll. — A törvényhozás egy kamarai rendszerrel. — A mostani felsőháznak senatussá leendő átalakítása. — A képviselőház tagjainak nép általi közvetlen választása. — Születési felsőház. — A felsőház tagjainak egészen vagy részben a kormány általi kinevezése. — A senatus tagjai kizárólag a megyék és törvényhatóságok által választandók. — Tulajdonképeni törvényhozótestület csak a képviselőház. — Sem a kormányt sem a senatust veto nem illeti. — A senatus feladatai. — Az alaptörvények fenntartása fölötti örködés joga úgy, hogy ez a gyökeres reformok meghiúsítására ne fordíthatassék. — A megyei s városi közgyűlések különös meghallgatása alaptörvények változtatása körül. — A senatus esküdszéki bíraskodása a vád alá helyezett miniszterek fölött a ténykérdésben; a törvény alkalmazása az ország legfőbb törvényszékét illetően, melynek tagjai a képviselőház által választandók. — A bírói és közigazgatási tisztviselők elmozdítása alkalmatlanság miatt, senatusi esküdszék által. — A legfőbb országos törvényszék tagjai által elkövetett sérelmek orvoslása a senatus esküdszéki bírósága által eszközözendő.

IV.

A senatus és képviselőház tagjainak választásáról, és lehető visszahívásukról. — A senatus tagjainak száma. — Kisebb megyék és városok egy, a nagyobbak pedig két-két senatus tagot válasszanak. — A megyei területek revisiója. — A törvényhatóságot képező városok törvénybe iktatása. — A törvényhatósági állásba helyezésnek módja és feltételei. — Egy város visszahelyezése az illető megyének törvényhatósági kötelékébe. — A senatus tagjai mennyi időre választassanak. — A törvényhozási népképviselők szabad választása. — A választási törvény változtatásának szüksége. — Az általános szavazatjog alkalmazása, s e jog gyakorlásának feltételei. — A szavazatjog gyakorlása a katona kötelezettségi kor elérésevel kezdődik. — A honvédelmi ügy rendezésének e szempontból rendezése. — A szavazatjog gyakorlásának másik feltétele, hogy a szavazó olvasni tudjon. — Ennek visszahatása a nép nevelésére. — A kisebbség jogos érdekeinek biztosítása, a szavazatok függetlenségének biztosításával. — Titkos szavazás. — A választásoknak ugyanazon naponi eszközölése. — A szavazásnak városrészenként s különösen a ke-

rületekben, községenként kell történnie a szavazásbani függetlenség és jogegyenlőség fenntartása végett. — A választók és választottak közötti összhang biztosítása ugy a senatusban mint a képviselőházban. — Az utasításjog elvetendő azért, mert a nemzet törvényhozási erejét decentralizálja. — A kormány azon kiváltsága, hogy a képviselőházat feloszlat-hassa, meg nem állhat. — A képviselőházbani többséget elvesztett kormány feltétlenül visszalépni tartozik. — A megyék és városok képviselő-testületeinek azon joga, hogy egy senatus tagot visszahívhassanak, és ke-rületekben a nép azon joga, hogy egy képviselőt visszahívhasson, miké-ppen szabályozandó.

Miért nem feleltek meg közállapotaink az országgyűlésileg alkotott törvényeknek? — A törvényhozás és a törvények végrehajtása közötti összhang előállítására törekedni szükséges. — A közakarat érvényesülé-sének elve abban áll, hogy semmi sem történhessen, mi azzal ellenkezik, e mindaz megtörténjen, mit a közakarat kíván. — A végrehajtási orga-nismus feladata, hogy általa a törvények uralkodása nyerjen életet. — A törvényhatóságok ellenszegülési joga a törvényellenes kormányi rende-letekkel szemközt. — Az egyének és testületek hasonló joga a közigaz-gatási tisztviselővel szemközt. — A törvényes határozatok, s törvényes rendeletek okvetlen végrehajtásának biztosítása, a törvényellenes intéz-kedések végrehajtásának azonban lehetlenné tétele. — A törvényes ren-deletek iránti engedelmesség elve, s a törvényellenes rendeletek iránti fel-rételes ellenszegülés. — A feltételes ellenszegülési jog gyakorlatának sza-bályozása. — Az ellenszegülés elvének és a felelősség elvének egyesítése. — A végrehajtási közegek feleletre vonása az illető politikai közegek ál-tal. — Utólagos feleletre vonás. — A törvényellenes intézkedések foga-natosításának meggátlása a felelősség érvényesítésével. — A kormányzati s közigazgatási tisztviselők személyi felelősségének gyakorlati jelentősége s alkalmazása. — A kormány s a törvényhatóságok között felmerülhető összeütközésekből származó kérdések megoldására nézve felmerült külön-böző nézetek megvilágítása. — Az összeütközési kérdések szabályszerű törvénykezés útján bíróilag döntendők el.

VI.

A törvényhatóságok és ezek egyes részeinek organismusa politikai ugy mint végrehajtási tekintetben. — Az országnak megyék szerént újbóli felosztása eszközendő. — Szinte törvényhozási intézkedés tárgyát képezi az is, hogy mely városok képezzenek önálló törvényhatóságokat. — Az ország felosztás további fokozatán a törvényhatóságok tagozatai a kerületek. — A kerületeknek politikai mint végrehajtási tekintetben azonosoknak kell lenniök. — A mezővárosok állása a megyében. — A megyéknek és városoknak kerületekre való felosztását maga az illető törvényhatóság eszközli. — A községek önkormányzati állása, — Cse-

kély számú népességgel bíró falvak és puszták szabad községi kapcsolatba egyesülése. — A megyei törvényhatóság feladata e tekintetben. — Törvényhatóságok, kerületek, és községek különböző fokozatú politikai egységeket képeznek, és a magok körében úgy politikai, azaz törvényhozási illetőleg határozási és választási, valamint végrehajtási jogok gyakorlatára hivatják. — A politikai valamint a végrehajtási jogok saját közegek által gyakoroltatnak. — Községekben a politikai joggyakorlat közege a a népgyűlés. — Mező-városokban a politikai közeg részint népgyűlés, részint képviselőtestület. — A törvényhatóságot képező városok és megyék politikai közegei a törvényhatósági képviselőtestületek. — Ezek elemeire és alkatrészeire nézve felmerülő különböző nézetek megvilágítása. — Ezen testületeknek tisztán népképviselési alappal és szervezettel kell birniok. — Tagjaik száma a nép számaránya szerint változik. — A tagok mennyi időre, kik által és mi módon választandók. — Titkos szavazás. — A választásnak községek általi eszközlése. — A kinevezett főispánok állásának megszüntetése. — A törvényhatósági tisztviselő annál fogva, mert tisztviselővé megválasztatott, nem tagja a törvényhatóság képviselő testületének. — A törvényhatóságot képező megyék és városok végrehajtási organismusa. A törvénykezés tökéletes külön választása a közigazgatástól. — A telekkönyvi kezelés és minden peren kívüli tárgyak nem törvénykezési természetű része a közigazgatási közegekre átruházandó. — A törvénykezési közegek. — Békebírák és községi egyes bíróságok. — Kerületi s mező-városi társasbíróságok. — A községi egyes bírák és ezen társas törvényszékek első folyamodású bíróságokat képeznek. — Megyei s városi törvényszékek mint tisztán felebbviteli bíróságok. — A közigazgatási organismus egyes tisztviselőkből áll, kik illető politikai hatóságuktól függenek. — Ezek száma, hatásköre és hivatal utasítása az illető politikai közeg által állapítandó meg. — A közigazgatás ellenőrzése végett közigazgatási tanácsok felállítása. — Törvénykezési s közigazgatási minden tisztviselőt közvetlenül a nép választ. — A candidatio eltörlése.

VII.

A törvényhatóságok és községek politikai valamint végrehajtási organismusának feladatai, s az organismus működése. — Azon esetek, melyekben a törvényhatóságot képező megyék és városok képviselő testületei választási jogot gyakorolnak. — Nyilvános szavazás. — A törvényhatósági közgyűlések határozati jogainak főtárgyai. — A törvények kihirdetése alkalmából végrehajtás iránti intézkedések. — A kormányzat ellenőrzése a felsőbbi rendeletek megvitatásával, és az ennek folytán szükséges intézkedésekkel. — A statutarius jog gyakorlata s terjedelme. — A köznevelés ügyéből mi illeti a törvényhatóságot. — A közlekedési eszközök azon része, mely a törvényhatóság intézkedése alá tartozik. — Az önadóztatási jog gyakorlata. — Ennek kormányzására irányozott nézetek. — Országgyűléshez intézendő előterjesztések és kérvények megállapítása. — A levelezés joga. — A mező-városok és községek önkormányzatának azon része, mely politikai jogok gyakorlatára vonatkozik. — Az orvoslás módja törvényhatósági, mező-városi s községi határoza.

X.

tok ellen. — A közgyűlések tartásáról. — A végrehajtási organismus működése megyékben, városokban, mező-városokban és községekben. — Törvénykezés. — A közigazgatás kezelése egyes tisztviselők által. — A közigazgatási tanácsok hivatása. — A közigazgatási közegek intézkedése elleni orvoslát, panasz illetőleg folyamodás útján.

FÜGGELÉK.

Jegyzetek. — Hivatkozások. — Észrevételek.

I.

Törvényhatósági jogaink megmentése, s a megyei szervezetnek helyes alapon rendezése nagy fontosságú kérdést képez mind hazánk és nemzetünk jövő sorsára, mind polgári s politikai szabadságunk biztosítására nézve. Elismeri ezt minden független párt, minden független politikai törekvés egyiránt.

Vannak, kik az uralkodás historiai jogait érvényesebbeknek tekintik a nemzet elidegeníthetlen népfelségi jogainál, melyeket pedig minden nemzedék, a korábbi nemzedékek jó vagy rossz elhatározásaitól egészen függetlenül gyakorolhat saját érdekei s belátása szerint. Vannak, kik azt hiszik, hogy fennálló politikai kapcsolatainknál fogva, melyek Ausztriához lánczolnak bennünket, a magyar jogositva sincs egészen önálló nemzeti állam-lét megalapítására, hanem bizonyos alárendeltségi viszonynyal meg kell elégednie. De vannak olyanok is, kik a magyart sem szám, sem erkölcsi erő tekintetében nem tartják képesnek arra, hogy önálló állami politikát követhessen, s önczéllal bíró állást követelheszen Európában.

Az ily meggyőződéssel bírók részéről senkit sem lephet meg, ha a megyei rendszert törvényhatósági jelleméből kiforgatni, s az adminisztrációnak határozó akarat nélküli gépezetévé átalakítani igyekeznek.¹⁾

Ha azon épen oly indokolatlan mint hazafiatlan, épen oly könnyelmű mint gyászossá válható jogfeladások után, melyekkel a deák-párt utat nyitott arra, hogy az osztrák kormány gyorsabban haladhasson azon cél felé, mire századok óta következetesen törekszik, s mi nem egyéb a magyar nemzet állami életének megszüntetésénél, s hazánknek egy osztrák birodalmi eszmében való felolvasztásánál; — ha ezen jogfeladások után még elérhetné a most uralkodó párt

azt is, hogy a megyék és városok megszűnjének törvényhatóságokat alkotni, megszűnjének oly szerves institutiót képezni, mely az osztrák törekvésekre nézve igen nagy gátul, s az alkotmányoknak, az ország jogainak, a törvények uralkodásának ugyanannyi öreül, a valódi önkormányzat teljességének a hatalmi cselszövések által megközelíthetetlen s erőteljes organismusául szolgálnak, — ha még sikerülne ez is: akkor valóban elmondhatnók, hogy — consummatum est!

Annyi hányatás után, mely a nemzetet érte, annyi szabadság küzdelem után, melynek sikerét csak a kitartás biztosíthatá, végre a nyugalom bekövetkeznék.

Hanem e nyugalom természetesen a sir nyugalma lenne. Azon sirnak nyugalma, melybe a végzet vaskarja betaszit minden oly nemzetet, mely az állami függetlenségért, a szabadságért és e kettőnek valódi biztosítékaiért sikerrel küzdeni nem tud vagy nem akar, — minden oly nemzetet, mely a haladási érdekek láncolatából akár erőszakosan kilöketik, akár kivonja magát az élet kötelességeitől s a küzdéstől félelem miatt.

És gondoljuk meg, hogy a nemzetek közül, melyek a sirba taszítatnak erőszakoskodó ellenek által, — a történelem tanúbizonysága szerint, némelyek igen hamar, mások századok multával feltámadnak, s új életet kezdenek megint: de végkép elenyészik az a nemzet, mely az állami megsemmisülést, az idegen hatalombani feloldadást önként fogadja el. Hány ily nemzetnek neve is csaknem egészen kiveszett már az emberiség emlékei közül!

És a nemzeti elsüllyedést nálunk nemcsak azok segítik elő, kik oly egyességre léptek, hogy előbb az állami lét biztosítékát, az ország kormányzásában teljes függetlenséget, s a magyar hadsereg önállóságát, azután pedig a polgári s politikai szabadság biztosítékát, s mely e mellett államiságunk visszaszerzésének teréül s eszközeül, s a hazaszeretet szent lángjának száz tűzhelyéül szolgálna, a megyei szervezet önállóságát megsemmisítsék.

Elősegítik azok is, a kik ékes szavakban hirdetik a megyei szervezethez való tántoríthatlan ragaszkodásukat, mellőket verik az ország előtt, hogy a „megyének mindazon körét, melyet azelőtt birt, közigazgatási, igazságszolgáltatási, és állampolitikai, sőt törvényhozási tekintetben is biztosítani kívánják“²⁾, midőn azonban t e n n i kellene úgy miként szólanak, midőn az élet azon kérdést teszi fel, vajjon az, a mit

hirdetnek, komoly akarat-e vagy csak játéka a szabadelvűségnek : akkor a világos törvény sérelmével³⁾ szövetségbe lépnek az osztrák párttal, hogy a megyét jogainak megtagadására bírják, és a törvényellenes kormányi rendelet előtti meghajlásra kényszerítsék⁴⁾.

Vannak elegenden, a kik úgy vélekesznek, hogy ha a nemzet ösztönszerű ragaszkodása, melylyel az önkormányzat és a törvényhatósági jogkör gyakorlásának megyei szerkezete iránt viseltetik, — homloktámadásokkal megtörhető nem volna, meg lehet kerülni ezt az erőt, oly térre vezetvén a kérdést, melyen a kormány törekvésének eszközei, a szabadelvűség zászlóját lobogtatva, megteveszthetik a közvéleményt. A szabad községi rendszert hangoztatják a megyei szerkezettel szemközt. A szabad községek széles önkormányzatát szembe állítják a megyével, a mint a megyei szerkezetet szembe állították a parlamenti kormányzattal.

Ha vizsgáljuk azon tényezők természetét, melyek a legutóbbi néhány év alatt döntő befolyást gyakoroltak, egy részről a bécsi kormány elhatározásaira s a kormányval kéz alatt összeműködő szövetséges magyarok taktikájára, más részről a deák-párt nevezetes részének s pedig talán jobb részének is nézeteire: lehetlen hogy fel ne tűnjék előttünk, miszerint a nemzet közvéleményében előbb ama vélemény számára igyekeztek tért szerezni, hogy az alkotmánynak csak országgyűlésileg alkotott törvények uralkodásának főbiztosítékát megyei szerkezetünk képezi s így azon esetre, ha ennek helyreállítása remélhető, az ország kormányzatában teljes függetlenségnek a 48-i törvényekben kifejtett feltételeiből egyet és mást nyugodtan el lehet engedni az osztrák hatalommal kibékülés kedvéért s az osztrák kegy megnyeréseért.

Midőn aztán a nagy jogfeláldozásokat keresztül vitték s az ország kormányzatát önállóságának feltételeiből kivetkőztették, most azt akarják elhitetni a nemzettel, hogy az ország kormányzatában függetlenség s ennek biztosítékai h e l y r e v a n n a k állítva teljesen, következőleg a megyére, mint alkotmányos biztosítékra, s mint törvényhatósági szervezetre többé semmi szükség.

Egészen ez az irány, ez a törekvés, ez a taktika nyilvánul azon szándokban is, hogy a szabad község, a községi széles önkormányzat a megyei szerkezettel szembe állíttassék. Azt mondják, hogy ha az önkormányzat a szabad községi életben kifejtve s törvényhozásilag biztosítva lesz, pedig ezt

tagadhatlanul ki kell fejteni s biztosítani — akkor a megyei szervezet fontossága csökkenni fog, s törvényhatósági leglényegesebb jogaiból egyet s mászt fel lehet áldozni minden veszély félelme nélkül a végett, hogy közte s a parlamenti kormányzat között — mint mondogatják — kiegyenlítést lehessen eszközölni.

Mikor aztán a megyei szervezet ki lesz vetköztetve törvényhatósági jelleméből, midőn a kormány szolgálatába kényszerített adminisztratív közegnél nem lenne egyéb: akkor kétségtelenül azzal állanának elő, hogy ime a megyei szervezet mint önkormányzati törvényhatóság helyre van állítva s így a községi szabad életnek oly nagy kört engedni többé semmi szükség,

Ez a természetes fokozat a jogfeladások ösvényén, melyre a deák-párt sodorta a nemzetet. A jog, függetlenség, szabadság biztosítékainak feláldozása egyik oldalon, kérelhetlenül jogfeláldozásokat, a szabadság korlátozását vonja maga után más oldalon is. A jog függetlenségét biztosítani, a szabadság igényeit kielégíteni az önkormányzat bármely fokozatán lehetlen másképen, hanem ha biztosítást és kielégítést találnak azok egyiránt minden fokozaton.

Nincs nagyobb tévedés mint azt hinni, hogy jogfeláldozásokkal lehet eljutni jogok biztosításához, s hogy a szabadság bármely biztosítékának feláldozása előmozdítani képes legyen a szabadság élvezetének kifejtését.

Az országos kormányzatábani függetlenség bukása, a törvényhatósági jogok megsemmisülését vonja maga után és a törvényhatósági élet elsüllyedése után, a mint egy részről kétszeresen nehézzé válik a nemzeti önállóság visszaszerzése, úgy másrésztől a szabad községi életet, a községi önkormányzatot akár kifejteni akár biztosítani lehetetlen. Ezért tartanók a legnagyobb szerencsétlenségnek, kivált jelen viszonyaink között a megyei szervezet törvényhatósági jellemének megsemmisítését, vagy bár mily alakban, bármily ürügy alatti csorbítását.

A szabad községi élet fontosságát bizonyára érezzük mi is. Jogosultságát mind a kormánnyal, mind a megyével szemközt teljes mértékben elismerjük, Nem tartozunk azok közzé, a kik a községek önkormányzatáról szólva tulajdonképen csak oly községi rendszert akarnak, a mely a községi élet nyilvánulását minden tekintetben lenyűgöző szabályok közzé szorítva, csak egy felülről forgatott keréknek akarja tekinteni az adminisztráció gépezetében.

A község jogai nem lehetnek csupán a hatalmi kegy morzalékai.

A község a mint első formációja az állami rendszernek: egyszersmind azon fokozatot képezi az önkormányzati, a politikai s polgári jogok gyakorlásában, a mely fokozaton az individuum, a polgár legközvetlenebbül foly be a közdolgokba, s legközvetlenebbül örökös összes jogainak épsége fölött. A község azon első láncszem, mely a haza polgárait viszonyba hozza az állam eszméjével s az állam érdekeivel.

A mely polgár nem viseltetik érdekeltséggel saját községének ügyei iránt, annak érdekeltsége a haza közdolgaiban többen vagy csupán az egyéni emelkedésnek eszköze: az egyéni ambíciók fogantyúja, vagy a mi rosszabb, egyedül arra szolgál, hogy a közügyet önző céljaira a hatalombani részvét megszerzésére s meggazdagodásra kizsákmányolhassa.

Azon nép, mely a községi életben értelmi serkölcsi erejét nem érvényesíti, a haza közdolgaiban rendszerént nem egyéb a hatalomnak vagy az egyéni ambícióknak mindenki által elámitható, mindenki által megszerezhető s így soha meg nem bízható eszközénél. A község a polgári tevékenységnek úgy szólván elemi iskoláját képezi.

Ily nézetektől áthatva természetesen akarjuk, hogy a községi élet mindazokban, a mik a községet magát s ennek közvetlen ügyeit illeték, de azokban is, a miket a közigazgatásnak és az igazság szolgáltatásának feladataiból megoldani képesek, és meggyőződésünk szerint igen sokat képesek megoldani — a megyei törvényhatóságnak úgy mint az országos kormányzatnak az emberi méltóságot és a polgári önállóság érzetét egyiránt sértő gyámkodása alól emancipáltassék.

Akarjuk, hogy a községek az önkormányzatnak mind azon politikai, közigazgatási s törvénykezési attribútumaival, melyeket a rendőri állam a hatalom, vagy ennek adminisztratív közegei számára szokott sequestráltatni, melyek azonban minden valódiilag szabad államban a községeket illetik — teljes mértékben felruháztassanak.

Hanem az ország alkotmányosságának, és a szabadságnak általános érdekeit tekintve, vajjon célszerűnek látszhatik-e, hogy az ország jelentékeny része, s tán épen a magyarabb része mintegy darabokra szedve elégedjék meg a szabadságnak azon mértékével és azon biztosítékával, melyet a községi önkormányzat magában véve nyújthatna? S vajjon még a községek ezen önkormányzati joga is biztosságban érezhet-

né-e magát csak huszonnégy órára is szemben a hatalomnak mindig terjeszkedésre irányzott igényeivel.

A szabad községi élet nélkülözhetlen láncszem az ország alkotmányos intézményei között. De nem bírhat elég erővel arra, hogy elalkudozott önállóságnak visszaszerzésének bázisául szolgáljon; arra sem, hogy sikerrel védje a polgár jogait és politikai szabadságát; de még csak arra sem, hogy saját lételének biztosítékát képezze.

Igaz, hogy vannak nagy városaink, melyek a nép erejét egyesítő megyei szerkezet megrontása után is még mindig jelentékeny hatást gyakorolhatnának az ország jövő sorsára s a szabadság helyreállítására. A nagy városok, a népszám tömegénél, s a fokozottabb értelmiségnél fogva még mindig figyelmet érdemlő gyújtópontja volnának a politikai küzdelemnek. De e részben is forognak fenn oly szempontok, melyek arra vezetnek bennünket, hogy azon szabadsági nagy célok elérésére, melyek előttünk lebegnek, s azon akadályok leküzdésére, melyek utunkban állanak, magában nagy városaink lételésében eléggé megnyugtató emeltyűt és teljes biztosítékot nem láthatunk,

Azon városaink, melyek egy pezsgőbb politikai s társadalmi életnek gyújtópontjait képezhetik, nagyobb részben, ha nem mondhatók is német ajkú városoknak, de bizonyos, hogy a nem magyar nagy városokban, melyek mindenesetre többséget képeznek, — a vagyonos osztály nyárspolgári szelleme nagyon alkalmas, kész is a reactionarius sugallatoknak, s a a mi ezzel egy, a hazánk önállóságával és a szabadság igényeivel homlokegyenest ellenkező osztrák sugallatoknak befogadására. Az értelmiség nem képes mindig ellensúlyozni ezen reactionarius irányzatot.

A jelen állapot e tekintetben nem mérvadó ugyan; mert azon rémületes politikai corruptió daczára, melybe a csaknem két évtized hazaellenes nevelési rendszerével szellemileg megrontott, s az elnyomás és tönkrejuttatás annyi eszközével kiéheztetett városi intelligentia, mely most hivatalok hajhászata, s a hatalmi-kegy után veti magát, a közéletémbresztő zajára vissza fogna nagyobb részben térni politikai s társadalmi kötelességeihez, vagy túlszárnyaltatnék azon ujabberők által, melyek független irányu miveltségre törekedve a haladás és szabadság zászlója köré csoportosulnának.

Igen, de meg kell gondolnunk, hogy ez csak élénk politikai élet mellett várható. Élénk és következetesen, ernyedetlenül előre törő politikai élet pedig nincs törvényhatósági

szervezet nélkül. A városoknak politikai s haladási tekintetben erőt nem a nagy népszám ad m a g á b a n v é v e, hanem ad kivált egyes népi s így jellem tekintetében nem egyöntetű városokban a lehetőleg jó szervezet.

A tömegek fölemelkedése roppant erővel hat a magokat túlélő intézmények eltávolítására, s egy egy nagy pillanatban győzelemhez juttatja azon eszméket, melyeket megérlelt az idő: hanem a folytonos szabadság csak a nép erejének szabályszerű s folytonos nyilvánulása mellett érhető el. Ezen szabályszerűséget a törvényhatósági szerkezet adja meg.

Mihelyt azonban a nemzet elfogadja azon gondolatot, hogy a megyei szerkezet megdöntessék, és a megyék törvényhatósági jellemüktől megfosztassanak: ez logikászerűleg okvetlenül azt vonná maga után, hogy törvényhatósági jellemüktől megfosztassanak a városok is, és akkor önkormányzatuk az egyszerű községi élet színvonalára leszáll. Az ily városok az alkotmánynak és szabadságnak erős védőfalát többé nem képezhetnék.

Tegyük fel azonban, hogy az értelmiségben felülkerekedő szabadelvűbb irányzat, nagy erőfeszítéssel párosulva pótolni tudná valamiképen talán associatiók útján a városok törvényhatósági állásának elkobzott előnyeit. Fogadjuk el ezt mint bizonyost, a mi pedig előzményül alkalmasint nagy politikai rázkódásukat feltételez: és aztán tegyük fel a kérdést, vajjon az egész nemzet haladási s alkotmányossági érdekeit illetőleg meglehetne-e nyugodnunk ezen kilátásban; midőn másfelől a megyék törvényhatósági jellemének megszüntetésével az ország lakosainak mintegy három negyedrésze, mely nem nagy városokban él, a közélet egyesítő gyűpontjait teljesen nélkülözné, s ez uton politikai súlyát épen a legfüggetlenebb magyar elem a volt nemességből s a szabaddá lett földmivelő osztályból alakult kisebb birtokosság csaknem egészen elvesztené.

A megyei szerkezetnek, mint törvényhatósági szerkezetnek megszüntetésével a megyék, melyek az ország polgárainak három negyedét foglalják magokban, darabokra szakgatva, községekké szétszedve az osztrák kormány combinált befolyásának sokáig ellenállani képesek nem lennének.

Előttünk fekszik a példa, hogy 65-ben a megyék törvényhatósági életének elnyomása mellett, mily könnyen sikerült a deák-pártnak a választások nagyobb részét osztrák irányban és osztrák érdekekben hozni létre. — A ki okulást még ebből sem merit, az vagy tudva elfogadni

kész a nemzeti szolgaság gyalázatát, vagy annyira tudatlan, hogy az okok és okozatok között legvilágosabb összefüggést felfogni nem képes. Sem ezek, sem amazok számára nem írjuk észrevételeinket.

Hanem szólunk az értelmiség hazafias részéhez, és szólunk a romlatlan lelkű s tiszta felfogású nép nagy tömegéhez.

Valóban, ha meggondoljuk, hogy a megyék törvényhatósági közélete nélkül az osztrák befolyás állandósíttatnék nemcsak az administratív s törvénykezés önkormányzati függetlenségének elnyomásában, hanem állandósíttatnék különösen a képviselő választások körül is; — ha meggondoljuk, hogy így a szabadelvű törekvések csaknem egészen a városok körére szoríttatnának; — ha meggondoljuk, hogy aztán az osztrák irány a választások három negyedrésznél — egyes rendkívüli eseteket kivéve — folyvást sikerre számíthatna: könnyen ki lehet számítnunk a következtetéseket,

Ha egyszer a megyék törvényhatósági jellemükből kiforgattatnak, akkor le kellene mondanunk nemcsak arról, hogy politikai s polgári jogainkat és szabadságunkat a kormány elnyomási törekvéseivel szemben fentarthassuk, de le kellene mondanunk végképen arról is, hogy országunk függetlenségének a deák-párt által elvesztegetett feltételeit békés küzdelem útján visszaszerezhesstük.

Temészetesnek találandja mindenki, hogy midőn a megyék és városok törvényhatósági szerkezetének, azok összes politikai, törvénykezési s közigazgatási jogainak fentartását kívánjuk: nem hunyhatunk szemet azon veszély előtt, mely szabadsági érdekeinket e téren is, Austriávali összeköttetésünk-nél fogva különösen most, a közösügyi politika győzelme után fenyegeti. De mi ezen győzelem tartósságában nem hiszünk.

A megyék és városok rendezéséről szólva, mi tehát azon feltevésből indulunk ki, hogy hazánk önállóságát helyreállítani sikerülend, és hogy ez meg fog történni a törvényhatósági élet segélyével, nagy rázkódások nélkül, — vagy meg fog történni rázkódások kíséretén, ha t. i. a kormány ezt akarja, egészen elnyomván vagy a deák-párt segélyével megrontván a törvényhatósági élet önállóságát.

Azonban nem titkoljuk: hazánk független kormányzása mellett is féltendő a megyei szerkezetet. Féltendő a parlamenti kormány központosítási törekvéseitől.

Az a kormányzat, melyet szegény hazánk a szerencsétlen közös-ügyi alkuval kapott, nem az alkotmányos kormányzati formák centralisatióját, hanem egyszerűen a hadsereg s a burocratiára támaszkodó a b s o l u t i s m u s t hozza

magával. A magyarországi kormányzat mindaddig, míg a hadügy és külügy egészen, a pénzügy nagy részben a bécsi hatalom kezeibe van összepontosítva, a tartományi igazgatás és alárendeltség igényein túl nem emelkedhetik.

Vagy engedelmes eszköze lesz mindig a bécsi hatalomnak, vagy a mely pillanatban vonakodnék e szerepet játszani, lehetetlenné válnék. Egy kormány -- mely ennyire nélkülözi a függetlenséget — sem saját jogait óvni, sem az ország szabadságáért tenni valamit nem képes. A polgárok, a közösségek és a törvényhatóságok jogait is csak addig respectálhatja, míg Bécsben ellenkezőt nem kívánnak.

Sokan azt hiszik, sőt hiú reményekkel taplálkozva azzal ámitják magokat, a mi aztán veszélyes a közügyre néve, mert hatása alatt megernyed a jogérti küzdelem, — azzal kecsegtetik magokat, hogy a deák-párt politikájának exigen-tiái között is helyt foglal az, hogy a megyék, a városok törvényhatósági jogai helyreállitassanak. A deák-párt vezetői nyíltan azon vallomást tették, hogy a nemzet számára a közösügyi alku útján lehetlen volt kivinniök többet, mint a mennyit kivittek.

A helyes logika szerint ez annak beismerését foglalja magában, hogy többet akartak volna keresztül vinni, vagy hogy legalább is kötelességük lett volna többet eszközölni a nemzet javára, mint mennyit eszközöltek. Ha pedig ez így van, akkor fel kell tenni, hogy a deák-párt szinte fenntartani igyekszik a megyék és városok törvényhatósági jogait, mert bizonyos, hogy e nélkül azt a többet, a mit ki nem vihetett, békés úton kivinnie ezentúl még kevésbé sikerülend.

Hanem épen az a kérdés, vajjon a deák-párt nem volt képes, vagy inkább talán nem akart egyebet eszközölni mint a mit eszközölt, midőn az ország beolvasztását decretálta s oly rendszert állított fel, mely egy önálló Magyarországot, s ebben a szabadságot lehetlenné teszi. Ha mást akar vala eszközölni, tudhatá, hogy ebben a megyék és városok törvényhatósági életének helyreállitása biztos lépcsőzetül szolgált volna.

S akarta-e vajjon a megyék és városok jogainak és befolyásának előleges helyreállitását? Volt idő, midőn egy szavába került volna, hogy ez történjék. E szót kimondani óvakodott. Ellenkezőleg mindent elkövetett, hogy az osztrák kormány befolyásának kitett megyékben az osztrák irány mentől több helyütt diadalmaskodjék.

Nincs a deák-párt eljárásában semmi következetlenség,

ha az ország önállóságának feláldozása után czélba veendi a megyék és városok törvényhatósági jellemének megszüntetését.

Vagy talán a megyei életre vonatkozó eljárása nem ezen irányról teszen tanuságot?

Két oly tény van, a mi világot vét e kérdésre. Egyik azon határozat, melyet az országgyűlés a magyarországi kormány részére a megyéket illetőleg megszavazott.⁵⁾ Másik a Hevesmegyéhez intézett kormányi rendelet, mely által a deák-pártnak s az ebből származott mostani kormánynak intenciói teljes átlátszóságot nyernek.⁶⁾

Ha a mostani kormány Magyarországon azon czélt tűzhetette volna ki, ha szövetséges, a bécsi hatalom által meg lett volna engedve azon czélt tűzni maga elé, hogy az újabb változással az alkotmányosság érdekei számára szerezzon tért, és a törvények uralkodását érvényre emelje: akkor épen semmi szükség nem lett volna arra, hogy a fennálló törvények fogamatba vételének akár elkerülése, akár meggátlása végett rendkívüli meghatalmazásokat szavaztasson meg a felülmulhatlan engedelmességű országgyűlés többsége által.

Az országot újabb provisoriumokon hurezolni keresztül, nem szolgálhat egyéb, mint egyrészt a nemzet törvényességi érzékének megtompítására s másrészt arra, hogy ily módon, az erőszakkal előidézett és a mostani kormány által is fenntartott tényleges viszonyok kényszerítő erejével beékeltesse a nép gondolkozásába oly eszmék, a nemzet intézeti közzé oly elemek, a melyek a közügy alkunak ugyszólván corollariumait képezik. Ezen elemek a nagy erőköddel felépített kártyavár támogatására elkerülhetlenül szükségesek; — a melyeket azonban a valódi alkotmányosság tiszta levegőjében szabadon mozgó nemzettel elfogadtatni örökké lehetetlen lett volna.

A 48-ki bizottmányokat összehívni nem lehetett, ez igaz. Ha phisicai okok nem állanak is ennek útjában, útjában áll azon körülmény, hogy 61-ben a megyék elfoglalták a törvényhatósági élet terét s ujra szervezkedtek; szervezkedtek legalább annyiban, hogy jó remény és az állandóságra való kilátás fejében új bizottmányokat alakítottak és tisztikarokat választottak. Ez a szervezkedés azonban sikertelen kísérletnél nem volt egyéb.

Az a mód, a mint 61-ben a megyei bizottmányok megalkottattak, valóban nem felelt meg a 48-ki törvényhozás intencióinak. A aristocratia összedugta fejét, elkészítette a

bizottmányi lajstromokat, s aztán proclamálta a megtartott gyűléseken, a nélkül, hogy gondoskodva lett volna arról, miszerint a bizottmányok a valódi népakarat kifolyásaul s érdekeinek képviselőjeül legyenek tekinthetők.

Az alkotmányosságnak még árnyéka is teljesen hiányzott az ország kormányzásában; az országgyűlés is csak tírtett, a meddig remélték Bécsben, hogy a deák-párt tehet egy lépést előre az osztrák czélzatok érdekében.

Midőn öt év multával a 61-ki bizottmányok helyreállítására határozta magát a kormány, még tán menthető lett volna e tény, ha a bizottmányok, a magok törvényszerinti teljességében, tehát az akkori megyei tisztikarokkal együtt hivattak volna fel a törvényhatósági élet folytatására. E nélkül nem volt e határozat egyéb az osztrák törekvések előmozdítása végett elővett rendszabálynál.

A mostani kormány a 48-ki törvények értelmében kinevezett miniszteriumnak akarja magát tekintetni. El kellett volna fogadni ennek következéseit is. Ugy kellett volna venni a dolgot a mint volt, hogy t. i. a megyékre vonatkozó 48-ki törvény tényleg életbe léptetve nem volt. Egyszerűen gondoskodni kell vala a törvény életbe léptetéséről.

És ha a 19 év alatt meg nem állott élet időközben kifejlett igényeinél fogva egy országgyűlési határozatra volt szükség: ez valóban nem az a határozat, melyet a kormány megszavaztatott, hanem szükség lett volna arra, hogy miután a törvény nem gondoskodott elég szabatosan a nép, sa valódi többség jogainak érvényesíthetéséről⁷⁾: az országgyűlés állapítsa meg, hogy a községek, lakosságok számához képest, mily arányban legyenek jogosítva képviselőket küldeni a, közgyűlésre, nehogy a választások még most is a volt nemesség személyi szavazatának legyenek a végeredményben kifolyásai. Ez lett volna alkotmányos értelemben correct, s a haladási érdekek szempontjából egyedül czélszerű eljárás.

S miért kellett a dolognak máskép történni?

Először is azért, mert ha a bizottmányok a 61-ki tisztikarral együtt szolítatnak fel a törvényhatósági tevékenység folytatására: helyöket a politikai erkölcsérzés lábball tapodása nélkül el nem foglalhatták volna azok, a kik a 61-ki megyék felosztása után alkotmány-eskűjök megszégése mellett a dühöngő absolutismus szolgálatába léptek. Hogy ezek a zöld asztal körül letelepedjenek, sem a közvélemény

sem az alkotmány-hűségét megtartotta tisztviselő nem tűrte volna el.

És lehet képzelni, mily kapósak lettek volna a pót-választásnál provisoritáink, ha hivatal-irodájukból a választásra befolyást nem gyakorolhattak volna, a mint gyakoroltak a jelen provisorium által felállított rendszabálynál fogva. A 61-ki tisztikar behívása, majd minden megyében az osztrák érdekek, az osztrák irányzatok vereségére, s a nemzeti szellem gyors emelkedésére, a megyék törvényhatósági életének rehabilitációjára vezetett volna. Ez az, a mit a mostani kormány semmikép sem akart.

Ezért kellett oly vastag jogtalanságot elkövetni, a milyen volt a bizottmányok és tisztikarok szétválasztása, s az alkotmányos irányzat ily módoni legyőzése.

A correct eljárás, mely szerint, mint imént érintők, a törvény életbeléptetéséről kellett volna gondoskodni úgy, miképz az 1848. XVI. t. cz. rendeli, a nemzeti iránynak még nagyobb erőt kölcsönzött volna. Csak gondoljuk meg, mily vágyak lelkesítik a nép tömegeit, melyekkel hazánk jelentékeny részében a kormányzás művészete ellenkezésbe tudta hozni a választók azon többségét, mely a deák-párt zászlói alatt az osztrák érdekekhez csatlakozott.

És ha egy tekintetet vetünk a törvényre is, mely a népnek oly nagy befolyást ad, csak akarja ezt használni, — a megyei bizottmányok megalakítására; — ha e mellett látjuk jobbra és balra, látjuk mindenfelé azt a kiábrándulást, mely a deák-párt legbuzgóbb hiveinek tevékenységét is zsibbadásba képes ejteni; valóban könnyen kiszámíthatjuk, hogy nagy megyei közgyűlések tartása s egészen új bizottmányok alakítása oly eredményre vezetett volna, mely az osztrák irányzatokra nézve nagyon kedvezőtlen, s mely az alkotmányos küzdelem súlypontját okvetlenül a törvényhatósági életbe vetette volna.

Ezt a deák-pártnak előre kellett látnia. Midőn tehát a maga részéről mindent elkövetett, hogy ezt elkerülje: bizonyára nem azért tette azokat a miket tett, mintha a megyék törvényhatósági jogainak megmentésére törekednék.

S vajjon a kormány titkot csinál-e e részben a maga czélzataiból. Ott van a július 6-ki rendelet.

A deák-párt támogathatja azon kormányt, mely ezen rendeletet ki merte bocsájtani. De bizonyára nincs egy független gondolkozású ember az országban, a ki tisztában nem volna ma már arra nézve, hogy vajjon hol van, — a nemzeti

közüleményben van-e vagy az osztrák hadseregben van az az erő, a mire támaszkodik. valamint arra nézve is, hogy a megyék és városok törvényhatósági függetlenségek iránt, mily czélzatokat táplálhat azon kormány, mely az alkotmányos tekintetek iránti kötelességekről annyira képes megfélekedezni, hogy e rendelet kiadására magát elhatározhatta.

Hevesmegye közgyűlése nem tett egyebet, mint a mihez az alkotmány értelmében teljes és kétségbevonhatlan joga volt.

Kimondotta, hogy a közözügyi alkut, vagy ha úgy tesszik törvényt, olyannak tartja, mely feladta az ország önállóságát és függetlenségét, feladta az adó és katona-megajánlási jogot. Elhatározta, hogy ezen törvény megváltoztatására a törvény korlátai között minden törvényes eszközt felhasználand. Kijelentette, hogy a megye törvényhatósági egész jogköréhez tántorithatlanul ragaszkodni fog. ⁸⁾ És elhatározta, hogy a törvényhatósági végzést a többi törvényhatóságoknak is megküldi támogatás végett.

Melyik pont az e pontok között, mely túllépi a megye törvényhatósági jogkörének korlátait? Mikor szűntek meg a megyének törvényhatósági jogai? Nincs e világos törvény, mely ugyanakkor, midőn a ministeri kormányzást formulázta, a megyéket is biztosította törvényhatósági jogaik teljes mértékbeni élvezetére nézve? És nem tartozott-e 48-ig a törvényhatóságok azon jogai közzé, melyet a bécsi absolut kormány sem vont kétségbe, azon jog, hogy a törvényhatóság a törvények czélszerűsége fölött tanácskozhasson, s a törvények megváltoztatása végett mindazt, mi a világos törvényekkel nem ellenkezik, szabadon megtehesse, tehát nézeteit határozatilag is kifejezhesse, s a többi törvényhatóságokhoz támogatás iránt körleveleket intézhessen?

A kormány megsemmisítette Hevesmegye határozatát és betiltotta annak köröztetését. A kormány oly együgyűnek tartja a magyart, hogy midőn a levelezési jogot, az egyénnek és a törvényhatóságoknak e szent jogát, melyet a nemzet soha, még a 48 előtti absolut kormány által sem engedett csorbíttatni, midőn e jogot megsérti, felteszi a közönségről, miszerint nem fog ebben semmi sérelmet látni, miután egy frázisban odaveti, hogy „külömben nem vonja kétségbe a megyék egymással érintkezésének jogát.“ Nem vonja kétségbe, — csak tényleg ellene szegül?!

Es vajjon nem a legnagyobb korlátoltság föltevése az is, hogy a kormány azzal dicsekszik s elhitethetni véli az emberekkel, mintha az alkotmány helyreállítását, s a provisorium

megszüntetését eszközölte volna, midőn pedig az egész kormányzás, melyet folytat, nem egyéb, öt rendbeli indemnitinek nevezett teljhatalomra támaszkodó újabb provisoriumnál.

De végtére is a dolog lényege az, a mi e rendeletben a kormány célzatairól teszen tanubizonyságot.

Mibe vonható össze az a motivum, mely a kormányt e rendelet kiadására indította? Meg akarta felemlíteni a megyéket, nehogy mélyen bocsátkozzanak a törvényhatósági jogok gyakorlásába, s nehogy ez által megnehezítsék a megyei szerkezet olyatán r e n d s z a b á l y o z á s á t, minélfogva az osztrák irányzatok elleni küzdelemben ártalmatlanokká s tehetetlenekké tétessenek.

A kormány magának akarja vindicálni, hogy ő van hivatalva az alkotmány sérthetlenségét oltalmazni, s a törvénynek érvényt szerezni. Épen úgy szól, mintha már ki volna törölve törvénykönyvünkől azon tétel, mely oly magasra helyezi institutióink láncolatában a megyék törvényhatósági állását, hogy azokat az „alkotmány védbástyáinak“ czimével ruházza fel.¹⁰⁾

A kormány „nem fogja tűrni, hogy a megye, a nemzetnek ezen helyhatósági intézménye eredeti jelleméből kiforgattassék, s ellenőri hatósággá fajuljon el!“ Tehát a megye nem törvényhatóság többé, hanem csak helyhatóság, önkormányzati közeg egyszerűen administratív tekintetben. A kormány felfedezte, hogy a megyei intézménynek e r e d e t i jelleme ez! Lám! ki hitte volna.

A nemzet azt hitte e napig, hogy a megye valóságos törvényhatóság, mely jogositva van a törvények végrehajtását e l l e n ő r i z n i, a törvénynek megváltoztatására, újabbak alkotására befolyást gyakorolni. A kormány felfedezte, hogy ez tévedés.

A kormány, a mint látszik, nem hiszi, hogy az alkotmányos szabadság épen abban különbözik az absolutismustól, miszerint ebben a kormány kiváltsága meghatározni, mi törvényes és mi nem törvényes, alkotmányos szabadság mellett pedig a kormány nem lehet ura az egyes polgárnak sem, annyival kevésbé egy törvényhatóságnak. A kormány egészen megfeledkezni látszik arról, hogy a törvényhatóság nem a központi kormány uralkodása, hanem a törvény uralkodása alatt áll; következőleg a kormánynak nem lehet joga bíróságot gyakorolni a törvényhatóság fölött, nem lehet joga m e g s e m m i s í t e n i ennek határozatait.

És mivel a magyar királyi kormány mindezt nem hiszi, mivel a magyar királyi kormány felfedezte, hogy a megye jelleménél fogva nem egyéb helyhatóságnál: nagyon természetes hogy ezen eredeti jellem visszaállítására s a törvényhatósági jellem megszüntetésére fog törekedni. Máskép nem lehet.

Azon kormány, mely a közösügyi viszony alapján áll, nem tehet egyebet, mint a mit a közösügyi politica igényel. És ez mindenek fölött a szabad közélet korlátozását igényli Magyarországon. Mindaddig míg ezen politika diadalait üli: a megyék törvényhatósági jogait fejleszteni s biztosítani — jól tudjuk — lehetlen, de ragaszkodni azokhoz s lehetőleg fenntartani azokat hazafiúi kötelesség. A tovább fejlesztés és teljes kiképezés ideje kedvezőbb viszonyok között majdan bekövetkezend.

Nem akarnók azonban, hogy azon gondolatra jöjjön valaki, mintha a megyei szerkezethez, a megyék és városok törvényhatósági jogaihoz csak most s csak azért ragaszkodnánk, mert az ország kormányzatában és törvényhozásában az önállóságot elvesztve, alkotmányos életünk garantiái ma a törvényhatósági élet szűkebb körére szorítkoznak.

A megyék és városok törvényhatósági jellemét épségben tartani s kifejteni szükségesnek tartjuk azon esetben is, ha Magyarországon a parlamenti független kormány helyreállíttatnék.

Lehetetlennek tartjuk ugyan a közösügyi alku elfogadása után s míg ennek érvénye tart, a parlamenti kormány felállítását Magyarországon. De ha viszonyaink akként alakulnának is, hogy hazánkban a parlamenti kormányzás lehetővé válnék: mi a parlamentarismust, úgy a mint az a két legnagyobb latin nemzetnél a francziánál és olasznál kiképeztetést nyert Európában, azon formákkal, a melyekkel szükségkép birnia kell minden monarchiában az alkotmányosság azon fictióinál fogva, melyeket ki kellett gondolni, hogy a monarchia összeférhetőségét bebizonyítsák a népfelség azon postulátumaival, melyek századunkban elismerést és érvényt követelnek; ezen parlamentarismust tehát úgy a mint azt, s annak következményeit a magyar szabadelvűek közül is sokan elfogadják¹⁾, mi sem a népfelségi jogoknak megfelelő nemzeti függetlenségre nézve, sem az egyének és testületek politikai s polgári szabadságaira nézve magában véve elegendő biztosítékul nem tekinthetjük.

Parlamentarismus a törvényhatósági rendszer s az ezt

feltételező teljes önkormányzat romjain nem egyéb az önkény kerítőjénél az ugynevezett alkotmányos monarchia szolgálatában.

Erre mint amarra nézve lehető rövidséggel ki kell magunkat magyaráznunk.

Nézetünk szerint igen nagy csalódásban ringatja magát az, ki azt gondolja, mintha kétségen felül állana, hogy „minden lehető kormányformák között a parlamenti felelős kormány a legtokéletesebb, és hogy ez biztosítja legjobban a nemzetnek mint egésznek szabadságát.“¹²⁾ E tételt el nem fogadják sem Amerikában sem Schweizban.

De nem fogadják el ma már az európai állampolitikai írók sem, kik a társadalmi s politikai küzdelmek magaslatán állva azon meggyőződésre jutottak, hogy a parlamentarismus a nemzeti szabadságra nézve teljes biztosítékot épen nem képez.¹³⁾ Mi sem hiszünk azon tételben.

Csak annyit engedhetünk meg, hogy ott, hol a meghamisítlan választásokból eredő parlamenti többség által képviselt nemzeti akarat előtt a monarchia tartalékgondolatok nélkül meghajol, mint ez most Belgiumban és Svédhonban történik; ott hol a parlamentarismus meghamisítására az udvari cselszövések nem törekeshetnek, és az aristokratikus coteriák nem törekedhetnek; — ott igen is a parlamenti kormányzatban a nemzeti egyéniség nyer kifejezést, a mi mindesetre első lépcsőzet arra, hogy a szabadság megalapítható s biztosítható legyen egy országban.

A parlamentarismus értéke legnagyobb részben a monarchiai hatalom jóindulatától függ.

De feltéve a jó indulatot, minek föltevésére pedig igen igen nagy hiszékenység kell mindaddig, míg azt látjuk, hogy a nagy monarchiák kivétel nélkül cabinetpolitikát űznek a népek legfontosabb érdekeinek sérelmével; — feltéve tehát, hogy a parlamentarismus háborítlan törekedhet csak azon feladatnak is megoldása felé, melyet általa megoldhatónak hiszünk a nemzeti egyéniség érvényesítésében: ez kétségtelenül ismét azt feltételezi, hogy a parlament jogköre nemcsak kiterjedjen az ország bel- és külviszonyainak összes ágaira, hanem hogy minden idegen kapcsolatoktól teljesen függetlenül és önállóan, az ország, s egészen az ország érdekei szerint határozhasson különösen a nemzet vére s pénze fölött. És feltételezi még azt is, hogy bármint alakuljon a nemzeti akaratot képviselő parlamenti többség: a kormány okvetlenül e többség

kifolyása legyen, és hogy a felelősség elől idegen erőhatalom védelme alá ne menekülhessen.

Most midőn a közösügyi alku feladta az országnak és így az országgyűlésnek is önállóságát, — most midőn a pesti országgyűlés köteles alkalmazkodni a lajthántúli kormány igényeihez, — most midőn a „birodalmi közszükségek“ fedezésének kötelessége által oly terhet rovatnak az országra, hogy saját haladási szükségleteinek is kielégítéséről szó sem lehet, — most midőn az összes fegyvererő fölötti korlátlan rendelkezés a birodalmi hatalom kezébe át van adva, s így még a jelen alkotmány is csak addig él, míg valamiben alkalmatlanná nem válik a hatalomra nézve; a gyermek sem fogná elhinni, hogy a bécsi hatalom el legyen határozva feltétlenül meghaladni egy oly változás előtt, mely a pesti országgyűlésen a nemzeti párt győzeleméről tenne bizonyosságot.

A gyermek sem fogja elhinni tehát, hogy a parlamenti kormányzás mint a nemzeti egyéniségnek, és az ország önállóságának kinyomata, közösügyi viszonylataink mellett lehetővé válhasson.

A parlamenti kormányzás Magyarországon csak két úton lenne elérhető. Vagy úgy, hogy hazánk teljes függetlensége mostani közjogi kapcsolataink megszüntetésével helyreállítatván, azon nagy birodalmakkal szemközt, melyek egy nagy kelet — éjszak — nyugati — félkörben végleges megalakulásukra, befolyásuk terjesztésére, s erejük kifejtésére töreksznek, — a magyar nemzet a maga külbiztosságának feltételeit részint saját erejének és segédforrásainak akadálytalan kifejtésében, részint a szinte függetlenségre törekvő de számviszonyuknál fogva szinte mások támogatására utalt népekkeli szövetkezésben kereshetné.

Vagy elérhető volna a parlamenti kormányzás úgy is, ha Austria lemondhatna nagybirodalmi törekvéseiről, és a bécsi kormány elfogadhatná az osztrák-magyarok segítségével megsemmisített personal-uniót a maga tisztaságában, nem úgy mint azt hazánk függetlenségének rovására, világos törvényeink kijátszásával vagy ignorálásával a 48 előtti állapotok tanúsága szerint tényleg meghamisította, hanem úgy, hogy köztünk és a Lajthántúli országok között uralkodó személyének ugyanazonosságán túl semmi, de semmi közjogi kapcsolat ne létezzék. ¹⁴⁾

Nem bocsátkozhatunk annak vizsgálásába, hogy a megoldás melyik módjára nézve nyújt nagyobb kilátást az európai internationalis viszonyok fejlődésének logikája?

De erősen hisszük, hogy az ország önállóságát helyreállítanunk sikerülend. Az ez iránti bizonyosság benne fekszik a deák-párt mostani szerencsétlen experimentálásának természetlenségében, benne van a haladás európai fejleményeinek irányzatában, benne van népünk erkölcsi s anyagi erejének jogosultságában. A függetlenség helyreállítása aztán, ha ugyan alkotmányos alakzatokkal történik, a mit remélni akarunk, — maga után vonja azt is, hogy a nemzeti kormányban nemzeti egyéniségünk nyerjen kifejezést, — maga után vonja — a parlamentarismust.

A parlamentarismus azonban csak kifejezése a nemzeti egyéniségnek, de nem biztosítéka a szabadságnak. A szabadság biztosítékait azon institutiók képezik mindennütt, melyekben a polgári s politikai jogok gyakorlása nemcsak nyilatkozik, hanem a központi kormánnyal szemközt mindig kész menhelyet talál. Hazánkban ezen institutók között a megyei szerkezet képezi a legfontosabbat.

A parlamenti kormány biztosítja a nemzet egyéniségét, a megyei szerkezet — a nép képviselőlet alapján és az önkormányzat meghamisíthatlan elvei szerint rendeztetvén — biztosítja a szabadságot.

A parlamenti kormányzás egyben megegyez a kormányzat valamennyi más alakjával, bármely forrásból vette légyen is eredetét. S ez egy abból áll, hogy a hatalom javára — természetesen mindig a társadalmi rend igényeinek ürügye alatt — az egyéni szabadságból, honpolgárok befolyásából, melyet a közügyek menetére gyakorolni hivatvák és az önkormányzat leglényegesebb attribútumaiból mindig sokkal többet kíván feláldozni, mint a mennyinek feláldozása nemcsak a köztársasági kormányzatok tanúbizonysága, de a helyes politika tanácsadásai szerint is okvetlenül szükséges a közállami érdekek biztosítása végett.

A terjeszkedési vágy természetében fekszik minden hatalomnak. A parlamentarismusban a kormányzati központossításnak maga benne van.

Azért előre gondoskodni arról, hogy e mag ki ne keljen, s oly elemekkel venni körül, melyekben gyökeret vernie lehetetlenné váljék, annál inkább szükséges, mert a parlamentarismus centralisatioja minden centralisatio között legveszélyesebb. Legveszélyesebb annyiban, hogy a közvélemény leplébe burkolódzva a közakarat nevében pusztít. S ha egyszer sikerült összekovácsolni az önző érdekek azon lánczolatát, mely a parlamenti többséget a kormánynak mindenben

engedelmes eszközévé lealacsonyítja: a jobb irányzatnak és a haladás érdekeinek békés útoni felülkerekedését úgyszólván lehetetlenné teszi.

Midőn aztán a parlament és nép közötti meghasonlás áthidalhatatlanná vált, ez az államéletben szükségkép kataclizmára vezet.

Nagy tévedésnek teszi ki magát, a ki egyszerűen abban keresne megnyugvást, hogy az alkotmányosság nagy hiányai: a közvélemény meghamisítása, — a parlamenti választások hatalmi influencirozása, — a nép politikai életének s az önkormányzati tevékenységnek akadályozása, — mind oly bajok, melyek nem a parlamenti kormányzás, hanem a centralisatio által állanak elő. ¹⁵⁾

Nincs ebben semmi megnyugtató. Nincs azért, mert a parlamanti kormányzat és a centralisatio nem ellentétes alakzatok. Nincs azért, mert e kettő nemcsak hogy ki nem zárja egymást: sőt ellenkezőleg a parlamenti kormány is éppen úgy mint bármely más kormányzat egy monarchiában mindig oda fog törekedni, hogy a hatalom s a kormányzat centralisatióját, ha már megalapítva s kifejtve készen találta, — fenntartsa, ha pedig hiányzott — létre hozza.

Franciaországban úgy mint Olaszországban ekkorig minden törekvés sikertelen volt arra nézve, hogy a parlamenti kormányzattal szemközt tért szerezhessenek a decentralisált önkormányzat által igényelt institutiók számára. S hogy Angliában a parlamenti kormánynak évtizedről évtizedre megújuló, s gyakran kísérletet tevő központosítási törekvései ekkorig nem sikerültek, ezt különösen kettő akadályozta meg.

Egyik azon körülmény, hogy az angol parlament sajátképen nem a nép tömegeit, hanem a születés és pénz vegyítékéből származott, éppen oly hatalmas mint sajátyszerű aristocratiának érdekeit képviselvén, az angol nép szívósan ragaszkodott önkormányzati intézményeihez. Másik az angol-szász jellem azon vonásában keresendő, mely az individualis erőre, s individualis tevékenységre fektet minden súlyt ¹⁶⁾ s éppen azért a kormányzat általi vezettetés eszméjét oly mértékben perhorrescálja, hogy azon bámulatos eredményeket, melyekhez az angol tevékenység úgy a szabadság biztosításában, mint kereskedelmi hatalmának megalapításában, a gazdagság forrásainak megnyitásában és értelmi erejének kifejtésében eljutott, legnagyobb részben kormányi beavatkozás nélkül az egyéni önállóság szabad szövetkezésével állította elő.

Nálunk a nemesség gondolkozásában mély gyökeret vert tagadhatlanul az önkormányzat szükségességéről meggyőződés. Történt pedig ez előbb a török uralkodás hatása alatt, midőn a török sokkal indolensebb volt, hogy sem gondoskodni akart volna a közügyek intézéséről, s arról gondoskodni a nemzet mintegy utalva volt. Később pedig történt az által, hogy az osztrák hatalom részéről alkotmányosságunk ellen oly harczot indítottak, mely a nemzetet önkormányzati jogainak annyiban, a mennyiben ez lehető volt, megvédésére ösztönözte.

De a magyar nép jellemének s gondolkozásának alapvonása épen úgy mind a latin jellemé, nagyon kedvező azon politikai irányzatra nézve, hogy az állam tegyen mindent, s az egyéni tevékenység az állam tevékenységében felolvadjon. És ez az irány nemcsak megkönnyíti a kormányzat centralisatióját, de sőt indicálja ezt különösen a parlamenti kormányzatra nézve. ¹⁷⁾

A mit Anglia példájából biztos tanulságul elfogadhatunk, abból áll, hogy a parlamenti kormányzat központosítási törekvéseire nézve az önkormányzat már kifejtett rendszere nagy akadályul szolgálhat. Következőleg semmi sem szükségesebb, mint hogy a megyei szerkezetet a kormány támasaival szemközt addig, a míg tovább fejthetjük, legalább is épségben tartani igyekezzünk.

Ime, még nincs is parlamenti kormányzatunk, még teljesen hiányzanak minden feltételek arra, hogy az osztrák hatalom védelme alatt álló magyarországi minisztereket a magyar országgyűlés bármely törvénytelenység elkövetéseért is feleletre vonhassa : és a parlamenti felelős kormányzat nevében már is ezt követelik a megyei szerkezettől, hogy a központosítás javára a hatalom érdekében abdicáljon.

Kétségtelen hogy e követelés nem fogna veszteni sem irányából sem éléből azon esetben, ha az ország önálló s így valóban parlamenti kormányzásának helyreállítása a nélkül történnék, hogy előbb vagy legalább is egyidejűleg a megyék és városok törvényhatósági jogai biztosíttassanak.

A parlamenti kormány, ha készen találta a centralisatiót, ragaszkodik hozzá azért, mert az uralkodásra jutott pártok örömet vesznek szolgálatukba azon eszközöket, melyek hatását érezték, midőn elleneik kezében voltak azok, s melyeket végre sikerült kezökbe keríteniök. Ha pedig nem találta készen, igyekszik azt előállítani azért, mert minden hatalom főgondja megszerezni azon eszközöket, melyekkel magának állandóságot és szilárd alapokat biztosíthatni vél.

És a kormányzati központosítás bizonyosan legalkalmasabb eszköz arra, hogy ennek birtokában minden hatalom hosszsan daczolhasson békés viszonyok között nemcsak az ellenpártok támadásaival, de valódi országos közvélemény követeléseivel is,

A ki azzal ámitja magát, hogy még nincs gyökeret vert hazai burocratiánk, ¹⁸⁾ a ki azt gondolja, hogy hazánkban ma már centralisták nincsenek, ¹⁹⁾ az természetesen hinni fogja azt is, hogy nálunk a parlamenti kormányzatot nem kellene féltünk a központosító törekvések elfajulásaitól.

Mi azonban látjuk, hogy a mostani kormány átvette elődeitől az egész burocratai gépezetet, ez pedig bizony nem arra vezet, hogy oly hivatalnoki kart képezzen, mely a hivatalnoki uralkodásnak kiküszöbölésére törekedjék. — Látjuk, hogy a burocratikusszellem már a megyékbe és városokba is nagyon befészkelte magát, és nem mutatkozik a közvélemény irányzatában azon erős akarat, mely minden lépten visszautasitná a hivatalnoki uralkodást, a burocratiát s jelét adná annak, miszerint nem fogad el más uralkodást mint a törvények uralkodását. ²⁰⁾

Épen azért tehát, mert mindezt ekkép látjuk, és mert a burocratia mindenütt kész eszköze a centralisációnak, mely irányzat nálunk sokkal erősebb mint hinnők: — mi a politikai tevékenység egyik legnagyobb feladatául tekintjük Magyarországon a megyék és városok törvényhatósági jogait megmenteni, s a megyei szerkezet helyes iránybani kifejtését biztosítani, — rendezéseket előkészíteni.

II.

A megyék és városok végleges rendezése — törvényhatósági jogaiknak teljes épségben tartása mellett — a magyar törvényhozásnak már husz év előtt közel kilátásba helyezett nagy feladatát képezte.²¹⁾ Megjelöljük azon szempontokat, melyekre mindenek fölött szükséges figyelemmel lennünk a rendezés alkalmával.

Mielőtt azonban ezt tennők, előre kell egy megjegyzést bocsátanunk. És ez abból áll, hogy a mint egyfelől mind elvesztegetett nemzeti önállóságunk visszaszerzése, mind a szabadság és haladás érdekeinek biztosítása tekintetéből mélyen át vagyunk hatva azon meggyőződéstől, hogy a rendezés nagyon sürgetőssé vált: úgy másfelől közszerencsétlenségnek tartanók, ha ezen ügy is a mostani országgyűlési többség uralkodása alatt döntetnék el.

Sürgetőssé vált a rendezés különösen azon okból, mert a közszellem úgy a megyékben mint a városokban kegyetlenül megrongáltatott a deák-pártnak és az osztrák befolyásnak combinált működése által. Azon elemek, melyek a hatvanegyedik megyebizottmányok többségére s városokban a választói qualificatióval bíró kiváltságosak nagyobb részére, részint a magánérdekek kapcsolatainál, részint az aristokratikus befolyásoknál, részint általában egyéb viszonyoknál fogva döntő súlylyal nehezkednek, — ezen elemek politikailag is, erkölcsileg is nagy mértékben corrupálva lettek a végett, hogy az osztrák hatalom törekvései valósíttathassanak.

Mi a városokat illeti, valóban megdöbbentő látványul szolgál, hogy nemcsak az ország fővárosában, hol a kormány s az aristokratia közvetlenül hat a választókra gépezeteinek minden apparatusával, de általánfogva a királyi városok nagy részében a reactio diadalokat ült, úgy az bizottmányok és tisztikarok megalakítása, valamint az országgyűlési

képviselők választása körül. És vajjon mi tette ezt lehetővé?

Nem azt kérdezzük, hogy mi okozta s mi idézte elő. Ezt e pillanatban megmondottuk. Hanem mi tette lehetővé? Felelet: a census magassága, mely kivált azon vegyes ajku városokban, melyekben a nyárspolgári elem tömörülhetett, a túlsúlyt kezére játszotta ezen nyárspolgári elemnek, mely hazánkban századok óta az osztrák törekvések egyik legbiztosabb támaszául szolgál.

S ha vizsgáljuk a mostani megyék beléletét, vizsgálódásainkban azon sajnos eredményre kell jutnunk, hogy a kormány által oly ügyesen — a tisztikarok nélkül — visszaállított és legtöbb helyen az osztrák magyar provisorium szövetségébe vont hatvanegyediki bizottmányok, épen nem nyújtanak kilátást arra, hogy a szabadság és nemzeti önállóság szellemének felemelésére akár lökést adjanak, akár magok biztos emeltyüt képezzenek. Nem is lehet ez másképen. Tudjuk, miképen alakultak 61-ben a megyei bizottmányok, midőn a volt kiváltságos osztály minden tagjának egyéni szavazatjogával szemközt a nép községenkénti képvisellete elenyészett, mint elenyészik nyomtalanul egy csepp a tengerben.

A mostani megyék azon volt kiváltságos osztálynak kifolyásai, a mely kiváltságos osztály még szabadelvű árnyalataiban is, a magasb rangu aristocratia vezetése alatt állott 48-ig, — és egészen ennek befolyása alá bocsátotta magát 61-ben is. Az aristocratia pedig, mint minden oly kaszt, mely nagy kiváltságoknak van birtokában, a politikai s társadalmi élet minden változásai közt csak saját érdekeit tartja szem előtt.

Nem azt nézi, mit kíván a közjó, s mit kíván a hazának, a népnek érdeke; hanem magatartását azon tekintetbe alkalmazza, hogy befolyása s magán érdekei biztosittassanak. Tudja a szabadelvűt játszani ha kell; képes még — habár ez már némi megerőltetésébe kerül — a szabadságharc zászlaját is lobogtatni. — De huszonnégy óra alatt épen oly reactionariussá tud lenni, ha érdekeire nézve ez a módosult viszonyok között célszerűnek mutatkozik.

Ez fejti meg azon tüneményt, hogy ugyanazon hatvanegyedik bizottmány, mely az aristocratia befolyása alatt megalakulva, eget verdeső lelkesedéssel nyilatkozott késznek a nemzeti politika védelmére, — most rövid hat év után, midőn az aristocratia célszerűnek látt az osztrák törekvésekhez csatlakozni, szintén meghódol az osztrák irányzatok előtt.

Igaz, hogy a bajt nem kis mértékben segített kifejteni az, hogy a kiváltságos osztályból az aristocratia vezető kezei alatt kikerült mostani megyék még ezentul az osztrák provisoriumon is át lettek szűrve. De ez az á t s z ú r é s is csak azért hajthatott végre, mert a bizottmányokban hiányzott az önállóságnak azon erkölcsi ereje, a nemzeti politikához azon hő ragaszkodás, a nép akaratára támaszkodó hatalomnak és kötelességnek azon öntudata, mely az osztrák-magyar kormánynak és az aristocratianak sugallatait visszautasítva, a provisorium eszközeit magától ellökni, s a megyei törvényhatósági jogok épségét gyakorlatilag fentartani tudta volna.

A betegség, melyben a megyék szenvednek, igen nagy; könnyen veszélyessé válhat a szabadság érdekeire nézve. A kór természetének ismertető jelei különösen mutatkoznak a nép érdekei s a megyei bizottmányok mint népképviselő testületek jogai iránti féltékeny ragaszkodás megfogyatkozásában, és az alkotmányos jogküzdelem megernyedésében.

Avagy nem sajnos jelenség-e, midőn oly helyeken, hol a kormány közegei, a főispánok, még erőszakoskodáshoz, még önkényteskedéshez is nyultak a végre, hogy a tisztikarokat osztrák provisoristákból alakítván, ezen elemnek döntő befolyást s szavazatot szerezzenek a közügy további kezelésében, a bizottmányok nem voltak képesek feltalálni azon módot, melylyel a kormány intentióit meggátolhatták volna. Pedig e módot megtalálni valóban nem lehet nehéz.

És mit mondjunk ahoz, hogy a bizottmányok sok helyen még azt is eltűrik, miszerint a főispánok tiszteletbeli hivatalnokok nevezésével szaporítsák azon szavazatok számát, melyek osztrák érdekekben a szabadsági irányzatok leküzdésére a főispánnak segédkezet nyújtani készek.

A tiszteletbeli hivatalnokok áldástalan szereplése, régi aristokratikus nyavalyáink közé tartozik, melyeket mindenütt, minden erővel irtani, pusztítani kell. És van olyan megye, melynek közgyűlésén a közösügyi bölcsesség rabulistikáját azon pontig vitték, hogy a főispán tiszteletbeli segédcsoportjának szavazatot adni azért kívántak, mert „illiberalis“ dolog fősvénykedni a politikai jogok kiterjesztésében. Hanem a bizottmányi tagok törvényes jogait csorbitani, s habár félszegen kezelt választás útján, de végre is választás útján adott szavaik értékét megsemmisíteni azzal, hogy a kormány részéről betolt egyénekké leszavaztassanak — ez nem illiberalis dolog.²²⁾

Sőt van oly megye is, melyben a bizottmányi tagok csak

meg sem ütköztek abban, hogy míg a nép gondosan elkorlátoztatott a közgyűlésbeni részvételre jogosítottak helyiségétől, addig a mágnás urfiak sans gène helyet foglaltak a bizottmány tagjai között azon egyszerű czímen, hogy ők mint aristocraták nem tartoznak a nép közé, tehát a megye közdolgaiban közvetlenül résztvenni jogosítva vannak.²³⁾

Ismételjük: városi s kivált megyei közéletünk nagyon beteg. Mint élő organismus, melynek lassan gyilkoló mérget adtak be, elgyengült oly mértékben, hogy feladatának megfelelni, úgy a mint van, már alig kép s. Mint öre a jognak és szabadságnak erejéb n megszibbadt oly mértékben, miszerint Hevesmegye csodálatos esete, s egy dörgedelmes kormányrendelet elég volt arra, hogy a törvénynek, jognak és igazságnak szava csaknem egészen elnémuljon az országban.

A nép elégtelenségének moraja végig zúg a hazán. És a bizottmányok emeltebb szavában a nemzetnek szabadságvágya erősebb viszhangra csak itt-ott talál. Sajnos, de úgy van. A mint az országgyűlési többség elvált a nemzettől, épen úgy a törvényhatósági bizottmányok elválnak a néptől. Hova fog vezetni ez? Jön egy véletlen talán, a milyen véletleneket a gondviselés szokott bocsátani a népekre, hogy annak megrendítő hatása alatt felemelkedjenek? De hátha e véletlen késni fog? Nem kell-e gondoskodnunk, hogy ha jó, még életben és erőben találja a nemzetet?

Bizonyságot tesz a történelem, hogy okvetlenül az ország bukása következik, midőn abban a vezető elemek elsilányulnak. És a szabadság bukása elkerülhetlen ott, hol azon elemek, melyek a szabadságot elég erélylyel védeni többé nem képesek, ideje korán tért nem engednek újabb erők fejlődésének, újabb elemek fölemelkedésének.

A megyék és városok törvényhatósági életét regenerálni kell, ha azt akarjuk, hogy ismét képesekké váljanak nagy hivatásuk betöltésére. E kérdést megoldani, a megyei s városi közéletet regenerálni, a rendezésnek leendő feladata. S azért senki sem érezheti inkább, mint érezzük mindezt tudva mi, hogy a rendezés mennyire sürgetővé vált.

És mégis rettegünk azon gondolattól, hogy azon életbevágó kérdések, melyek e rendezéssel válhatlan kapcsolatban állnak — a mostani országgyűlés többsége által döntessenek el. Veszélyekkel jár a megyék rendezését halasztani; de még nagyobb veszélyek származnának abból, ha e rendezést a mostani országgyűlés végezné. A mely országgyűlési többség el tudta magát határozni arra, hogy az osztrák hatalom jöin-

dulataért feladja az ország önállóságát, az az országgyűlési többség tovább is mehet ezen ösvényen, és még a szabadság feltételeit is áldozatul vetheti.

Jól tudjuk mi, hogy azon reactio, mely törvényhatóságaink közéletébe befészkelte magát, befolyásának minden, de minden eszközt mozgásba teendő arra, hogy a jövő választásoknál osztrák érdekekben, s a haladás érdekei ellen túlsúlyt gyakoroljon. De bizunk az események erejében. Bizunk abban, hogy midőn egy év alatt bőven bebizonnyuland, miszerint a most uralkodó párt az ország jogait s szabadságát a nemzeti önállóságnak és a szabadságnak valódi biztosítékait helyreállítani sem nem akarhatja, sem nem képes, a nemzetezen meggyőződése erősen vissza fog hatni a jövő választásokra, s a képviselőházban oly többség jelenhet meg, melynek kezeire megnyugvással bizzuk a megyék és városok rendezését. Addig a megyék és városok feladata, csorbitlanul fentartani s gyakorlatilag érvényesíteni minden törvényhatósági jogot, úgy mint a törvény rendeli, s a haza érdeke követeli.

Átmegyünk már most azon főszempontok megjelölésére, melyek a rendezés kérdésében elmondandó nézeteink és javaslataink irányát elhatározzák.

Első ezek közt abbeli szilárd meggyőződésünk, miszerint a parlamentarismus és a miniszteri felelősség miatt nem forog fenn semmi szüksége annak, hogy bármi is feláldoztassék a megyék és városok törvényhatósági jogaiból.

Másik, hogy a megyék és városok rendezése nemcsak annyiban, a mennyiben azoknak mindenike egy-egy szerves egésznek képez, de a közéletnek még alsóbb fokozatain is, az önkormányzati decentralisatio igényeinek megfeleljen.

Harmadik az, hogy a törvényhatóságok politikai fontosságukból ki ne vetköztessenek, s egyszerű közigazgatási közegekké ne degradáltassanak.

Negyedik végre, mit talán első helyen kell vala emlitenünk az, hogy a megyéknek és városoknak a legszélesebb demokratikus alapokon kell rendeztetniök.

Lássuk e szempontokat egyenként.

Az ország törvényhozásának kezei soha sincsenek, nem is lehetnek megkötve abban, hogy egy törvényt, melyet valamely korábbi törvényhozás hozott, egy tollvonással eltöröljenek. Az emberi akarat önállóságával és a haladás elveivel ellenkezik a történeti jog nevében formált azon igény, hogy a mit valamely nemzedék talán félrevezetve, talán idegen be-

folyások kényszerítő súlya alatt megállapított és elfogadott, azt — legyen jó vagy rossz — a következő nemzedékek kötelező sacramentum gyanánt firól fira átszállítani tartozzanak. A 48-ki törvényhozás tehát teljes joggal állithatta fel s vehette körül biztosítékokkal az ország függetlenségét. A 67-ki országgyűlés közösügyi rongyos épületét is teljes joggal fogja halomra dönteni egy újabb törvényhozás, — mihelyt a nemzeti politikának szabadelvű iránya győzelemre jut.

E szerint mi a törvényhatóságok rendezésére nézve sem tartanók a 48-ki törvényhozás intentióit magokban véve kötelezőknek, minden későbbi törvényhozásra nézve. Azonban hivatkozunk, és teljes joggal hivatkozhatunk azon intentiókra annál fogva, mert a 48-ki törvényhozás az általa alkotott törvények irányzatában a század uralkodó eszméinek, — rendelkezéseiben az önállóságra és biztosított szabadságra törekvő nemzet igényeinek megfelelt oly nagy mértékben, a mily mértékben egy országgyűlés sem felelt meg azon nagy nap óta, melyen Magyarország nemzeti függetlensége Hunyadi fiának trónra emelésével inauguráltatott.

A 48-ki országgyűlés a nemzeti vágynak színvonalára emelkedett. Alkotásának nagy tekintélyére tehát bátran hivatkozhatunk.

Ezen országgyűlésnek eszébe sem jutott, s halhatatlan nevű vezetője nem is gondolhatott arra, hogy egykor még vita támadhasson a fölött, vajjon a megyék és városok törvényhatósági jogait miképen kellessék a ministeri felelősséggel összhangzásba hozni. Midőn a törvény köteletségévé tette a ministeriumnak, hogy a megyék rendezése iránt törvényjavaslatot terjesszen elő, a városokra nézve pedig némely ideiglenes határozatokat hozván, a rendezést szinte kilátásba helyezi: ²⁴⁾ a r e n d e z é s alatt egyáltalánfogva nem értette azt, hogy majd a törvényhozás el fogja határozni, mit és mennyit töröljön el a kormányzatbani felelősség kedvéért a törvényhatóságok jogaiból. Hogy ezt nem értette, arról mindenki könnyen meggyőződhet; csak nézze át az idevonatkozó törvényeket.

A 16-ik t. cz. a megyei hatóság ideiglenes gyakorlatáról szól, s két feladatot tűz maga elé. ²⁵⁾ Egyik, hogy a megyei szerkezet a közszabadsággal összhangzásba hozassék, másik, hogy a közigazgatás addig is, minden fennakadástól megóvassék.

Az első feladatnak logikai összefüggéssel megfelel a törvény 1 §. a második feladatnak megfelel a 2. §. Hogy mit

akar érteni az alatt, miszerént a megyei szerkezet a közszabadsággal összhangzásba hozandó, megmondja az 1. §, mely a megyei szerkezetet népképviselőt alapján kívánja rendeztetni, s a következő szakaszban csak az iránt intézkedik, hogy ezen rendezés bekövetkeztéig a megye törvényhatósági jogai miképen és kik által gyakoroltassanak.

Az egész törvényben nincs egy betű, melyből még közsügyi rabulistikával is ki lehetne magyarázni, mintha a kormányzás fennakadás nélküli menetének biztosítása végett a megyék jogainak bármi részbeni csorbitását vagy csak ideiglenes korlátozását is szükségesnek tartotta volna, vagy mintha a megyei szerkezet rendezése alatt egyebet értene, mint azon módok végleges megállapítását, melyek szerént ezentúl képviselőileg az egész nép részesévé tétessék a megyei összes jogok gyakorlatának.

A királyi városokat is a megyékkel egyenjogú, önálló törvényhatóságoknak declarálta a törvényhozás.²⁶⁾ És hogy a városok rendezése alatt szintén csak a törvényhatósági joggyakorlat módozatainak szabályozását értette, ennek világos bizonyossággal szolgál a 3-ik pont összefüggésben az utánna következő pontokkal, midőn annak kijelentése mellett, hogy a rendezés bekövetkeztéig, ennek azaz a rendezésnek tárgyait illetőleg hoz intézkedéseket: ezen intézkedések mind a törvényhatósági jogok gyakorlásának módjára, s a népképviselő elvének érvényesítésére vonatkoznak.

Sehol semmi szó arról, mintha 48-ban a városok politikai s közigazgatási jogaiból bármit a ministeri felelősséggel összeegyeztetendőnek tartottak volna. A törvény 25-ik pontja is csak azt hozza kilátásba, hogy a törvényhozás részletezni fogja mind azon jogokat, melyeket a városi tanácsok, mind azokat, melyeket a városi bizottmányok fognak gyakorolni; azt azonban előre kijelentette, hogy a tanács a megyei kisgyűlések teljes hatóságával lett felruházva.

És ha már most ezekhez vesszük, hogy ugyanazon törvénycikkben, mely a parlamenti kormányzatnak és a ministeri felelősségnek életbeléptetését és feltételeit szabályozza, egy pont²⁷⁾ a legvilágosabb szavakkal rendeli: miszerént a törvényhatóságok jogai a magok épségében fentartassanak: valóban a 48-ki törvényhozást nem lehet azon intentióról gyanusítani, mintha a megyék és városok törvényhatósági jogaiból, melyek a szabadság biztosítására egyenként és összevéve oly szükségesek, mint a mennyire szükséges a nemzeti függet-

lenség biztosítására a parlamenti felelős kormány, — bármit is feláldozni szándékozottvagy feláldozni szükségesnek vélt volna.

De egészen eltekintve a 48-ki törvényhozás e részbeni célzataitól, s párhuzamot vonván egyrészt a ministeri felelősséget szabályozó törvény, és másrészt a megyék és városok azon törvényhatósági joga között, melynél fogva valamely ministeri rendelet végrehajtása hajótörést szenvedhet az országban, — mert úgy gondoljuk, a fennforgó kérdés lényege ide megy ki: valóban lehetetlen a törvényhatósági jogok csorbitására irányzott törekvést a ministeri felelősség jogszerű igényeiből igazolni.

S csodálnunk kell, ha azok, a kik különben mindenkép igyekeznek magoktól elhárítani azt a szint, mintha a kormányzatban centralisatiora törekednének: mégis azt mondják, hogy a megyei intézményt az újabb kor igényei szerint módosítani s a parlamenti felelős kormánygyal egyeztetni kell. ²⁸⁾

Nincs itt semmi egyeztetni való.

Biztosítani kell a megyék és városok összes törvényhatósági jogait; és újabbakkal szükséges pótolni azokat, melyektől a népképviseleti rendszer életbeléptetésével már 1848-ban el kellett esniök. E mellett gondoskodni kell arról, hogy ne hiányozzék az intézmények lánczolatából az a szem, mely a felelős kormány és megye között közvetítő kapocsul s valamely rendeletre vagy törvényhatósági határozatra nézve, ministerium és törvényhatóság között fölmerülhető törvényességi kérdés eldöntésének biztos módozatul szolgáljon. ^{28*)} Ez a tulajdonképeni feladat.

Azt mondják, hogy a kormány nem lehet felelős, ha rendeleteinek végrehajtása a törvényhatóságoknál fennakadhat. A kik azonban így szólnak, azok vagy nem ismerik a ministeri felelősségnek feltételeit és határait, mint ezeket nálunk is másutt is a törvény megállapítja, vagy ha ismerik, akkor oly térre akarják a kérdést átjátszani, a melyen ez meddő elméleti vitatkozások tömkelegébe bebonyolítottván, a gyakorlati megoldás lehetetlennek mutatkozzék.

Melyek azon esetek, midőn a ministerek feleletre vonatkozó a parlament által? A törvény világos. Csak olvasni kell. ²⁹⁾

A minister felelős először: minden oly tettért vagy rendeletért, melyet hivatalos minőségben elkövet vagy kibocsát s melylyel megsérti az alkotmány biztosítékait, a fennálló törvények rendeletét, az egyéni szabadságot vagy a tulajdon szentségét. Ez annyit tesz, hogy a miniszter törvénybe s

szabadságba ütköző rendeletet ki nem adhat. Következésképp ilyennek végrehajtását sem szabad eszközölnie vagy kívánnia.

A minister felelős továbbá a kezeire bízott pénzek és értékek elsikkasztásáért vagy törvényellenes alkalmazásáért. Ez is világos. És nem gondoljuk, hogy a törvény ezen rendeletének a kormány bármiben a megyék és városok törvényhatósági jogai miatt nem felelhetne meg.

Harmadszor felelős a minister a törvények végrehatásában, vagy a közcsend és bátorság fentartásában elkövetett mulasztásokért, (kérjük tovább olvastatni a törvény szavait) „a mennyiben e mulasztások a törvény által rendelkezésükre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók valának.

Ime tehát a törvényben tisztán ki van fejezve az a logikai okszerűség, hogy a minister is, mint bárki más csak azért felelős, a mit maga tesz, rendel vagy mulaszt. Felelős a nélkül, hogy feleletre vonathatók mások mulasztásaért, vagy azért mert egy rendeletének végrehajtását valamely városi vagy megyei törvényhatóság megtagadta. ³⁰⁾

A megyei szervezetnek egyik leglényegesebb tulajdona természetesen abban áll, hogy az országos végrehajtó hatalom a megyei tisztviselőkkel közvetlenül épen nem és csak a törvényhatósági közgyűlések útján rendelkezhetik; a közgyűlések pedig a törvénytelen kormányrendeletek ellenében nemcsak felirási, de egyszersmind félretételi joggal is bírnak. A között azonban, hogy a kormány felelős legyen saját tetteiért vagy mulasztásaiért, minél fogva törvényteleniségektől és a közügyek elhanyagolásától ovakodnia kötelessége, és a között, hogy a törvényhatóságok ellensúlyául szolgáljanak a kormány mindenhatósági törekvéseinek: az összeférhetőség feltételeit keresni semmi szükség. Összefér e kettő inkább, mint a hogy összefért megyei szervezetünk azon dicasterialis kormányzattal, melyet a törvénytelen rendeletek kiadásában még a politikai szemérem sem tartóztatott vissza, midőn felelősség nélküli hatalmát jogszerűnek tartotta.

A parlamentarizmus elve abban áll, hogy a ministerium a parlamenti többségnek legyen kifolyása. A ministeri felelősségnek elve pedig abban áll, hogy a minister felelős legyen azért, a mit rendel vagy, bár tennie kötelessége volna, tenni elmulaszt. A megyei institutio sem ennek, sem amannak útjában csakugyan nem áll. ³¹⁾

A törvényhatóságok a 48-ki törvények kihirdetésétől a szabadságharcz végeig megmaradtak összes politikai törvénykezési és közigazgatási jogaik élvezetében, a követválasztást kivé-

ve, mely közvetlenül a megyei kerületek és városrészek lakosainak adatott át, és az utasítást kivéve, mely igen helyesen eltörölt tett. A törvény világosan fenntartott minden jogot. A gyakorlat megfelelt a törvénynek. És a nemzeti kormány nem jött, nem is jöhetett összeütközésbe a nemzet törvényhatóságaival. Kormány és nemzet egyet akartak, s nem törekedtek két ellentétes cél felé.

Ha az ország nemzeti kormányzata megmaradhat, soha sem is merült volna fel a kormányzati felelősség és a megyei szerkezet közötti összeférhetlenség theoriája.

Ha a béke azon alapon áll helyre, melyet a magyar honvédség diadalai kivitak, és nem azon alapon, melyet az orosz invasio kegyelemképen adott Ausztriának, — akkor az alkotmányos élet további küzdelmeiben szó sem lett volna arról, hogy a megyei szerkezetet össze kell egyeztetni a parlamenti kormányzattal; hanem felmerült volna azok törekvése, a kik centralisatióra törekszenek a hatalom érdekében, azok ellen, a kik decentralisatióhoz ragaszkodnak a szabadság érdekében. Felmerült volna ugyanaz a harc, mely foly Európában mindenütt.

Azon igények, melyek a hatalom birtokosai s ezek eszközei által az erős kormányzás nevében emeltetnek, szemközt állanak azon igényekkel, melyeket a szabadság fenntartása kíván. Ez a kérdésnek tulajdonképen lényege, mit az összeférhetlenség elméletével akarnak eltakarni szemeink elől. Erről tanuskodik azon mód is, a mint az összeférhetlenség theoriája nálunk előtérbe taszított, midőn a szellemi ébredés folytán a közvélemény hangosan követelte a független felelős kormányzat helyreállítását.

Jól tudták, hogy a megyei szerkezet az ország abszolutistikus kormányzása mellett utóvégre sem képes meggátolni a hatalom erejének összehalmozását, s a kormányzat centralisatióját. Azt mondták tehát, hogy ragaszkodják a nemzet megyei szerkezetéhez s azon törekvést, hogy a kormányzati felelősség elessék, nem voltak képesek mással indokolni, mint hogy a kettő összeférhetlen. A helyzet azonban megváltozott. A parlamenti kormányzás n é v l e g felállított. Jól tudták, hogy a parlamentarismus szinte elvezethet a hatalom kormányzati központosításához — ha elesik a megyei szerkezet. A parlamentarismus ürügye alatt tehát most a törvényhatósági jogok összeszorítását kívánják.

A taktika változott. A cél megmaradt. A hatalom célja így vagy amúgy lehetővé tenni a hatalom erejének és eszközeinek központosítását.

És itt vagyunk azon másik szempontnál, melyet a megyék és városok rendezése körül mi igen magasra helyezünk. Politikai elleneink a kormányzati hatalom centralisálását akarják. Mi ellenben a kormányzás teljes decentralisatióját tartjuk szükségesnek.

A kormányzat teljes decentralisatiója alatt pedig nem érthetünk mást, mint az önkormányzat elveinek következetes alkalmazását mindenben és minden fokozaton. És a feladat nemcsak az, hogy erős gátakat emeljünk intézményeinkben s különösen megyei szerkezetünk rendezésével a centralisáló törekvések elé, hanem az is, hogy szétromboljuk a centralisációnak már végrehajtott építkezéseit.

Általában bevett szokássá vált politikai íróinknál, hogy a centralisáció káros következményeinek bebizonyítása végett Franciaország példájára s különösen azon leleplezésekre hivatkozzanak, melyekkel sok francia publicista s közöttök különösen Tocqueville a centralisált kormányzat működését és hatályait világosságba helyezte.³²⁾ Pedig nem volna szükség ily messze menni a példákért. Csak vessünk egy tekintet saját kormányzatunk benső viszonyaira.

Az osztrák absolutismus kérlelhetlen szigorral vitte keresztül a kormányzat centralisatióját. A legegyszerűbb, leghaszontalanabb dolognak Bécsbe vagy legalább a budai helytartósághoz kellett vitetni végeldöntés végett. A birodalmi központi kormány engedelme nélkül egy közhid alig volt emelhető, egy utczai árok fölé. S vajjon talán mindez megszűnt az újabb változások után? Vajjon a mostani kormány az egész osztrák burocratiával nem vette-e át a kormányzás centralisált kezelését?

A kormány, míg egyik oldalon a bécsi központi hatalomtól függetlenül egy lépést sem tehet semmiben³³⁾, lefelé minden közigazgatási dologba beleavatkozik. Azt kívánja, hogy mindenre engedelmet és jóváhagyást kérjenek tőle. A megyék, városok, községek, testületek, intézetek fölött nem felügyeleti, hanem a szó szoros értelmében vett gyámkodási hatalmat igényel magának és a rendeletek oly özönével árasztja el az országot, hogy a törvényhatóságok némelyike már azon aggódik, mikép helyezze el a töméntelen felsőbb rendeletet.

Az az önkormányzat, a mit a törvényhatóságok gyakorolnak ma, midőn a kormány nemcsak beleavatkozik minden dolgukba, hanem emellett területeiken egy sereg mindenféle pénzügyi, s más kormányhivatalnok foglalkozik az administratio kezelésével, — ez az önkormányzat, nem önkormányzat többé. Centralisatio ez a szó szoros értelmében.

A megyék és városok rendezésével tehát a centralisatio Augias istállóját ki kell tisztitanunk, és a decentralisatiót kell visszaszerezniünk s biztosítanunk.

A decentralisatióra, a valódi és teljes önkormányzat meghonosítására törekszik Európában minden polgárosult nemzet a szabadság megalapítása végett.

Olaszországban a szabadelvűség valamennyi árnyalata azon belkérdések között, melyek megoldása halaszthatlanná vált, a pénzügyek rendezése utáni sorba, tehát második helyre a kormányzat decentralisatióját állítja. ³⁴⁾ Németországban azon párt, mely évtizedeken át annyi erélylyel működött a német egység előkészítése és érvényre juttatása körül, most legfontosabb feladatául tekinti a decentralisatio érdekében indítani meg a küzdelmet. ³⁵⁾

Magában Franciaországban a politikai erők legjobbjai évtizedek óta egyengetik a tért a francia nemzet gondolkodásában azon eszme számára, hogy a centralisatio hátrálásra kényszeríttessék a decentralisatio igényei előtt. A közgondolkodásban már minő előhaladást tett: ennek legkétségszemből nyilvánabb bizonyosságát a departementális tanácsok legújabb vállalkozásai mellett ³⁶⁾ éppen azon eszköz képezi, melylyel a császár lehetővé igyekszik tenni a centralisatio fentartását.

A ministeri felelősség nem nyújt biztosítékot a centralisatio s ennek kicsapongásai ellen. Ezt a francia nemzet saját tapasztalata után jól tudja. Napoleon tehát elfogadja s proklamálja saját személyére nézve a kormányzatbani felelősséget. Termézetesen e frazis: „a császár felelős,“ — szinte csak szemfényvesztő mesterségei közé tartozik a napoleoni politikának. A nemzet mikép vonhatja feleletre a császárt? Népszavazás útján oly esetben, a midőn a császár megengedi a szavazást a fölött, helyesli-e a kormány politikáját vagy sem. Ezen császári felelősség tehát szójátéknál nem egyéb. Hanem egyszerűs mind vért akar lenni azon politikai irány ellen, mely decentralisatióra törekszik.

Jól tudják ugyan Franciaországban is, hogy az alkotmány és szabadság hiú álomkép csupán, míg a hatalom kezében egy nagy hadsereg van, s hogy a nemzetek alkotmányos jogainak teljes biztosítását csak az állandó hadsereg eltörlése képezheti. De másrésről érzik azt is, hogy az önkormányzat oly alap, melyre azután építeni lehet. Ezért akarják a decentralisatiót.

Ezért akarjuk ezt mi is. Akarjuk mert nem hisszük, nincs is bebizonyítva, mintha a legnagyobb decentralisatio mellett

is lehetlenné vagy csak nehézzé válnék egy szabad országot kormányozni.

Ha Amerikában az unio fen tudja tartani az állami egységet úgy, hogy tagjainak, az egyes statusoknak csaknem teljes állami önállóságot biztosít, és az önkormányzat oly mértékben van érvényesítve, miszerént az utolsó község is önálló organismust képezhet; ha Schweizban a kantonális és községi teljes önkormányzat nem teszi lehetlenné az egésznek központi kormányzatát: valóban a monarchiától követelhetünk legalább annyit, hogy elismerje s szabadon mozogni engedje az önkormányzatnak, a decentralistationnak azon mértékét, melyet a 48-iki törvények által épségben tartott törvényhatósági szerkezet alapján kifejtteni jónak látunk.

És akarjuk a decentralisatiót azért is, mert igen nagy politikai bajok azok, melyeket a centralisatio idéz elő, s melyeket csak a valódi önkormányzat decentralisált rendszere képes elhárítani.

A centralisált kormány ott, hol az uralkodó hatalmat a viszonyok kényszerűsége oda hajtja, hogy lemondjon a leplezetlen absolutismusról és időnként összegyűlni engedje az ország képviselő testületét, — ott minden erejét, a kormányzat egész gépezetét, befolyásának eszközeit a népképviselőlet meghamisítására fordítja.

Minden centralisált kormány önczél, s ellentétben áll a nemzet érdekeivel. Kénytelen tehát oda törekedni, hogy az ország képviselőtét ellenkezésbe hozza az ország érdekeivel. Ez pedig a közvélemény megvesztegetése, a polgári s politikai erkölcsök megrontása nélkül nem történhet. Oly választások aztán, melyek a nép közvéleményének meg nem felelnek, előállítják ama szánandó parlamenteket, melyek az uralkodó hatalom vak eszközeivé süllyednek, és a nép javát előmozdítani, érdekei fölött örködni nem képesek.

Ez a dolog természetében fekszik. Nem is kell erre nézve újabb bizonyítékokat keresni mint a 65-ki választások eredményében, és azokban a mik azóta alkotmányos önállásunk és szabadságunk érdekeit érték.

Csak a decentralisált önkormányzat által lehet kizárni a kormány incompetens beavatkozásait a képviselő választásokból, csak ez által lehet biztosítani azt, hogy a választásokban a nép közvéleménye nyerjen kifejezést, és az országgyűlés híven képviselje a nemzet akarátát, — a közvéleményre támaszkodva ereje is legyen a nemzet akarátát érvényesíteni.

A centralisált kormány az által, hogy örökös gyámkodá-

sával minden lépten akadályozza az egyéni szabad működést, az által, hogy mindenre kiterjedő rendszabályaival mindenben gáncsot vet az egyéni tevékenység elé: egyszersmind kiöli vagy legalább zsibbadásba ejti az egyesülési szellemet, mely pedig a haladásnak legfőbb emeltyűjét, az értelmi gyarapodásnak, úgy mint a produktív munkásságnak leghatásosabb eszközét képezi. A centralisált kormányzat azt kívánja a kormányzottaktól, hogy egészen az ő gondosságára bízzák magukat. Minden önállósági vágyat meghódolásra kényszerít azon folytonos nyomás által, melyet a polgárok egyéniségére gyakorol.

Az önkormányzat decentralisatiója ellenben nemcsak önálló gondolkozásra s tevékenységre utalja az egyéniséget, hanem egyszersmind kiképezi a haladásnak azon ellenállhatlan erejét, mely a kezdeményezés teremtő magvát képviseli.

A centralisált kormány a maga bebonyolított hosszadalmasságával, gépiessé vált burocratikus ügykezelés butaságával, s mik ebből származnak, az aprólékosságokba kötekedés végtelenig nyúló nehézségeivel kifárasztja nemcsak a javítási s haladási törekvéseket, de előre elriaszt minden erőt, mely a közjó érdekében hasznos tevékenységre vállalkozni kész volna. Az ily kormányzás egyszersmind az ügyek elintézésében rendkívüli idővesztés mellett rendkívüli kiadásokat és költségeket ró a kormányzottakra.

Csak a decentralisált önkormányzat mellett s ennek védelme alatt válik lehetségessé, hogy a közhasznú tevékenység megtalálja azon tért, melyen jó szolgálatokat tehessen a közügyn k a nélkül, hogy az administratio kerekévé kelljen válnia. És könnyen kiszámítható, hogy a decentralisált önkormányzat a mellett, hogy az egyeseknek szükségtelen terheléseket ritkán okoz,— egy harmadába sem kerül azon töménytelen pénznek, melyet a közjóléttól elvon és felemészt a centralisált kormányzatnak mindentudó, mindenbe avatkozó, mindent végezni akaró s ezért igen költséges gépezete.

De ha ennyire fontosnak tartjuk a megyék és városok rendezésénél a decentralisatio szempontját, nem kevesebb súlyt fektetünk arra, hogy a törvényhatóságok egyszerű közigazgatási közegekké ne degradáltassanak.

Szóltunk azon törekvéstről, mely az osztrák befolyás túlsúlyát, s ezzel az absolutismust egy megrontott parlamentarismus álarca alatt a centralisatio útján akarná még egyszer lehetővé tenni Magyarországon.

Ugyanezen törekvéssel összevág, mint egyik kerékfog a

másikkal azon intentio, hogy a megyék és városok ezentúl közigazgatási teendők végzésére szoríttassanak.³⁷⁾ Ezen oldalról nem is csinálnak titkot azon szándokból, hogy a megyék és városok rendezése folytán felállítandó képviselő testületek tulajdonképeni feladata az legyen, miszerint a megye s illetőleg város hatóságához tartozó tárgyak fölött tanácskozzanak és határozzanak.³⁸⁾

Világosabban szólva mit jelent ez?

Azt jelenti, hogy a városok és megyék szolgáljanak ezentúl a központi kormányhatalom administratív közegéül, tetszés szerint forgatható gép gyanánt, és e mellett mint egyszerű helyhatóságok, ellenőrizték lefelé a kormány rendeleteinek pontos teljesítését. Kezelhessék egyszersmind azon aprólékos házi dolgaikat, melyek csekélyebb fontosságuak, hogysem azokat a ministeri omnipotentia magához ragadni kívánja, s azokkal vesződni akár hatalmi, akár jövedelmi szempontból érdemesnek tartaná. Azt jelenti hogy a megyék és városok politikai befolyása, ha a nemzet szabadsága iránti féltékenység miatt nem egyszerre s azonnal, de legalább fokozatosan s lehetőleg gyorsan megsemmisíttessék.

Épen nem lep meg bennünket ez a politikai irány. A közösügyi alkuban megtalálták annak módját, miszerint Magyarország ugynevezett parlamenti kormányzata egészen átalakítottatott úgy, hogy a bécsi hatalom tartományi administratív közegét képezze. Ha tehát olykor a politikai illem színének megmentése végett vagy személyi vetélkedések és ellenszenvok miatt némi kis egyenetlenségei lehetnének is ezen administratív közegnek, a pesti ministeriumnak a bécsi kormánnyal vagy ennek tagjaival, de elvi összeütközésekbe ne jöhessen soha.

Egészen természetesnek, egészen logikainak találjuk, hogy azok, a kik a magyar parlamenti kormányzást (!) a bécsi hatalom igényeihez idomították: a mű befejezése végett kívánják, miszerint a megyéket úgy kell á t a l a k i t a n i a mint e z e n parlamenti kormányzás igényli.³⁹⁾

Mi azonban ellenkező nézeten vagyunk. Nem hisszük hogy a deák-párt közösügyi alkujának érvénye alatt Austriávali kapcsolatunkban szó lehessen oly magyar országgyűlésről, mely a parlamenti teljes hatáskörrel birjon. Más helyütt bebizonyítottuk, hogy ez lehetetlen. De ha lehető volna is, még akkor is szükséges volna a törvényhatóságok politikai befolyását rehabilitálni oly módozatok szerint, melyek meg-

felelnek a kor eszméinek, a haladás igényeinek és a szabadság érdekeinek,

És mennyivel szükségesebb ide törekednünk akkor, midőn a deák-párt által elfogadott osztrák birodalmi egységgel szemközt, a centralisált osztrák birodalmi hatalom súlya s befolyása alá vetett magyar országgyűlés egy valódi parlamentnek csak árnyékát is alig képezheti, s erejét végkép elveszti, fontosságából teljesen kivetkőzik és a kérvényező tartománygyűlések álláspontjára süllyed, ha a törvényhatóságok politikai közéletéből erőt nem merít.

Ki ne tudná, hogy egészen 48-ig, midőn a magyar országgyűlés épen úgy nem volt parlamenti kormány a szó valódi értelmében, mint nem az ma: a magyar törvényhozásnak súlyt a megyék politikai tevékenysége adott. És minő súlyt adott!

Az a mit az alsóház többsége kijelentett; a nemzeti akarat kijelentése volt. Az a mit elhatározott, a nemzet t. i. az akkor politikai jogokkal bírt nemzet valódi akaratának volt tekinthető.

Az országgyűlési többség nemcsak a szavazatok nagyobb számára, hanem a mi ennél végtelenül fontosabb, azon erkölcsi erő tudatára támaszkodott, hogy mögötte az ország többségének, mely a megyékben hangosan nyilatkozott, s így a kétségbevonhatlan valódi többségnek meghamisíthatlan közvéleménye állt.

Akkor még nevetségesnek tartotta volna mindenki, nevetségesnek tartották volna a legvadabb conservatívek is, ha valaki azt állítja, mit a deák-párt közlönyei kiáltoznak ma, hogy ha a megyék és városok közgyűlései politikai kérdésekkel foglalkoznak s törvényhozási tárgyakra vonatkozólag határozatokat hozhatnak, akkor országgyűlésre nincs semmi szükség.⁴⁰⁾ Sőt ellenkezőleg, az alsóház a felsőház reactionarius irányát végre is mindig csak akkor volt képes kívánataival szemközt hátrálásra kényszeríteni, s a bécsi kormány hosszas ellenállás után egyben és másban csak akkor engedett az országgyűlés követeléseinek, midőn ezek mellett a nemzet támogatása a megyék termeiben általánossá lőn.

És tekintsük az éremnek másik oldalát.

Vajjon hihető-e, hogy maga a deák-párt 61-től 67-ig, tehát rövid hat év alatt odáig hátrált volna, a meddig hátrált, ha a megyék és városok politikai élete teljesen elnyomva nem lett volna? Vajjon hihető-e, hogy az osztrák absolutismus rendszabályai a burocratiával együtt beoltathattak volna in-

tézményeinkbe s törvényeink közzé, ha a törvényhatóságok őrít álhattak volna a törvények szentélye mellett?

A közösügyi alku megtörtént, az ország önállósága feladatott, a nép elviselhetlen terheinek kevesbitése, a jelen rendszer mellett lehetetlenné vált. És mindez az országgyűlési többség megegyezésével.

Az országgyűlés számszerű többsége, melyet az osztrák befolyás mesterségesen előállított, megfelel talán a nép közvéleményének? Ki merné ezt állítani? A mostani országgyűlés többsége egy pártnak felülkerekedését jelenti. Ennyi az egész. Egy pártot képvisel. De nem képviseli a nemzet többségét. Ez a többség természetesen ki nem vívhatta, még ha akarta volna sem teheté, hogy kivívja az ország jogait.

A megrendszabályozott, vagy megvesztegetett sajtó osztrák érdekekben működött. Az egész közigazgatási gépezet osztrák érdekekben működött. Az intelligentia nagy része, mely kiéheztetve mindenek fölött hivatal után áhitozott, s a hazafiságnak már csak színét igyekvék megmenteni, szinte osztrák érdekekben működött. A független közvélemény nyilvánulásának nem volt tere semmi sehol.

Politikai kérdésekben az élet legnagyobb mesterünk. És e mester arról tesz bizonyosságot, hogy míg a megyék politikai élettel bírtak, addig előre mentünk a nemzeti erő kifejtésnek s teljes önállóságunk visszaszerzésének ösvényén, és midőn elvonatott ezen erős talapzat az országgyűlés lábai alól, akkor a hanyatlásnak és szégyenletes lemondásnak, szabadságunk s az alkotmányos biztosítékok feláldozásának gyásznapja gyorsan bekövetkezett.

Az elkövetett hibák helyrehozása tekintetéből, úgy mint a szabadság visszaállítása és biztosítása végett semmi sem szükségesebb mint az, hogy a rendezéssel kapcsolatban a megyék és városok politikai súlya ne csak helyreálltassék, hanem egyszersmind szilárd alapokat s a nagy feladatnak megfelelő formákat nyerjen.

És a törvényhatóságok politikai életét két irányban kell rehabilitálnunk. Jelentékeny befolyást kell nyerniök a törvényhozásra, s reájok kell bízni a törvények végrehajtását közigazgatásilag úgy, mint törvénykezéssileg mindazon dolgokban, melyek nem az ország kormányzatának közvetlen kezelése alá tartoznak.

A törvényhozási befolyás alatt nem értjük azt, hogy a megyék és városok mint ilyenek közgyűléseikből kérvényeket intézhessenek az országgyűléshez. Kérvényezési joggal minden egyes polgárnak, minden egyletnek, minden község-

nek s szabad népgyűléseknek is kell bírniok. E jogot tehát a törvényhatóságokra nézve korlátozni képtelenség volna.

Nem is azt értjük, hogy a képviselőházba ismét a törvényhatóságok küldjék követeiket, mint küldötték a 48-diki nagy reformok előtt. A népképviselési rendszer korunk egyik legnagyobb vívmánya. A népfelség monarchiában az uralkodó háznak vagy egyébként is a kormányforma változtatásának kérdésében s így egyes alkalmakból a nép általános szavazásával gyakoroltathatik; de a népfelségi jogok gyakorlatának folytonossága azt kívánja, hogy a törvényhozó testület, a képviselőház tagjai kizárólag és közvetlenül a nép által választassanak.

A megyék és városok törvényhozásban részvételének helyreállítását oly módon, hogy a senátussá alakítandó felsőház a törvényhatóságok követeiből álljon, nemcsak a szabadság és nemzeti önállóság érdekei, hanem egyszersmind magas politikai tekintetek javasolják. ⁴¹⁾ Ezen eszme épen nem új; de érvényesítése annál elkerülhetlenebb.

Mi a megyék és városok azon hivatását illeti, hogy saját területeiken önállólag gondoskodjanak a törvények végrehajtásáról — épen nem gondolunk arra, hogy a községi szabad életet, s a községi önkormányzatot absorbeálva lefelé mintegy megyei gyámságot s administratív centralisatiót alapítsanak. Az önkormányzatot fenn akarjuk tartani, ki akarjuk fejteni minden fokozaton.

Hanem azt tartjuk elkerülhetlenül szükségesnek, hogy mindazon intézkedéseket, melyek a törvény végrehajtása tekintetéből a helyi viszonyokhoz képest nagyon különbözők lehetnek, s a czélt épen az által biztosítják, hogy a valóságos élet igényeinek megfeleljenek, — minden törvényhatóság maga tegye meg saját területére nézve. S elkerülhetlenül szükségesnek tartjuk azt is, hogy a központi kormány, úgy a megyék és városok közigazgatási közegeivel, valamint a megyéket alkotó községekkel csak az illető törvényhatóság útján rendelkezhetvén, minden rendeletet a törvényhatóságokhoz intézni tartozzék.

Csak így válik lehetővé, hogy a törvényhatóságok fölfelé az alkotmány érdekében kívánatos ellenőrséget gyakorolhassanak, és a mindenhatóságra törekvő kormány szabadságellenes törekvéseit megghiúsítva, általában a törvénybe ütköző miniszteri rendeletek végrehajtásának akadályát képezzék.

A megyék és városok végrehajtási hivatása egyszersmind az a forrás, melyből két igen fontos politikai jog származik. Egyik

a szabályalkotás, másik a törvényhatósági önálló költségvetés, s a házi szükségekre megkivántató adóteher kivetésének és beszedésének joga. Mindenik jog egyiránt kiegészítő része a törvényhatóságok önállóságának, és egyiránt szükséges arra, hogy politikai jelentőségük biztosítva legyen azon egyensúly fentartása végett, melynek a kormány hatalma, s az önkormányzattal bíró nép szabadsága között minden jogi államban lenni kell.

Ha egyszer ily módon a megyék és városok befolyást gyakorolhatnak a törvényhozásra, ha ők lesznek a végrehajtás közvetítői s rájuk hárul azon fontos kötelesség is, hogy a kormányzatot ellenőrizzék; akkor, de csak akkor fog feléledni ismét a megyék politikai élete. A köztanácskozásokban, melyeket mindez maga után von, a közérdekeltség kíséretében a nemzeti akarat erkölcsi ereje fölemelkedik.

A mondottakhoz fűződik, s azokkal szoros kapcsolatban áll azon szempont, hogy a városok és a megyék rendezése a legtisztább democraticus alapon történjék.

Nagyon rossz jel volna az ország műveltségére s szomorú kilátásokat nyujtana a jövőre nézve, ha ezt hosszasan indokolnunk szükségesnek látszanék. A 48-ki nagy átalakulás hazánkban is az egész politikai organismus változását tette szükségessé. Azon pillanatban, melyben a rendi országgyűlés helyébe népképviselői országgyűlés lépett, azon egész terét a politikai tevékenységnek, melyet a kiváltságos osztály tartott elfoglalva, minden honpolgár tevékenységének, az egész nép tevékenységének kell betölteni.

Egy futó pillantást vetvén a 48 előtti korra, mindenki el fogja ismerni, hogy a nyugati civilizatiótól hátramaradtunk mindenben. Tudományban, iparban egyiránt.

A népnek volt mit ennie, s nem igen szenvedte szükségét, ez tagadhatatlan. A magas aristocratiáról nem szólunk. Ennek jövedelme soha sem volt elég, s épen oly bűnös mint világhírű pazarlása s fénytűzése mellett adósságot adósságra halmozott. A birtokos nemesség a szó szoros értelme szerint úszott a jólétben, s példabeszéddé vált torkossága mellett sem tudta fölemészteni jövedelmeit. Mindez tagadhatatlan.

Ezen állapot azonban a népet és nemességet illetőleg nem a haladásnak, hanem Európától elzárkozottságunknak gyümölcse volt. Sem intézményekre, sem javításokra nem költöttünk. Szellemi és műveltségi igényeink nagyon mérsékeltek voltak. A mit a föld magától, úgyszólván isten voltából termett, s pedig elég bőven termett, mindent elfogyaszthatunk magunk. A kormányzás majd nem semmibe sem került,

midőn megyékben a kiváltságos osztály, s városokban egy kaszt, a választott polgárság, kormányozni tudott nagyon olcsón.

És mi okozta — nem a krizist, mert hiszen ennek a felforgott constellatióknál fogva szükségkép be kellett következnie — hanem mi okozta, hogy közállapotaink olyanok voltak, mint érintők, hogy t. i. hátra voltunk mindenben és hogy erkölcsi mint anyagi erőnk kifejezetlenül parlagon heverték, és a mily állapotok mellett nagy válságok romboló hatásait egyetlen nemzet sem volna képes még csak mérsékelni sem? Okozta a s z a b a d s á g-hiány. Szabadság szüli a haladást; ez fejt ki a nép erejét. A hol nincs szabadság, ott nem lehet valódi erő. Nem lehetett nálunk sem.

A városok a monarchiai teljhatalom befolyása, rendelkezése alatt állottak. Kebelökben egy kaszt, a választott polgárság, mely királyi biztos vezetése alatt maga magát egészítette ki, kiváltságok szerzésére törekedett, nem a közszabadság kifejtésére. Szerkezetök lehetetlenné tette, hogy fölfelé az alkotmányosság védőivé, s lefelé a nép politikai s polgári szabadságának propagatoráivá váljanak.

Megyéink a független nemesség nagy számánál fogva védtek az alkotmányt a hatalom támadásai ellen, de más oldalon eszközei voltak a kiváltságos osztálynak a nép fölötti uralkodás gyakorlásában.

Mindez csak elmaradás, hanyatlás, gyengeség forrását képezte a nemzetre nézve. Nagy erőfejtésre van szükségünk, hogy azt, a mi mulasztva van, helyrepótolhassuk, hogy azt, a mi közgazdászatiilag, társadalmilag és politikailag most vesztve van, visszaszerezzhessük. Ezen erőfejtés csak úgy válik lehetővé, ha a szabadság oltárát az egész nép teljes jogegyenlőséggel veheti körül, és ha a népfelség nagy elve érvényesülni fog a közélet minden vonatkozásaiban.

A szabadság diadala, a jogegyenlőség teljessége, a népfelség gyakorlatának folytonossága: — ez a democratia. Így értjük mi a democratiát, s ily democraticus alap az, melyen a megyéket és városokat rendeztetni kívánjuk.

A ki azt hiszi, hogy Magyarországon a jogegyenlőség helyre van állítva, s hogy a nép szabadságára sérelmes kiváltságok meg vannak szüntetve, az vagy ámitja önmagát, vagy félre akarja vezetni a közvéleményt, hogy megnyerje ezt a kiváltságok fentartására.

Vannak sokan, a kik democratáknak adják ki magokat, — a közvélen ény organumaiban kikiáltják egymást a sza-

badelvűség apostolainak, és minden törekvésüket a népelem emelkedésének gátlására, az aristocratia túlsúlyának fentartására s a kiváltságok biztosítására fordítják. Vannak úgynevezett democraták, a kik legfőbb gondja lehetővé tenni, hogy a felsőház, ha rendeztetik is, fészke maradjon az aristocratianak. Vannak, a kik azt hiszik, hogy megegyez a jog-egyenlőség és szabadság elvével, ha a megyék és városok rendezése alkalmával ismét választófalak vonatnának azok közt, a kik politikai jogok gyakorlatára hivatva legyenek, és azok között, a kik abból teljesen kizárva maradjanak. Azok között, a kik csak választás útján folyhassanak be a közdolgokba, s azok között, a kik ha nem is magában véve születésöknél, de vagyonuk nagyságánál fogva helyt foglalhassanak a nép választottjai között, s a kik szavazata annyi nyomattékkal birjon egyenként, mint a választott által képviselt ötszáz vagy ezer választónak szava összevéve, a kik kevésbé vagyonosak.

A democratia elvei nem tűrnek semmi kiváltságot, nem engedik, hogy egyik polgár több politikai joggal birjon, mint a másik. A democratia nevében mi az általános szavazatjogot követeljük a nép számára, valahányszor befolyást kell gyakorolnia a törvényhozásra népképviselők választásával, valamint akkor is, midőn az épen oly nagy politikai mint köz-igazgatási s önkormányzati hivatással bíró megyei és városi képviselő testületeket kell alakitnia.

De követeljük az általános szavazatjog mellett még azon biztosítékokat is, melyek okvetlenül szükségesek arra, hogy a nép választottai soha se jöhessenek ellentétbe a nép érdekeivel, működésük a nép akaratának és közvéleményének mindig megfeleljen, s a közvélemény változása szerint szinte változás alá vettessenek. E biztosítékokról a maga helyén tüzetesen fogunk szólni.

A democratia meghamisításának tartjuk az oly institutiókat, melyek lehetővé teszik, hogy azokat, kiket egyszer a nép megválasztott, ha egyszer megválasztotta, a nép akaratának képviselőiből a nép uraivá átváltozva, a nép érdekei fölött korlátlanul rendelkezhessenek még akkor is, ha nézeteik és törekvéseik többé a közvélemény irányzataival összhangzásban nincsenek.

Hazánkban a haladás általános nagy érdekein túl, van még egy különös ok is, mely okvetlenül megkívánja, hogy a megyék és városok rendezése alkalmával a democratia elvei

a magok egész teljességében következetesen alkalmaztassanak.

Ez ok pedig abból áll, hogy az ország jövő nyugalma, s állami függetlenségünk s szabadságunk kiküzdésének és biztosításának érdeke az országban lakó nem-magyar nemzetiségek kielégítését mindenek fölött kívánja. A nemzetiségi kérdést lényegében, s eltekintve azon salaktól, mely ahhoz a küzdelmek folyamában személyes érdekek és ambíciók könnyelműsége, vagy roszakarata által tapad, a szabadság kérdéseül kell tekintenünk.

Meg kell gondolnunk, hogy mesterséges utakon, talán választási censusok segédelmével és választási kikerekítésekkel és bármi más ily combinatiókkal akarni biztosítani a magyar elem túlsúlyát Magyarországon, — nemesak a legnagyobb oktalanság, de veszedelmes is. Veszedelmes azért, mert az államéletben minden, a mi hazugság — magt ellen ingerli a haladás összes érdekeit és minden, a mi erőszakoskodás, maga ellen idézi mindazok ellenséges szövetezéseit, a kik ellen az erőszakoskodás intézve van.

A magyar elem számára mesterségesen akarni biztosítani a túlsúlyt, a nemzetiségek közötti küzdelmet fokozná csupán; és szerintünk mindaz, a mi a nemzetiségek közötti viszálykodást megörökíti vagy fokozza, a jövőnek előre látható és kiszámítható eshetőségeivel szemközt, melyek közt egymás támogatására oly igen nagy szükségünk van, valóságos honárulást képez.

De nincs is arra szükség, hogy a magyar elem legitim súlya mesterségesen biztositassék.

A magyar elem nagyobbik felét képezi az ország lakosságának. A vagyoniosság egyik legjelentékenyebb forrásának a munkaerőnek legalább fele, a földbirtoknak azonban legalább héttizedrészre a magyar elem birtokában van. Feltéve tehát, hogy a magyar elem értelmi erejét teljes mértékben kifejteni, munkaképességét mindenkép gyümölcsözővé tenni igyekszik, ha a műveltségben, szabadság vélelmében a függetlenségi érzés fentartásában, az előítéletek leküzdésében, az erkölcsök javításában elől járni tud; feltéve, hogy a fősúlyt egészben azokra fekteti, mik az erkölcsi erő alapját képezik: — a magyar nemzet vezető szerepe nem fog megszűnni, sőt növekedni fog Magyarországon.

A nem-magyar nemzetiségek szabadságvágya felébredt. Mivelődési ösztönüknél fogva, erkölcsi erejök kifejtésére töreksznek.

S ha meggondoljuk, hogy számuk nem épen csekély, és

nyilvánulásaul a többséget szükség elfogadnunk, oda kell törekednünk, hogy a többség uralkodása egyes osztályok, felülkerekedett érdekek vagy pártok uralkodásává ne fajuljon, hanem a nemzet közvéleményének, a nemzet vágyainak, a nemzet szükségének és törekvéseinek mindig megfeleljen.

Az állami élet feladata a lehető legnagyobb számnak úgy erkölcsi mint értelmi műveltségét és anyagi jólétét lehetővé tenni, egyrészt az által, hogy az egyéni tevékenység és előretörekvés akadályai elháríttassanak, más részből az által, hogy a műveltségnek és jólétnek emelésére és biztosítására a nemzet akarata s egyesített ereje által vétessék eszközösbe mindaz, minek eszközösére az egyéni tevékenység még az egyesülési téren is elégtelennek mutatkozik.

A közjólét fogalma alatt nem szabad az ország concret értelemben vett jólétével megelégednünk. Mert, mint a történelem és tapasztalás bizonyítja, lehet egy ország általában véve igen gazdag, birhat felhalmozott kincsekkel, kereskedelme által kizsákmányolhatja a legtávolabb lakó népeket, a szellemi téren is magasán emelkedhet más népek fölé; s mindezt teheti úgy, hogy az anyagi jólét eszközei aránylag igen kevesek birtokában halmoztatnak össze s a nélkül, hogy a kevesek birtokát képző műveltség világa a nagy tömegek fölemelésére szolgálhatna.

Az állam jóléte csak akkor valóságos közjólét, midőn a lehető legtöbb egyénnek, a nagy tömegeknek jólétét fejezi ki.

Ha így értjük az állami élet feladatát, ha főczél a nemzet összes tagjainak lehető legnagyobb individualis jólétére törekednünk: akkor az államot, a népet képviselő hatalomnak az ország törvényhozásának akkép kell összealkotva lennie s úgy kell működnie, hogy ez az állam tagjainak s lehetőleg minden egyénnek valóságos képviselőit tekintethessék.

Azt állítják, hogy ott, hol a nép képviseltetik, nem képviseltethetnek, sem egyének, se rendek, se testületek, hanem érdekek. ⁴²⁾ Helytelenül állítják. Nem egyéb ez oly szójátéknál, melyet azok találtak fel, kik a szabadsági törekvések elől alkotmányos fictiókkal igyekeznek kitérni; kik félnek elfoglalni az igazságot minden következményeivel együtt s azért a középútnak keresik; a kik a rothalt multtól megválni nem tudnak, hanem az előre haladó kor követeléseit szemközt támadni nem mervén, a dolgok jelentősége fölött tévedésbe ejteni s félrevezetni igyekeznek.

Ez a faj nagy befolyással bir a közügyek menetére egész Európában. A politikai küzdőtéren legártalmasabb akkor, midőn a szabadelvűek táborában foglal helyet, és a mérséklet

magas erényének örve alatt úgy a hatalommal, mint a jogosulatlan érdekekkel titkon conspirál.

Azt mondani, hogy a népképviselőlet által érdekeknek kell képviseltetniök, mint láthatjuk, mindenütt annak követeléséhez vezet, hogy a nép érdekeinek rovására kiváltságos befolyás és súly biztosítsék azon érdekeknek, melyek félszeg társadalmi viszonyaink között, és a szabadságnak épen nem kedvező institutiók védelme alatt bármikép, bármily gonoszul, bármily eszközökkel súlyra emelkedtek az államban.

Ha a népképviselőletnek akkép kell szervezve lennie, hogy abban az érdekek képviseltessenek: akkor magától értetik, hogy mesterségesen kell biztosítani a nagy-birtok különös törvényhozási befolyását, mert ennek érdekei valóban nem azonosok a lehető legnagyobb szám egyéni érdekeivel. Biztosítani kell az egyház különös befolyását, mert ennek is vannak ugyancsak hatalmas érdekei. Egyszóval akkor minden kiváltság és minden érdek, mely a közjólétben rágódik, előállhat azon követeléssel, hogy a népképviselőlet szervezetében neki különös befolyás biztosítsák a törvényhozásra.

Mi lenne aztán az ily szervezésnek következése? Az, hogy a népképviselőlet elve meghamisítván a rendek és testületek érdekeinek képviselőlete a különböző osztályok érdekeinek képviselőlete által tartatnék fenn. De különben is, ha egy törvényhozást különböző érdekek képviselőletéből kellene összeállítani, minő matematikai művelet lenne az, mely a különböző érdekek képviselőletének arányát képes volna igazságosan megállapítani úgy, hogy minden érdek azon mértékben legyen képviselve, a mily fontossággal bír a közéletben.

Mi azt gondoljuk, hogy a népképviselőlet elve abban áll, hogy a haza polgárai teljes egyenlőséggel birjanak a politikai jogok gyakorlásában. Valamint a határozásoknál azokban, mik a nép közvetlen eldöntése alatt állanak, úgy a választásoknál a végett, hogy akár községi vagy megyei, akár országos képviselőlet állítsák elő, csak az egyén, mint ilyen, essék mérlegbe, saját szenvedélyeivel, vágyaival és érdekeivel.

Egyes érdekek különös csoportosítása sokkal nagyobb progressiókban fokozza az egyes érdekek erejét, hogy sem ez a közjólét érdekeinek csorbitására ne vezetne. A képviselőlet csak úgy válhat valódi népképviselőletté, ha minden súly az embernek s nem a dolognak, az egyénnek s nem az egyén fölé emelkedni igyekvő érdekeknek tulajdonittatik.

A törvényhozás csak ott nyugszik helyes alapokon, hol eredete a népképviselőlet ezen elvének megfelelő.

Hogy a nép törvényhozási ereje egy kamarában legyen összpontosítva, s ne legyen két kamarába ketté szakítva, ez a mondottakból önként folyni látszik. Ennek azonban vitatásába itt ne bocsátkozzunk.

Ha meggondoljuk, mennyire félszeg alapokon nyugszik egész társadalmi rendszerünk, ha egy tekintetet vetünk azon rothadt részekre, melyek az államban tulélték magokat, s a haladásnak már útjában állanak, melyeket tehát gyorsan el kellene távolítani; ha figyelembe vesszük, hogy sem politikai vagy társadalmi, sem közigazgatási vagy törvénykezési, sem nevelési, sem közgazdászati intézményeink meg nem felelnek többé azon igényeknek, melyek jogosultságát a nép a felvilágosodás szövétneke mellett már igen is látja: lehetlen el nem ismernünk, hogy nemcsak gyökeres reformokra van szükségünk, hanem szükségünk van arra is, hogy az átalakulások, ha lehet szabályszerű uton, de mindenesetre gyorsan megtörténjenek.

Azon kor, melyben a népek érintkezésének közönségessé vált eszközét a gőzmozdony képezi, s melyben a gondolatok és eszmék a villany gyorsaságával futják be a világot, nem alkalmas többé a foltozgatásra, sem arra, hogy a társadalmi épületek rondaságai, az aristocraticus kiváltságok, s a hatalmi vagy kottériai önzés búvhelyei talán évtizedeken át húzódnó alkudozások között keztyüs kezekkel szedessenek szét. És az új építkezésnek is ép oly gyorsan kell történni mint a mennyire gyorsan lebontani szükséges azt, a mi elavult.

Ha az államok törvényhozása még egy ideig ingadozni fog ezen feladatának megoldásában, lehetetlen, hogy rövid idő alatt az állami és társadalmi élet nagy rázkódásai ne következzenek Európában. Kivánatos volna tehát, ha a törvényhozás mindenütt lehetőleg kevés nehézségbe ütköznék, s lehetőleg gyorsan érvényre emelhetné a nép akaratát.

E szempont az egykamarai rendszer mellett szól, s ez talán lehetővé tenné még békés úton azon nagy átalakulást, mely felé összes viszonyainkban megyünk.

Mivel azonban semmi kilátásunk arra, hogy ezen nagy lépés, mely már magában is egyike a leggyökeresebb változtatásoknak jelen viszonyaink között még csak discussio tárgyává válhasson is: rendezési nézeteink előadásánál elfogadjuk azon föltevést, hogy a törvényhozás két kamara szerkezettel birjon. Hanem okvetlenül szükséges, hogy a magyar országgyűlés felsőháza mostani szerkezetében végkép megszűnjék, s helyét egy s e n a t u s foglalja el.

Sértés volna a nemzet ellen, sértés volna különösen az intelligentia ellen, még annyi érettséget sem tenni fel róla, hogy a felsőház helyett egy országos tanács szervezésének elkerülhetlenségét és jogszerűségét bizonyítani szükségesnek tartjuk. Csak is annyiban foglalkozunk e kérdéssel, mennyiben tárgyunktól elválaszthatlan.

Két szempontot kell kiemelnünk, melyeknek a törvényhozó hatalomra nézve általában mérvadóknak kell lenniök. A senatusnak mind összeállítása, mind feladata épen úgy alája esik e két szempontnak, mint a képviselőháznak összeállítása és feladata. Egyik az, hogy törvénynyé csak az legyen, a mit a néphamisítatlan közakarata kíván; másik az, hogy mindaz, a mit a közakarata kíván, nehézségek nélkül törvénynyé váljék okvetlenül.

Az első szempontból következik, hogy valamint a képviselőháznak úgy a senatusnak összes tagjai is szabad választásnak legyenek kifolyásai. Még a népképviselők közvetlenül a nép által választatnak, a senatus tagjai az ország törvényhatóságai által a megyék és városok által választassanak.

A népképviselők közvetlen választásának kérdése nem foglal többé helyet a mivel népek politikai kérdései között. Vannak még a közvetett választásnak is elkésett lovagjai, kik az idők haladását lassíthatni vélik az által, hogy a nép csak választókat válasszon és ezen választók nevezzék ki a képviselőt. A reactio érdekeire nézve mindenesetre igen nagy előny, ha lehetőleg nagy tér engedtetik a politikai cselszövényeknek, s e tér annál kedvezőbb, mentől kevesebb egyént kell ámitásokkal és a megvesztegetésnek akár anyagi, akár erkölcsi eszközeivel körülhálózni.

Forog fenn más tekintet is. Egy nemzetellenes irányú kormány sokkal tovább és sokkal könnyebben tarthatja elfödve jellemét, ha nem kell kilépnie egészen azon küzdőhomokra, melyen a nagy tömegek akarata a közvéleménye nyilatkozik. Egy felvilágosult nép ösztöne sokkal erősebb mint egy kis választott testületé; a tömegek közlelkiismeretét nehezebb elaltatni, mint néhány választóét.

Közvetlen képviselő-választásoknál mindig a kormány politikája jó bírálat alá, s az elvek esnek mérlegbe, habár a küzdelemben sokszor személyes érdek, sokszor sajnálandó személyeskedés vegyül. Választótestületek alakulásánál, a közfigyelem elvonatik a főkérdéstől, nem az ország érdekei, nem az elvek és eszmék jönnek tárgyalás alá, hanem a közérdekeltség felolvasztatik a személyi érdekeltségben.

Mióta ki van derítve, hogy a közvetett választási módot

a conservativismus, a reactio, a jogosulatlan érdekek tekintik, egyéb sáncaikból kiszorítatva, utolsó menedek gyanánt: a közvéleményt szükségtelen kapacitálni arra nézve, hogy a népet nem szabad oly kiskorúnak tekinteni, mintha képviselőinek választását maga helyett másokra kellene bízni.

Mi a senatus tagjainak választását illeti, a constitutionalis mus avult iskolája azt tartja, hogy a felsőháznak választás alapra áthelyezése meg nem engedhető, mert az ily intézkedés teljesen kiforgatná azt rendeltetése által kijelölt helyzetből és megfosztaná a koronát azon szükséges jogától, melyet minden monarchiai alkotmány szerint gyakorol.⁴³⁾

Ez a felfogás tökéletesen megfelel azon doctrinär nézeteknek, melyek nem a nép szabadságára, s a közakarat érvényének biztosítására, hanem arra törekcszenek, hogy az alkotmányosság oly kiszínezett függöny legyen, mely a sokaság szemeit gyönyörködtesse, mögötte azonban tovább is üzhesség uralkodásuk biztosítása végett mesterkedéseiket azon elemek, melyek a túlsúlyt századok óta bitorolják. De megfelel ezen fölfogás tökéletesen azon törekvésnek is, mely az ország önállóságának feláldozásával, a nemzeti akarat erőteljes nyilatkozatainak lehetlenné tételével vagy paralisálásával az osztrák befolyást, és az osztrák politika túlsúlyát a nemzeti tlen irányu osztrák-magyar aristocratia segélyével fentartani, s megörökíteni akarja.

Ha a felsőháznak az a rendeltetése, a mire ekkorig használtatott, hogy Magyarországon védbástyáját képezze az osztrák politikának: úgy e feladatnak csakugyan meg nem felelne többé a megyék és városok által választott tagokból álló senatus. Ezen feladatnak megfelel az aristocratiából és a főpapságból álló felsőház, úgy a mint most van, és megfelelne azon felsőház is, melynek tagjait a korona bizonyosan nem olyanokból nevezné ki, a kik a nemzet jogainak, az ország függetlenségének védelmében szereztek érdemeket.

Hogy pedig a koronának szüksége volna azon jogra, hogy törvényhozókat nevezzen, ez attól függ, mit akarunk.

Ha azt akarjuk, hogy a nemzeti törekvések, melyekkel szembeszállani a monarchiai elvnek ma már nem igen van bátorsága, törvényhozási alkotmányos formák segédlmével folyvást meghiúsíthatók legyenek; ha azt akarjuk, hogy az állam és ennek összes érdekei fölött az uralkodó érdeke álljon, és ne az uralkodó alkalmazkodjék a nemzeti akarathoz, hanem a nemzet alkalmazkodjék az uralkodónak, s mi még gonoszabb, az udvarnak akaratához: akkor igen is szükséges

a koronát felruházni azon kiváltsággal, hogy a nemzet nyakára kormányilag nevezett törvényhozókat ültessen.

De ha azt akarjuk elérni, hogy a nemzet önmaga legyen ura sorsának, és a nemzeti akarat legyen legmagasabb törvény az államban: úgy soha sem engedhetjük meg, hogy a korona nevezzen törvényhozókat, illetőleg a nemzeti törvényhozás, a népképviselőt fölé oda állíthasson oly szavazógépeket, melyek a nemzeti akarat érvényesítésének meggátolására szolgálnak.

Mi tökéletesen sajátunkká tesszük azon tételt, miszerint valamint egyrésről az, hogy születés adjon valakinek törvényhozói közvetlen jogot, derisiója a józan észnek, úgy másrésről az, hogy a korona nevezzen törvényhozókat derisiója minden valódi alkotmányosságnak.⁴⁴⁾ Epen azért, midőn ellene vagyunk annak, hogy a felsőház akár a születési aristocratiából, akár a kormány kinevezetteiből álljon; még inkább ellene vagyunk annak, hogy a józan ész derisiója az alkotmány derisiójával egyesíttessék, vagyis, hogy a felsőház a mondott két elemből álljon, mint erre érdekes példát nyújt a mostani magyar felsőház.

De ellene vagyunk annak is, a mi bizonyos oldalról javaslatba hozatott, hogy a törvényhatóságok votumával választott követek mellett az ország főnemeseinek idősbjei — tehát a születési aristocratia tagjai — a fejedelem bizalmának kitüntetettjei, a nagy méltóságok viselői, a vallások és tudományos intézetek képviselői helyt foglaljanak.⁴⁵⁾

A született és kinevezett törvényhozókra nézve megmondók nézetünket. Nemcsak nevetséges ez, hanem századunkban valóságos anachronismus. Ugyanez áll a nagyméltóságokra nézve, ha ezeket a korona nevezte ki. De helytelen volna a senatus tagjaivá tenni bármily magas állásu hivatalnokot, ha mindjárt oda fogunk is jutni, hogy azok választás útján töltessenek be.

Meg kell szoknunk végre, hogy minden hivatalnokot, bármily állást foglaljon el, a közönség szolgájául, a törvények uralkodásának eszközeül kell tekintenünk. Minden közszolgálati állás összeférhetlen a törvényhozói állással átalán fogva, s még inkább összeférhetlen a senatusi tagsággal, azon nagy feladatokat tekintve, melyek megoldása minden oldalra a lehető legnagyobb függetlenséget feltételezi.

A vallások és tudományos intézetek képviselőinek, mint ilyeneknek, legyenek bár választva vagy kinevezve, a senatusban helyök szinte nem lehet. Teljesen indokolatlan lépés

volna ily úton emelni egyes osztályok, egyes felekezetek, osztály és felekezeti érdekek tekintélyét és befolyását a törvényhozásra s emelni akkor, midőn az emberiség egyik legnagyobb akadálya éppen az, hogy a felekezeti s osztály érdekek azon kapcsolatoknál fogva, melyekkel a közönség gondolkozásához az élet összes viszonyaiban tapadnak, — most is oly erősek, hogy inkább azok leküzdésére kell irányoznunk a reformkérdéseknél minden igyekezetet.

Azon érdekek, melyek a közjólét előmozdításának magas és jogosult érdekcivil nem ellenkeznek, s még inkább azon érdekek, melyek ápolásától a közjó emelése függ, az igazságszolgáltatásnak és az erkölcsiségnek, a tudománynak és közmívelődésnek érdekei éppen úgy, mint az iparnak és kereskedésnek, a tulajdonnak és a munkának egyiránt nagy érdekei meg fogják találni a kellő képviseltetést a nép választottaiban; a képviselőházban és a választott senatusban a nélkül, hogy ezen érdekeket külön kellene választani a közjó előmozdításának általános érdekeitől.

Mi tehát nem a t akarjuk, hogy a megyék és városok választottai is üljenek, hanem azt akarjuk, hogy csak ezek üljenek a senatusban.

Természetesen a senatus tagjai nem közvetlenül a nép által, hanem a megyei s városi képviselőtestületek által választatnának, s ez bizonyos tekintetben nem áll összhangzásban azon nézetekkel, melyeket a közvetett választásokra nézve csak imént nyilvánítottunk. Az azonban nem a mi hibánk, a kik a két kamarai rendszert bizony nem tartjuk a közjó nélkülözhetlen feltételének.

Hanem vannak oly tekintetek, melyek e részben a közvetett választás hátrányait nemcsak ellensúlyozzák, hanem egészen elhárítják, ha a törvényhatósági institutio azzá lesz, a mivé tenni mi akarnók, és a senatus csak azon teendőkkel ruháztatnék fel, melyek azt nézetünk szerint illetik.

Ha a megyék és városok legszélesebb democraticus alapokon rendeztetnek, s képviselő testületeik száma, mint óhajtjuk, elég nagy leend; — ha e mellett nem sülyednek közigazgatási közegekké, hanem nagy politikai testületeket fognak képezni, melyek a törvények végrehajtására, s a központi kormány rendeleteinek ellenőrzésére hivatvák, a megyei s városi beldolgok fölött pedig teljes önkormányzati jogokkal intézkednek: akkor e képviselők nagyfontosságú politikai jogok birtokában egyszersmind életerős közélettel birandnak,

mely a közgyűlések tanácskozási termeit a haladási szabadsági érdekek mind megannyi küzdelmi terévé fogja alakítani.

A nyilvános élet fölemeli a tehetségeket és a közvélemény erőteljes kiképződése megadja magának a képviselőtestületnek azon képességet, hogy midőn a senatusba tagot kell választania, választása a népakarattal öszhangzásban leend. Könnyen észrevehető, hogy nagy különbség van azon választás közt, melyet ily politikai étellel bíró testület végez, és azon választás között, melyet másodfoku választások mellett oly választók teljesítenek, a kik együttvéve a nyilvános élet semmi központjával, a politikai tájékozottságnak ezen legfontosabb eszközével nem bírnak és egyedül csak egy választási actus végbevitelére kell szorítkozniok.

Másik, mi figyelmet érdemel, abból áll, hogy mi sajátképeni törvényhozó testületnek, még ha senatusunk lesz is, csak a képviselőházat kívánjuk tekintetni.

A képviselőházban a nép közvetlen választottai ülnek. A képviselőház rendeltetése az, hogy benne a nemzeti akarat a maga szavát mindenkor és minden kérdésben hangosan felemelhesse. A képviselők közvetlen választásánál tehát elég van téve annak, hogy a törvényhozásban valóságos népakarat kifejezve legyen.

A senatusnak nem kell birnia semmi iniciatívával a törvényhozási kérdésekben. És nem szabad birnia azon joggal, hogy a képviselőházban nyilatkozó népakaratnak tetszés szerént ellene szegülhessen addig, a meddig jónak látja, annyiszor a mennyiszor jónak látja. S ime itt vagyunk a fennebb említett szempontok másodikánál, mely szerint a törvényhozásnak oly szerkezettel szükség birnia, hogy az, a mit a nemzet akar, törvénynyé lehessen okvetlenül.

A nemzeti képvisellel szemközt sem a korona, sem a senatus feltétlen vétót nem gyakorolhat. A nemzeteknek kell birniok csorbitlanul azon joggal, hogy legjobb meggyőződésük és belátásuk szerént rendelkezzenek saját érdekeikről, kormányzatukról s az alkotmány alakzatáról. A mely nemzet nem bír e joggal, az nem önálló nemzet.

Hol a nemzet saját kormányának vétója előtt, melyet ez az uralkodó nevében emel, meghajolni kénytelen, ott végtére is csak az erőszak uralkodik, mert a kormány vetoja a nemzeti akarattal szemközt nem képvisel egyebet az önkénynél, mely a nyers erőre támaszkodik. Ez ellenkezik az önálló nemzet fogalmával épen úgy, mint a jogi állam eszméjével.

Azt mondják, hogy hát a monarchia érdeke! Silány el-

lenvetés. A monarchiának nem lehet ellentétes érdeke a nemzettel. Hol ellenkező érdeke van, ott a rendes alkotmányos állapot lehetlen. Ha egy monarchia nem tudja feláldozni vagy nem aldozhatja fel saját érdekeit a nemzet érdekei előtt, ott a monarchia nem fér össze a nemzettel, és ez szerencsétlenség a monarchiára nézve; — de nem lehet ok arra, hogy a nemzeti akarattal szemben a monarchia az önkény jogával, a vétó jogával felruháztassék.

Ha van szükség a szabad fejlődés valamely temperamentumára az államban, úgy ezt csak egy oly senatus képezheti, mely szinte választott tagokból áll. De feltétlen vétóval egy ily senatus sem birhat.

Nem lehet szándokunk tüzetesen foglalkozni a senatus és a képviselőház közötti viszonylatok taglalásával. Pár szóval meg kell mondanunk még is a senatus nagy fontosságú feladatáról nézetünket, hogy ez által indokolva legyen abbeli törekvésünk, miszerint a senatusban csak annak legyen helye, ki iránt a közbizodalom választás útján nyilatkozott.

A senatusnak két nagy feladata van. Nézetünk szerint legalább, feladatának e két pontra kell szorítkoznia. Egyik az alaptörvények fölötti örököség. Másik a bíráskodásnak esküdt-széki része bizonyos esetekben. Mondunk néhány szót mind a kettőről.

A népképviselő elve hozza magával, hogy az adó s katonai erő megszavazása, tehát úgy a kormányzat ellenőrzése, mint a háboru és béke kérdése a képviselőház kezeibe legyen összpontosítva. Ennek köréhez tartozik a kormány által idegen országokkal tervezett kereskedelmi s egyéb szerződések megvizsgálása, jóváhagyása vagy elvetése. Mindezt a képviselőháznak egészen függetlenül, a senatus minden beavatkozása nélkül kell gyakorolnia.

Midőn azonban törvények eltörléséről s módosításáról vagy újabb törvények alkotásáról van szó, a képviselőház által megszavazott minden törvény, mielőtt érvényre emelkednék, a senatus elé terjesztendő, nem azért, hogy a senatus annak tárgyalásukba becsátkozzék, vajjon a törvényjavallat helyes-e, czélszerű-e s megfelel-e a nemzet igényeinek és a közjó iránti tekinteteknek. E kérdések a senatusra nem tarthatnak. A senatusra csak is egyedül azon kérdés tarthat, vajjon a törvényjavallat nem jött-e összeütkezésbe az ország alaptörvényeinek valamelyikével. Egy törvényjavallat fölött a senatus tanácskozásának s határozathozatalának e pontra kell szorítkoznia.

Hogy egy oly felsőház, mely születéses és kinevezett törvényhozókból áll, ellenszegülhessen általában a népképviselőlet akaratának, ez még elvben nevetséges, más részről a tapasztalat tanúsága szerint csak arra szolgál mindenütt, hogy a haladást, a gyökeres reformokat gátolja, de soha sem szolgál egy megvesztegetett vagy demoralisált alsóházi többség reactionarius és nemzetellenes irányzatának ellensúlyozására.

Oly felsőházra azonban, mely a jót akadályozza, a rosszat nem gátolja, sőt előmozdítja, bizony a népeknek nincs semmi szükségök.

Hogy pedig egy választott tagokból alakult senatus minden törvényjavallatnak törvényerőre emelése elé gátokat gördíthessen, s a törvényhozás működését feltartóztassa, ez szükségtelen és okszerűtlen is.

Szükségtelen azért, mert a képviselőtestület választásának közvetlenségénél fogva legközelebb áll a törvényhozó hatalomnak valódi forrásához a souverain néphez, s úgy legilletékesebb testület annak megítélésére, hogy a közjó igényei mit kívánnak, s mi czélszerű, mi nem.

Okszerűtlen pedig azért, mert a népképviselői hivatás oly magas állás egy országban és a képviselőház oly közvetlenül foly be az ország közügyei fölötti intézkedésekbe, hogy e körülmény a nemzet legjobb erejét a productiv képességeket, az előre törekvést leginkább ide vonja, s nincs oly felsőház vagy senatus — még az amerikai unio köztársasági formák szerint választott senatusát sem véve ki, — mely átlagosan vett értelmi erő tekintetében a képviselőházzal mérkőzhetnék. Képtelenség tehát azt tenni fel, mintha a törvényhozás czélszerűségi szempontjait több bölcs séggel ítélné meg egy senatus mint a képviselőház.

Azt mondják, hogy hiszen a felsőház általános vétóját ártalmatlanná lehet tenni; mert meg lehet állapítani, hogy midőn a képviselőház egy törvényjavallathoz kétszeri visszaküldés után is ragaszkodik, s átküldi azt a felsőházhoz harmadszor is, annak a korona szentesítése alá terjesztését a felsőház többé ne gátolhassa, a korona pedig ne vonhassa meg a szentesítést — három évnél tovább.⁴⁶⁾

Midőn azonban valaki ily espedienseken töri fejét: mi ebben semmi egyebet nem látunk az ész játékánál. Igen rossz volna, ha egyéb lenne, mert ez esetben csak is az lehetne, hogy a kormány és udvar befolyásának idő engedessék,

a képviselőházat pártfondorlatokkal első megállapodásának és elfoglalt posztójának feladására birni.

Mi legalább a kérdést minden oldalról megvizsgálva, a szabadság és haladás érdekeinek szempontjából nem vagyunk képtesek még csak látszólagos okát sem felfedezni annak, hogy a felsőház kétszer visszaküldhessen egy törvényjavaslatot, melyet harmadszor többé vissza nem küldhet, sem annak, hogy egy talán nagyon sürgető, nagyon szükséges, a nép jávára nagy mértékben szolgáló törvényjavaslatról, melyet mind a képviselőház, mind a felsőház, elfogadott a szentesítést a korona ne tagadhassa meg, de mégis megtagadhassa három egész évig.

Mi a választott senatusnak nem ugyan magára a törvényhozásra, hanem a törvényhozás menetére elég nagy, de csak éppen annyi befolyást kívánunk adni, a mennyi szükséges arra, hogy az ország alaptörvényeinek elsietett megváltoztatását vagy éppen felforgattatásukat lehetlenné tegye. A senatus eminens feladata legyen öröködni az ország alaptörvényei fölött, úgy mindazonáltal, hogy ezen hivatását a szükségessé vált gyökeres reformok megghiúsítására ürügyül sem mi körülmények közt ne használhassa.

A mely országban van szabadsajtó, van a közügyek kezelésében teljes nyilvánosság, a hol a közvélemény népgyűlésekben is nemcsak szabadon nyilatkozhat, de nyilatkozik is, hol a megyéknek és városoknak van szabad politikai közéletük, a mely országban a nemzeti önállóság megrontására idegen befolyások úgy az uralkodásban, mint a kormányzatban örökös harezot nem folytatnak: ott minden bizonyynyal igen ritkán fog megtörténni, de valamely nagy esemény vagy különösen alakult viszonyok hatása alatt még is megtörténhet, hogy a képviselőház oly pontokat sző be valamely törvényjavaslatba, melyek a nemzet politikai jogait nagyon közelről érintve az ország alaptörvényeit módosítanák.

Előfordulhat másrésről rendes viszonyok közt az az eset, hogy a képviselőház valamely törvényt alaptörvény erejére kíván emelni. Mert közbevetőleg mondván, mi a jogi állam eszméjétől elválaszthatlannak tartjuk, hogy minden országnak meg legyenek a maga alaptörvényei.

Ily eshetőségekkel szemben már most miben álljon lényegileg a senatus feladata? Nem állhat egyébben, mint abban, hogy az alaptörvények rohamos változtatását, vagy újabb alaptörvények alkotását feltartóztassa addig, míg a nemzet közvé-

leménye a fenforgó kérdésben szabályszerűleg nyilatkozik. Megmondjuk, mikép értjük ezt.

Nézetünk szerint a képviselőház tartozzék minden törvényjavaslatot átküldeni a senatushoz. A senatus azonban kizárólag csak azon kérdés fölött tanácskozzék és határozzon, vajjon a törvényjavallat nem ütközik-e valamely alaptörvénybe, s nem foglalja-e magában valamely alaptörvénynek megváltoztatását.

Ha a senatus többsége úgy találja, hogy nem, — ez esetben a képviselőház törvényjavallata törvényerőre emelkedik. Ha azonban a senatus határozata oda dőlne el, hogy a törvényjavallat alaptörvénybe ütközik, legalább is azon értelem szerint, melyet a senatus az alaptörvénynek tulajdonit: ez esetben a törvényjavallatot necsak visszaküldhesse a képviselőházhoz, hanem határozatát indokolva visszaküldeni tartozik.

A képviselőház most ne tehesen egyebet, mint azt, hogy vagy elejtse a törvényjavallatot, vagy az akadályul szolgáló alaptörvénynek módosítását, illetőleg szabályszerű törvényhozás utjání oly magyarázatát — mely tulajdonképen mindig a módosítás bizonyos nemét foglalja magában — hozza javallatba s az alaptörvényt módosító javallatot mint ilyent küldje meg a városoknak és megyéknek a végett, hogy azt közgyűléseikben megvitatván, a képviselőház legközelebbi ülészakára nyilatkozataikat, észrevételeiket és nézeteiket előterjesztés alakjában a képviselőházhoz beküldjék.

És itt nyulnak be erősen a megyék és városok a törvényhozási működésbe.

Midőn alaptörvények megváltoztatásáról van szó, s akkor is, midőn új alaptörvény készítése jó javallatba, nagyon célszerűnek látszik, hogy a közvélemény felhivassék a küzd-
térre, s az egész nemzetnek ideje is alkalma is legyen minden oldalról felvilágosításokat szerezni, s a közvélemény minden organuma által, különösen pedig a megyei s városi politikai testületek útján nyilatkozni.

A kérvényezési jogot általában minden törvényjavallat ellen vagy mellett, a maga teljes épségében fenn akarjuk tartani úgy egyesek, mint testületek, associatiók, s szabad népgyűlések számára, fönn akarjuk azt tartani a megyei s városi közgyűlések számára is. De az, hogy a megyék és városok közgyűlései az alaptörvényeket módosító vagy újabb alaptörvényeket tervező javallatok fölött tanácskozzanak és nyilatkozzanak, nem jog volna, hanem kötelesség.

Ily feladattal a törvényhatóságok közgyűléseit felruházni több okoknál fogva kívánjuk.

Először is azon körülmény, hogy az ily törvényjavallatok a megyei s városi közgyűlések szabályszerű tanácskozási tárgyaivá tétetnek, — a senatusnál elég okul szolgáland arra, hogy ha egy a képviselőháztól hozzá küldött törvényjavallat nem ütközik alaptörvénybe, ez ürtügyül ne használja a visszaküldésre, mert semmivel sem veszélyeztetné tekintélyét inkább, mint ha a közgyűlések vitatkozásai folytán a nemzeti közvélemény azon eredménynél állapodnék meg, hogy az a törvényjavaslat tulajdonkép nem is ütközött alaptörvénybe, s a senatus az alaptörvényre való hivatkozást csak ürügyül használta a képviselőház törvényhozási működésének feltartóztatására.

Másodszor a megyék és városok előterjesztései, melyek az egész nemzet közvéleményének mozgásba tételével jöttek létre, okvetlenül befolyást gyakorolnak a képviselőház magatartására; mert ha nem lehetlen is, hogy ez a törvényhatósági felterjesztések daczára megszavazzon egy alaptörvényt, vagy egy alaptörvény módosítást, mely ellen a nemzeti közvélemény oly közgyűlések útján nyilatkozott, hol a tanácskozásokba az ország értelmiségének java befolyással bír; de legalább is valószínűtlen

Valószínűtlen annál fogva, mert a képviselőház többségének azon tagjai, kik homlokállást foglalnának a nemzet hangosan nyilatkozó közvéleményével, a visszahívás veszélyébe esnének⁴⁷⁾; és e mellett nem sokat nyernének, mert a nemzet a képviselőházat a visszahívási jog segítségével felfrisítvén, az áterőszakolt újabb alaptörvényt szabályszerű uton ismét könnyen és rövid idő alatt eltörölhetné vagy módosíthatná.

Harmadik ok az, hogy tervezetünk elfogadásával tökéletesen fölemeltetnének a megyék és városok azon politika fontosságra, mely nélkül azok közgyűléseit az erőteljes politikai élet gyújtópontjaivá, a hazafiság edző küzdhelyeivé, s szellemi erők kiképzésének terévé tenni lehetetlen.

Talán felesleges mondanunk, miután előadott nézeteinkből önként foly, hogy ha ily előzmények után a képviselőház egy alaptörvénynek alkotását, módosítását vagy újabb magyarázatát megszavazná, ennek érvényre jutását a senatus se meg ne gátolhassa, se fel ne tartóztathassa. A dolog természete hozza magával azt is, hogy azon ülészaktól, melyből egy törvényjavallat a megyékhez és városokhoz leküldetik,

a törvényjavallatnak országgyűléseni újabb tárgyalásaig bizonyos törvény által megállapított, s a törvényhatósági közgyűlések eltartására elégséges időnek le kell folynia.

Jelen politikai viszonyaink kiáltólag bizonyítanak nézeteink helyessége mellett, mely szerint a nemzetet óvni kívánjuk alaptörvényeinek elhirtelenkedett felforgatásától. Óvni kívánjuk az által, hogy a közvéleménynek szabályszerű módja is, ideje is legyen az ily törvényjavaslatokra nézve fölemelni szavát.

Csak tekintsünk vissza azon eszközökre, melyekkel a nemzetet a közösügyi alku hordereje fölött tévedésbe ringatták, s melyekkel keresztülerőszakolták azon közösügyi alkut, mely leglényegesebb alaptörvényeink felforgatásával a nemzetet önállóságából kivetközteti — s aztán vessünk egy pillantást magunk körül. Vegyük figyelembe a nemzeti közszellem felébredését is.

És kénytelenek leszünk azon eredményre jutni, hogy ez a boldogtalan közösügyi alku, annyi bekövetkező szenvedésnek forrása, létre nem jó soha, ha a megyék és városok közgyűlési termeiben előbb tanácskozás tárgyává tétettek volna, s a közvélemény felvilágosításának s nyilvánulásának tere gondosan el nem záratott volna.

Áttérünk most a senatus másik lényeges feladatának megvilágítására. Ez a bíráskodás, melyet nézetünk szerint nemcsak a ministerek, mint ilyenek fölött, hanem ezentul még némely más esetekben is kell gyakorolnia.

A ministeri felelősségről szóló törvény ⁴⁸⁾ meghatározza azon eseteket, midőn a ministerek hivatalos minőségükben elkövetett visszaélésekért a képviselőház által vád alá helyezendők, s a felsőház választott bírósága által elítélendők.

A törvény esküdtszéki alakítást adott ezen választott bíróságnak. Megadta a vádlónak és a vádlottnak is a recusatio jogát. Ez helyes. A mi azonban nem helyes, abból áll, hogy a felsőházi bíróság együttesen ítél a bűnösség ténykérdésében és a büntetés kiszabásában.

Ha tekintjük azon viszonyokat, melyek közt a 48-ki törvények alkotva lettek, a törvényhozás e részbeni rendelkezése érthető, de menthetetlen.

Érthető annyiban, hogy lehetetlennek látszhatott, lehetetlen is volt a bűnösnek nyilvánított minister irányában a büntetés kiszabását az ország legfőbb törvényszékére bízni akkor, midőn ezen legfőbb törvényszék tagjait kormány ne-

vezi ki saját önkénye szerint; midőn talán épen azon ministerek creaturáinak tekintendők, a kik ellen a törvényt szigoruan alkalmazniok kellene, s midőn a kormányi kinevezéseknél, kivált a legmagasabb hivatali állomások betöltése körül soha sem, a tapasztalat elégnél bővebb tanúsága szerint még a legszabadelvűbb monarchiai ministerek részéről sem, a képesség és az igaz hazafiui érdem határoz, hanem igen ritka kivétellel minden kinevezés a kormány részére a nemzet érdekei eilen tett szolgálatok megjutalmazását képezi.

Hogy tehát a törvényhozás ily birákra nem bízhatta a törvény szigorának ministerek elleni alkalmazását, ez érthető. De másrésről menthetlen az a mulasztás, hogy a kedvező körülményeket nem használta fel arra, hogy a legfőbb törvényszék tagjainak kinevezését elvegye a kormánytól, s ezt magára a nemzetre, s ennek törvényhozására átruházza.

Az az erő, mely a 48-ki törvényeket kiküzdötte, még ezt is könnyen kiküzdhetette volna.

Átalában azt hiszük, hogy az ország nyugalmanak, s a törvények iránti tisztelet megszilárdításának, a jogállapot biztosságának minden érdekével, és a törvénykezési jog függetlenségének elveivel homlokegyenest ellenkezik, a kormány kezébe adni a nép biráinak kinevezését, de mindenek fölött ellenkezik, e kinevezést az ország legfőbb törvényszékének megalakításában a kormánynak engedni át.

A kormány folyvást változásnak van kitéve a képviselőházban nyilvánuló nemzeti akarathoz képest. A valódi alkotmányosságnak legelső postulatuma az, hogy a kormány a képviselőház többségének legyen kifolyása. E többség pedig a politikai küzdelmek természeténél, de az országos érdekek iránti tekinteteknél fogva is változó.

Másrésről, ha átalában az alsóbb fokozatokon a megyékben és városokban is nem akarunk kifogást tenni az ellen, hogy a birói tisztviselők szinte időnkénti tisztujításnak legyenek alávetve: de az ország legfőbb törvényszékére nézve fontos állami tekinteteknél fogva igen kívánatos, hogy ez bizonyos állandósággal, a függetlenségnek minden biztosítékával birjon. Tagjai tehát élethosszig, vagy legalább is hosszabb időre, például tiz vagy tizenöt évre választassanak.

Lehetlen ennél fogva a közjó magas érdekeivel összeegyeztetni, hogy egy ministerium, mely ma kormányra jut, s talán csak eselszövény és fondorlatok által jut a kormányra, mely talán már holnap lelépni kénytelen, az ország legfőbb

törvényszékéhez bírakat nevezzen, akár hosszabb időre, akár élethosszig.

Egy más tekintetet is akarunk érinteni. A mi meggyőződésünk szerint ugyan politikai bűn nem létezik; a politikai bűn fogalma a politikai meggyőződés szabadságának bűnös negatívóját foglalja magában. A mely országban a politikai bűnökről az önkény szolgálatában álló jogtudomány által összetákolt fogalmak érvénynyel birnak, ott a valódi szabadság lehetetlen.

A dolgot azonban vesszük úgy a mint van. A monarchiai államforma mellett általában ragaszkodnak ahhoz, hogy van politikai bűn. És nem is hizelgünk magunknak azzal, hogy századunk sokat emlegetett felvilágosodása mellett is ezen ocsmányság a társadalmi rendből kiküszöböltessék. A politikai bűnökre vonatkozó törvények nem egyebek, mint a jog takarójába burkolt eszközei annak, hogy egy kormány üldözhesse elleneit, üldözhesse az államban azt a kisebbséget, mely pedig talán csak látszólag épen az üldözések miatti kisebbség, s mely egy rázkódás, egy váratlan esemény folytán, oly igen gyakran bizonyul roppant többségnek az országban.

És kérjük már most, hogyan fogadhassuk el az ugynevezett politikai bűnök igazságos és részrehajlatlan utolsó bírói foruma gyanánt azt a legfőbb törvényszéket, melyet a kormány alakított össze, s még hozzá a monarchiai kormány, mely nemcsak a köztársasági meggyőződést, hanem még a monarchiai hatalom áthelyezésére irányzott legegitimébb törekvést is politikai bűnnek kereszteli s mint ilyent, sőt ennek ürügye alatt még az egyszerű ellenzéket is, még a személyi ellenzéket is üldözi.

Kénytelenek leszünk ⁴⁹⁾ foglalkozni azon kérdéssel is, hogy a köztisztviselők és egyesek, valamint a kormány és a törvényhatóságok közötti összeütközések kérdéseiben a rendeletek törvényességének kérdése mikép s ki által döntések el.

Látni fogjuk, hogy a rendeletek törvényességének kérdése tisztán jogi kérdés, melyet a kormány maga mint fél meg nem oldhat. Meg kell győződnünk, hogy a törvényesség kérdése fölött mindig csak a bíró van hivatva ítéletet mondani. S a kormánynyali összeütközések esetében — csak gondoljuk meg — minő biztosítéka lenne az igazságnak akár egyesekre vagy associációkra, akár a törvényhatóságokra vagy községekre nézve, ha egy független alsó bíróság ítéletét, közbevetett felelbezés folytán a kormány és a hatalom javára

mindig felforgathatná egy oly legfőbb törvényszék, melyet egyoldalúlag, saját tetszése szerint maga a kormány nevez.

A törvénykezési szervezetben elvi öszhangzásnak kell lenni. A monarchiai hatalom kedvéért, kiegyenlíthetlen ellentéteket keverni össze az állam organismusában, a legnagyobb képtelenség. Intézkedni, hogy az alsó bíróságok a szabadság kifolyásai s őrei, a felső bíróságok ellenben a hatalom kifolyásai s a hatalmi merények menedékei legyenek, — ez annyit tesz, mint megzavarni a nép jogfogalmait, s a birói intézményt, melynek hivatása örködni a törvények szentsége fölött, szinte bevonni a politikai küzdelembe.

Mindent összevéve tehát, semmi sem bizonyosabb, mint hogy az ország főtörvényszékének tagjai a nemzet törvényhozása által választandók, s talán legezelszerűbb a választhatóak úgy, hogy a képviselőház által minden megürült helyre választandó három egyén között, kik között mindenikének a képviselőház általános szótöbbségét kellett nyernie, — egyet a senatus erősítsen meg.⁵⁰⁾

És ez es tben az ország választott legfőbb törvényszékre bátran lehet bizoni azon birói hivatást, hogy a bünösnek nyilvánított miniszterre a törvényt alkalmazza. A miniszterek feleletre vonásának eseteiben tehát a senatus által meglevő törvényünk értelmében alakítandó esküdtszék feladata csak az lenne, a mi minden esküdtszéknek egyedüli feladata, hogy t. i. a ténykérdés fölött mondjon ítéletet.

Van még ezenkívül két oly tárgy, melyben a bírászkodásra nézve szinte a senatus esküdtszéki eljárását szükség igénybe venni.

Az alkotmány organismusában lehető legnagyobb öszhangzat elérésére törekedni, egyik feladata a politikai előrelátásnak. Az intézményeknek teljes összefüggéssel kell egymásba vágniok.

És ha vizsgáljuk azon kérdést, vajjon mi úton fosztasék meg hivatalától egy oly birói vagy közigazgatási tisztviselő, a ki elfoglalt állomásának betöltésére alkalmatlan, valamint ha azon kérdéssel foglalkozunk, hogy a birói tisztviselők mikép vonassanak feleletre oly törvényt sértő mulasztásokért vagy tényekért, melyeket mint birói tisztviselők követnek el, s melyekkel magánosoknak vagy testületeknek sérelmet okoznak : mindkét kérdésre nézve oda fogunk eljutni, hogy bizonyos ide vonatkozó esetek fölötti bírászkodást is a ténykérdésben legezelszerűbb a senatusból alakult esküdtszékre bizoni.

Ha egy közigazgatási tisztviselő, mint ilyen követ el valamely jogsérelmet: tetteért vagy mulasztásaért minden jól rendezett államban illetékes bírása elé idézhetőnek és az által elmarasztalhatónak kell lennie. Ha egy bírói tisztviselő mint ilyen, tehát a bírói eljárások körében követ el mulasztás vagy törvénytelen cselekmény által jogsérelmet: az orvoslás és a kártérítés kérdése szinte esetenkénti bírói eljárásnak képezitárgyát.

Ily elmarasztalások azonban a dolog természete szerint nem vonhatják magok után egy köztisztviselőnek elmozdítását. De fordulhatnak elő esetek, hogy egy közigazgatási vagy bírói tisztviselő oly módon kezeli hivatalát, miszerint őt hivatali állomásán meghagyni teljes lehetetlen.

Meglehet, hogy választatása után egész hivatali eljárása tudatlanságáról tesz tanubizonyságot. Meglehet hogy oly hanyagul kezeli hivatalát, miszerint a közönség legnagyobb sérelme volna érdekeit egy ily tisztviselő kezei közt naponként észéelyeztetve látni. Meglehet, erkölcsi magaviselete olyanná válik, miszerint magában véve az, hogy köztisztviselői állást foglal el, közbotrányt képez. Az sem lehetetlen, hogy a köztisztviselői minőségben elkövetett jogsérlemekérti elítéltetése oly módon ismétlődik, miszerint állomásáról eltávolítása a közérdek szempontjából elkerülhetlenül szükségesnek látszik.

Ha a hivatal betöltése időnkénti tisztujítás alá esik, a közönségnek módjában áll ugyan az ily egyéniséget a tisztujítás alkalmával egyszerűen kihagyni hivatalából; vagy ha a tisztviselő kormányi kinevezésnél fogva bírja hivatalát, a kormány változásával hivatala szinte lejárnak tekintendő, ha az új kormány által abban meg nem erősítettik. De másrésről erkölcsi lehetetlenség, hogy a közönségnek semmi módja ne legyen időközben is megmenekülni az oly tisztviselőtől, a ki alkalmatlannak bizonyította magát.

Mi történjék ily esetekben? ⁵¹⁾

A kormány által kinevezett tisztviselőre nézve az elmozdítás jogát egyszerűen a kormányra bízni nem tanácsos azért, mert ha egy kormány élhet e joggal, ez a köztisztviselőt a kormány vak eszközévé aljasítja. A mely tisztviselő hivatala után él és azt tudja, hogy a kormány által önkényűleg minden pillanatban elbocsáttathatik, az a legtöbb esetben feltétlen végrehajtója lesz a kormány rendeleteteinek és vak eszköze a hatalom célzatainak. Kiöli ez a tisztviselőkből a jellemet. Gépekké süllyeszti őket. S nem jó, ha egy országban sok oly ember van, a ki egyszerű géppé idomittatott.

A kormány által kinevezett közigazgatási tisztviselő részére is biztosítani kell a függetlenségnek bizonyos mértékét annyiban, hogy az alkalmatlanság ürügye alatt önkényűleg el ne bocsáttathassék.

Van a dolognak másik oldala is. Lehet egy kormányilag kinevezett tisztviselő minden tekintetben alkalmatlan azon állomás betöltésére, melyet elfoglal; hanem a kormánynak, vagy valamely miniszterének, vagy más befolyásos egyéniségnek lehetnek okai, hogy ez az alkalmatlan tisztviselő az ő, világ elé hozhatlan szolgálataiértépen azon álláson legyen, a melyen van. Lehetetlen, hogy hiányozzék minden mód a közönségnek azon tisztviselőtől megszabadítására.

Mi a törvényhatóságok és községek választott tisztviselőit illeti, ezekre nézve szinte nem látszik helyesnek, hogy a hivatali alkalmatlanság indokából az illető törvényhatóság vagy község által legyenek elmozdíthatók azon idő alatt, melyre megválasztottak.

Ez a közgyűlések terheit sokkal több izben, sokkal nagyobb mértékben változtatná az egyéni ellenségeskedések és ebből származó személyi küzdelmek színterévé, hogysem ez a közjó érdekeire nézve hasznos lehetne. A választásnál kisebbségben maradt párt sokszor folytathatná a személyes küzdelmet a megválasztott tisztviselő ellen, kivált oly esetben, midőn a választásnál győzött többség csekély volt, s így valamely újabb gyűlésen a megbuktatás, illetőleg az alkalmatlanság felvetett kérdésébeni szavazástól siker remélhető.

Minden köztisztviselő azon indokból, hogy hivatala viselésére alkalmatlan, csak a senatus kebeléből alakult esküdtszék által legyen elmozdítható. Legyen az eljárás e részben könnyű. De nyújtson a panaszlott részére is elegendő biztosítékot, hogy ármányok áldozatául nem eshetik.

Azt gondoljuk, mindkét feladat leginkább eléretik, ha a senatus sorshuzás útján esküdtszéki (36 tagból álló) osztályokká alakulván, az osztályok három-havonként váltanak fel egymást az eljárásban.

Mindenkinek, egyesnek, hatóságnak joga legyen egy tisztviselő elmozdításáért a senatushoz folyamodni. A senatus közölje a folyamodást a panaszlottal s idéztesse ezt saját esküdtszéke elé. A panasz tárgyalása legyen nyilvános és szóbeli. Hallgattassék meg a panaszló fél úgy mint a panaszlott tisztviselő. S az előterjesztett bizonyítékok és védelem alapján határozzon a senatus esküdtszéke egyszerűen azon kérdés föltt, vajjon a bepanaszlott tisztviselő azon állás viselésére, me-

lyet elfoglal, alkalmatlan-e vagy sem? Az alkalmatlanság kimondása magában foglalja az elmozdittatást.

Másik tárgy, melyre nézve a senatus ezen esküdtszéki biráskodását szükséges megalapítani, a birói tisztviselők felelősségének kérdésével van összefüggésben.

A birónak lehető legnagyobb függetlenséget kell biztosítani a törvények értelmezése s alkalmazása körül, ez kétségtelen. De eszélytelenség s a fogalmak összezavarása volna a birói függetlenséget akkép akarni értelmezni, hogy mind azért, a mit birói tisztviselői minőségben tesz és nem tesz, csak saját lelkiismeretének legyen felelős. A birónak felelősnek, bárki által feleletre vonhatónak kell lennie mindazok mulasztásaért, melyeket a törvény szerint tennie kell vala, s mindazon cselekvésekért, melyek törvénybe ütköznek. Feleletre vonhatónak kell lennie mindenki által, ki magát jogai-ban sérelmezettnek vagy megkárosítotttnak érzi.

Czélszerűtlen volna azonban a birói tisztviselővel együtt működő társakra bízni az ítélelhozást ily kérdésekben. A czimboraság kötelekei nagyon csábító szoktak lenni. Legjobb, ha a bíróságnak, illetőleg a birói tisztviselőnek illetékes birájává mindazon panaszra nézve, mely helytelen birói cselekvény vagy mulasztás miatt kártérítést tartalmaz — a közvetlen felső birói forum tétetik.

A birói forumok fokozatán azonban el kell jutnunk azon kérdéshez, hogy ha az ország legfőbb bíróságának tagjai vagy egyes osztályai követnek el oly formahibát, oly törvényellenes cselekvést vagy mulasztást, melyből egyesekre, testületekre vagy hatóságokra nézve jogsérelem vagy kár származik, az ily eset iránti panaszok elintézése milyen hatóságot illessen.

A legfőbb törvényszéknél nincs magasabb bíróság. Eset pedig a tapasztalat tanúsága szerint is gyakran van reá, hogy a legfőbb bíróság tagjai eljárásukkal vagy mulasztásukkal sérelmes kárt okoznak. Az ily esetnek aztán bírāja ne legyen? Ez lehetetlen.

A bíróság alig lehet más mint a senatus esküdtszéke. Ha ezen esküdtszék szabályszerű, nyilvános és szóbeli tárgyalás, a panaszló és panaszlott meghallgatásuk után kimondja a „hibást“ s a „kártérítési kötelezettséget“, a törvény alkalmazását bátran lehet bízni a legfőbb törvényszék oly osztályára, melyből a marasztalt tagok ki vannak zárva teljesen.⁵²⁾

Elmondók, el kellett a tárgy összefüggésénél fogva nézetünket mondani a felsőháznak senatussá alakításáról, s a

senatus feladatának lényegéről. A következtetés nagyon egyszerű.

Ha a senatusnak ily feladata van, akkor lehetlen megengedni, hogy ez máskép alakuljon, mint a nemzet részéről szabad választások útján. És ha e választást a megyékre s városokra kell bízni, miután másképen alig képzelhető, akkor a megyéknek és városoknak oly politikai szervezettel szükséges birniok, hogy a nép közakarátának kifolyásai legyenek, s hivatásuknak szervezetük is megfeleljen.

IV.

A képviselő-testület politikai jelleme általában, ha nem egyedül is, de leginkább attól függ, hogy minő elemek által, minő választási mód szerint lettek összealkotva, s minő garanciák azok, melyek a képviselők törekvéseit a képviseltek akaratával összhangzásban tartják. Ugy a senatus valamint a képviselőházat illetőleg tehát a választási s visszahívási jogról kell tüzetesebben szólnunk.

Elsőben is a senatusra nézve sem szükségesnek, sem czél-szerűnek nem tartjuk, hogy tagjai száma igen nagy legyen. Ha a tagok számául százötvennél kevesebb valószínűleg kevés volna: de kétszáznál sokkal több valószínűleg felesleges.

Szólunk a senatus feladatairól, melyeket meg kell oldania. Az ország alaptörvényei felett őrködni s bizonyos megállapítandó esetekben esküdszékileg birói tisztet gyakorolni, mind a szabadság és haladás magas érdekeinek, mind az alkotmányos élet biztosításának szempontjából mérhetlen fontosságú dolgok ugyan, de ezek mégsem oly teendőök, melyek helyes elvégzése és nem oly hivatások, melyek betöltése bármi tekintetben a tagok nagy számát feltételezné.

A képviselőháznak erkölcsi ereje az uralkodóval és a kormányval szemközt nagy mértékben függ azok számától, a kik a nép közvetlen megbizottai gyanánt összesereglenek, hogy a nép közjólétének érdekeivel foglalkozzanak. A senatus működése s határozatainak hatálya, tekintve feladatainak természetét, nem függ a tagok nagy számától.

Hogy a szám nagyon kevés ne legyen, azért szükséges, mert különben oly bureau-á alakulhatna át, melynek többségét a kormányi befolyások hálóba kerithetnék.

Ha intézményeink akkép szerveztetnek, hogy a jog és szabadság biztosítására, a közjó előmozdítására s a közvélemény erejének kifejtésére összeműködjenek, ha a senatus

még az alaptörvényeknek a nép közvéleménye által kívánt változtatása ellen sem bir a veto kiváltságával, ha van teljesen szabad sajtó, ha van a közélet minden ágában korlátozatlan nyilvánosság, ha a nemzetben elnyomott, s ha ki nem is irtott, de nagyon megrongált jogérzet ismét megerősödik: — akkor nem félünk attól, hogy a senatus tagjainak mérsékelt számánál fogva a kormány befolyása által alakított clique nagy bajokat okozhatna. De a csekély szám a politikai tényezők közötti surlódások eseteit minden esetre szaporitáná. Azért jobb és célszerűbb a szám csekélységével nem tenni lehetővé ily clique alakulását.

Mikép osztassék fel a senatusi tagok száma azon törvényhatóságok között, melyek jogosítva lesznek a senatusba küldeni követiüket?

Törvényhatóságok alatt értjük először mindazon városokat, melyek az összes törvényhatósági jogok gyakorlására jogosítvák és másodsor a megyéket.

A megyékre nézve a rendezés alkalmával okvetlenül szükséges leendő újabb felosztásról legalább is annyiban gondoskodni, a mennyiben egy részről a közigazgatás érdekei, másrészt a nemzetiségi jogos igények kielégítésének sürgetőssége a megyei határok igazítását kívánják. Sok tekintet harszol a mellett, hogy a megyei kapcsolatban lehetőleg együtt maradjanak azon részek, melyek összetartozásának érzése a megyei lakosságnak mintegy politikai természetévé vált. De valamint helytelen volna az emberi természetben ápolni még azt is, a mi rossz, csak azért, mert hosszas megszokás eredményét képezi, úgy a megyéket mostani alakzataikban egyedül a történeti fejlődés iránti túlságos és egészen okszerűtlen kegyelet miatt akarni fentartani, szinte igen helytelen volna.

Hiszen tudjuk, hogy a mostani beosztásnak egészen csak aristocraticus érdekek képezték alapját. Az ősi birtokviszonyokból veszi az eredetét, s a megyei határok megállapításánál vagy későbbi módosításoknál a nagybirtokok érdekein kívül egyes kiváltságos csoportozatok igényei is figyelembe vétettek olykor, de a nép érdekei figyelembe nem vétettek soha.

Az önkormányzatnak minden fokozaton keresztülvitele, s a közigazgatás egyszerűsítése a politikailag, közigazgatásilag és törvényhozásilag összetartozó részek érintkezésének könnyítése mindenestre szükségessé teszi az enclavok vagy átnyúló részek odacsatolását, a hova a dolog természeténél

fogva tartoznak, és kívánatossá teszi compromissumok létrehozását, sőt ha ez nem sikerülne, törvényhozási rendelkezést oly inconvenientiák megszüntetése végett, melyek abból származnak, hogy egy törvényhatóság, mint például a jászkúnok területe, más törvényhatóságok területein elszórva fekszik.

A nemzetiségek kielégítése, s a nemzetiségek közötti surrólódások okainak csökkentése végett más részről kívánatosnak látszik, s a mennyire az egyetértés előmozdítására szolgál, az ország nyugalmanak szempontjából is szükséges, hogy a megyék határai lakosságuk nemzetiségi gravitációjának figyelembe vételével lehetőleg akkép szabályoztassanak, miszerént sem a magyarnak, ⁵³⁾ sem a nem-magyarnak ne legyen oka panaszkodni sehol, mintha a megyei kikerekítésekkel, nemzetiségi érdekeinek mesterséges háttérbe szorítása czéloztatnék.

Mindezen tekintetek bizonyára elvezetendik oda az ország törvényhozását, hogy az ország mostani, sok tekintetben czélszerűtlen, sőt itt-ott igazságtalan felosztását revideálja és módosítsa.

De ha ez megtörténik is, a megyéket lakosaik számára nézve egészen egyenlőkké tenni lehetetlen marad. A nemzetiségi tekintetek mellett e részben sok helyütt a geográfiai viszonyok is akadályokat képeznek. Ha pedig a megyék nem lesznek egyenlők : akkor az sem volna igazságos, hogy minden tekintet nélkül lakosaik számára — a senatusba egyik annyi követet válasszon mint a másik.

Nézetünk szerint leghelyesebb volna, ha a senatusba az oly megyék, melyek lakosságának száma az ötvenezeret meg nem haladja, egy követet, a többi népesebb megyék pedig egyenként két-két követet választanának.

A mi a városokat illeti, talán felesleges előre bocsátanunk, hogy a törvényhatóságokat képező városok királyi czimezését el nem törölni lehetetlen. E czimezés azon feudális köteleket fejezi ki, melyben ezen városok voltak addig, míg jogaiknak mind hatályát, mind terjedelmét a korona kegyétől függő kiváltságok állapították meg. A mely pillanatban egy város oly törvényhatósággá alakul, melynek jogait nem királyi kiváltságlevél, hanem a törvény biztosítja, azon pillanatban egy város átváltozott szabad törvényhatósággá s többé királyi városnak nem nevezhető.

- A szabaddá, önállóvá s törvényhatósági egész közéletére nézve függetlenné lett nép a szolgaságnak köntösét nem viselheti. Neveztesse nek egyszerűen városoknak, a melyek törvényhatóságot képeznek; a melyek pedig nem képeznek

törvényhatóságot; a melyek a megyei törvényhatóság részét képezik, azok neveztesse nek általában községeknek vagy mezővárosoknak.

A törvényhozás feladata leendő a megyei rendezés alkalmával törvénybe iktatni a városokat, melyek politikai egyéniséget, a megyével teljes egyenjogúsággal a belkormányzatra nézve is azzal egyforma törvényhatóságokat képezendnek. Minden ily város — épen úgy mint a megyékre nézve mondtuk — egy vagy két követet küldene a senatusba, a szerint, a mint lakosainak száma az ötvenezernek alatta vagy fölötte áll.

Nagyon természetes, hogy a törvényhozásnak mindig megmarad azon joga, miszerint valamely várost megfoszthasson törvényhatósági állásától, vagy egy községet törvényhatósági jogokkal felruházván a városok sorába iktasson.

Attól nem tartunk, hogy valamely törvényhatóság maga folyamodjék az országgyűléshez a városok sorából kiűzése iránt. Igaz, a legközelebbi időben több példája merült fel annak, hogy egyik vagy másik mezőváros népességének többsége a rendezett tanácsot megszüntetni kívánta, mi anynyit tesz, hogy lemondott a közigazgatási s törvénykezési, általában az önkormányzati önállóság azon különben nagyon szerény mértékéről is, melyet a törvény a megyében a rendezett tanácsú községeknek enged.

Ez mindenestre a jogérzet nagy csökkenésére, a szabadsági törekvések meggyengülésére, az önállósági érzék hiányára, a műveltségbeni hátramaradásra mutat. De a mint egyrészről a műveltségben elmaradt népre nézve a szabad intézményeknek elég ingerők nincsen, úgy másrészről a felrendszabályok az intézmények helyes irányú fejlesztéseit nem így mozditják elő, s a félszeg intézményekhez mély ragaszkodás nem ébredhet.

A rendezett tanácsú városok helyzete, a megyei törvényhatósággal szemben, utóvégre is nagyon tökéletlen neme az önkormányzatnak, — és az alárendeltségnek oly állapota, melyet egy a mostani kormányzati rendszer és rossz politikai organismus mellett igen költséges községi budgettel megvásárolni a haza polgárai kevés hajlamot érezhetnek.

A törvényhatósági önállóságnak azon foka ellenben, melylyel — nézetünk szerint — a megyék és városok birni fognak, különösen azon magas értékű politikai jog, melynél fogva minden törvényhatóság tagot választ az ország tanácsába, bizonyosan elég nyomatékkaal bír arra, hogy egy

város a maga törvényhatósági önállásához ragaszkodni kívánjon.

Hanem fordulhatnak elő esetek, midőn a közjó iránti tekintetekből kívánatosnak látszhatik egy várost a megyei törvényhatósági kapcsolatba visszavinni. Korábbi népességét elvesztheti, mivelttségben alászállhat, a törvényhatósági jogok és köteleességek betöltésére képtelenné válhatik.

Akár a képviselőházban tett indítvány, akár valamely oldalról előtérjesztett kérvény folytán a törvényhozás feladata határozni a fölött, vajjon egy város megmaradjon-e tovább is, vagy sem, törvényhatósági állásában. Szükséges mindenesetre s igazságos is, hogy mielőtt a kérdés eldöntetnék, az illető megyének, de a kormánynak is nyilatkozata s a kérdés iránti véleménye bekívántassék.

De hasonló eljárásnak legyen helye akkor is, ha egy község, illetőleg mezőváros, megszorodott népszámára, fejlődő gazdasági, kereskedelmi, gyár vagy kézműiparára és műveltsége előhaladására hivatkozva, a törvényhatóságok sorába felvételt kíván. Ily esetben a most említett három tényező közül, népszám, ipar és műveltség közül mindenesetre legnagyobb nyomatékkel kell hogy bírjanak azon intézetek s kivált tanintézetek, melyek a község műveltségének fokára mutatván, egyszersmind a nép felvilágosodásának s műveltségbeni haladásának biztosítására szolgálnak.

Arra nézve, hogy egy község a városok sorába iktatva élni képes és élni akar azon politikai jogokkal, melyek az önálló törvényhatóságokat illetik, s melyek közt az ország tanácsába küldendő követ választása minden bizonynyal első sorban áll — a törvényhozásnak joga van megnyugtató biztosítékokat kívánni. Sőt e részben egy megyére nézve is felmerülhet a törvényhozás terén azon kérdés, vajjon a közjó iránti tekintetek nem követelik-e területének a szomszéd megyék közötti felosztását.

Felmerül itt azon kérdés, hogy a senatus tagjai mennyi időre választassanak?

Hogy a tagság élethosszig tartson, úgy gondoljuk erről szó sem lehet. Semmi szüksége sem lehet az országnak arra, hogy midőn a magas aristocratia törvényhozói kiváltsága, a tizenkilenczedik század jogegyenlőségi elveinek ezen szegényfoltja, teljesen radiroztatik, ugyanakkor egy kaszt képződésnek s közviszonyainkban a kotteriai mesterkedések fejlődésének vessük meg újabb alapját.

De még csak az sem volna helyes, hogy a választás szerfölött hosszú időre történjék. A hosszú idő csak arra szolgálna, hogy a senatus tagjai képesekké tétessenek magán és családi érdekeik gyökérszálaikat mélyen bocsátani át a társadalom különböző rétegeibe. S egyszerre csak azt kellene észrevennünk, hogy a megyék és városok bírnak ugyan szabad választási joggal elméletileg, de gyakorlatilag nem képesek emanczipálni magokat azon erős liga döntő befolyása alól, melyet hosszabb időn át a kasztszerű jellemet öltött senatus alakítana anyagi s erkölcsi eszközökkel a végre, hogy az újra választást ne csak saját tagjai számára, de még a senatusban képviselt családok számára is biztosítsa.

Végre okv tlenül oda jutnánk, hogy a senatus tagjainak fiát már a pályában senator-candidatusnak tekintenék, s mint ilyent nevelnék a társadalom boldogítására s a liga erejének tovább plántálására.

Midőn azonban mind az élethosszig, mind a hosszú időre terjedő választást károsnak, veszélyesnek, s azért lehetetlennek tartjuk; más részről nem látjuk szükségesnek, hogy a senatus tagjai is úgy mint a képviselőház tagjai csak háromévre választassanak. E számot meg lehetne kettőztetni. A senatus hivatásának jellemét tekintve is, czélszerűnek látszik, hogy tagjai a megyék és városok által hat évről hat évre újra választassanak. És pedig újra választassanak nem csak részben, a mely módját egy képviselő-testület felfrissítésének mi sem czélszerűnek, sem logikailag okszerűnek nem tartjuk — hanem újra választassanak egészben.

A senatus lételének folytonossága csorbát nem szenvedhet, mert az új választások a hat év lefolyása előtt megtörténvén, a mely nap az előbbi senatus tagjainak mandatumája lejár, ugyanazon nap az újabban választott senatus össze jöhet.

Azon befolyás, melyet a megyék és városok lakossága a törvényhozásra s alkotmányos garantiák fentartására a senatus tagjainak választása által gyakorol, csak közvetett befolyás. A törvényhatóságok, mint ilyenek, összes politikai jogait is a törvényhatóságok organismusánál fogva ⁵⁴⁾ a megyei s városi képviselőtestületek gyakorolják.

A nép egyenes törvényhozási befolyása abban áll, hogy az országos képviselőházba közvetlenül választja a maga megbizottait. A képviselőház a n é p f e l s é g n e k élő kifejezése, hivatva a népfelségi jogok concret gyakorlására s a kormányzat iránti intézkedésekre. A képviselőházban tehát csak a nép közvetlen megbizottai foglalhatnak helyet.

Erre nézve aztán két kérdéssel állunk szemben.

Egyik az: kik legyenek a képviselőválasztásban részvételre feljogosítva; s másodsor: mikép történjenek a választások? Midőn e kérdésekre felelünk, vezérelvünk nem lehet más, mint azon meggyőződés, hogy minden oly népképviselő, mely akár valamely politikai irányzatnak, akár valamely társadalmi elemnek, akár valamely uralkodási elvnek — mely a népfélség tiszta fogalmának keretén kívül esik, — mesterséges úton igyekszik különös súlyt szerezni, csak álarcz, csak ámitás, de nem igazság.

A képviselőház tagjainak akkép kell a nép által választva lenniök, hogy a képviselőház a népnek ne csak formailag, de valóság szerint is képviselője legyen.

A mi mostani választási törvényük igazságtalan is, félszeg is. Igazságtalan, a mennyiben a nép tagjai közül sokakat minden elfogadható ok nélkül kizár a választói jogból qualificatiók felállítása által. Félszeg annyiban, hogy a volt kiváltságos osztály tagjaira nézve nem kell semmi qualificatio; a népre nézve azonban kell qualificatio. Ez aztán az a jogegyenlőség, melylyel hazánkban dicsekedni divat.

Minden bitortlás elég találékony arra, hogy ha magára a nyers erőszakra sikerrel nem hivatkozhat, egy szólamot gondol ki, vagy egy plausibilisnek látszó tételt állít fel tovább létezésének ürügyeül. Ilyen volt az a tétel, hogy a törvényhozás senkit sem akar megfosztani választói jogától, és midőn elég szabadelvű lenni nem tudott az általános szavazat jogot proclamálni — félszeg osztály-különbséget állított fel szavazó és nem szavazó között.

Általános szavazatjogg; — ez az igazság. A ki az önkormányzat és a politikai elhatározások azon alakzataiban, hol a nép képviselő útján intézi a maga dolgait, a választási jogból kizáratik, — a ki tisztviselőinek és bírának választásába be sem folyhat, a ki az országos és törvényhatósági képviselő testületekbe képviselőt nem választhat, az nem polgár, az pária a társadalomban.

És azt gondoljuk, nincs joga a polgárok egy részének, kivált a kevesebbet dolgozó, s az összehalmozott vagyon birtokában lévő részének ahhoz, hogy a legtöbbet dolgozó, vagyontalan és szorgalma után élő, tehát legnagyobb becsülést érdemlő részt a társadalomban parivává tegye. Ha egy szegény ember, kinek semmi vagyona nincs — képesnek tekintetik, jogositva is van megbízottat nevezni saját érdekeinek és jogainak képviselésére, törekvéseinek előmozdítására, joga-

sitva lehet, sőt kell lennie, képviselő választására azon ügyekben is, melyek nem csak magát, hanem városi vagy megyei polgártársaival, vagy az ország valamennyi polgárával őt is közösen érdeklik.

A ki a képviseltetésre választóképes polgárilag, választóképesnek kell lennie politikailag is.

Tovább megyünk. Az állam megköveteli legszegényebb polgáraitól is, sőt ezektől aránylag legnagyobb részben követeli, hogy szükség esetében fegyverrel védjék az ország nyugalma, biztossága, önállósága. Ezen kötelezettség a vagyontalan vagy kevés vagyonu polgár részéről legnagyobb áldozat azért, mert midőn életét a hazáért veszélynek téve ki, háboruba megy, kipótolhatlan irtó hagy maga után azokra nézve, kiknek életfentartása az ő munkájának és szorgalmának feladata.

Ha tehát a katonai kötelezettség, az ország védelmének kötelezettsége minden polgárt illeti vagyonára való tekintet nélkül: akkor a legnagyobb igazságtalanság bárkitől megvonni azon jogot, hogy szavazata legyen a képviselők megválasztásában, a kik végre is határoznak az ország legfontosabb érdekei mellett a békének és háborúnak nagy kérdéseiben is.

Természetesen e kérdéssel összefügg a honvédelem rendezésének kérdése is. Az állami élet valamennyi nagy kérdése mind egymásba vág. Bármily helyesen oldassék meg az egyik kérdés: ha a másik megoldatlanul hagyatik vagy rosszul oldatik meg, az eredmény mindég csonka marad, vagy éppen paralisáltatik.

Minden katonaköteles egyénnek választójoggal kell bírnia, mihelyt elérte azon kor, melyben honvédelmi kötelezettsége kezdődik. — De viszont a honvédelmi kötelezettségnek a szó legszorosabb értelmében oly általánosnak kell lennie, hogy az alól — természeti fogyatkozásoktól származó akadályoztatást kivéve — magát senki sem közszolgálati, sem egyéb ürtügy alatt ki ne vonhassa.

Az állandó katonaságnak addig is, míg egykor talán egészen megszüntethető lesz ⁵⁵⁾ lehető legkisebb számra leszállítása a legföllebb egy évi időtartammal azon célra korlátozása, hogy a honvédelmi kötelezettek a fegyver kezelésében begyakoroltassanak, — ez az egyik feladat. Másik: átléphetlen gátot emelni az elé, nehogy a vagyon vagy rang eszközeivel egy társadalmi osztály a honvédelmi erőnek minden érdem nélkül, csak kormánybefolyások útján élére helyezkedjék. A tisztii álló-

mások betöltése egy bizonyos fokig szabad választás útján történjék, és a kormánynak, a magasabb állomásokra szabályszerűleg kötelessége legyen a választott tisztekből szemelni ki az egyéneket.

Demokratizálni kell a honvédelmi kötelezettséget, hogy az általános szavazatjoggal összhangzásban legyen. De az általános szavazatjogot ennek megtörténteig is korlátozni nem lehet.

Forog fenn azonban egy igen fontos tekintet, a nemzet közmívelődési érdeke, melynél fogva éppen a miveltség előmozdítása végett czélszerűnek látszik egy feltételhez kötni a szavazatjognak gyakorlatát. Minden népnek legnagyobb átká a tudatlanság. Mert a tudatlan népet igen könnyű, de csak is ezt könnyű a hatalomnak, a kotteriai önző érdekeknek, félrevezetni, elámitani, megcsalni.

A reactionak két biztos eszköze van arra, hogy a képviselő-választásoknál sikerrel intriguálhasson. Egyik az általános szavazatjog megszorítása a census által, a választójognak lehető legkisebb számra összevonása, mi a kevesebb számú polgárok értelmének vagy lelkének körülhálózását lehetővé tegye. Mert a reactionak sok eszköze van ugyan, de még sincs annyi, hogy megvesztegető befolyása tehetetlenné ne váljék, ha igen nagy számot kell felvenni a számadásba. Másik a nép tudatlansága, mely mellett mindazon jó könnyen veszendőbe mehett, a mit biztosítani az általános szavazatjog feladata.

A választójog gyakorlása, szegényre mint gazdagra nézve egyiránt tételessék függővé attól, hogy a választó olvasni tudjon.

Ennyi biztosítékot követelhet az állam minden polgárától. Ez egyszersmind erős motivum leendő arra, hogy azok, kik haladási törekvéseikben a népre akarnak támaszkodni, a nép nevelésére, a nép tagjainak szavazatképessé tételére kiváló gondot fordítsanak.

Az általános szavazatjog oly mélyen nyúl a társadalmi viszonyokba, hogy a mint nézetünk szorult annak a honvédelmi ügy helyes alapon való rendezését kell maga után vonnia, úgy más részről a népnevelés nagy érdekeinek előmozdítására vezet. A népre nézve könnyűvé s kívánatosná kell tennie gyermekeinek iskolába küldését, és a hazai műveltségbeni elmaradás helyrehozására óriási lépésül szolgálna, ha a nép azon tagjai számára, kik az iskolába járás korán túl van-

nak, vasárnapi és estéli iskolák rendeztetnek, bárcsak azért is, hogy a választási jog gyakorlására képesekké tétessenek.

Midőn egyébiránt a népképviselők választására szolgáló módozatok rendezéséről van szó, melyek általában a nép politikai életének egyik legfontosabb részét képezik, s melyek a városok és megyék rendezésének kérdéseitől elválaszthatatlanok: — gondoskodni szükség arról is, hogy a kisebbség különösen az ország képviselő házában képviseletlenül ne maradjon.

Egy nép közakarata mindenesetre csak a többségre jutott nézetekben nyer legalis kifejeést. Ez igaz. Hanem az is igaz, hogy a haladás nagy elveit, a fejlődő társadalmi élet szükségzeit, a kor követeléseit, eleinte csak kevesen fogják fel rendesen és mindig kevés azon kezdeményezők száma, a kik önzetlenül foglalkozva a haladás érdekeivel, sokszor bámulatos erőfeszítéssel törnek utat, melyre aztán a többség gyakran csak félve, gyakran a kiderült igazság ellenállhatlan ereje által tolatva lép.

A történelem tanúsága szerint minden nagy esemény megindítója egy-egy kis csoport vala, mely addig vitte előre zászlaját, míg végre a többség, a nép, a nemzettömeg maga is csatlakozott. Maga a többség bármily nagy többség legyen is különben, sohasem tudhatja ma, vajjon a holnap nem hoz-e olyan változásokat és olyan felvilágosításokat, melyek a kisebbség véleményét és törekvéseit igazolják s a kisebbség akaratának jogosultságát kétségbevonhatlanná teszik annyira, miszerint a többség átváltozása válik ép oly természetessé mint elkerülhetlenné.

Ebből következik, hogy a kisebbségnek tért kell biztosítani a küzdelemre. A kisebbség véleménye ne legyen soha képviseletlenül a törvényhozásban, vagy legalább birjon azon törvényes eszközzel, mely saját képviseltetését lehetővé tegye.

Azon választási törvények mellett, a melyek most Európa legtöbb államában divatoznak, bátran mondhatjuk, hogy a kisebbség véleménye sehol sincs kellőleg képviselve, sőt mondhatjuk azt is, hogy a parlamenti többség sehol sem képviseli valósággal a nép többségének akár érdekeit, akár törekvéseit. Ez onnét van, mert a többség mindenütt mesterséges combinatiók eredménye, s a kisebbség nem a szellemi küzdelemben győzetik le, hanem a közjó ellen szövetkező hatalmi s egyéb érdekek befolyásával elnyomatik.

Nem természetlen dolog-e vajjon, a mi pedig a mostani

választási törvények mellett nemcsak nem lehetlen, sőt gyakran történik, hogy egy mesterségesen összehozott többség, mely talán csak egy százalékkal haladja meg a kisebbséget, s mely ellentétben áll a nemzeti nagy tömeg véleményével és aspirációival, a hatalom és önző érlekek szövetségében a kisebbség fölött akkép uralkodik, hogy ennek erősödése oly lehetetlen, a mily jogszerű.

Azon kérdéssel, hogy a kisebbség, sőt egyes vélemény töredékek számára mikép lehessen biztosítani azt, hogy a kisebbségek is szabályszerű úton és módon képviselőhöz juthassanak — a tudomány tüzetesen foglalkozik ⁵⁶⁾. Az eddig fölmerült tervek között legezelszerűbbnek látszik, hogy az országgyűlési képviselők száma megállapíttatván, az egész országban minden szavazatképes polgár egy képviselőre szavazzon, — s a szavazatok eredménye a törvényhozás kebelében összeszámíttatván, azok a kik összevéve legtöbb szavazatot nyertek, a törvény által meghatározott számig haladva — alkotnák a következő időszakra a képviselő testületet ⁵⁷⁾.

E kérdéssel azonban itt nem foglalkozhatunk. Ez nagyon messze vezetne sajátképeni feladatunktól.

Egyelőre megelégszünk, ha a választás akkép lesz rendezve, miszerént a megválasztott képviselő egész bizonyossággal a valódi többség képviselőjéül legyen tekinthető, s azon erő, mely talán kisebbségnek látszik, könnyen és akadálytalanul többségre juthasson azon esetben, ha nézetei a közjó igényeinek, a nép érdekeinek és törekvéseinek inkább megfelelnek. Biztosítani kell tehát, a mennyire emberileg lehetséges, a szavazatok függetlenségét. Ez a főfeladat.

Erre nézve csak érinteni fogjuk egyszerűen azon kelleket, a melyek ma már alkalmasint vita tárgyát többé nem képezik.

Szükséges mindenek fölött, hogy minden tisztviselői befolyás a közvetlen befolyás úgy mint a közvetett befolyás, lehetetlenné tétessék. És a hatalomnak, vagy a közigazgatási hatóságoknak közgei sem jelöléssel, sem a választás vezetésével vagy másképen a választásokra hatást ne gyakorolhassanak.

Szükséges különösen, hogy a bármely oldalról jöhető erkölcsi nyomás vagy megvesztegetés sikerébeni bizakodás lábai alól a titkos szavazás kellő módóni gyakorlása által, — az alap elvétessék.

Szükséges, hogy a választások mindenütt az egész országban egy ugyanazon napon történjenek. Mert különben ú gy

a hatalomnak, mint a nép érdekeitől elváló, talán ezekkel épen ellenkező osztályoknak és kotteriáknak lehetővé válik minden erejüket egy-egy választó csoport megnyerésére, eláramítására s félrevezetésére öszpontosítani, s a szavazatok függetlenségét, egy-egy csoportra egész erővel nehezkedve, megsemmisíteni.

Szükséges, hogy a megyei s városi kerületek, melyek egy-egy képviselő választására hivatvák, a természetes összetartozás határai szerint s ne mesterséges szétszaggatásokkal, ne mesterségesen egyes érdekek befolyásának és túlsúlyának biztositása végett legyenek alakítva.

Mindezen nézpont el van fogadva általánosan. Gyakorlatilag is következetesen kell mindezt alkalmaznunk. Egy van azonban, amire nézve még eltérő nézetekkel találkozunk és a miben hazai törvényünk gyökeres reformot kíván.

A képviselőválasztás most a kerület összes választói által egy helyen történik. Ez nem helyesen van így.

Azon sajnos kicsapongások és vérengzések, melyek a szabadságharczot megelőzőtt években megyei közéletünket bemocskolták, most fájdalom ismét napi rendre kerültek. Ha már most valaki azt gondolná, vagy azt akarná elhitetni, mint-ha a vérengzések oka az volna, hogy nagy tömegek jönnek össze a választásra — az vagy csalatkozik, vagy e kinövés valódi forrására nézve másokat ámitani szándékozik.

Csak emlékezzünk vissza, mikor kezdődtek a választási, s megyegyűlési kicsapongások 48 előtt nagyobb mérvben feltűnedezni? Akkor, midőn a bécsi kormány párthivei az Apponyiak és Széchenek, a Károlyiak és Zsedényiek a megyékre vetvén magokat minden eszközt felhasználtak oly többségek kieroszakolására, melyek a megyei közvéleménnyel ellentétben a conservativ czim alá menekült osztrák czimboraság támogatására szolgáljanak.

Minden oly törekvés abnormitásokra vezet, a mely törekvés a közlelkiismeretet meghasonlásba igyekszik hozni önmagával, mely a nép valódi közvéleményével a meghamisított többség közvéleményét igyekszik önző czélok előmozdítása végett szembe állítani.

Csak nézzünk szét az országban. Mióta hág a keserűség fokról fokra magasabban követválasztásaink körül? Azóta, hogy a Deák-párt egy mesterségesen, tekervényes utakon öszszehozott többség pártosainak uralmát a valódi közvéleménnyel szemközt minden áron a haza romlásával is biztositani törekszik, — mióta a kormányra jutott párt minden hivatal-

nokát be akarja vinni a képviselőházba, hogy ennek segítségével fentarthasson egy oly természetlen állapotot, melynek fentartása ellen a közlelkiismeret hangosan kiált.

Azóta szaporodnak, mióta a kormány nem arravalónak tekinti a képviselőválasztást, hogy ez úton a nép a maga törekvésének és meggyőződéseinek tiszta kifejezést adjon úgy, hogy ez előtt a kormány, ha ellene üt ki, meghajolni kötelességének tartaná, — hanem e helyett a kormány emberei semmi eszköztől sem rettennek vissza, hogy oly többségeket állítsanak elő, mely a közvéleménynek meg nem felel, mely méltó fellázadásba ejti a közérzületet. Azóta szaporodnak a választási gyászesetek, mióta a kormány párthívei, mint Ungváron történt, már addig mennek, hogy győzelmök biztosítása végett, az osztrák katonasággal lövetik ellenvéleményen lévő polgártársaikat.

Ezekben fekszik a választási kicsapongások oka s nem abban, hogy a polgárok nagyobb számban gyülekeznek össze politikai nagy fontosságú joguk gyakorlására. Az összegyülekezés csak emelésére szolgálna a nemzet közszellemének, ha az osztrák befolyás és az osztrák érdekek erőködése átokként nem nehezkednék összes viszonyainkra. Mi szükségesnek és a közjóra nézve hasznosnak tartjuk, hogy a nép mentől gyakrabban gyülekezzenek össze s vegyen részt a közvélemény nyilatkozataiban.

Egészen más természetű ok tehát az, a miért mi az egy helyeni képviselőválasztás helyett azt kívánnók hogy a szavazást mindenki saját községében, saját maga által választott egyének vezetése mellett végezze. Ez inkább megfelel, mind a szavazatok függetlensége iránti tekintetnek, mind a demokratiai jogegyenlőség követelményeinek.

Hol a választás a kerület egy helyén egyszerre történik, ott a monarchiai hatalom, kivált ha egy jól fegyverezett aristocratiára s papi befolyásra is támaszkodhat, ezek általemelve s környezve mindig megjelen a maga eszközei által a politikai küzdőterén. És azon erő, melyet a nép képzelődése még egy aláásott s bukófélben lévő hatalomnak is tulajdonit, szerfölött imponál.

Nagy nyomást gyakorol ez a választók elhatározására még a városokban is. Annál nagyobbab gyakorol a megyei kerületekben, melyek népessége már a községekbeni szétszórttságánál fogva — a miveltség alantabb fokát nem is tekintve — erejének öntudatára csak nehezen emelkedik. Ez a

nyomás aztán a szavazatok függetlenségének nem csekély hátrányára szolgál.

De e függetlenséget veszélyeztetheti nagyobb összecsoportosulásoknál egyes pártvezetők, vagy kottériák vakmerősége is, mely a szavazók megfélemlítésére vállalkozik. A feltűnő bátorságnak, még a jogtalanság és a reactio érdekében fellépő bátorságnak is mindig hatása van az emberek lelkére. S az ily bátorság könnyen átmegy vakmerőségbe, ha a hatalom közegeiben vagy a közigazgatás kezelőivel kötött cimboraságban fedezettel bír.

Minden ily behatástól, a mennyire lehet, óvni kell a szavazók elhatározását.

Még egy fontos tekintet jó a mondottakhoz.

Ha a szavazás nem községenként mindenkinek saját lak helyén történik, hanem az egész kerületből egy helyre kell gyülekezniök a választóknak, ez idővesztéssel is, költséggel is jár; minélfogva a vagyontalan választókra nézve a szavazásbani részvét sokszor csak úgy válik lehetővé, hogy a képviselőjelölt, vagy ennek barátai gondoskodnak nemcsak a szállításról, s a választási idő alatti eltartásról, hanem a kereset tekintetében elvesztett idő kárpótlásáról is. És hova vezet ez?

Ola, hogy a kiadások ezen egészen jogszerűnek látszó nemei csak törvényességi czimét képezik a vesztegetésnek. Még mívelt emberek közt is sok van, a ki mindennekfölött lelkiismeretesnek tartván magát, teljes lehetlen, hogy pénzzel alku útján megvesztegetessék, de a kit egy jó vacsorával, egy víg p zsgőzéssel legjobb meggyőződése ellen mindenre reá lehet venni.

A népben -- míg hatalmi befolyások által szerfölött demoralisálva nem lett -- kétségtelenül van legalább is annyi erkölcsi érzés, mennyi a par excellence mívelt osztályban. De kétségtelen az is, hogy előzékenységgel, mely a szavazati jog gyakorlásábani részvétet a szegényre nézve a költségek viselése által lehetővé teszi, a nép gyanútlan lelkét a legszebb szín alatt lehet így megvesztegetni.

És ha sikerülne is a szavazati függetlenség ily módon rongálását szigorú törvényekkel, vagy a mi sokkal hatásosabb, a közérkölcök felemelésével és a nép teljes felvilágosításával elhárítani: akkor még azt kellene kérdenünk, vajjon e politikai fontos jognak, a választójognak gyakorlásában az, a ki, midőn családja fentartásáról kell gondoskodnia, keresetét két három napra fel nem függesztheti, vagy ha felfüggeszthetné

is a kerület székhelyére való utazás és ott időzés költségeit csak megerőltetéssel, csak nagy áldozattal képes viselni, vajjon az ily szavazó egyenlő-e azzal, a ki az élet kényelmeiben úszva, a szavazatjog gyakorlását a szórakozás bizonyos nemének tekintí, melynek megszerzésére pénze van elég?

Vajjon az ily egyenlőség, mely papíron, elméletben az, nem a legnagyobb egyenlőtlenség-e gyakorlatban?

A választási kérdéssel szorosan összefügg egy másik kérdés, mely nem kevésbé fontos arra nézve, hogy a nép akaratának érvényesítése folytonossá t tessék.

Egy jó választási törvénnyel, meg lehet közelíteni azt a célt, hogy a szavazás eredménye a valóságos többség nézeteinek és kívánatainak megfeleljen. — De ez nem elég. Szükséges eszközölni azt is, hogy a választók akarata, s a népképviselőnek valamint a senatus tagjainak működése közt folytonos öszhang legyen.

A választottnak függetlenségre van szüksége, de a legnagyobb félszezség volna ezen függetlenséget akkép akarni értelmezni, hogy az egyszer megválasztott egyén azon időszak lefolyásáig, melyre választva lön, egészen tetszése szerint változtathatván nézeteit a nép nevében beszéljen, tegyen, sőt a nép nevében határozzon az ország közügyei, az ország sorsa fölött még akkor is, midőn törekvései már homlokegyenest ellenkeznek választóinak vagy választói többségének törekvéseivel.

Ezt megengedni az államéletben, a legnagyobb erkölcsi s politikai képtelenség. Annyi mint törvényesíteni a hazugságot. Annyi mint biztosítani a hatalmat mind azok számára, a kik nem a haza javát hordozzák lelkükön, hanem elég ügyességgel birtak megcsalni választóikat, s elég erkölestelenek voltak meglopni szinléssel és ámitással a nép bizodalját. A képviselői függetlenség czimébe burkolt ezen praetentió ikerestvére azon törekvésnek, hogy a mely kormányakármi uton és módon megszerezte magának a többséget, az a parlamenti kormány ürügyc, s a soha sem érvényesíthető felelősség czime alatt omnipotentiára emelkedhessen, a bureaucratiai kormányzást kifejthesse, az adminisztrációt centralisálhassa s rendeletei iránt, még ha törvénybe ütköznek is azok, a megyéktől és városoktól feltétlen engedelmet követelhessen.

A választók és választottak közötti öszhangzat biztosításáról mindenesetre gondoskodni kell. Kérdés csak az, mily eszköz vezetne a célhoz e részben?

Az utasításjog nem vezetne; ez kétségtelen. Abban,

hogy a képviselő választási kerületek nem folytonosan működő politikai testületek, abban, hogy a választási tény után a választók, mint ilyenek többé-össze nem gyülekeznek — mi semmi akadályt nem látnánk arra nézve, hogy a választók utasítási joggal birjanak. Mert hiszen az a törvény, mely felállitná az utasítási jogot, egyszer mind gondoskodnék, szükségkép gondoskodnia kellene arról is, hogy egy kerület választói testületileg mily feltételek s mily módozatok mellett tarthassanak gyűléseket utasítások készítése végett.

Hanem mi az utasításjogot általában nemcsak célra nem vezetőnek tartjuk, de azt is hisszük, hogy e mellett az ország törvényhozási erejének gyengítésére, s ha a képviselők utasításaikhoz szigorúan ragaszkodnak, pedig ha van utasítás, kell ahhoz ragaszkodniok — épen a legváltáságossabb pillanatokban mind a kormány nyal, mind az eseményekkel szemközt tehetetlenné tételre szolgál. A 48. alkotmány kiküzdése is csak az által lett lehetségessé, hogy az országgyűlés a kellő pillanatban túltette magát az utasításokon.

El vannak ismerve általánosan azon érvek, melyek annak bebizonyítására szolgálnak, hogy az utasítás normális viszonyok között soha sem szolgálhat annak biztositékaul, miszerént a képviselő szigorúan alkalmazkodjék küldőinek kívánatához, s áruba ne bocsássa szavazatát ⁵⁸⁾. Ezen érveknél tehát időzni nem kívánunk. Csak egyet akarunk e részben megjegyezni.

Ha az utasítás nem képez semmi biztositékot, a mint hogy valóban nem képez; és ha ez a képviselőházra nézve további bizonyítást nem is kívánó tétellül elfogadtatik: akkor semmi értelme nincs annak, sőt a legnagyobb logikai következetlenség volna, hogy a megyék és városok által választott senatus tagjai, mint egy oldalról javaslatba hozatott, az illető megyék és városok közgyűlései által folytonosan utasításokkal láttassanak el ⁵⁹⁾. Ez képtelenség volna.

Az utasítás nem általában képtelenség. De nem is „azért képtelenség, mert a hol a képviselet felelős kormány nyal áll szemközt, ott a parlamenti kormány a pártok egy bizonyos állandósága nélkül nem létezhet.“ ⁶⁰⁾

Nagyon jól ismerjük azt az észjárást, melyre nézve az utasításjog csak azért, és nem másért alkalmatlan, mert azon kormányra nézve, melyet egy párt uralomra juttatott, örökös fenyegetést képezhet; a mennyiben folytonosan ki van téve annak, hogy a köztörvényhatóságok ótalma alatt fölemelkedő közvélemény ellene fordul, s utasításaival vagy szétrombolja

a parlamenti többségben megvásárlott támasztát, vagy ha az utasítások a kormány ótalma alatt félredobhatnak, ez annak constatirozására vezethet, miszerént a kormány nem a közvéleményre támaszkodik többé, hanem támaszkodik az ország eszközeire.

Ez a parlamentarismusnak azon neme, mely a szabadság leple alatt, a népképviselői rendszer segélyével párturalkodásra, s azon párturalkodásának biztosítására törekszik, mely a befolyásnak a társadalmi rothadt viszonyokban rejlő eszközeivel megszerezte a hatalmat, és a nép akaratának nem érvényesítésére, hanem kijátszására, a nép érdekeinek nem kielégítésére, hanem kizsákmányolására törekszik.

Midőn tehát az utasításjog magában képtelenség nem volna; úgy vagyunk meggyőződve, hogy ha az alkotmány fenntartásának és a monarchiai hatalommal szemközt a népfelség és nemzeti akarat érvényesítésének, s ezen érvényesség biztosításának magastekintetei ellenkezőt nem tanácsolnának, még az utasításjog felállításához is lehetne, sőt kellene nyúlni, épen a végett, hogy a párturalkodás lehetlenné tétessék. Természetes, mindig kérdés maradna még ez esetben is, vajjon lehető volna-e megtalálni annak módját, hogy normalis viszonyok között a képviselő túl ne tehesse magát utasításain, válságos időkben pedig a gyors intézkedésnek a baze vagy haladási érdekek megmentésére szolgáló nagy elhatározásoknak akadályaul ne szolgáljanak.

E kérdést azonban egészen félretehetjük: egyszerűen azért, mert azon alkotmány-szervezet mellett, mely a mi nézeteinknek megfelel, a pártoskodás nem igazthatja le a népakaratot. A népakarat meghamisítatlan érvényesülését oly biztosítékokkal kívánjuk körülvenni, hogy azt hatalmi s koteriai önzések el ne nyomhassák.

Az utasításjog pedig, mely, hogy e biztosítékok közt helyt foglaljon, sem szükségesnek, sem czélszerűnek nem látjuk, — a mi meggyőződésünk szerént azon okból vetendő el, mert a nemzet törvényhozási erejét decentralisálja, s a törvényhozási tekintetben darabokra szedett nemzet a maga függtlenségét külmegtámadás ellen ⁶¹⁾ és a szabadságot a monarchiai hatalom ellen ⁶²⁾ akár fenntartani akár biztosítani képes nem lehet.

De hát mi a teendő arra, hogy a törvényhozási erő egységének csorbitása nélkül, az öszhang fenntartassék a választók és a választottak közt, a nemzet közvéleménye s a képviselői testületek működése között?

Megtörténhet, hogy a nemzet közvéleménye változatlanul

megtartotta irányát, de a képviseleti testület tagjai közül oly nagy számmal változtattak meggyőződést, miszerént a többség ellentétbe jő a nemzeti közvéleménnyel.

Viszont megtörténhet az is, hogy a képviseleti testületek többsége határozottan ragaszkodik azon állásponthoz, melyre a közvélemény által a választás útján helyezve lőn; hanem időközben a nemzeti meggyőződés bármely oknál fogva lényeges változáson ment át, úgy, hogy a képviselők többségének munkálkodása s politikai irányzata nem felel meg többé a közvélemény politikai irányzatainak.

Akár egyik, akár másik eset idézze elő a disharmoniat, annyi bizonyos, hogy a nemzeti közvéleménynek joga van a képviselők megválasztását eszközölni azon időszak lefolyása előtt is, melyre a választások történtek. De gyakorlatilag mikép adjunk e jognak életet?

E kérdést, miután elodázni teljes lehetetlen, újabb időben kapcsolatba akarjuk hozni a korona azon jogával, vagy a dolgot a maga nevében nevezve, az egyszer tárczákhöz jutott miniszterium azon kiváltságával, hogy — a hatalom centralizálására törekvő parlamentaristák nézete szerint — a képviselőház a kormány által feloszlatható legyen, valahányszor a kormány akarata előtt meghajolni nem akar.

Ezen kiváltságot azon czim alá igyekeznek rejteni, hogy a kormánytól nem lehet megvonni annak módját, miszerént a népre hivatkozhasson, midőn azt hiszi, hogy a képviselőtestület ellentétbe jött a nép akaratával. Ez azonban csak is ürügye a hatalom bitorlásainak.

Azok, a kik a parlamentárismust csak köpenyül használják uralkodási vágyaik s törekvéseik betakarására, fennen hirdetik, hogy a parlamentárismus abban áll, miszerént a kormány tagjai az országgyűlés többségéből vétessenek; hanem egyszersmind minden eszközt kézrekeríteni igyekeznek, hogy ha egyszer hatalomra jutottak a képviselőházat engedelmes szolgájukká lealacsonyíthassák.

Ezen eszközök közé tartozik a képviselő testületek feloszlatásának kiváltsága is; mely tulajdonképen csak arra való, hogy a kormány, midőn elvesztette a többséget a képviselőházban, megkísérthesse mesterségesen a többségnek visszaszerzését újválasztások elrendelésével; a mely választásokra, mint minden ily parlamentarismussal bíró ország alkotmányos küzdelmeinek egyhangu bizonyágtétele mutatja, azon kormány, mely bár nem a közjó érdekéért, hanem egyedül csak lételeért, s párthiveinek hatalmi állásáért küzd, és a

mely a kormányzás vitelében a nyomásnak annyi eszköze föltött rendelkezik, — a leggonoszabb s legdemoralisálóbb befolyást szokta gyakorolni.

A parlamentarismus igen is azt kívánja, hogy kormányra csak azok juthassanak, a kikben a képviselőház többségének bizodalma öszpontosul. De a valódi parlamentarismus azt is kívánja, hogy a mely kormány tag a mely miniszter, a mely kormány elveszti a képviselőház bizodalját, az lelépni tartozzék.

Ezen kötelességnek feltétlennel kell lennie. Ezen kötelesség alól ne lehessen kibujni azon ürügy alatt, hogy a kormány a népre akar hivatkozni. A mely pillanatban elvesztette a többséget, a kormányzás az ő részéről ha folytatva lenne, azon pillanatban undok bitorlássá válik.

Mig a nép maga nem nyilatkozik saját képviselője ellen, önként, kormányi unszolás vagy kormányi felhívás nélkül, addig a kormány feltétlen kötelessége ezen képviselőt a népakarat képviselőjének tekinteni, s az ily képviselők többségének akarata előtt meghajolni.

Azonban magunk is utaltunk annak lehetőségére, hogy egyszer oda juthat a dolog, miszerént a képviselőház tagjai nem felelnek meg a választók akaratanak és intentióinak. Tudjuk azt is, hogy a kormány, mely a képviselőház többségét hatalma alá kerítette, soha sem fog a népre hivatkozni, hogy e többségét kockáztassa, hanem igenis a többségre támaszkodva kész üldözőbe venni minden tényt, a mely annak constatirozására szolgál, hogy a közvélemény ellene fordult a képviselőház többségének is, a kormánynak is.

Vannak, a kik azt mondják, hogy segítve lesz a bajon, mihelyt kötelességévé tétetik a kormánynak a képviselőház feloszlata suj választások rendelése azon esetben, ha ezt a megyék és városok közgyűléseinek többsége határozatilag kívánja s kérvényezi a kormánytól.⁶³⁾ Vannak, a kik elégnel tartják, ha a feloszlata megtörténik, mihelyt a felsőház kívánja ezt a miniszteriumtól.⁶⁴⁾

Nézetünk szerint egyik épen oly kevésbé kielégítő mint a másik. A képviselők nem a megyéket, nem a városokat, ezen törvényhatósággal felruházott politikai testületeket képviselik; hanem képviselik a népet. A törvényhatóságokat, a mint mindenki láthatja — mi igen nagy politikai jogokkal kívánjuk felruházatni, s nagy horderejű tényezőkké kívánjuk tenni az államéletben. De nem tartanók helyesnek azt a szervezetet, a mely mellett minden kormány, mely a maga hatalmának fentartására törekednék, egyenesen arra lenne utalva,

hogy mesterségesen összeütközéseket és surlódásokat idézzon elő a közvélemény aláásása végett, egyrészt a nép, másrészt a törvényhatóságok között, melyeknek szinte a népakaraton s a néppeli egyetértésen kell mint szilárd alapokon nyugodnia.

A megyék és városok, mint politikai organismusok, feladatai közé nem tartozhat itéletet mondani a fölött, hogy a képviselők határozatai megfelelnek-e a választásjoggal bíró nép vágyainak és törekvéseinek.

S utóvégre is, miért kellene a népet mintegy gyám alá helyezni? Miért kellene a közvélemény nyel ellentétbe jött képviselők mandatumainak megszüntetését attól tenni függővé, vajjon a törvényhatóságok többsége bele akar-e avatkozni a dologba? Hátha a törvényhatóságok többsége elmulasztja a lépést kellő időben megtenni akár azért, mert egyelőre nagy, veszélyt nem lát a képviselőház többségének valamely, a közvéleménybe ütköző határozatában, akár azért, mert a mikorra a bajt a közönség észreveszi, már a megyékben és városokban is mesterségesen annyi tért szerzett a kormány, hogy a megyék és városok beavatkozását meghiúsíthatja.

Az ellen, hogy a nép közvéleménye érdekében beavatkozás a senatusra bizassék, a senatus, a megyék és városok követreiből állván, mindazon ok szól, a miket érintenk azon vélemény ellen, hogy a megyék és városok magok tegyenek lépést a feloszlatás iránt. Sőt ezen hivatásnak a senatusra ruházása ellen különösen fenforog az is, hogy ennek kebelében a feloszlatási határozat meghíúsítását a kormány még könnyebben eszközölheti, mint külön-külön száz s néhány törvényhatóságban, midőn a képviselőház többségét megnyergelni sikerült, midőn tehát kívánatosnak látszik, hogy ez a maga, kormányt támogató működésében meg ne zavartassék.

És itt még felmerül azon kérdés is, hogy hátha épen a senatus többsége az, mely az ország közvéleményével és a nemzet aspiratióival ellentétbe helyezte magát?

Annak elhatározását, vajjon a képviselő megfelel-e azon várakozásnak, melyet működéséhez a nép csatol, magára a népre kell bízni.

Ezen jog nem illethet mást mint magát a népet. Minden kerületnek kell azon joggal birni, hogy ha saját nézeteivel ellentétbe jöttek megbízottjának uézetei: ez esetben képviselőjének mandatumát megszüntethesse.

Azoknak, a kik jogosítva vannak a képviselőválasztásra birniok kell azon joggal, hogy képviselőjüket visszahívhassák.

A visszahívási jog egyedül az, mi eszközül és biztosítékul szolgál arra nézve, hogy a nemzet közvéleménye s a képviselőház többsége közötti egyensúly folyvást fentartassék, s mesterséges átváltozások ellen megóvassék.

Azt gondoljuk, legegyszerűbb e részben törvényhozásilag akkép intézkedni, hogy minden kerület, sőt minden megye és város jogosítva legyen új képviselőválasztásnak, illetőleg új senatus-tag választásának megrendelését eszközölni. Ezen jog érvényesítése pedig következőleg történnék.

Ha egy kerületben, vagy egy törvényhatóságban a szavazatjoggal bíró polgároknak legalább fele ⁶⁵⁾ sajátkezűleg aláírt folyamodással a képviselőháznál, illetőleg a senatusban új választás elrendelését kérvényezi, az új választást meg kellene rendelni. ⁶⁶⁾

De az új választásnak csak az évi ülésszakok végén lehetne történni, hogy a választás a következő évi ülésszakon lépjen érvénybe.

V.

A mily fontossággal bír a nemzetre nézve törvényhozási jogának oly módoni gyakorlása, hogy a népfelség igényeinek mindenkor és mindenben érvény szereztessek : épen oly nélkülözhetlen az is, hogy a kormányzás, a végrehajtási jog gyakorlása, a népfelség nagy elvének szinte minden fokozaton megfeleljen.

Ezen feladat megoldásával állunk most szemközt.

Mily nagy távolság lehet egy országban a törvények alkotása s azok végrehajtása között, ezt mi magyarok különösen megtanulhattuk százados tapasztalatok útján. Közállapotaink úgy szólván semmiben sem hangzottak egybe törvényeinkkel. A nemzet nagy küzdelmekkel, sokszor rettenetes áldozatokkal időnként létre tudott hozni oly törvényeket, melyek jogainak, önállóságának, a haladás nagy érdekeinek, az erkölcsi s anyagi jólét gyorsabb fejlődésének biztosítására szolgáltak volna. A hatalom folyvást megtudta hiúsítani az ily törvényeket hatásaikban a gyakorlati téren.

E baj különösen két okból származott. Ezek egyike az osztrák törekvések természetében fekszik; a másik az, hogy a végrehajtás különböző organumai között nemcsak hogy összehangzat nem volt, de sőt inkább kiegyenlíthetlen elvi ellentét létezett.

Az osztrák törekvések természetét mindenki ismeri. Önállóságából akár erőszakkal, akár mesterséges utakon kiforgatni, s az egységes osztrák birodalomba felolvasztani Magyarországot, — ez volt a cél, melyet egyetlen osztrák, vagy osztrák-magyar államférfi sem tévesztett szem elől. Mivel pedig az anyagi erő s e mellett a befolyásnak és megvesztegetésnek annyi eszköze tényleg az abszolút hatalom kezében volt, nagyon természetes, hogy a hatalomnak módjában állott oly

tényleges állapotot idézni elő s tartani fenn, a mely a törvényhozás célzatainak, a nemzeti akaratnak meg nem felelt.

Ebből származott egy részről a magyar nemzet, más részről a bécsi hatalom között az a törvényhozási nagy küzdelem, mely a nemzet legjobb erőit elvonta a haladás érdekeitől, s legnagyobb részben felemésztette. A bécsi hatalom minden alkalmat felhasznált s minden törekvését arra fordította, hogy az országgyűlés közbejöttével törvényesítse azon tényleges állapotot, melyet az országban a hatalom eszközeivel törvényeink ellenére idézett elő. Az ország törvényhozása ellenben azért küzdött, hogy a tényleges állapotot az ország törvényeinek megfelelő állapottá változtassa át.

Mi volt az eredmény? Egy hosszú gravaminalis küzdelem.

A törvényhatóság örködni igyekezett a törvények szentsége fölött. Ellenszegült a hatalom törvényellenes törekvéseinek, a meddig ellenszegülhetett. De végre is az anyagi erő a hatalom kezében volt és alig maradt fenn egyéb a legtöbb esetben, mint panaszt tenni az országgyűlésen.

Az országgyűlés nagy buzgalommal lajstromozta a sérelmeket. De ha azon nagy politikai vitatkozások, melyekre e küzdelemnek úgy a törvényhatóságokban, mint az országgyűlésen vezetnie kellett, — nem maradtak is gyümölcstelenek annyiban, hogy lépésről lépésre előbbre vitték a függetlenségi törekvéseket, midőn minden fölmerült eset csak egy újabb bizonyítékát képezte annak, hogy a nemzet a bécsi hatalommal szemközt nélkülözi minden reális biztosítékát a törvények végrehajtásának: — más részről a gravaminalis küzdelem egészen meddő maradt arra nézve, hogy a törvényeknek egészen megfelelő állapotot idézhetett volna elő a kormányzásban.

A 48-ki törvényhozás igyekezett véget vetni ezen állapotnak. Garantiákról gondoskodott arra nézve, hogy a bécsi hatalomnak ne legyen tovább módjában az ország törvényeivel ellenkező tényleges állapotot akár előidézni, akár fenn tartani.

A közösgyi alku ismét feláldozta ezen garantiákat. És bármint véleményben legyen is egyébiránt valaki ezen közösgyi alkunak politikai értéke, vagy a fejlődés fokozatainak később mutatkozható következései iránt: annyit kénytelen elismerni, mert ezt a kiáltó tényekkel szemben tagadni lehetetlen, hogy a mi a törvényes állapot biztosítékait illeti, e tekintetben ismét vissza lógettünk oda, a hol 43 előtt állottunk.

Minden anyagi erő fölött a bécsi hatalom rendelkezik. A kormány felelősségére vonatkozó törvények gyakorlati értéke teljesen illusoriussá válik oly kormánynyal szemközt, melynek tagjai épen úgy függnék a bécsi hatalomtól, épen úgy ennek védelme alatt állnak, mint a hogy attól függött és annak védelme alatt állott a régi helytartó-tanács.

A z o n p á r t, mely visszaidézte ezt az állapotot és a kormányzásbani résztvétet magának megszerezte, nem is csinál belőle titkot, hogy a felsőbbi rendeletek iránt egyesektől mint testületektől, községektől mint törvényhatóságoktól feltétlen engedelmességet követel. Oda akarják terelni a dolgot, hogy a törvények ellen elkövetett minden sérelem ismét csak az országgyűlés közbejöttével legyen orvosolható. Azt kívánják, hogy a törvényhatóság teljesítsen minden rendeletet, legyen az törvényes avagy törvénytelen; aztán tegyen panaszt az országgyűlésen, ha tetszik; ám az országgyűlés lássa, mikép lesz képes helyreállítani, vagy fenntartani oly állapotot az országban, mely az ország törvényeinek megfelelően.

Ez az út bizony nem vezethet a törvények uralkodásának biztosítására. És azért semmi sem bizonyosabb, mint az, hogy a nemzet, ha még van benne életerő, ha nem vesztett el már minden kulturai hivatást: a mostani állapotban megnyugodni nem fog, és a törvények végrehajtásának minden körülmények közötti biztosítása végett a kormányzathani teljes függetlenség visszaszerzésére kénytelen törekedni.

De még akkor is, ha ez megtörténik, magában véve a ministerek kormányzati felelőssége nem elég biztosíték arra, hogy a nemzeti akarát mindenben érvényre jut, és a parlamenti kormányzás ministeri onnipotentiává nem fajul.

Mondottuk már, hogy a parlamenti kormányzás a dolog természeténél fogva központosításra törekszik. Ha tehát a végrehajtás különböző fokozatain nem birunk olyan organismussal, a mely a hatalmi terjeszkedés előtt áttörhetlen gátat képezzen: akkor sohasem fogjuk elérhetni sem azt, hogy mindaz, a mi törvény, mindaz, a mi a népnek a népképviselő által, vagy a törvényhatóságokban és községekben szabályszerűen nyilatkozott közakaratát képezi, okvetlenül végrehajtassék, — sem pedig azt, hogy maga a kormány vagy a hatósági tisztviselők által semmi törvényellenes tény, semmi szín alatt, semmi körülmények között el ne követtethessék.

Pedig ezt elérni a legfőbb feladat min len államban, a mely nem rendőri állam, hanem jogi állam.

A parlamenti felelős kormány, ha törvényellenes rendeleteiért csak az országgyűlés irányában tartozik felelősséggel, és ha különben rendeletei semmi akadályba nem ütközhetnek s a végrehajtási organismus nem bír azon képességgel, hogy az ily kormány törvényellenes intententióit megghiússássa: a parlamenti felelős kormány, mondjuk, mindenkor csak oda fog törekedni, hogy bármi úton és bármi eszközökkel az országgyűlési többséget maga részére megszerezze és biztosítsa. Ha egyszer ezzel bír, könnyen túl teszi magát a törvényeken.

A parlamenti kormányzás története Franciaországban rémületes például szolgál arra nézve, hogy egy magát felelősnek nevező kormány a közerkölcsök megrontásában, a polgári és politikai szabadság elnyomásában vagy kijátszásában, a köz és magán vagyon kiséákmányolásában, hova sülyedhet, midőn rendelkezésére egy oly képviseleti többség biztos támogatása áll, a melyet a híres Guizot ministersége idején a francia nép „hivatalnokok csordájának“ nevezett el. De ha csak hazánkban tekintünk is szét, észre kell vennünk, hogy az ország törvényeit nem respectáló karmányi rendeletek a ministeri felelősség ürügye alatt mai nap a legnagyobb könnyűséggel adatnak ki azért, mert a kormány az ő engedelmes országgyűlési többségében elbizakodott.

Egy oly végrehajtási organismusra kell tehát törekednünk, mely a törvények uralkodását biztosítsa. Azon befolyás, melyet a nép a törvények végrehajtására a kormányzat különböző fokozatain gyakorol, kell hogy egyensúlyban legyen a nép azon politikai jogaival, melyekben törvényhozási hatalma nyilatkozik. Ezen egyensúly hiánya volt 48 előtt azon másíkok, mely a bécsi hatalomnak mindig lehetővé tette az ország törvényeivel ellenkező tényleges kormányzati állapotnak fenntartását.

Az ország kormányzatában nem ugyan törvényeinknél fogva, hanem azok ellenére tényleg a legtökéletesebb absolutismus volt. Ezzel szemközt a kormányzat alsóbb fokozatán a városokban feltétlen engedelmességet kívánt és talált is a kormány. A királyi városok egészen szolgai belszervezete ezt teljes mértékben biztosította.

A megyék azonban, mint nemcsak önkormányzati testületek, de valóságos törvényhatóságok, a feltétlen ellenszegülés jogához ragaszkodtak. Mert mi volt egyéb mint feltétlen ellenszegülés az, hogy minden megye egyszerűen félretehette a

kormányrendeletét még azon esetben is, ha ezt csak czélszerütlennék s nem egyszersmind törvényellenesnek találta.

Arra nézve, hogy egy törvényhatóság a kormány rendeletét czélszerütlenségi okból félretehesse még csak merültek föl itt-ott kételyek; de hogy a megye törvényellenes rendelet végrehajtását megtagadhassa, vagy hogy köteles legyen azt megtagadni, semmi vélemény különbség nem volt az országban. A küzdelem mindössze is csak a körül forgott, törvénybe ütközik-e vagy sem a kormány rendelete. A kinek az volt meggyőződése, hogy törvénybe ütközik, az feltétlenül s a legszigorubb következetességgel mindég a rendelet félre tételére szavazott, nem úgy, mint mai nap divatba kezd jönni, hogy a politikai lelkiismeret a kötelesség teljesítése elől kibuvó ajtókat keres. ⁶⁷⁾

Ha a kormány egy törvényhatóság ellenében ragaszkodni akart törvényellenes rendeletének végrehajtásához, és ha a megye ismételt utasításra sem engedelmeskedett, a kormány az uralkodó nevét állította előtérbe, udvari parancs küldetett a megyére. S ha ez sem volt elég, királyi biztos nevezetett, s rendelkezésre az osztrák katonaság adatott az engedelmesség kikényszerítése végett. Ez a maga nevéen nevezve nem volt egyéb absolutismusnál és nyílt erőszaknál. A megye ellenszegülését, mely a törvény szentségére hivatkozott, leverte a hatalom, mely az anyagi erőre támaszkodott. De a törvényhatóságok azért minden újabb esetben éltek az ellenszegülés jogával.

Ez aztán természetesen vezetett azon surlódásokra, a melyek a legjobb erőket a megyékben is elvonták a haladás érdekeitől. A javítási kérdéseket az alkotmányossági küzdelem a nemzet legnagyobb kárára folyvást háttérbe szorította. S utoljára is az történt, a mit a hatalom akart, mert az anyagi erő fölött ő rendelkezett.

A városokban eszközölte a szervezetben fekvő feltétlen engedelmesség azt, mit a megyékben eszközölt az erő.

A törvények nem azért hozattak, hogy minden oldalról megtartassanak, hanem csak azért, hogy azokra, midőn szükséges, a hatalom hivatkozhasson. A törvénynek érvényt a törvényhatóságok nem szerezhettek, mihelyt összeütközésbe jöttek a hatalom czélzataival. A végrehajtási organismus egyes részei között annyira hiányzott minden egyensúly, hogy a hatalomnak igen könnyűvé vált az ország törvényeinek meg nem felelő tényleges állapotot tartani fenn.

Azt hiszik sokan, hogyha sikerül megszüntetni az ország

kormányzatábani absolutismust, ha egy ministeri felelősségről szóló törvény létezésére utalhatnak: ez esetben a végrehajtás organismusábani összhang helyreállítása végett mi sem kell egyéb, mint megszüntetni a törvényhatóságok ellenszegülhetési jogát. Ez azonban a legnagyobb tévedés.

Egy alkotmányos országban a kormánynak nemcsak törvény szerént, de erkölcsileg is kötelessége óvakodni minden oly rendelet kiadásától, a mely akár világos törvénybe ütközik, akár a törvényhatóságok, községek, testületek vagy egyes polgárok jogait bármiben megsértené. De mivel minden kormány mégis csak emberekből áll, mivel minden hatalom terjeszkedésre törekszik: fel kell tennünk, hogy egy kormány törvényellenes rendeletet is bocsáthat ki. Fel kell ezt tennünk annyival is inkább, mert e részben a mindennapi tapasztalásis mellettünk, bizonyít.

Ha már most a végrehajtási organismus alsóbb fokozatain a törvényellenes rendeletek végrehajtása semmi alkotmány-szerű gátra nem találhat, — ez a legtökéletesebb absolutismus, ha százszor nevezné is magát felelős ministeri kormányzatnak. A mely országban egy törvényellenes kormányrendelet vagy egy törvényellenes hatósági parancs bármely ürgy alatt azon igényyel állhat elő, hogy annak feltétlenül engedelmeskedni kell, csak az utólagos panasz által kereshető orvoslásnak bizonytalan utja hagyatván fenn, — ott a törvény uralkodása helyett mindég csak az erőhatalom uralkodik.

Ugyanez áll nemcsak átalában a kormány és a törvényhatóságok, községek és egyesek közötti viszonylatban, hanem a kormányzati és végrehajtási közegek mindazon pontjain is, melyeken akármely hatóság, vagy hatósági tisztviselő érintkezik akár egy másik alsóbb hatósággal, akár az egyénnel a társadalomban.

Ha egy hatóság egy alsóbb fokozatú hatósággal szemközt, vagy egy hatósági tisztviselő testületekkel, vagy egyénekkkel szemközt, feltétlen engedelmességet követelhet rendeletei iránt a nélkül, hogy egy törvényellenes intézkedés vagy rendelet végrehajtását megakadályozni az utóbbiaknak módjukban állana: akkor ismét nem a törvény, hanem a hatósági vagy tisztviselői önkény legmagasabb tekintély az államban.

A végrehajtási organismus feladata k e t t ő t eszközölni. E g y i k, hogy okvetlenül végrehajtsák minden törvény, és érvény szereztessék oly intézkedésnek, a melynek, az önkormányzat különböző fokozatai, az országos törvényhozás vagy a törvényhatósági és községi közélet útján nyi-

latkozó közakaratban törvényes alapja van. M á s i k, hogy semmi törvényellenes cselekedet, sem a kormány által, sem a végrehajtás alsóbb fokozatainak bármely hatóság vagy hatósági tisztviselő által, el ne követhetessék.

Az első feladat megoldása engedelmisséget kíván a törvényes rendeletek és intézkedések iránt. A másik feladat csak úgy oldható meg, ha a társadalmi élet minden fokozatainak, tehát az országos kormányzattal szemközt a törvényhatóságnak úgy, mint bármely testületnek és egyénnek, a törvényhatósággal és az alsóbb törvényhatósági közegekkel szemközt pedig minden, még alantabb álló hatóságnak vagy egyénnek a feltételes ellenszegülési jogot szabályszerűleg érvényesíteni módjában áll.

E két elvet kell tehát egyesíteni az ország végrehajtási organismusában. A törvényes intézkedések iránti engedelmisség elvét és a törvényellenes rendeletek iránti ellenszegülés elvét.

Azon politikai vélemények és jogi nézetek, melyek a legnagyobb részben félszeg és rothatag társadalmi viszonyaink hatása alatt s különösen a valódi alkotmányossági fogalmak megrontására s összezavarására mindenek fölött törekvő absolutismus, vagy az igazság és hazugság közötti közép utakat kereső álalkotmányosság tényezőinek roppant befolyásánál fogva, túlsúlylyal látszanak birni napjainkban, — nagyon kedvezők azon irányzatra nézve, mely a szabadságot a rendért, az önkormányzat függetlenségét a hatalom kényelmei és biztonsága végett, mindenben feláldozni kész.

Innét van, hogy a törvényhozás nagy részben büntető törvényhozássá fajul, még azokban is, a mikben inkább erkölcsi, mint törvényes biztosítékokra volna szüksége mind a haladásnak, mind a szabadságnak. Innét van, hogy a kormányi és hatósági rendeletek a büntetési szabványok egész özönével borítják el a közönséget. Ezen irány legfőbb törekvése, gyámsághoz szoktatni a népet és azért minden hatalmi célzattal iránt biztosítani a feltétlen engedelmisséget.

A hatalomnak és a hatalom közegeinek e szerint elégnél sokkal több eszköz van kezeikbe összpontosítva a végett, hogy az alólról jöhető törvényellenes cselekvényeket megakadályozzák vagy megtorolják, a végett is, hogy a törvényes intézkedéseknek foganatot szerezzenek, sőt még a végett is, hogy minden rendeltet végrehajtsanak, habár az törvényt vagy jogot sértene. A végrehajtási hatalom erejét tehát akár az or-

szágos kormányzatban, akár a törvényhatósági vagy községi hatóságokban, fokozni semmi szükség.

Ellenkezőleg, a végrehajtási organismus átalakításában oda kell törekedni hogy az engedelme sség elve, az elleszen g ülés elvével szemben kellő mértékbeni hátrálásra kényszerítettessék.

Azon törvényellenes tények vagy kísérletek ellenében, melyek alulról jönnek, van a kormányzatnak eszköze elég. Biztosítékokról és eszközökről azon törvényellenes cselekvényekkel és kísérletekkel szemközt kell gondoskodni, a melyek felülről fenyegetik a jogot és a szabadságot.

Kétségtelenül a végrehajtás organismusábani összhang előállítására nem vezetne az, ha az alkotmányos kormányzattal szemközt a feltétlen elenszegülés elve érvényesítettnek úgy, a mint ez kiegészítő részét képezte 48 előtt nemcsak politikai, de jogi életünknek is. Akkor azon bár alkotmányossági szint viselt absolutismussal szemközt, mely az országos végrehajtó hatalom gyakorlásában érvényesülni igyekezett s érvényesült is, a megyék mint törvényhatóságok a feltétlen ellenszegülés jogában keresték biztosítékát a nemzet, vagyis mi akkor ezzel egy volt, a kiváltságos osztály szabadságainak.

Sőt azon birói hatalom gyakorlásában, melynek forrásául a feudális jogfogalmak szerint az uralkodói hatalom tekintett, az absolutismus elve annyira benne volt, hogy ennek bizonyos ellensúlyozása végett a kiváltságos osztály még a törvénykezés terén is ragaszkodott az ellenszegülés jogához, habár e téren a jogtörténelmi fejlődés az ellenszegülés jogát feltételelessé változtatta.⁶⁸⁾

Mihelyt egyszer az ország kormányzata, mihelyt a végrehajtás minden fokozaton alkotmányos törvények értelmében gyakoroltatik: a feltétlen elenszegülés jogának nem lehet helye az intézmények lánczolatában. De viszont, ha azt akarjuk, hogy ne csak a hatalomnak és rendnek érdekei, hanem a jognak és szabadságnak érdekei is kellőleg biztosítva legyenek, akkor a feltételes ellenszegülési jog a kormányval szemközt a törvényhatóságtól, s minden kormányi s hatósági közzeggel szemközt az egyéntől meg nem tagadható.

A feltételes ellenszegülési jog abban áll, hogy egy felsőbbi rendelet vagy intézkedés iránt a végrehajtás, illetőleg az engedelme sség megtagadható legyen azon föltevés mellett, hogy azon rendelet világos törvénybe, vagy akár testületek, akár egyének jogaiba ütközik.⁶⁹⁾

A feladat abból áll, szabályozni a feltételes ellenszegü-

lési jognak gyakorlatát. Szabályozni az által, hogy ezen joggal a szigorú felelősség kötelessége kapcsolassék össze, és az által, hogy a különböző végrehajtási organumok között a jogok kölcsönös tiszteletben tartásának szükséges egyensúlya biztositassék.

Mi a felelősséget illeti, teljességgel nem elég, habár különben az alkotmányos kormányzásnak első és nélkülözhetlen feltétele az, hogy az országos kormány tagjai felelősek legyenek tetteikért a népképviselőnek, nem elég az, hogy a megyei és városi tisztviselő a törvényhatósági közgyűlés által, a községi tisztviselő a község által feleletre vonható legyen mulasztásai miatt épen úgy, mint azon törvényellenes cselekedetek miatt, melyeket hivatali minőségben követett el. A kormányzati felelősségnek, melylyel a kormány tagjai mint az ország tisztviselői épen úgy tartoznak, mint általában bármely tisztviselő, — ez csak egyik oldalát képezi.

A felelősségnek másik, talán még sokkal gyakorlatibb értékű oldala az, hogy minden tisztviselő, bármilyen helyet foglaljon el az államban, közvetlen személyi felelősséggel tartozék mindazokkal szemközt, a kiknek jogaiba intézkedésével ütközik.

Azon felelősség, mely szerént hivatali cselekményeiért és mulasztásaiért minden tisztviselő, a kormány tagja úgy, mint akármely hivatalnok utólagosan kérdőre vonathassék azon testület által, melynek közvetlen ellenőrsége alá tartozik, — ezen felelősség vezethet igen is a törvényellenes hivatali merényletek megtorlására, de minden esetben már csak arra sem vezet, hogy a hanyagság vagy törvényellenes hivatali tények által okozott jogsérelmek kellőleg orvosoltassanak és az előidézett károkért, szerencsétlenségekért, vagy szenvedésekért kárpótlás nyujtassék. Ez a felelősség tehát magában véve ki nem elégítő.

Ha a mulasztásokból és a törvényellenes cselekedetekből származható bajok szabályszerű úton meg nem gátolhatók, ha a végrehajtási organismusban hiányzik az a tényező, melynél a sérelem elhárítása végett menedéket lehessen találni; — ez esetben a hanyag és erőszakoskodó kormány és tisztviselő oly jog sérelmeket követhet el, melyeket utólag orvosolni emberi erőnek nem áll hatalmában.

Olyan felelősségre van szükség a mondottaknál fogva, a mely emberileg lehető mértékben teljes biztosítékot nyujtson arra nézve, hogy a végrehajtási organumok mulasztásaiból származható károk és törvényellenes vállalataiból eredhető

jogsérelmek elháríthatók és megakadályozhatók legyenek. Ezen felelősség pedig nem lehet más, mint a személyi felelősség elvének teljes és következetes alkalmazása a kormányzat egész gépezetére.

Es ezen személyi felelősség elve abban áll, hogy mind az, a ki törvényteleniséget rendel és kíván, mind az, a ki bármely törvényellenes rendelet végrehajtására akár mi módon hivatali czimmal, vagy a nélkül vállalkozik, valamint mindaz, a ki a törvényes rendelet végrehajtását gátolja, vagy nem teljesíti, cselekvéseért úgy, mint mulasztásaért, és az ezekből eredhető jogsérelmekért nemcsak felelni, hanem illető személyi bírósága előtt minden pillanatban helyt állani tartozik.

A hol a személyi felelősségnek ily mértékben alkalmazása hiányzik, ott a felelősségről csak utólagosan, a jog és szabadság sérelmeinek elkövetése után lehet szó és a felelősség tulajdonképen nem egyéb oly czimnél, mely az országos és hatósági tisztviselőnek minden törvényellenes tény elkövetését lehetővé teszi.

Az a felelősség, a mit mi kívánunk a végrehajtási organismusban érvényesíteni, magában foglalja logicaillag azon jogot, hogy egy felsőbbi rendeletnek akár törvényhatóság vagy más testület, akár az egyén saját rovására és felelősségére ellenszegülhessen. Ebben fekszik egyedüli lehetősége annak, hogy a jogsérelmek valóságos elkövetése szabályszerű úton, biztosan megakadályozható legyen.

A feltételes ellenszegülési jog a felelősség alkalmazásával kapcsolatban oda megy ki, hogy egy törvényellenes rendeletről hatóság mint egyén az engedelmséget megtagadhatja mindaddig, míg ellenében a rendelet törvényessége szabályszerű törvénykezés útján bíróilag ki nem mondatik. Azon hatóság vagy egyén ellen tehát, ki egy rendeletről az engedelmséget megtagadja azon czimből, hogy ezt törvényellenesnek tartja, a rendeletet kibocsájtó végrehajtási hatóságnak jogérvényes bírói határozatot kötelessége eszközölni.

Más részről pedig, ha egy rendelet kiadásából vagy fogantatásából tényleg és valósággal jogsérelem származott úgy hogy ezen jogsérelem, vagy kár a feltételes ellenszegülés alkalmával, elhárítható nem volt: ez esetben hatóságnak mint egyesnek joggal kell birni arra, hogy a sérelem orvoslása s a kár megtérítése végett akár a rendeletet kibocsájtó, akár az azt végrehajtó országos vagy hatósági végrehajtási tisztviselőt illető személyi bírósága elé megidéztethesse.

Ezekben fekszik a törvények uralkodásának gyakorlati

jelentősége. Ezekben fekszik a minden hatósági s közigazgatási önkény elleni védelemnek egyedüli hatályos biztosítóka.

Tovább megyünk már most nézeteink kifejtésében s kiterjeszkedünk egyszersmind némely balvélemények helyreigazításárais.

A népfelség gyakorlatának — úgy a mint az újabb társadalmi s állambölcészeti elvek szerint érvényességre törekszik — politikai organismusa azon közegekből áll, amelyek után önhatározási azaz törvényhozási akarata nyilatkozik. Legmagasabb politikai közeg természetesen az országgyűlés, mely az állami rendet azon legmagasabb tekintéllyel fogva egészen belátása szerint szabályozza, a mely tekintélyt ennek egy országban a népképviselő elve kölcsönöz.

De nem kevésbé politikai közeg a maga körében minden egyes törvényhatóság, sőt minden egyes község, melyekben a nép részint közvetlenül kell, hogy birjon azon joggal, miszerint saját területén függetlenül határozhasson mindazon dolgokban, melyek az egész törvényhatóságot, megyét és várost vagy az egész községet illetik. Ezen elhatározási jog része magának a törvényhozási jognak, habár a törvényhatóság, vagy község rendelkezései nem törvényeknek, hanem szabványoknak, vagy határozatoknak nevezetnek. És a törvényhatóságok, valamint községek — mint a politikai nagy organismusban önálló tényezők, határozási jogának nincs is egyéb más korlátja, mint az, hogy az ez úton hozott határozatok az ország törvényeibe ne ütközzenek.

A törvényhozási organismusnak megfelel a végrehajtási organismus minden fokozaton.

Az országgyűlés mint legfőbb törvényhozási hatalom mellett s ennek rendelkezése alatt áll a kormány, valamennyi tisztviselőjével. A törvényhatóságban végrehajtási közeg a tiszti kar. A községek végrehajtási közegei a községi tisztviselők.

A politikai organumok határoznak és öröködnék a határozatok végrehajtása fölött, illetőleg ellenőriztetik a végrehajtást; a végrehajtási organumok pedig a nép szolgálai és a határozatok fogamatosságának eszközei a legmagasabb hivatali lépcsőzeten úgy, mint a legalsóbb tisztviselői állomáson. Egy felsőbb végrehajtási közeg soha sem rendelkezhetik közvetlenül egy alsóbb politikai közegnek végrehajtási organuma fölött. A kormány közvetlenül csak a törvényhatósággal, a megyével és várossal érintkezik, de nem ennek végrehajtási közegeivel; valamint szabályszerű jogi állapot mellett

a törvényhatósági tisztviselő is csak a község közbejöttével rendelkezhetik a község végrehajtási közegei fölött.

A kormány kötelessége az országos kezelés alatt álló tárgyakban a törvénynek, a törvényhozói akaratnak végrehajtásáról közvetlenül, minden egyebekben pedig a végrehajtásról közvetve a hatóságok útján gondoskodni; kötelessége egyszersmind minden törvényellenes intézkedéstől óvakodni. A törvényhatósági kormányzatnak hasonló feladata van a törvényhatóság kebelében ezzel mint politikai hatósággal szemközt.

Azon kérdésre már most, hogy a végrehajtási közegek felelőssége miképen érvényesül, a felelet igen könnyű. A törvényellenes tények miatti feleletre vonás a végrehajtás terén felmerülő kérdéseknél kétféleképen történik. Utólagosan, mi a törvényellenes tények és mulasztásoknak sajátképeni megtorlását képezi, vagy megelőzőleg, mi a törvényellenes rendelkezésekből eredhető károk és jogsérelmek elhárítására szolgál.

Az utólagos feleletre vonás részint politikai, részint rendes bírói úton eszközölhető.

Politikai úton a felelősség elvének az organismus minden fokozatán csak azon politikai közeg szerezhethet érvényességet, melynek az illető végrehajtási közeg kifolyását képezi. A kormány tagjai fölött a képviselőház, a törvényhatósági tisztikar tagjai fölött az illető törvényhatósági képviselő, a község tisztviselői fölött pedig az illető község gyakorolja politikai úton az utólagos feleletre vonást.

Ezen feleletre vonás minden nemei lényegileg kettőben pontosulnak össze. Egyik a rosszalás, melyet bármely törvényellenes vagy helytelen tényért és mulasztásért minden politikai közeg, népképviselő, törvényhatósági képviselő és község kimondhat saját, de csak is saját végrehajtási közegei fölött. Másik a tisztviselői állomásról való elmozdítás valamely törvényellenes tényért vagy mulasztásért. Az elmozdítás azonban állami és jogi tekintetekenél fogva, — melyekről már feljebb egy helyütt szólottunk, — nem gyakorolható egyféleképen.

A törvényhatósági és községi tisztviselők elmozdításának szabályszerű és szelidebb alakja a tisztújítások alkalmávali kihagyatás; mert minden végrehajtási tisztviselőnek törvényhatóságban, mint községben időszakonként újra kell választatnia. Azon időszak alatt azonban, melyre egy tisztviselő megválasztatott, helytelen és czélszerűtlen volna megengedni

hogy az illető törvényhatósági, vagy községi, könnyen vált ozható közgyűlés egyszerű határozata által elmozdittathassék. Az időközbeni elmozdítás módozatáról szözlottunk, ott hol a senatus feladait fejtegettük.

Mi az ország tisztviselőinek, a kormány tagjainak elmozdítását illeti, ha a kormány tagjai a népképviselőt által bizonyos időszakra választatnának, ez esetben az időközben szükségessé válható elmozdítás bizonyos módozatának kellene színte megalapítva lennie. Mivel azonban a kormány tagjai nem is választatnak, hanem kineveztetnek, nagyon természetes, hogy a parlamenti kormányzás csak ott tekinthető gyakorlatilag létezőnek, hol az országos függetlenség feltételei mellett törvényileg és erkölcsileg is biztosítva van az, hogy a kormány okvetlenül lelép, mihelyt egyszer iránta bizalmatlanságot szavaz a képviselőház.

Az utólagos feleletre vonás másik, módja az a mely rendes birói úton eszközöltetik.

E tekintetben a kormányzatban s általában a végrehajtásban felelősséget minden fokozaton álló tisztviselőre nézve a tökéletes személyi felelősség határáig ki kell terjeszteni. Mondjuk, mit kell érteni ez alatt.

A kormányzati felelősségről szölvő törvénynél fogva ⁷⁰⁾ minden törvénytelenységért, minden jogsérelemért minden sikasztásért, sőt a vétkes mulasztásokért is a képviselőház a kormányt vád alá helyezheti selítéltetheti. Hasonló joggal kell birnia minden törvényhatóságnak a törvényhatósági tisztviselők s minden községnek a községi tisztviselők irányában. Ez azonban még teljességgel nem elég. Ha valamely végrehajtási közeg, kormánytag, törvényhatósági vagy községi tisztviselő bárkinek jogsérelmet okoz, ha törvényellenes rendelkezésből bárkire nézve valamely kár származott: személyi birósága elé idézhetőnek kell lennie, tekintet nélkül arra, vajjon utasítás nélkül, avagy felsőbbi meghagyásból követte el a törvényteleniséget.

Itt aztán mindenkinek szabad kezének kell lennie. Akár egyén, akár hatóság, akár kormány szabadon bevádolhat kormánytagot, végrehajtási tisztviselőt vagy egyes hatóságot is minden jogsérelemért, és az egyén legyen bárminő fokán a hivatalnak, személyi birósága előtt, a törvényhatóság vagy község p dig épen úgy mint bármely testület ügyésze személyében az illető törvényhatósági biróság előtt helyt állani tartozik.

A felelősség másik oldala, mint már érintők, a törvényel-

lenes rendelkezésekből eredhető jogsérelmek és károk megelőzésére szolgáló feltételes ellenszegülési jog gyakorlatával áll kapcsolatban.

Mindenki, egyén, testület, község vagy törvényhatóság veszély nélkül kell, hogy ellenszegülhessen oly rendeletnek, vagy megtagadja a foganatosítást oly rendeletről, mely meggyőződése szerint t ö r v é n y e l l e n e s. Szükséges, hogy ily esetben az engedelmisség, vagy végrehajtás kikényszerítésére a végrehajtási organum, sem kormány, sem m gyei vagy községi tisztviselő ne alkalmazhasson erőszakot saját önkénnyéből, hanem kötelessége legyen az ellenszegülő vagy engedetlen egyént úgy, mint hatóságot, mindig illető bírósága előtt feleletre vonni s a rendelet törvényességét constatiroztatni.

Ne tartson attól senki, hogy ez tán megakaszthatná a kormányzás gépezetét. Az engedetlenséget vagy ellenszegülést mindenki, egyén, mint testület saját felelősségére és rovására követi el. Ha a rendeletet aztán a bíró törvénytelennek mondja ki, ez esetben kiáltó jogtalanság lett volna az engedelmisséget vagy végrehajtást hatalmi önkénnyel megkövetelni. Ha ellenben a rendelet törvényességét, midőn ez iránt kérdés támad, a felső bíróság is kimondja, ez esetben az ellenszegülő, vagy a végrehajtást megtagadó természetesen minden költséget és kárt, mi az engedetlenségből származott, megtéríteni tartozik.

Mindezekből világos minő egyensúlyra törekszünk mi a politikai, valamint a végrehajtási közegek egymás közötti kölcsönös viszonylataiban.

A dolog lényege nézetünk szerint abban áll, hogy minden törvényhozási közeg a maga körében egészen szabadon mozoghasson, minden végrehajtási közeg szigoruan teljesítse kötelességét a törvények s illetőleg a törvényhatósági vagy községi határozatok végrehajtásában. A politikai organumok alsóbb fokozatokon szabad önelhatározási jogot birjanak azon vonalig, melyen túl a világos törvény tilalma áll, s hol a határozatok törvényt sérténének. Semmiféle végrehajtási organumnak se álljon módjában egy törvénytelen rendeletnek fogamatot eszközölni.

Elveink alkalmazása mellett ki fog tűnni, miszerént a kormány és törvényhatóságok közötti viszonyokat illetőleg nagy tévedésekbe estek sokan azok közül, kik újabb időben a törvényhatóságok rendezésének kérdéseivel foglalkoznak.

A kik a megyéket és városokat törvényhatósági jogaikból kivetköztetni törekeshnek, azok azzal akarják összezavarni a fogalmakat és megnyerni a közönséget, hogy „közigazga-

tási tekintetben a megyék a collegiális kormányzat képét viselik, hanem ezen collegiális kormányzás korántsem burocratia, mert ettől két tulajdonsága által különbözik, a nyilvánosság és a határozó gyűlések tagjainak nem állandó volta által ⁷¹). Minő óriási fogalom-zavar.

A megyék, mint mondtuk, határozottan politikai közegek; végrehajtási közeg a tiszti kar. A közigazgatást sajátképen a megyei tisztviselők gyakorolják a megyei határozatok és utasítások értelmében. Éppen úgy mint az országos kormányzás tagjai a kormányzást az országgyűlésileg alkotott törvények értelmében gyakorolják. A megyei tisztviselők, mint végrehajtási közegek, egyénileg felelősek. Éppen úgy mint egyénileg felelősseknek kell lenniök a kormány tagjainak. A megye nem végrehajtási közeg, következésképp nem igaz, hogy a collegiális kormányzat képét viselné.

Természetesnek találjuk ugyan hogy azok, kik igen jól tudják, hogy a valódi alkotmányosság elveinek következetes alkalmazása mellett az országban most felülkerekedett párt politikai irányzata egészen lehetetlenné válnék, a kik tehát az alkotmányos formába a hatalom túlsúlyának elvét mindenütt bevinni igyekeznek, — igen czélszerűnek vélik a megyét egyszerű közigazgatási közeggé s ehhez még collegiális kormányzati közeggé degradálni. Ez a legbiztosabb út lenne azon czél eléréséhez, hogy a megyék mint törvényhatóságok fentartásától minden épeszü ember eljeddjen.

Azon állítás, hogy a collegiális kormányzati közeggé átidomitatott megye még nem válnék burocratiává, teljesen ellenkezik a jog és államtudomány legkezdetlegesebb elemeivel. Minden collegiális kormányzás már magában véve burocratia. A nyilvánosság és a törvényhatósági képviselők időnkénti újra választása e részben a dologon mit se változtatna. Ezek tekintetbe jönnek abban s meggátolják azt, hogy a megyei tisztviselők csoportozata közigazgatási burocratiává ne fajuljon. De ha a közigazgatást maga a megye vezetné collegialiter, ez a dolog természeténél fogva cotteriai uralkodására vezet, és sem nyilvánosság, sem újra választás nem háríthatná el azt, hogy a cotteriai uralkodás kifejtse a burocratiái kormányzatot.

Különben, ha meggondoljuk, hogy nyilvánosság és újraválasztás mellett még különösen a kormányzati közegek szigorú egyéni felelőssége nélkülözhetlen arra nézve, hogy a kormányzatnak burocratiává való fajulása meggátoltathassék: könnyen megítélhetjük, vajjon oly igen rettegnek-e a burocrati-

tiától azok, a kik azt állítják, hogy nem volna helyes a közigazgatás minden fokozatán az egyéni kormányzás elvét érvényesíteni úgy, hogy valamint a ministeriumban egyének határoznak, viszont az egész közigazgatás gépezete megyékben és községekben is, hivatalnoki egyes személyek által kezeltessék, a mennyiben ez nézetük szerint centralisatióra vezetne. ⁷²⁾

Centralisatióval ijesztenek és nagy lépéssel haladnak a burocratia felé.

A tévedés alapja itt is a fogalomzavarban fekszik. A végrehajtási közegek feladatát összekeverik a politikai organis-mus közegeinek jogaival. A kormány tagjainak a felelősség ezime alatt h a t á r o z á s i hatalmat tulajdonítanak, s azt látszanak hinni, mintha az alsóbb fokozatokon is szó lehtne arról, hogy a végrehajtási tisztviselők h a t á r o z á s i joggal felruháztassanak.

A kormánynak határozási jogot követelni, annyit tesz mint ministeri omnipotentiára törekedni, a minek természet-szerű következménye mindig a centralisatió. Épen semmi értelme sincs tehát annak, ha valaki a centralisatió ellen nyilatkozik, hanem más részről ministeri határozás-jogot, ministeri omnipotentiát kíván, mely biztosan elvezet a centralisatióhoz. Mert ha a kormánynak joga van h a t á r o z n i: akkor okvetlenül jogának kell lenni, hogy határozatait minden körülmények között végre is hajthassa.

A kormány azonban nem határoz. A kormány mint végrehajtási közeg, egyszerűen a törvényhozás határozatainak fogantatásáról gondoskodik.

E szerint tehát a megyék és városok tisztviselőire nézve, kik szinte végrehajtási közegek, sem merülhet fel olyan kérdés, hogy ők a határozás jogával felelősség mellett felruháztassanak. A törvényhatósági tisztviselő nem egyéb mint a megyétől és várostól függő végrehajtója azon határozatoknak, melyek a törvényhatóság által hozatnak, valamint azoknak is, melyek a törvény végrehajtására ügyelő kormány részéről érkezett intézkedések elfogadása és kiadványozása által a törvényhatóság tulajdonaivá válnak.

A végrehajtást igen is megyékben úgy, mint városokban egyes tisztviselőkre kell bízni, mert a szigorú tisztségviselői felelősséget érvényesíteni csak így lehet, és mert a felelősség elvének következetes alkalmazása az, a mi óv bennünket a burocratiától.

Midőn a politikai s végrehajtási közegek kölcsönös egyen-

súlyának fentartásáról van szó, itt merül fel azon sokat vitatott kérdés, hogy mi történjék a kormány, mint végrehajtási közeg, és a törvényhatóságok mint politikai közegek közötti összeütközések esetében?

Minden surlódás e részben csak két okból származhat. Vagy abból, hogy a törvényhatóság helytelennek és czélszerűtlennek találja a kormány rendeletét, vagy abból, hogy törvényellenesnek és a törvényhatóság jogaiba ütközőnek találja azt.

Nézetünk szerint egy oly kormányi rendeletről mely sem törvényt, sem fennálló jogokat nem sért, a végrehajtást czélszerűtlenségi okból egy törvényhatóság sem tagadhatja meg. A kormány rendeleteit czélszerűség szempontjából meg és elítélni a törvényhozási testületek feladata. Czélszerűségi tekintetben a kormányrendeletek első s utolsó bírója az országgyűlés. Ha tehát a törvényhatóság czélszerűtlennek látja is a kormányrendeletet, anélkül hogy a törvényt sértené, vagy jogokba ütköznék, végrehajtani tartozik.

Lehetlen azonban a törvényhatóságtól megtagadni azon jogot, hogy az ily rendelet ellen mielőtt végrehajtaná, egyszer előterjesztést tegyen a kormánynak, mert nagyon könnyen megtörténhet, hogy valamely intézkedés, melyről a minister burójában azt képzeli, hogy rendkívül üdvös leendő, midőn végrehajtásra kerül a törvényhatóságokban, talán nagyon is ügyetlennek és czélszerűtlennek mutatkozik. Ily esetben aztán nemcsak joga, hanem kötelessége is a törvényhatóságnak a kormányt, végrehajtás előtt felvilágosítani. Ha a kormány még ez után is ragaszkodnék intézkedéséhez, a végrehajtásnak be kell következnie, és a törvényhatóságnak nem marad egyéb hátra, mint hogy a rendelet visszavételét az országgyűlésen, vagy közvetve interpelláció, vagy közvetlenül kérvényezés útján eszközölje.

Másik ok, miből tulajdonképen az összeütközések származhatnak, a törvényességi szempont. Ez képezi főleg a vita tárgyát. Erre nézve ekkorig a mi nézetinktől eltérő három különböző nézettel találkozunk. Szólani fogunk néhány szót mindenikhez.

Egyik azt tartja, hogy a megyének — (talán városnak is?) — oly ministeri rendelet ellen, melyet törvénytelennek vél, legyen joga egyszer felírni és az ily rendelet teljesítését fel is függeszteni, de ha ezen fölíratára nem ugyanazon minister által, kinek rendeletét felfüggesztette, hanem a ministeri tanácsból ugyanazon rendelet végrehajtása sürgettetnék, akkor

azt haladéktalanul végrehajtani tartozzék, ⁷³⁾ mit ha a megye megtagadna, a ministeriumnak joga legyen a királyi végrehajtó hatalom rendkívüli alkalmazására, és rendeletének királyi biztos által szerezhessen engedelmességet.⁷⁴⁾

Ez a legtükéletesebb absolutismus. Ez azon elavult feudális fogalomból veszi eredetét, mintha a végrehajtó hatalom forrását az uralkodói jog, a korona képezné. Volt idő, midőn szabadelvű magyar politikusok is hirdették, ma már azonban csak a királyilag kinevezett tudósok tanítják, itt-ott az iskolában, a nélkül, hogy csak tanítványaik is hinnék, miszerint a statusban két hatalom van, egyik hatalom a törvényhozás, a feltétlen uralkodói vetopórázához kötve, másik a végrehajtó hatalom, mely fölött az uralkodó böles belátása szerint rendelkezik.

Ez a nézet, melyet említünk, egészen a hatalom discretiójára bizza, hogy mely pontig akarja ez a törvényes állapot fenntartását. Mert ha a kormánynak szabad bármely törvénytelen rendeletét végrehajtani, s ha a törvényhatóságnak kötelessége minden törvénytelen rendeletnek engedelmeskedni, csak az utólagos panaszzkodhatás jótéteménye hagyatván fenn: akkor egy pillanatig sem tudhatja senki az országban, mikor tetszik a kormánynak a törvényellenes rendeletekkel való kormányzást megkezdeni.

Vannak az államéletben rendkívüli esetek, midőn egy ország törvényes kormánya azt hiszi, hogy valamely állami nagy czélt el nem érhet, vagy a köznyugalmat fenn nem tarthatja a polgári szabadság egyik másik biztosítékának felfüggesztése, s a törvényesség korlátaín túl eső eszközök alkalmazása nélkül. Mi azt hisszük ugyan, hogy a kormánynak ilyen praetensiói mindenkor vagy hamis föltevésen alapszanak, vagy onnét származnak, mert a kormány be nem vallható célokra törekszik.

De ám legyen. Engedjük meg, hogy ily esetek fordulhatnak elő. Hanem a kormány ily esetben általánosan elfogadott politikai fogalnak szerint a specialis meghatalmazást köteles a törvényhozástól kieszközölni. Arra soha sem lehet joga, hogy akár nagy jelentékű, akár jelentéktelennek látszó dolgokban maga vegye magának e meghatalmazást. Ez, ha lehetne, önkény volna.

És mivel gondolják indokolhatónak ezen önkény beoltását az állami szervezetbe?

Azt állítják, hogy felelősségi törvény mellett alig lehet

képzelné oly parlamenti kormányt, mely szándékosan törvényt sértene,⁷⁵⁾ és hogy alkotmányos felelős ministerium mellett az alkotmányos jogviszonyok fölötti összeütközések esetei alig fordulhatnak elő.⁷⁶⁾ sőt, hogy az összeütközések nem is lehetségesek.⁷⁷⁾ Ezek természetesen egyszerű föltevések. Oly föltevések azonban, melyeket a parlamenti kormányzás története megczáfol minden országban, a hol ily kormányzás létezik.

Hazánkban parlamenti kormány nincs. A közös ügyi alku által előállított viszonyok között nem is lehet. Mindenki mondhatja tehát, hogy a törvényellenes rendeleteknek azon özöne, melylyel a nemzet elborittatik, csak a kormányzatban felelősség hiánya miatt vált lehetségessé. Ezt mi kétségbe nem vonjuk. Hanem ez még teljességgel nem bizonyíték arra, hogy egy független parlamenti kormány soha sem vállalkozik törvényellenes rendeletek kibocsájtására. A hires juliusi ordenanceok története, s a még hiresebb Guizot egész kormányzása azt mutatja, hogy igen is vállalkozik.

Ha tehát nagyon helytelen a jog biztosságát és a törvények uralkodását hamis föltevésekre alapítani: nem kevésbé helytelen ezen föltevésekből azon következtetést vonni és szabályul akarni felállítani, hogy ha pedig mégis törvénytelen rendeletek kibocsájtásának esetei előfordulnának, és ha a megyék a központi kormány törvénytelen akarata előtt meghajolni kényszerülnének, utólag az országgyűlésen lehet keresni az orvoslato.⁷⁸⁾

Arról, hogy az ily utólagos orvoslato-keresés mennyire bizonytalan, már szólottunk. Itt csak azt akarjuk megjegyezni még, hogy minden egészséges jogfogalommal ellenkezik, elismerni, hogy egy kormányrendelet törvényellenes, és annak végrehajtását mégis követelni. A törvények uralkodásának lényege éppen abban áll, hogy egyesek mint testületek, nép és törvényhatóságok biztosítva érezhessék magokat minden törvényellenes intentió ellen, mely felülről jöhet.

Azt kívánni, hogy egy törvényhatóság valamely törvényellenes rendeletnek, mintilyennek végrehajtására, tudva segédkezet nyújtson, valóságos merénylet a szabadság igényei, s minden jogfogalom ellen, sőt az erkölcsérzés ellen is.

Jól tudjuk mi, hogy az alkotmányos szabadság ellen intézett erőszakos hatalmi tények, az úgynevezett államcsínyek ellen nem nyújt elegendő biztosítékot az, hogy a törvényhatóságok a törvénytelen rendeletek végrehajtását megtagadják. De ezek ellen a parlament sem nyújt teljes biztosíté-

kot. Ilyenekre a hatalom csak akkor vállalkozik, midőn a fegyveres harczra magát elhatározta. Állam-esínyek meggátolására a parlament is, a törvényhatóság is tehetetlen akkor, ha a vállalkozó rendelkezésére nagy erő áll.

Hanem igen nagy csalódás volna azt hinni, hogy ott, hol a törvénytelen rendeletek végrehajtása szabályszerűleg száz törvényhatóság ellenszegülésén törhet meg, a hatalom épen olyan könnyűséggel fog vállalkozni államesínyekre, mint ott, hol a törvényhatóságok ellentállási joggal nem bírnak, s a nép feltétlen engedelmséghez szokva van.

A másik vélemény azt tartja, hogy a törvényhatóságnak joga legyen bármely kormányrendeletet, melyet törvénytelennek tart, félre tenni, s határozatáról tartozzék a rendeletet kibocsájtó ministert haladéktalanul értesíteni; ha az illető minster ujabban sürgetné rendeletének végrehajtását, a megye és város ellentállási joga tovább nem terjedhet, mint hogy újra felírván tisztviselőit a kérdéses rendelet végrehajtásától a kormány részéről erőszakolás tettelegesen bekövetkezése ig eltiltja.⁷⁹⁾

Ez tökéletes anarchia az első lépésen és absolutismus a másodikon. E nézetben teljesen logikai következetesség van annyiban, a mennyiben minden anarchia természetesen absolutismusra vezet, és e nézetnek meg van az a kitűnő tulajdona, hogy az átmenetet egyikből a másikba formulázza.

Mi a feltétlen ellenszegülés jogát minden absolut kormányzással szemközt logikainak is, szükségesnek is, indokoltnak is tartjuk. De alkotmányos kormánnyal szemközt a törvényhatóságoknak feltétlen ellenszegülési joguk nem lehet. Ellentállási joguk csak feltételes lehet azon esetre, ha egy kormányi rendelet törvényellenesnek bizonyodik.

Igen, de magától értetik, hogyha áll is az széles értelemben, hogy minden kérdésnek és minden dolognak legelső bírása az, kit e kérdés vagy dolog érint, s így minden törvényhatóságnak először is magának szükség megítélni, vajjon egy hozzá intézett felsőbb rendelet törvényes-e vagy nem törvényes; — de másrésről az is igaz, hogy az állami jogrendnek legelső elve, miszerint önmaga ügyében senki sem bírászkodhatik. Ha mindenki maga bírászkodnék saját ügyében, s ha ezentul nem volna törvényes közeg, mely a kérdéseket eldöntse, s a jogi ellentéteket kiegyenlítse, ez ökölharcz volna a társadalomban, oly állapot volna, mely lehetlenné tenné magát az államot.

Ugyan ezen jogi mérték áll teljesen arra nézve is, hogy egy törvényhatóság önmaga legyen utolsó bírója azon kérdésnek, vajjon csakugyan törvénytelen-e egy rendelet, melyet ő ilyennek tartott.

Hogy a hatalom, vagy ha úgy tetszik a kormány, legyen bíró a törvényesség kérdésében, ez képtelenség. De éppen oly képtelenség az is, hogy bíró a politikai organumot képező törvényhatóság legyen mindenütt a maga területén. Megengedni, hogy a kormányrendelet törvényessége felett a megyék és városok képviselőtestületei határozzanak, és a kérdésnek a kormány és törvényhatóság között bírója ne legyen, ez nem volna egyéb anarchiánál.

Benne fekszik ennek elismerése magában azon nézetben, melyet bonczolunk. Mert a mint minden anarchiára rendesen absolutismus szokott következni: úgy ama nézet szerint is a törvényhatósági tilalom, mely a törvényellenes rendelet végrehajtásának meggátlása végett a megye tisztviselőire vettetik, csak addig terjedne, míg a kormány erőszakolása tetteleg bekövetkeznék.

Igy tehát a kormánynak mintegy jog adatik törvénytelen rendeletének erőszak útján is végrehajtást szerezni. Ha ez nem a legtisztább absolutismus, akkor a mostani osztrák-magyar kormányzat csakugyan alkotmányos parlamenti kormányzás.

Hanem ezeken túl eme fogalomban, mely anarchiát szervez, hogy absolutismusra jusson, egyszersmind politikai erkölcstelenség is foglaltatik. A tisztviselő azért választatik a nép által, hogy őre legyen a törvényes rendnek és végrehajtója a nép akaratának, mely a törvényhozási organumok útján, azaz országgyűlésen, törvényhatósági képviselőletben és a község határozataiban nyilatkozik. A megyetisztviselői állomásra a nép azt, a kit választ, éppen azon bizodalomnál fogva választja, hogy a hatalom törvényellenes célzatainak eszközévé sülyedni nem fog. És ezen tisztviselőnek meg legyen engedve talán, s éppen még törvényszerint lenne megengedve, hogy a kormány törvényellenes rendeleteinek végrehajtására oda adja magát, mihelyt a tetteleges erőszakolás bekövetkezett?

Hol van ez esetben garantiája annak, hogy a nép meg tudja különböztetni azon tisztviselőjét, ki hű marad a törvényhez és lelkiismeretéhez, attól, a ki a törvényellenes rendeletek foganatosítására vállalkozott? Az erőszakolás fogalma nagyon relativ; és hogyan lehessen megítélni majd, hogy egy

tisztviselőre nézve az erőszaknak oly foka következett be, melyre aztán a törvénytelenységbeni bűnrészességet meg nem tagadhatta.

Valóban igen nehéz nem jönni azon gondolatra, hogy az ily tervek, a szabadelvűség leple alatt csak az absolutismus érdekében kovácsoltatnak.

A harmadik nézet, melyet említünk, azt tartja, hogy ha a kormányrendeletet a törvényhatóság törvényellenesnek találja, és ha a kormány a törvényhatóság felszólalása után is ragaszkodnék rendeletéhez, a megye és város megtagadhatja az engedelmességet; hanem az engedelmisség vagy nem engedelmisség kérdésének ez esetben a törvényhatósági közgyűlésen egyenkénti nyilvános szavazás útján kell eldöntetnie; minden egyes tag, ki az ellenszegülésre szavazott, személyes felelősséggel tartozván mind az államnak, mind a netán érdekében szenvedett egyeseknek; ⁸⁰⁾ azon nagy fontosságú tisztelet pedig, hogy a törvényhatóságok és a központi kormány között felmerülő összetűződéseknel a törvényesség kérdésében határozzon, a legfelsőbb országos törvényszék egy külön osztályára kellene bízni. ⁸¹⁾

Ha jól vettük ki azon kissé homályos körülírások értelmét, melyek kíséretében ezen véleményt előadva találtuk, úgy gondoljuk, hogy az engedetlensségre szavazók személyi felelősségre a végrehajtás megtagadásából származó hátrányokért akkor kötelezvék, midőn a rendelet törvényességét a tervezett bíróság a kormány és a törvényhatóság meghallgatása után kimondotta.

Arról ugyan nem szól a tervező, vajjon ily esetekben a kormány az egész törvényhatósági többséget, mely a végrehajtást megtagadta, — együttesen idéztetné-e a kijelölt bíróság elé, vagy csak azokat, a kiket akar azok közül, a kik a végrehajtás megtagadására szavaztak. Elfeljtkezett szólani arról is, hogy azon esetben, ha ezen bíróság a kérdésbe helyezett kormányi rendeletet törvénybe ütközőnek mondaná ki, mily jogi következmények érjék azon ministert és mily kár, s költségterítési felelősséggel tartozzék ez elkövetett vakmerőségeért, hogy egy törvénytelen rendeletet nemcsak kibocsájtott, hanem még annak végrehajtását is akarta erőszakolni.

Ha a tervező inkább aggódnék a hatalom érdekeiért, vagy — a mint némelyek a jezuitismus bizonyos nemével szokták mondani — a rend érdekeiért, mint a mennyire szükségesnek tartja a polgári és politikai szabadság megállapítá-

sára törekedni: akkor azon véleményben lehetne, hogy a kormány által ne a törvényhatóság, hanem a végrehajtás megtagadására szavazott törvényhatósági képviselők egyenkint, vagy épen talán, mint ezt a közös-ügyi osztrák-magyar kormány divatba akarja hozni, a hatósági határozat indítványozói⁸²⁾ idéztessenek bíróság elé. Így a darabokra szedett törvényhatóság bizonyára teljesen elvesztené azon képességét, hogy a szabadság, jog és törvények fölött őrkdjék, s csak hamar azzá lenne, a mivé akarják tenni: a kormány közigazgatási közegévé. Mert a jellemnek nem mindennapi ereje, a polgári bátorságnak nem közönséges mértéke kell ahhoz, hogy valaki felvegye a küzdelmet egy kormánynyal szemközt, mely a győzelemhez jutás annyi eszközét tartja kezei között.

Ezeket azonban csak mellékesen érintők, miután a tervezőnek idő vonatkozó célzatai bizonytalanok. A mit határozottan elvetni kénytelenek vagyunk, az, hogy a végrehajtás megtagadására egy közgyűlésen adott szavazatért a törvényhatósági képviselők feleletre vonathassanak.

Ez nézetünk szerint a legnagyobb képtelenség volna. A ki azt akarja, hogy a közügy iránti érdekeltség még nagyobb mértékben ki vessen a polgárok lelkéből, mint a mennyire azt 18 évi absolutismus kiirtotta, — a ki azt akarja, hogy a törvényhatósági képviselők a közgyűlésekbeni résztvételtől lehető legnagyobb mértékben elriasztassanak, és a közgyűléseken megjelenni csak azok érezzenek kedvet, a kik mindig és minden körülmény között arra szavaznak, hogy a kormány irányában feltétlenül engedelmeskedni kell, — a ki azt akarja, hogy a törvényhatósági közélet, mely a jogért és szabadságérti küzdelemnek, a törvények megőrzésének, a hatalmi intézkedések visszaverésének és a hazaszeretet folytonos nyilvánulásainak tere volt, gyorsan átváltozzék oly gyülekezetek tartásává, a melynek semmi egyéb feladata ne legyen, mint a kormány-rendeleteket, törvényeseket mint törvényelleneseket egyiránt regisztrálni és végrehajtás végett a tisztviselőknek kiadni, — a ki ezeket akarja, az bizonyára csatlakozni fog a mondott tervezethez. Mi nem akarjuk.

A törvényhatósági közgyűlés nem végrehajtási közeg, hanem politikai testület. A politikai testületek ereje épen abban áll, hogy tagjai szabadon és minden korlátozó bilincsek nélkül követhetik meggyőződésük sugallatát és szavazhatnak úgy, a mint lelkiismeretük tanácsolja, a nélkül, hogy szavazatuk miatt a hatalom által üldözöbe vétethetnének.

Ha egyik politikai organum tagjait feleletre lehet vonni,

a másikeit is. És hova vezetne az, ha egy végrehajtási orgánus, a kormány, azon praetensióval állana elő, hogy az országos képviselőtestület tagjai, a képviselőházban adott szavazataikért feleletre vonathassanak. Senki sem tagadhatja, hogy ez képtelenség volna; de épen oly lehetetlen a másik is, hogy a megyék és városok képviselőtestületének tagjait bíró elé lehessen idézni, közgyűlési szavazatuk miatt.

Nem arra van szükség, hogy a hatalom elviselhetlenné lett nyomása alatt a függetlenség szelleme végkép elpusztuljon; hanem szükség van arra, hogy a közlelkiismeret, mely a jelen korhadozó társadalmi rend levegőjében már-már egészen kihál, szabadelvű institutiók és gyökeres javítások segélyével újra felélesztessék, korunkban félremagyarázott és gyanúsított, vagy a hatalom és fegyvernökei által üldözött nagy eszmék termékenynyé tétele végett.

Nincs is arra semmi ok, hogy a törvényhatóságok képviselői illetén rendszabálylyal legyenek elrettentve a törvényellenes rendeletek iránti engedetlenség gonolatától.

A törvényellenes rendelet végrehajtását megtagadni, s erre szavazni nem jog, hanem polgári kötelesség. Miért megnehezíteni a legszentebb polgári kötelesség teljesítését oly időben, midőn a mindent felemésztő hatalom terjeszkedő igényeivel és erőszakra hajló követeléseivel szemközt megállani különben is annyira nehéz. Hiszen a törvényesség kérdését csak a bíróság döntheti el, s ha ezen eldöntésig a kormány maga részére igénybe veszi a jóhiszeműség föltevését, nem kevesebb joggal igénybe veheti ezt minden törvényhatóság, s minden törvényhatósági képviselő.

Midőn azonban arra nézve, hogy a törvényesség kérdésében bíróságnak kell itélni, nézeteink elvben találkoznak; egyáltalában nem helyeselhetjük az elv alkalmazásának azon módját, hogy a kérdés minden egyes felmerülő esetben az ország legfőbb törvényszéke elé vitesék, s ez abban első, s utolsó bíróság gyanánt ítéljen.

Ez, a mint egy részről elviselhetlen teherré válhatnék és a törvény tekintélyének helyreállítását tetemesen megnehezítené a távol törvényhatóságokra nézve; más részről a nép jogainak és szabadságainak elegendő biztosítékot nem nyújtana.

Csak gondoljuk meg, mennyi felesleges erő pazarlást és költséget okozna a törvényességi kérdések eldöntését az ország fővárosában összpontosítani, és be kell látnunk, hogy ez nemcsak czélszerűtlen volna, hanem egyszersmind arra szolgálna, hogy a törvényhatóságok minden nem szerfölött nagy

kormányi törvényteleniségek irányában engedelmességre hangoztassanak.

Ha a törvényhatóság csak oly esetekben tagadná meg a végrehajtást, midőn a törvényellenes rendelet rendkívüli jogsérelmet vagy károkat okoz, ellenben ha a távoli küzdelem nehézségei és költségeitől való félelem miatt kész volna mindig engedni ott, hol a törvényt és jogot talán csak egyes polgárok vagy kevesek érdekében kellene védnie: ez esetben feladatának nemesebb fele, betöltetlen maradna mindig.

A másik szempont épen ily, sőt tán még nagyobb figyelmet érdemel.

Bár mikép, bármi módozatok szerint alakíttatnék össze a tervezett legmagasabb bírósági osztály: annyi bizonyos, hogy ennek tagjai, mint állandó tagok, a hatalom folytonos behatásainak és cselszövéseinek kitéve, teljes függetlenségeket nehezen volnának képesek nehéz körülmények között fenntartani. És országos függetlenségünkkel a jognak és szabadságnak ezen biztosítóka könnyen veszendőbe menne.

A hatalomra nézve nem könnyíteni, hanem minden alkalmas eszközzel nehezíteni kell a törvényellenes rendeletek végrehajtathatóságát. E célnak pedig, leginkább megfelel az, ami megfelel a legegyszerűbb jogi fogalomnak, hogy t. i. oly esetben, midőn egy törvényhatóság a kormányrendelettel, mint törvényellenestől a végrehajtást megtagadja, a kormány pedig azt hiszi, hogy rendelete nem ütközik törvénybe, s nem sért jogot, s ennél fogva ki akarja kényszeríteni az engedelmességet rendelete iránt: feladata legyen a képviselőtestület a törvényhatósági tiszti ügyész személyében a törvényhatósági törvényszék elé idéztetni, és a törvénykezés rendes szabályai szerint, jogérvényes ítéletet eszközölni.

A nép, midőn közte és a kormány közt ily törvényességi kérdések forognak fenn, a birói eljárás eredményében csak akkor fog teljesen megnyugodni, ha az eljárás, legalább az első fokozaton, nem távol az ország fővárosában, hanem közvetlenül szemei előtt történik, és ha az eljárás körül mindazon elvek szigorú következetességgel érvényesíttetnek, melyek a törvénykezési jog függetlenségének az előhaladott tudomány által elismert feltételeit képezik.

És talán mondanunk sem kell, hogy a mint a kormány egy törvényhatóságtól minden törvénytellennek vélt rendelet iránti engedelmességet csak a törvényesség constatirozásával, a birói eljárás igénybe vételével kényszerithesse ki, ugyan-

ezen szabálynak kell alkalmaztatnia egy törvényhatóság kormányzati közege részéről oly esetekben is, midőn intézkedésnek végrehajtását egy község határozatilag megtagadja azon okon, mert véleménye szerint az intézkedés jogot sért vagy törvénybe ütközik.

Ne hidje senki, hogy e nézetek alkalmazása megakasztaná a kormányzat gépezetét.

Némi kényelmetlenséget okozhat azon kormányzati közegekre nézve, mely hajlandósággal bír a törvények fölé helyezni akaratát, de az összeütközéseket, illetőleg a mi ezekre okot szolgáltatna, a törvényellenes vagy jogot sértő rendeletek kibocsájtását okvetlenül igen igen ritkává tenné annak tudata, hogy a törvényellenes rendeletek végrehajtását kieszközölni teljes lehetetlen.

amennyi közege között oly esetekben is, midőn a közegek közötti viszonyok egy bizonyos határon belül megváltoznak, az az ok, mert a közegek közötti viszonyok egy bizonyos határon belül megváltoznak.

Ne hisse senki, hogy a természet alkalmazzon megkülönböztetést a közegek között.

Nem kéne azonban elfelejtenünk, hogy a természet a közegek közötti viszonyokat egy bizonyos határon belül megváltoztatja, és az alkalmazzon megkülönböztetést a közegek között. A természet a közegek közötti viszonyokat egy bizonyos határon belül megváltoztatja, és az alkalmazzon megkülönböztetést a közegek között.

VI.

Azon jogok gyakorlása és azon feladatok megoldása, melyekre a törvényhatóságok és ezeknek egyes részei hivatvák, összehangzatos organismust feltételez. Kell hogy azon organismus egészben véve, valamint részleteiben megfeleljen a célnak, melyet elérni akarunk, s mely nézetünk szerint nem egyéb, mint az önkormányzatnak politikai s végrehajtási téren egyiránt érvényesítése a szabadság és jólét előmozdítása végett.

Elmondjuk, milyen organismus az, a mely e célnak és tüzetesen kifejtett elveinknek megfelel.

A megyék és városok mint törvényhatóságok egyenként és külön politikai és végrehajtási tekintetben önálló egészet azaz egységet képeznek. Ezek nagy önállósággal bíró részei az országnak. És miután az ország politikai felosztása nem tartozhat a kormány feladatai közé, hanem az tisztán törvényhozási intézkedés tárgyát képezi; miután a törvényhatósági élet természete hozza magával, hogy a megyékben és városokban mint önálló egységekben a végrehajtási jog a politikai jogokkal párhuzamosan gyakoroltassék, és így az ország kormányzati felosztásának is nemcsak az egyszerűség, de a logika elveinél fogva is ugyanannak kell lennie, a mi a politikai felosztás; mindezekből kettő következik.

Egyik, hogy a megyék mellett, mily városok képezzenek az országban törvényhatóságot, ennek elhatárolását nem bocsájthatja ki az ország törvényhozása kezei közül. Másik, hogy megyék és városok törvényhatósági területének megállapítása is tisztán törvényhozási tárgy.

Mi a megyéket illeti, semmi sem bizonyosabb, mint hogy az országnak egészen új felosztásra van szüksége.

Az eddigi elnevezések bizonyára megtarthatók s a mennyiben szükséges volna ujabbakkal pótolhatók; de hogy az országnak megyék szerénti felosztása, a megyék határait és területeire vonatkozólag, a mostani természetlen állapotban fentartassék, e mellett semmi egyéb érvet nem lehetne felhozni,

mint azt, a mit a történeti jog előitéletes bálványozói a történeti fejlődésből merítenek, hogy t. i. a patriarchalis állapotnak bizonyos nemét képezi az, ha a megyei együvértartozás kötelekeiben megtartatnak mind azon részek, vagyis a dolgot a maga nevéen nevezve, azon családok, melyek századok folytában összeszoktak. Nézetünk szerint azonban a történeti jogok bálványozása részint csak az aristokratikus elfogultság mániája, részint ravaszul kigondolt ellensúlya és akadályja a modern szabadság, a sebesebb fejlődés és a gyorsabb haladás elveinek.

A történeti jog nem egyéb, mint az elhunytak joga a most élő nemzedék jogai fölött, mely egy letűnt kor rég elhalványult, vagy éppen anachronismussá vált szükségéi szerint akarná szabályozni a jelennek viszonyait, — nem egyéb mint a jelen által igényelt rendelkezési jog a jövőendő nemzedékek igényei és jogai fölött.

A megyék azon határok szerint, a melyekkel mai nap bírnak, leginkább bizonyos családok birtoklási viszonyainak és összeköttetéseinek igényei szerint alakultak. Bizonyos családoknak egy megyébeni összetartozása ma már, a mint mindennapi tapasztalásból láthatjuk, nem is eredményez egyebet, mint azt, hogy a mult időből fenmaradt s a magokat tovább plántáló kotteriák valamint rokonsági érdekek a közérdeket leigázva s a közvélemény fölött bizonyos uralkodást bitorolva, fejlődésükben egyiket mint másikat feltartóztatni igyekeznek, és a haladás magasabb elveinek győzedelmét minden kitelhető erővel késleltetik.

Ha a multban irányadók voltak a kiváltságos osztály érdekei: most és ezentúl irányadóknak és döntőknek a nép érdekeinek, a demokratia igényeinek kell lenniök.

A nép érdekei kívánják, hogy a politikai jogok gyakorlása könnyítvé s ez általa a szabad önrendelkezési jog érvényesülése minden irányban biztossá tétessék. Azt kívánja, hogy a végrehajtásnak is mindenik ága, a közigazgatás úgy, mint a törvénykezés, akkép legyen szervezve, hogy mindenki szegény mint gazdag egyiránt, a maga jogainak védelmét és jogos érdekeinek kielégíttetését, könnyen, olcsón, idő és pénzvesztegetés nélkül, egyszersmind a legnagyobb biztonsággal megtalálhassa.

A demokratiai szabadság igényei pedig, különösen a mi ezen irányban az ország nyugalmanak megóvása s egy szebb nemzeti jövő tekintetéből mulhatlan kötelesség — azt követelik, hogy az országban lakó külön nemzetiségek tényleges megnyugvása minél hamarabb eszközöltessék. Ennek eszközei

között bizonyosan első sorban áll azon, a haza különböző vidékein mindinkább növekedő bajnak megszüntetése, hogy a különböző nemzetiségek számos megyében számarányuknál fogva mintegy folytonos mérkőzésre vannak utalva, s ez míg egyrészről kikerülhetlenül oly surlódásokat fejt ki, melyek gyászossá válhatnak: másrészről a legjobb értelmi s erkölcsi erőket, melyek a hatalommal szemközt és a közjó előmozdításában egymás támogatására hivatvák—egymáselleni küzdelemben emészti fel. Mi aztán a küzdők közötti biróul feltolakodó hatalom terjeszkedéseit, a rend ürügye alatt a szabadság elnyomását, a haladás terének parlaggá tételét vonja maga után.

Azt hisszük tehát, hogy az újabb felosztásnak a törvényhozás részéről be kell következni, sőt hogy ezt siettetni kell. De éppen nem tartanók szerencsés eljárásnak, ha ezen kérdés akár elrögtönözve, akár egy mesterségesen összehozott országgyűlési többség által a legjogosabb igények leszavazásával oldatnék meg.

Szükséges, hogy e tárgyban nemcsak a mostani megyék, mint politikai egységek, hanem még sokkal szükségesebb, hogy minden megyében a politikai és végrehajtási érdekek iránt felmerülhető különböző nézetek előlegesen meghallgattassanak. A képviselőház által bizonyos határidőnek kellene kitűzteni, mely alatt e tárgybani nézeteit és kívánatait minden törvényhatóság és minden község, sőt bármely testület, bármely érdekesoportozat, sőt bármely egyén beküldhetné. Természetes, hogy a határidőn túl érkező észrevételek is figyelembe veendők volnának; a határidő csak arra szolgálván, hogy ennek lefolyása után az országgyűlés e tárgyat azonnal kezébe venné, s egy véleményezésre kiküldendő bizottmány meghallgatása mellett a megyék újabb kikerekítése tekintetében intézkednék.

Hasonló eljárás szükséges annak megállapítása tekintetében is, hogy törvényhatósági állásba mely városok helyeztessenek. Mert hogy erre nézve most a legnagyobb félszekségek forognak fenn, ez kétségtelen.

Vannak városok, melyek pusztán csak azért, mert 48-ig a kormány gyámsága alá helyezett királyi városokat képeztek, mai napig törvényhatósági joggal vannak felruházva a nélkül, hogy a törvényhatósági jogok és kötelességek betöltésére akár anyagi tekintetben elég erővel bírnának, akár népszám s értelmiség tekintetében elegendő biztosítékot nyújtanának. Vannak viszont városok, a melyek minden tekintetben alkalmasoknak látszanak arra, hogy törvényhatóságokká tétessenek, s mind a mellett mai napig a megyei törvényhatóság kötelékében álla-

nak. És ebből vagy azon baj származik, hogy a nagy túlsúly-nál fogva, melylyel birnak, a megye többi részeinek érdekeit absorbealják és elnyomják, vagy az a baj származik, hogy érdekeik a megyei gyámkodás által folyvást veszélyeztetnek. Egyiránt nagy baj mind a kettő.

Szükséges hogy e részben a törvényhozás a legszigorúbb vizsgálatok alapján intézkedjék.

Három tényező az különösen, a mely e tekintetben határoz. Népszám, értelmiség és ipar.

Bizonyos nagyobb népszám szükséges azért, mert ez képezi azon alapot, melyen a nép erkölcsi erejének kifejtése, s akaratának nyomatékossá tétele lehetővé válik. Értelmi magasabb fejlettség nélkül egy város sem volna képes előállítani kellő mennyiségben azon erőket, a melyek mulhatlanul szükségesek nem csak arra, hogy a törvényhatóság politikai jogai a szabadság és haladás érdekében kellő erélylyel és emelkedettséggel gyakoroltassanak, hanem szükségesek arra is, hogy a végrehajtás mind a birói, mind a közigazgatási szakban alkalmas egyénnel elláttassék, de egyszersmind a tisztviselőkön túl nagyobb mértékben található független és a műveltség magasabb képezettségével bíró elemek részéről s mintegy ezek vezetése mellett a nép által kellőleg ellenőriztessék.

Az ipar, a munkásság képezi mai nap a vagyonnak ha nem is egyedüli de mindenesetre legjogszerűbb forrását. Csak azon város képes tehát saját erejével megfelelni a törvényhatósági köteleességeknek az önkormányzat és végrehajtás czélszerű berendezése által, a mely város akár a földművelési vagy műipar, akár a kereskedelmi ipar magasabb fokozatára eljutván, bír a vagyonosság azon föltételeivel, melyek képessé teszik a nagyobb mérvű önkormányzati és végrehajtási költségek fedezésére.

A népességből, értelmiségből és az ipar fejlettségéből minő mennyiség szükséges arra, hogy egy város törvényhatósági önálló egységet képezhessen? erre nézve a kellékeket számokban egyszer mindenkorra megállapítani nem lehet. A törvényhozás föladata minden egyes városra nézve külön határozni a mondott tényezők tekintetében összeállítandó adatok fölött.

És valamint a törvényhozás teendője, intézkedni a megyék új felosztása és a törvényhatóságokat képező városok törvénybe iktatása fölött: úgy későbbben is csak a törvényhozás lehet jogosítva a megyék határait szükséghez képest változtatni egyik vagy másik községnek valamely megye törvényhatósági

kötelékéből a másikba való áthelyezése által, — valamint egy várost a megyei törvényhatóság alól kiemelve, külön törvényhatósággá tenni, vagy ha valamely város, mely törvényhatóságot képez, jogait és kötelességeit betölteni többé képes nem volna, azt a megyei törvényhatóság kötelékébe visszahe-lyezni.

Politikai, úgy mint végrehajtási tekintetben a megyék és városok, mint törvényhatóságok további tagozására is szükség van. A törvényhatóságok ezen további tagozatait a kerületek képezik.

Nemcsak a végrehajtási közegek és a nép közötti érintkezésnek egyszerűsítése végett czélszerűbb, hanem a nép erkölcsi erejének mentől több csoportozatokban egyesítése tekintetéből kívánatos, hogy a kerületek politikailag ne különbözzenek a végrehajtási kerületektől; azaz minden kerület mint a törvényhatóság különös része magában ismét egészet képezzen, úgy politikai mint végrehajtási tekintetben.

A népfelségi jogok gyakorlatainak egyik legeminentebb módja az országgyűlési képviselők megválasztásában áll. Ez pedig megyékben is úgy mint a városokban választókerületenként történik. Az országgyűlési képviselő választásában leginkább tömörül egy bizonyos egységgé minden kerület. Czélszerű ennél fogva, hogy minden ily választókerület külön kerületet képezzen az önkormányzat igen jelentékeny attributumainak kezelése végett, végrehajtási tekintetben is.

Minden mezőváros, a mely t. i. a megyei törvényhatóság kötelékébe tartozik, hanem e mellett egy országgyűlési képviselőt választ, képezzen a megyében egy önálló kerületet; teljességgel nem lévén kizárva annak lehetősége, hogy mind politikai, mind végrehajtási tekintetben ily mezővároshoz, mint kerülethez csatoltassék valamely oly igen közel fekvő község, melynek népére nézve ezen kapcsolat mind a közműveltség emelésére, mind a jogok gyakorlása tekintetéből előnyösnek mutatkozik. Magától értetik, hogy az ily község saját ügyeinek önálló kezelésére nézve, megtartaná a községi önkormányzatot.

A megyének ily politikai s végrehajtási kerületekre való felosztása körül mindenestre tekintettel kell lenni különösen két dologra.

Egyik hogy azon városok, a melyek népszám tekintetében különálló kerületeket képeztek, ilyenné tétessenek. Másik hogy a több községi egységekből alakítandó megyei kerületté csak azon községek egyesíttessenek, melyeket erkölcsi tekintetben

ellenséges érdekek, vagy könnyen surlódásokra vezethető okok, melyek között a nemzetiségi viszonyok kiváló figyelmet érdemelnek, egymástól el nem választják, és a melyek között más részről földirati tekintetben sem forognak fenn oly akadályok és körülmények, melyek az érintkezést és összejövételt bármely időszakban megnehezítenék.

Azon városok, melyek törvényhatóságot képeznek, szintén kerületekre osztandók. Itt is minden kerület külön egységet képezzen politikailag mint végrehajtásilag, habár bizonyos politikai jogok gyakorlása tekintetében — mint alább látni fogjuk — a városi kerületeknek összevéve kell képezniök egységet, és az oly kerületek némely községi jogokat önállóság gyakorolhatnak.

Minden megye és minden város önmaga van hivatva arra, hogy politikai közege által a kerületekre való felosztást a kormánytól egészen függetlenül eszközölje. Azon sérelmek is, melyek az ez iránti intézkedésben akár valamely községre, vagy városra, akár valamelyik tekintet érdemlő érdekre nézve felmerülnek, nem a kormány hanem az országgyűlés útján orvosolhatók. Mert átaljában fenn kell tartanunk azon elvet, hogy a törvényhatóságnak mint ilyennek sem bírāja sem hatósága a kormány nem lehet.

A kormány a törvényhatóság határozatait, ha azok világos törvénybe ütköznek, vagy törvény által biztosított jogokat sértenek, a rendes törvénykezés útján megsemmisítheti, de a mennyiben tisztán a törvényhatóság területére, belügyeire s érdekeire vonatkoznak, önkényüleg meg nem változtathatja. Az ily törvényhatósági határozatokat felülvizsgáló hatóság más, mint a képviselőház nem lehet.

A községek melyek kerületekké egyesítvék, egyenként és külön nemcsak a magok szoros értelemben vett községi ügyeinek önálló kezelésére, hanem az önkormányzatra politikai tekintetben is hivatvák.

A községi élet első alakulása úgy szólván az állami életnek. A mely polgár a községi ügyek iránt ezen szűk körben is önzetlen érdeklődéssel nem viseltetik, vagy hiányzik benne azon erkölcsi érzék, hogy önzetlen érdeklődéssel viseltessék: az a polgár az országos közügyeket, a mennyiben azokra minden áron befolyást kíván gyakorolni, csak eszközül szokta használni saját egyéni céljainak érvényesítésére, vagy önkakarat nélküli gép gyanánt eszközül engedi magát használtatni olyan által, a ki szavazatáért legtöbbet ad. Igen nagy súlyt

fektetünk tehát a szabad községi élet önállóságára, és a községi önkormányzat érvényesítésére.

Ezen kötelék az, melyben a nép legszegényebb rétegei megtanulják, hogy vannak a közérdek iránt köteleességeik, melyek teljesítése alól ki nem vonhatják magokat, és vannak jogaik, a melyek gyakorlásához ragaszkodniok kell.

Teljességgel nem lehetünk egy véleményben azokkal, a kik azt hiszik, hogy az ő módszerük szerint bárki megtanulhat úszni, a nélkül, hogy vízbe menjen; a kik tehát önkormányzatot akarnak adni a községeknek szóval, hanem csak úgy, hogy azok mindenben még nem is a megyének, hanem a megye közigazgatási tisztviselőjének gyámsága alá helyeztessenek.⁸³⁾

Vannak ugyan hazánkban, mint vannak bármely előhaladt országokban is községek, a melyek lakosaik igen csekély számánál fogva, külön községi minőségben alig volnának képesek kellőleg gyakorolni azon politikai és végrehajtási jogokat, melyeket mi a községekhez akarunk utalva látni, és a melyek saját erejükből nem bírnák fedezni azon költségeket, melyek a községi önkormányzat czélszerű módoni kezelésével együtt járnak. Az ily csekély népességű falvaknak és pusztáknak meg kell engedni azon jogot, hogy politikai s végrehajtási tekintetben többen önkormányzati községgé egyesüljenek.

A szükség érzete, mely szerint ily kis falvak és puszták az egyesülést jogaik és érdekeik kielégítése tekintetéből kívánatosnak látandják, az egyesülések kezdeményezésére vezetend. Ott pedig, hol az értelmi hátramaradás miatt arra nem vezetne, a megyének leendő feladata az ily egyesüléseket úgy eszközölni, hogy a szabad elhatározásnak mindenek előtt tér engedjék, és a megye mint politikai törvényhatóság, a maga elhatározásaival csak ott lépjen közbe, hol a közérdek megóvása ezt mulhatlanná teszi.

A mondottak szerint az ország felosztásának tagozata sajátképen három fokozathból áll. Első fokozat a megye és ettől függetlenül mindazon város, melyet a törvényhozás törvényhatósági önállósággal felruházott. Második fokozat a kerület, mely a megyék és városok felosztását képezi politikai mint végrehajtási tekintetben. Harmadik fokozaton pedig a községek állanak, a kerületekben széles alagra fektetett önkormányzati jogaikkal.

Ezen tagozás mindhárom fokán a törvényhatóságokban, azaz megyékben és városokban, úgy mint a kerületekben illetőleg mezővárosokban, s ezekben úgy mint a községekben, a nép együttesen kétféle jogok gyakorlatára van hivatva; a

politikai jogok gyakorlatára, melyek magokban foglalják a törvényhozási befolyás mellett mind azt, miben az önelhatarozási jog nyilatkozik, — és a végrehajtási jogok gyakorlatára, melyet e végre választott tényezői által eszközöl.

A politikai jogokat, melyek gyakorlására a törvényhatóságok mint ilyenek hivatvák, városokban és megyékben a nép sajátképen nem gyakorolja közvetlenül, hanem gyakorolja bizonyos politikai közeg útján. A politikai jogokat kerületekben kivált ott, hol valamely fejlettebb mezőváros maga képez egy külön kerületet, hol tehát az egész kerület egy önálló községi önkormányzatot képez, valamint a községekben is, a nép legnagyobb részt közvetlenül egyéni befolyásával gyakorolja, s a politikai jogok gyakorlatának közegét a népgyűlés képezi. A végrehajtási jogokat azonban sem a törvénykezés, sem a közigazgatás terén maga a nép közvetlenül nem gyakorolhatja; hanem gyakorolja azokat e végre rendelt közegei által.

Szólnunk kell tehát a politikai és végrehajtási jogok gyakorlatának közegeiről az önkormányzat különböző fokozatain. És szólnunk kell azon módozatokról, melyek szerint ezen közegek megalakítandók.

Ez a megyék és városok sajátképeni benső organismusa. A politikai és végrehajtási jogok gyakorlatának közegei a különböző fokozatokon együttvéve képezik ezen organismust. Lássuk tehát elsőben is, hogy a politikai jogok gyakorlatának közegei mily szerkezettel birjanak, minő alkatrészekből álljanak s miként állittassanak elő.

Mi a politikai közegeket illeti, három nemét kell ezeknek megkülönböztetnünk.

Községekben mind azon ügyekre nézve, melyek akár a község belügyeit illetik, akár a községhez mint ilyenhez végrehajtás eszközlése végett intéztetnek, a határozat jogát a nép maga közvetlenül népgyűléseken gyakorolja. A községi népgyűléseken pedig a részünkről felállított általános szavazatjog elvénél fogva szólás és szavazásjoggal kell birniok mindazonnak, a kik az országgyűlési képviselő választásbani részvételre feljogosítvák. E szerint a községben a népgyűlésen túl külön politikai közegre nincs szükség, a községbeni szabad és önálló rendelkezés összes politikai jogait a nép maga gyakorolván.

Mivel azonban az ország némely részeiben mai nap még a népnevelésről kellőleg gondoskodva nincs, szükségesnek látszik, hogy a törvényhozás által bizonyos határidő állapittatnék meg, melynek lefolyása után lépne életbe azon szabály, hogy

szavazati joggal csak azok birjanak, a kik olvasni tudnak. Ezen határidő bekövetkeztéig sem jogi, sem méltányossági szempontból tekintve a kérdést, senki sem korlátozható olvasásbani járatlansága miatt szavazati jogának gyakorlatában.

A mezővárosokra nézve, melyek magokban külön megyei kerületet képeznek, két osztályt szükséges felállítani.

Egyikbe tartoznának a kisebb népszámmal bíró mezővárosok két ezer lakosig; másikba a népesebbek két ezer lakoson túl. A kisebb mezővárosokban a politikai jogok népgyűlésileg közvetlenül gyakoroltatnának. A nagyobbakban azonban már képviseleti közegekről szükség gondoskodni, úgy mindazonáltal, hogy ezen mezővárosi képviselőtestület csak azon politikai jogokat gyakorolná, melyek tanácskozási tárgyakkal bírnak és a melyekben határozni szükséges, míg mindennemű választást a szavazatképes összes lakosok egyénileg fognának gyakorolni, úgy a megyei képviseletbeni részvételre és a saját mezővárosi képviselet megalakítására valamint a mezővárosi tisztújításra nézve.

A képviselő testületnek ily mezővárosokban, legalább 150 tagból kell állnia, a mely szám 2000 lélekszámon túl minden száz után egygyel szaporodnék. Ezen mezővárosi képviselő testület három évről három évre lenne újra választandó.

A törvényhatóságot képező megyékben és városokban szervezendő képviselői testületekre mint politikai közegekre nézve kissé bővebben szükség szólnunk.

Ezen képviselő testületek igen nagy politikai horderejű jogok gyakorlatára hivatvák. Ezek szervezetén fordul meg leginkább azon kérdés, vajjon Magyarország tovább is arisztokratikus közerkölcsökkel és arisztokratikus intézményekkel bíró ország legyen, vagy a kor igényeinek megfelelő módon demokratiai állammá átváltozzék.

Innét van, hogy mindazok, kik a közelebbi időkben a megyék rendezésének kérdésével tüzetesen foglalkoznak,⁸⁴⁾ politikai elveiknél és társadalmi irányzataiknál fogva fősúlyt fektetnek arra, hogy ezen politikai testületekben az arisztokratikus elemek túlsúlya biztosíttassék.

Ide céloz azon terv, mely szerint a megyei képviselő testület megalakítása közvetett választás útján történjék.⁸⁵⁾ A tervező szerint a megye-gyűlés tagjainak csekély számánál fogva departamentális tanácsnál egyebet alig képezhetne, s ha meggondoljuk, hogy ezer lakosság után 4 választót hoz javaslatba, s hogy ezen választók utóvégre ismét csak magok közül neveznék a megyei képviselő tanácsot, s ha meggondol-

juk, hogy tervező a közvetett választást különösen a végett tartja szükségesnek, mert különben maga a nép olyanokat találna választani, a kik vagyontalanságuknál fogva a közügyek helyes kezelésében garantiát alig nyújtanának, s ez uton, mint mondatik, „a középserű, az erkölcsi kötelek által meg nem szorított tehetség és jellem is felszínre vergődhetnék;“ ha meggondoljuk, hogy e nézetet csak egy hajsza választja el azon nézettől, hogy erkölcs és független jellem csak azoknál található, a kiknek terjedelmes birtokaik vannak, ezen terv további czáfolatába bocsájtkozni szükségesnek alig látszhatik.

Egy másik tervezet szerint ⁸⁶⁾ a megyei képviselő testületek tagjai felerészben bizonyos kategoriák felállítása mellett a nagy és kisebb birtokosságból, az értelmiségből, s más megyei lakosokból a mostani bizottmányok által életfogytig választatnának, s később a halálozás által vagy másképp megürült helyek a képviselő testület által töltetnének be. Így a képviselő testület maga egészitené ki magát.

A képviselő testület másik feléte nézet szerint a községek azon lakói választanák, kik mostani választási törvényünk szerint követválasztási qualificatióval birnak. Választanák pedig úgy, hogy minden község 4 ezer lakosig 1 képviselőt, azontúl pedig minden 2 ezer után 1-et küldene a megyei bizottmányba.

Ezen tervezet életbe léptetése által kettőt biztosan el lehetne érni. Egyik az, hogy a megyei képviselő testület, mely a mint látható s könnyen kiszámítható, lehetőleg mérsékelt számból állana, felerészben az arisztokratikus elemeket és ezek lekötelezetteit egy csomóba egyesítvén, s az ezen csoportozatokhoz tartozó, tagok állandóságánál fogva a községek képviselőivel szemben okvetlenül oly erős ligává alakulna, mely a közérdeket kizsákmányolható patrimoniumnak tekintené és a szabadság elnyomására könnyen válhatnék a hatalom szövetségésévé.

Másik, mit ez uton el lehetne érni az, hogy a bizottmányok ezen fele vagyon-állásánál fogva folyvást nagyobb mértékben s huzamosabban lehetvén jelen közgyűléseken, mint a községi képviselők, már ennél fogva folyvást kezei között tartaná az elhatározást s nagyon értéktelenné tenné a községek képviselétét. Előállítaná tehát a joggyakorlatbani egyenlőtlenséget a kategoriai képviselők és népképviselők között, az utóbbiaknak tetemes hátrányára.

Természetes hogy mi, kik ily eredményeket a megyék rendezésével elérni nem akarunk, kik untig elégnek, nagyon is soknak tartjuk az államban a polgárok közötti azon sok egyenlőtlenséget, melyek magokban a társadalmi viszonyok-

ban gyökereznek, — mi, a kik a politikai jogegyenlőséget nem mesterséges eszközökkel meghiúsítani, hanem lehető legnagyobb mértékben érvényesíteni törekszünk — az említett tervezetet elfogadhatónak nem találhatjuk.

Harmadik terv szerint ⁸⁷⁾ a megyei képviselő testület két különböző elemből állana. Harmadrészen azokból, kik a megyében legtöbb adót fizetnek. Ezek nem választott hanem nagyrészen született tagjai lennének a megye törvényhatóságának. Két harmadrészen azok által választatnának, a kik a követválasztási qualificatiók valamelyikével bírnak. És választatnának nem községenként — mert az utoljára oda vezethetne, hogy a választottak csakugyan magát a népet és ennek érdekeit képviselnék, — hanem választatnának, kerületenként, miután ez uton talán a kotteriai érdekek könnyebben érvényesíthetnék befolyásukat.

A tervező szerint a legtöbb adót fizető megyei lakosok bizonyos számának azért kellene adni a megyei gyűléseken egyéni szavazatot, mert a nép által választott képviselők kerületenkénti választása által a megyének eldarabolása történik; a megyei egység fentartása végett tehát nem a választott, hanem a született közgyűlési tagok szükségesek.

Ezen érvelésben a logikai értelmet felfedezni igen nehéz, s azért tökéletesen megelégszünk azon felvilágosítással, melyet a tervező a továbbiakban nyújt kitűzött céljára nézve.

Azt mondja, hogy ezen nem választott megyei képviselők, mint a régi megyei arisztokráciának maradványai emelni fogják a vármegye fényét; ezek fognak a képviselő testület élén állani; ezek fogják azt a közügyek kezelésében vezetni. S hogy a túlsúly minden kérdésben feltétlenül ezeké leend, erre nézve tökéletes biztosítékot nyújt az, miszerént vagyonnosságuknál fogva a közgyűléseken leginkább résztvehetnek, míg a nép képviselői ily mértékben nem igen vehetnek részt.

A tervező szerint nem is szükséges fennakadni azon, hogy ezek nem választott tagjai lesznek a közgyűléseknek. Ő úgy gondolja, hogy ezen nem választott képviselők is épen úgy a népet képviselnék, mint a választó polgárok által választottak, mihelyt egyszer ezt a törvényt kimondaná ⁸⁸⁾.

Maga a tervező elismeri, hogy javaslata nem felel meg a demokratia elveinek, hanem azzal vigasztalja meg magát, hogy a demokratia isteni szikra, melyet nem kell átültetni erre a földre ⁸⁹⁾. Ebben a siralom völgyében az arisztokrácia gazdálkodik.

Miután azonban mi nem azt akarjuk elérni, hogy a megyei gyűlés fényes gyűlekezet legyen, sem azt, hogy a megyékbeni

uralkodás az arisztokratia maradványai számára biztosítsák, miután kifejtett nézpontjainknál fogva a megyéket úgy mint a városokat demokratiai alapokon kívánjuk rendeztetni a végett, hogy az államban az önkormányzat minden fokozatán is a jogos érdekek és a minden érdek fölött álló individualis erők túlsúlya biztosítsák: természetes, hogy e most érintett tervezetnél sem lehet megállapodnunk.

Nézetünk szerint a megyei és városi képviselő testületnek mint politikai közegnek tisztán és meghamisítlanul képviseleti alapon kell állnia.

A kit a közbizodalom, illetőleg a választók szavazata nem jogosít fel a közügyek kezelésébeni részvételre, annak semmi helye sem lehet oly testületben a mely képviseletet képez. Mind a választóra, a ki csak képviselője által foly be a törvényhatóság politikai jogainak gyakorlatába, mind azon képviselőre nézve, a ki ezen testületbeni részvétel jogosultságát megválasztásából meríti, egyiránt igen nagy jogsérelem az, ha bárki a választás czimén kívül bármi czim alatt egyéni részt akarna venni e joggyakorlatban.

A mi nézeteink szerint a törvényhatóságok képviselő testülete oly nagy horderővel bíró politikai jogok gyakorlatára van hivatva, hogy a tagok számának lehetőleg nagynak kell lenni, ha azt akarják, hogy feladatának megfeleljen. A képviselő testület nemcsak ellenőre a kormánynak, nem csak adóztatási s szabvány alkotási, tehát sajátkép törvényhozási jogot gyakorol a maga területén, nemcsak a nép igen fontos érdekei fölött határoz: hanem egyszersmind választó testület is, a mennyiben a senatus tagjainak megválasztására leendő utalva.

Az erkölcsi erő, melyet valamely testület mint egész kifejteni képes, nagymértékben tagjainak értelmiségéből, jelleméből és függetlenségéből származik. Ez kétségtelen. De valamint a nagy értelmi erők, a kiváló polgári vagy politikai jellemek is csak úgy és csak annyiban bírnak befolyást gyakorolni a dolgok menetére, a mennyiben az akadályok legyőzésére szükséges számerő által támogattnak: úgy egy politikai testületnek mind hatása, mind erkölcsereje növekszik azon progressioban, a mint döntő befolyásra hivatott tagjainak száma szaporodik.

Azt gondoljuk, minden czélnak megfelel, ha a törvényhatósági képviselet tagjainak száma olyan leendő, hogy minden 250 lakosra egy essék, a legkisebb megyében és törvényhatóságot képező városban is azonban összevéve legalább ötszáz legyen. Ezen arány a népes megyékben és városokban nem

csekély számot fog adni, de sehol még csak megközelítőleg sem menend annyira, a mily szavazat számból állottak 48 előtt azon megyék közgyűlései, melyekben nagy volt a nemességnek száma. Ha régibb megyékben zajosabbak is voltak a közgyűlések, de a tapasztalat megmutatta, hogy lehetlenek nem voltak.

A rendezett törvényhatóságokban e mellett végkép el fog esni a régi megyéknek két nagy fogyatkozása. Egyik az, hogy a régi megyékben szabályszerű tanácskozási rend nem volt; másik, hogy a nemességnek, nagyobb része, mely egyéni szavazatot gyakorolt a közgyűléseken, nem csak tudatlan volt, de minden miveltséget is nélkülözött.

Azon megyei és városi közgyűlések, melyek nézetünk szerint egészen választás és képviseleti úton alakulnának, bizonyosan a nép javát és műveltebb részét egyesítenék magokban, mert a legutolsó községe is saját érdekében okvetlenül oda törekednék, hogy érdekeit a törvényhatóság közgyűlésén oly egyén által képviseltesse, ki azoknak érvényt szerezni, értelmiségénél és kiválóbb tulajdonainál fogva képes legyen. E mellett a törvényhatósági közgyűlések feladata volna, s ez törvény által kötelességükké is tétethetnék, hogy tanácskozásiakra nézve rendszabályokat, tanácskozási rendet alkossanak. Szabályszerű tanácskozási rend mellett a gyülekezet nagy száma sohasem teszi lehetetlenné egy testületnek eljárását abban, hogy a tanácskozások kellő korlátok között folyjanak és eredményhez vezessenek.

Következnek azon kérdések, hogy a törvényhatósági képviselet tagjai, mennyi időre, kik által, s mi módon választassanak?

Az elsőre nézve azt gondoljuk, hogy a törvényhatósági képviselet tagjai három évről három évre egészen újra választandók lennének, magától értetvén, hogy nem lehet korlátozni a választók azon jogát: miszerint képviselőiket időszakonként annyiszor, a mennyiszer akarják, újra választthassák.

A három évi időszak megtartása kívánatosnak látszik, különösen annál fogva is, mert a senatus tagjai, a megyék és városok politikai közegei által valószínűleg három évnél hosszabb időszakra fognak választatni. S ha nem fog is történni gyakran, de megtörténhet, hogy a senatusnak valamely tagja elválik azon nagy érdekektől, melyek képviselésére hivatva van; a törvényhatósági képviselet pedig talán, ha egyébert nem, azon akok hatása miatt, melyek az ily senatustag megválasztására bírták, — nem érezne magában elegendő erkölcsi

erőt a visszahívás eszközölésére. Kivánatos tehát, hogy a népnek időközben alkalmá legyen a törvényhatósági képviselőt újra alakítani, mi legalább is bizonyos tartalékkal szolgáland arra, hogy minden senatus-tag a maga működését a nép valódi igényeivel és a szabadság érdekeivel összhangzásban tartani igyekezzék.

A törvényhatósági képviselő tagjainak megválasztásában szavazattal mindazoknak kell birniok, a kik az országgyűlési képviselők választásában résztvételre feljogosítvák. Az általános szavazatjog érvényesítendő itt is azon megszorításokkal, s azon feltételek alatt, a melyeket érintettünk ott, hol az országgyűlési képviselők kik általi választásáról szólottunk.

A választás módozatára nézve két megjegyzést teszünk. Egyik a titkos szavazatra, másik a községenkénti választásra vonatkozik.

Messze vezetne vizsgálat alá vennünk tüzetesen azon érveket, melyek a titkos és nyilvános szavazat kérdésében egyik mint másik oldalról felhozatni szoktak. Itt mi csak saját nézetünk rövid kifejezésére szorítkozunk.

Általános szabályokul e részben a következők szolgálhatnak:

Minden tanácskozó testületben a szavazásnak nyilvánosnak kell lenni. Ha arról van szó, hogy határozat hozásának valamely ügyben, mindenkinek, a ki a határozat hozatalában szavazatával részt vesz, kötelessége, hogy be tudjon számolni magának is másoknak is azon indokokról, melyek szavazatának jobbra vagy balra mérlegbe vetésére vezették. Álljon tehát valamely gyülekezet oly tagokból, kik abban saját egyéni jogait gyakorolják, milyen a kisebb községek és mezővárosok népgyűlése, vagy álljon oly tagokból, kik a gyűlésen másokat képviselnek, tehát mások részében jelennek meg: a tanácskozási tárgyak körül szavazatát mindenki nyíltan kijelenteni tartozik.

Más tekintet alá jönnek a választások.

Ott a hol választások eszközöléséről van szó, bizonyos esetekben a titkos szavazás az egyéni függetlenség megóvása tekintetéből elengedhetlenül szükségesnek látszik a közművelődés azon fokán, a melyen a tömegek mai napon még állanak; más esetekben azonban a nyilvános szavazás kötelesség. Legyen a szavazat titkos, midőn a szavazó saját személyében egyéni jogot gyakorol, midőn arról, hogy kire adta szavazatát saját lelkiismeretén kívül senkinek másnak számolni nem tartozik. Titkos szavazásnak van tehát helye, a törvényhatósági kép-

viselők és országgyűlési népképviselők megválasztásánál éppen úgy, mint a tisztségviselők megválasztásánál; ha ezen választás közvetlenül a nép által eszközöltetik.

Ellenben oly választásoknál, midőn valamely választást egy képviseleti testület gyakorol, melynek tagjai nem saját személyökben, hanem képviseltjeik nevében cselekszenek, a szavazás titkos nem lehet.

A nép közül mindenkinek joga van tudni, hogy képviselője, városok és megyék képviseleti gyűlésein valamint az országgyűlésen is mikép szavaz, akár tanácskozási kérdések eldöntése körül, akár választási cselekményekben. Ily gyűléseken a szavazó nem saját szavazatát, hanem választóinak szavazatát veti a mérlegbe; ezekkel szemközt minden képviselői tényért felelősséggel tartozik. Eljárását választóinak megbírása alól titkos szavazással semmiben sem vonhatja el. Mindazon választásoknak tehát, melyek a városok és megyék törvényhatósági közgyűlésein eszközöltetnek, nyilvános szavazattal kell végbe menniök.

Nézeteinkből foly, hogy a törvényhatósági képviselet tagjainak választása nem kerületenként, hanem községenként lesz eszközölendő.

Nem tartunk mi attól, hogy ily módon a községi érdekek elnyomják a törvényhatósági élet magasabb érdekeit, vagy hogy a községek által választott törvényhatósági képviselők a községi szűk látkörrel fognak megjelenni a közgyűléseken. Az oly lehetőség, a mely iránt még egy községben sem tud annyi bizalom ébredni, hogy ez által a törvényhatósági képviseletbe küldessék, nem fog kipótólhatlan hiányt okozni a közügyektől távol maradása által. És az oly egyeniség, a kinek megválasztása községileg sem eszközölhető, nem birhat jogosultsággal a közvéleményben mesterséges útoni megválasztásának eszközlésére, habár millióra menő vagyonnal rendelkeznék is.

Másrésről azt sem szabad felednünk, hogy elhibázott választási módszer volna, mely azt eredményezhetné, hogy a megyei közgyűléseken a községek jogainak, szabadságának és jólétének érdekei kellő képviselettel nem bírnának. A községi érdekek csoportulása képezi a megyének érdekeit. A hol tehát a községek érdekei, a nép legközvetlenebb igényei kielégítést nem nyernek, alig lehet szó a közjónak helyes iránybani előmozdításáról.

Hogy egy-egy község és mezőváros hány tagot válasszon a megyei képviselő testületbe, ez tisztán számvetési művelet tárgyát képezi. A községileg és mezővárosilag válasz-

tandó képviselők számát a megyei közgyűlés jelenti ki ugyan, de a népesség szaporodása folytán a lélekszám kimutatása mellett, minden község és mezőváros követelheti képviselői számának fölemelését, míg viszont oly esetben, midőn valahol a népesség száma megfogyatkoznék, a megyének jogában fogna állani az illetőségnek leszállítása.

A rendezési törvénynek e részben csak annyit szükséges kimondania, hogy minden község, ha éppen a 250-et nem ütné is meg lakosainak létszáma, egy képviselői tag választására jogosítva legyen, s azontúl minden újabb teljes 250 szám után egy képviselőt választhasson.

Talán szükségtelen megjegyeznünk, hogy a törvényhatóságot képező városok képviselőtestületének alakítására nézve mindenben alkalmazandók ugyanazon szabályok, melyek a megyékre nézve érvényesek. A városi képviselőlet tagjai a város politikai minden kerülete által népességük számára mért mennyiségben külön lennének választandók. A szavazás könnyítése végett pedig a szavazatok beszédésére még a kerületet mindenestre czélszerű más országok példája szerint, a mint ez a népképviselők választását illetőleg szokásban van, szavazási tizedekre is felosztani.

A megyék rendezésével elválaszthatlan kapcsolatban áll a kormány által kinevezett főispáni méltóságok megszüntetésének szüksége.

Ha törvényhatóságot képező városok polgárai maguk választják a városnak azon első hivatalnokát, ki a városi kormányzatnak élén áll; és ha e mellett az ország kormányzatában semmi zavar nem történik; ha e miatt a végrehajtási gépezet — mint a mindennapi tapasztalás eléggé mutatja — semmi fennakadást nem szenved: valóban nem forog fenn semmi, de semmi ok arra, hogy a megyék e részben a kormány gyámsága alá helyeztessenek.

Mi egyáltalában nem akarjuk az ország kormányát tehetlenségre kárhoztatni azokban, a mik magas feladatának megoldására okvetlenül szükségesek. A kormánynak rendelkezésre kell bocsájtanunk igen sok eszközt, és igen sok erőt, a mi nélkül hivatását betölteni képes nem lehetne. Kezébe van adva az országos honvédelem fölötti rendelkezés. Ezen erővel gondoskodhat és gondoskodni kötelessége az ország nyugalmaról és minden kültámadás elleni biztosságáról. Kezébe van összpontosítva mindazon eszköz, melyekkel közgazdászati tekintetben, ha elég belátással és ha elég jóakarattal bír, kifejtheti a nép jólétét és magas fokra emelheti az

ipar-kereskedelmi érdekek fejlődését. El akarjuk látni a kormányt bőven azon eszközökkel is, melyekkel gyorsan előre vihesse hazánkban a felvilágosultságot, a tudományt és a közművelődést.

De másrésről nem akarunk a kormánynak kezében hagyni semmi oly erőt, semmi oly eszközt, a mire a közjó előmozdítása tekintetében szüksége nincs, és a mi csak a polgári vagy politikai szabadság szükségtelen korlátozására vezetne, — vagy a köz-szabadság bármely részbeni csorbitását foglalná magában, ennek megrontását vonná maga után, — vagy a nép fölötti jogosulatlan gyámkodásnál nem lenne egyéb.

A törvényhatóságokra nézve sértőnek, a közszabadságra nézve veszélyesnek, a demokratiai jogrenddel összeférhetlennek tartjuk azon nézetet,⁹⁰⁾ mely szerint a főispánnak kormány általi kineveztetése nemcsak fenntartandó lenne, hanem egyzersmind ezen kinevezett főispán, mint a kormánynak engedelmes eszköze és a megyével ellentétbe helyezett hatalmi közeg oly állásba tétetnék a megyében a megye közönségével szemközt, a mily állása van egy községi tanodában az iskola-mesternek, a kitanítványai fölött folyvást vesszőt suhogtatva áll.

Mi szükség van egy megyében oly főispánra, kinek a most érintett nézetnél fogva bizonyos rendőrbiztosi szerep tulajdoníthatnék, ezt csak azon esetben lehetne érteni, ha valaki egy rendőri állam szervezésére törekednék.

De hogy egy jogi államban kormányilag kinevezett főispán jogosítva legyen, a megyei határozatokat saját önkénye szerint felfüggesztteni — ez a legvastagabb jogi képtelenség. És hogy oly esetekben, midőn a megye a kormány valamely törvényellenesnek tartott rendelete iránt az engedelmességet megtagadta, a főispán a megyei törvényhatósági joggyakorlat felfüggesztését is eszközölhesse, ez csak oly feltevésből lenne indokolható, miszerint a törvények uralkodása helyett a kormányhatalom uralkodását volna szükség megállapítani.

A főispán — mennyiben e nevezet tovább is fentartatnék — a megyék rendezése folytán nem lehet egyéb, a megyének közvetlenül a nép által választott első tisztviselőjénél, ki a törvényhatósági élet vezetésében, az elnöki jogok gyakorlatára lesz hivatva. A főispán választásának mindig a többi megyei tisztviselők választásával egyidejűleg kellene történnie. Ugyanazon időszakra választatnék ő is, mint a többi megyei tisztviselő. Választatnék pedig általános szavazatjoggal.

A megyék és városok törvényhatósági testületét illetőleg a mondottakon túl még egy észrevételünk van.

A képviselő-testületnek szavazattal bíró tagja csak az lehet, a ki a nép által különösen e végre megválasztatott. Az, hogy valamelyik megyei tisztviselő, már annál fogva mert tisztviselő, — a képviselő testületben szavazatjoggal birjon, nézetünk szerint meg nem állhat.

A tisztviselő mint ilyen tisztán végrehajtási közeg, mint ilyennek tehát a törvényhatóság képviseleti testületében határozó szavazattal helye nem lehet. A törvényhatósági testület egészen politikai közeg; és így abból, hogy valaki valamely végrehajtási állomás betöltésére hivatott a nép által, még nem következik, hogy azt a politikai képviselet jogainak gyakorlatával is meg akarta bizni.

Nincs ugyan épen összeférhetlenség a tisztviselői állomás és a törvényhatósági képviselői tagság között. Hanem tökéletesen jogosult lehet valamely megyében a többségnek véleménye arra nézve, hogy miután a törvényhatósági képviselet a megyében mintegy helyi törvényhozást képez a végrehajtási közeggel szemközt, és miután a tisztviselő mint végrehajtási közeg jobban és pontosabban megfelelhet hivatásának, ha a törvényhatósági képviselet működésében is részt vennie nem kell: talán czélszerű, hogy legalább némely tisztviselők egyszersmind képviseleti tagok ne legyenek.

E részben tehát szabad tért kell engedni a választók egyéni meggyőződésének és elhatározásának.

Ehhez járul még azon tekintet is, hogy a mi nézetünk szerint — amint mindjárt elő fogjuk adni — a megyei tisztviselők egy része nem az egész megye lakossága, hanem egy-egy kerület által választatnék. Ily tisztviselő, tisztviselői megválasztatásánál fogva, helyet nem foglalhat oly képviseleti testületben, melynek tagjai habár községenként, de mégis megyeileg politikai jogok gyakorlatára választattak. Bármely tisztviselő tehát a törvényhatósági képviseletnek tagja csak azon esetben lehet, ha ilyené is külön megválasztatik.

Áttérünk már most a megyék és városok végrehajtási organismusára.

A végrehajtásnak két ága van, melyek úgy lényegökre mint feladataikra nézve egymástól a legnagyobb mértékben különböznek. Egyik a törvénykezés, másik a közigazgatás. Egy jogi államban e kettőnek a legszigorúbb következetességgel kell elválasztva lenni egymástól. Nélkülözhetlen feltétele ez a jogok biztonságának és a törvények uralkodásának egyiránt.

A teljes különválasztásnak pedig lényegileg főkvánalmai

ezek: Törvénykezési teendőkkel csak törvénykezési tisztviselő foglalkozhat és jogi kérdések fölött csak bíróság ítélhet. Törvénykezési és közigazgatási teendőkkel bármely tisztviselőt együttesen felruházni soha sem lehet.

Ha akár polgári, akár rendőri, akár bűnvádi ügyben közigazgatási vagy rendőri tisztviselő ítélhetne, ez esetben szó sem lehetne többé a törvények uralkodásának fentartásáról; mert a közigazgatási és rendőri tisztviselő folytonos utasítások alatt áll, s a neki illető hatóságától kiadott rendeletnek, hacsak meggyőződése szerint ez törvénybe nem ütközik, feltétlen engedelmisséggel és végrehajtással tartozik.

A közigazgatási tisztviselő, — s midőn közigazgatásról szólunk, a rendőri szakot is mindig ide értjük, — két irányban tartozik felelősséggel tetteiért. Saját hatóságának felelősséggel tartozik arra nézve, hogy a reá bízottakat utasításai és a törvények értelmében pontosan és hiven teljesíti. De ezen felelősség mellett a szabadságra, a jogok tiszteletben tartására s a törvények tekintélyének megőrzésére nézve sokkal értékesebb része a felelősségnek az, melylyel minden tisztviselő a maga hivatali eljárásában mindenkinek bármely egyénnek, testületnek és hatóságnak egyiránt tartozik arra nézve, hogy törvényteleniséget nem tesz és fennálló jogokat nem sért, még azon esetben sem, ha ilyenre hatóságától vagy bármely felebblőlőjétől kapna is utasítást.

Egy közigazgatási tisztviselő, ha arról volna meggyőződve, hogy a tőle kívánt eljárás törvényellenességet tartalmaz, nem kereshet lelkiismereti hamis megnyugtatót abban, hogyha nem engedelmeskedik, kellemetlen összeütközésbe jő hatóságával. Azon mód, melylyel mi a köztisztviselők elmozdítását rendeztetve óhajtjuk látni azon időszak tartamára, melyre megválasztattak, — tökéletesen elég biztosítékul szolgál, hogy pusztá önkényből meg ne fosztathassanak hivatalaiktól azért, mert törvényellenes rendelet vagy határozat teljesítésétől vonakodnak.

Ily összeütközés esetében a tisztviselő indítatva érezheti magát lemondásra, de nem arra, hogy törvényellenes kívánatoknak engedjen. Ha enged, ezt mindenkor kizárólag csak a maga személyi felelősségére teszi.

Igen helyesen van mondva az, a mit az általunk többször említett röpiratok egyikében olvastunk, hogy Angliában a személyi felelősség annyira megy, miszerint a tisztviselőt még főnöke rendelete sem igazolja törvénytelen cselekedeteiért, és hogy annál fogva legyen felelős nálunk is mint ott minden

ember azért, a mit tesz, az egyedüli urnak, a törvénynek, és legyen felelős, legyen bárki által feleletre vonatható hivatali kihágásaiért, hanyagságaért mint ott, és pedig nem valamely kivételes közigazgatási bíróság útján, hanem legyen felelős köztörvény szerént ⁹¹⁾.

Csak hogy ne maradjunk mindig az igazságok elismerésénél vagy kimondásánál; hanem igyekezzünk gyakorlatilag is érvényt szerezni azoknak.

A tisztviselő személyi felelősségének elve alkalmazásban azt kívánja, hogy a közigazgatás minden fokozatán az egyéni működés egész tisztaságában léptessék életbe. Ott, hol akármely közigazgatási és rendőri teendők kollegialiter két vagy több egyén által együttesen kezeltetnek, a személyi felelősség helyes mértékbeni érvényesítéséről szó sem lehet. Minden tisztviselő egyénileg működjék a maga hivatali hatáskörében. Így lehet csak személyileg felelős tetteiért mint mulasztásaiért.

Könnyen észrevehető, hogy a személyi felelősségnek alkalmazása oda vezet, miszerént a tisztviselő törvényellenes cselekvésért vagy mulasztásért bárki által illető személyi bírāja elé idéztethessék a sérelem meggátlása vagy orvoslása, illetőleg kártérítés eszközlése iránt. És ez már magában véve is tökéletesen kizárja annak lehetőségét, hogy a közigazgatási és rendőri tisztviselő bármely irányban, bármely tárgyra nézve biráskodást gyakorolhasson, vagy hogy a törvénykezési tisztviselő egyszersmind közigazgatási teendőkkel foglalkozzék.

Azért, mert valamely biráskodási tárgy magában véve talán csekély jelentőségű, soha sem bizathatik helyesen közigazgatási tisztviselőre, s helytelennek tartjuk azon nézetet, hogy a közigazgatási és biráskodási teendők, a legalsóbb fokozaton talán összekeverve is maradhatnának ⁹²⁾. Legyen a biráskodásnak tárgya csekély vagy nagy, ez a dologban különbséget nem tehet; mert sokszor egy magában véve csekély tárgy épen úgy érinti a polgárok erkölcsi érdekeit, mint akármely nagy tárgy. És a szegény emberre nézve néhány fillérbeni sérelem vagy megkárosodás sokkal pótolhatlanabb, mint ezekre menő vesztesség némely gazdagoknál.

A közigazgatásnak és törvénykezésnek teljes külön választását mindenben következetesen eszközölni kell. A peren kívüli eljárás tárgyaiból igen sok olyan, a mi sajátképen bírói ítélelhozás vagy intézkedés anyagául nem szolgálhat, hanem tisztán közigazgatási eljárást kíván, valamint a telekkönyvi ügynek egész kezelési része is jelenleg a bíróságok kezeiben van igen helytelenül összehalmozva. Mind azt tehát, a mi szorosan véve

nem bíráskodás tárgya, külön kell választani teljesen s a kezelési tárgyakat vissza kell adni a közigazgatásnak, a közigazgatási tisztviselők egyéni felelősségére bízván azok kezelését.

A halálozási esetek folytáni intézkedések, az árvák ügyeinek és vagyonainak kezelése is, legnagyobb részben közigazgatási eljárást kíván. A bírói közbelépés vagy intézkedés szükségé csak ott forog fenn, a hol igények felett ítéletet mondani s a törvényt alkalmazni szükség; vagy a hol bármely oldalról akár magánosak, akár közigazgatási tisztviselők ellenében a jog megvédésének vagy a sérelem orvoslásának szüksége áll elő.

A telekkönyvi kezelés is, ideértve a birtok lapokoni változásoknak úgy mint a teher lapokoni feljegyzéseknek eszközlését, egészen közigazgatási tárgyat képez. Ez is az erre rendelt közigazgatási tisztviselők által a legnagyobb nyilvánossággal épen úgy mint minden közigazgatási tárgy, személyi felelősség mellett kezelendő. A birtok-bíróság beavatkozása csak ott és akkor szükséges, midőn jogi kérdések eldöntése, igények megbirálása, sérelmek meggátlása vagy orvoslása törvénykezési jogvédelmet kíván.

Elmondjuk most külön a törvénykezési, külön a közigazgatási organismusra nézve, hogy minő részekből álljanak ezek.

A törvénykezést illetőleg előre kell bocsájtanunk, hogy mi ennek is egészen gyökeres reformját feltételezzük. Minden expediens, mely az esküdtszéki intézmény alkalmazását bármi uton kikerülni vagy pótolni akarja, mindig csak fél rendszabály marad; célhoz soha sem vezet. Esküdtek általi ítéletmondás szükséges a polgári s bűnvádi törvénykezés folyamában mindig, valahányszor ténykérdést szükség eldönteni.

Sem a törvénykezés gyökeres javításának nagy kérdéseibe, sem az esküdtszéki intézmény tüzetes megvilágításába e helyütt nem bocsájtkozhatunk. Feladatunktól ez messze elvezetne. Csak annyit kell megjegyeznünk, hogy valamint a közigazgatásban és rendőri kezelésben, épen úgy a törvénykezés terén is tökéletes, és semmi ürügy alatt nem korlátolt nyilvánosságot kívánunk; de kívánjuk egyszersmind a bíróságok minden fokozatán következetesen keresztül vitt szóbeliséget. Az esküdtszékekre nézve pedig ki kell jelentenünk, hogy mi ezen intézménynek meghamisításaul tekintjük azt, ha a bíróságoknál alkalmazandó esküdtek lajstromai az esküdtszéki eljárásra jogosított polgárok közül keveseknek kiválogatásával, akár a hatalom vagy közigazgatási közegek által, akár politikai hatóságok által készítettnek.

A törvénykezés első közegei nézetünk szerint, a békebirák mint köztisztviselők lennének azon hatáskörrel, a mit a törvényhozás a békebirói intézmény behozatalával megállapítana.

A községekben egyes birák ítelnének minden személyi és dologi kereset fölött polgári ügyekben úgy mint vétségek és kihágások fölött azon mérték szerint, a mint ezt a törvényhozás megállapítani czélszerűnek látandja. Mezővárosokban kerületenként, a törvényhatóságot képező városokban pedig oly számmal, a mint ezt a közönség érdekei kívánnák, — természetesen mindenik saját meghatározott területtel — szinte ily egyes birák alkalmaztatnának. Czélszerű mindenesetre, hogy a mennyire a községek és városok ereje engedi, a polgári tárgyak külön, és a rendőri valamint egyéb fenytési tárgyak is külön birónak ellátása alá tartozzanak.

Ezen egyes birák évenként újra választatnának.

Minden megyében és minden törvényhatóságot képező városban volna kerületenként, következőleg az önálló kerületet képező mezővárosokban is társasbiróság, egy elnökből és két ülnökből alakítva a szükséges segédszeméllyzettel. A hol a nép ereje engedi, hogy a polgári és bűnvádi tárgyakra nézve elkülönözött személlyzettel alakitassanak ily biróságok, az illető kerületeknek ez mindig jogában állana. Ezen biróságok is rendes elsőbiróságok lennének. Tagjai úgy mint a szükséges segédtisztviselők három évre lennének választandók.

Ezen egyes és társas biróságok fölött állának a törvényhatósági törvényszékek, mint másod biróságok megyékben úgy mint városokban. A törvényhatósági törvényszékek egy elnökből és négy bíróból állának. Minden törvényhatóságnak kell hogy joga legyen a polgári és bűnvádi tárgyak elkülönítése végett két ilyen fellebbviteli törvényszéket alakítani. Ezen törvényszékek tagjai életfogytig lennének választandók, hivatalbóli elmozdításuk csak bűnvádi elmarasztalás folytán, vagy mintegy helyütmár érintők, a senatus útján eszközölhető. A segédszeméllyzet tagjai azonban három évenként tisztújítás alá esnének.

A közigazgatási organismust illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy a személyi felelősség érvényesítése végett a közigazgatási, illetőleg rendőri teendők egyéni működést kívánnak és e mellett minden ily tisztviselő közvetlenül függ azon hatóságtól és azon hatóság utasításaitól, melynek végrehajtási közegéül szolgál, s melynek rendeleteit s határozatait végrehajtani hivatva van.

Minden törvényhatóságnak, megyének és városnak saját közigazgatási tisztviselőkkel szükséges birnia. A közigazgatási teendők végzésére a munkafelosztás elvét lehető terjedelemmel alkalmazni kívánatos. Ha minden közigazgatási szak kezelésére külön tisztviselő alkalmaztatik, annál czélszerűbb. De ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy több közigazgatási rokonszakok ugyanazon tisztviselő hatáskörébe egyesíttessenek. A törvényhatósági tisztviselők számának és hatáskörének megállapítása tehát kizárólag a törvényhatóság jogköréhez tartozik.

Ugyanezen szempontok állanak a kerületek és községek tisztviselőire nézve is. Csak azon különbséggel, hogy a kerületi tisztviselőket ott, hol a kerület községekből áll és nem egy mezőváros által képeztetik, — megyei tisztviselőkül kívánjuk tekintetni. Ezek tehát közvetlenül a megye végrehajtási közegeiül szolgálnak. Számukat és hatáskörüket a megye állapítja meg.

A mezővárosok azonban és a községek, valamint magok rendelkeznek önkormányzati jogaiknál fogva saját közigazgatási tisztviselőikkel, úgy ezek számát és hatáskörüket is magok határozzák meg a czélszerűség tekintetein túl, annak figyelembe vétele mellett, hogy a helyi viszonyokhoz képest hány közigazgatási tisztviselőnek fizetése lehetséges és a közigazgatási teendőket hányan képesek kielégítőleg elvégezni.

Mivel pedig a közigazgatási tisztviselők egészen végrehajtási közegek: okvetlenül szükséges, hogy kellő ellenörködés alá helyezzessenek.

E részben mi nem véljük fentarthatónak a törvényhozás ideiglenes intézkedését,⁹³⁾ mely szerint az ellenörködést városokban a tanács, megyékben pedig a kisgyűlés, mely szintén csak tisztviselőkből áll, gyakorolná. Hogy a tisztikar maga ellenörizze saját tagjait — ez valóban nem lehet megnyugtató neme az ellenörségnek.

Nézetünk szerint minden hatóságnak, a mely saját tisztviselőkkel bir, közigazgatási tanácsot szükséges felállitnia, mely tanács a maga elnökét maga választaná. Ezen közigazgatási tanácsok tagjai a tisztviselők nem lehetnének. Megyékben és városokban a közigazgatási tanácsot a törvényhatósági képviselő, mezővárosokban és községekben pedig közvetlenül maga a nép, itt mint amott egy évi időtartamra választaná.

A közigazgatás tagjainak száma a törvényhatóságokban lehetne húsz, a mezővárosokban tizenöt, a községekben pedig tíz. —

Végül még a tiszti állomások mikénti betöltéséről néhány szót mondanunk szükséges.

Tüzetesen kifejtett nézeteinkből következik, hogy sem a törvényhatóságokban, sem a mezővárosokban vagy községekben a kormány által kinevezett tisztviselőknek helyt nem adhatunk. Minden tisztviselői állomásnak szabad választás útján kell betöltenie, még pedig nem csak a közigazgatási szak minden ágában, de a törvénykezési szakban is.

Vannak, a kik azt hiszik, hogy a tisztviselőknek legalább egy részét a kormány nevezhetné ki, s különösen, hogy a megyei s városi törvényszékek elnökeinek kinevezését nem is a kormánynak, hanem a kormány egyik eszközének a főispánnak kellene átengedni.⁹⁴⁾ Mi ennek szükségét belátni képesek nem vagyunk, és általában az önkormányzati életbe bármi uton illetéktelen kormányi beavatkozásoknak tért engedni helyesnek, jogszerűnek és logikainak épen nem tartanók.

Azon kérdésre nézve, hogy a tisztviselők, kik által választassanak, azt gondoljuk, mindenki egyetért abban, hogy a mezővárosok és községek minden tisztviselőjének megválasztása a mezőváros és község azon lakosait illeti, kik a törvényhatósági képviselő tagjainak választásánál egyéni szavazattal birnak. Szeréntünk tehát e tekintetben is az általános szavazatjog szabályai érvényesek.

Eltérnek nézeteink az eddig fölmerült nézetektől abban, hogy a törvényhatóságot képező megyék és városok tisztviselői a törvénykezési és közigazgatási szakban kik által választassanak? Hogy a megyei tisztviselők főispáni illetőleg bizottmányi candidatio fentartása mellett a törvényhatóságok képviselő testületei által választassanak, mint ez több oldalról javasolva van⁹⁵⁾ — nem helyeselhetjük. Mi általában, a hol tiszti állomások betöltéséről van szó, a hol az egyéni bizodalomnak legnagyobb mértékben meg van a maga jogosultsága — a közvetlen választást fenn akarjuk tartani. A megyei tisztviselő a közönségnek dolgaival foglalkozik, s folytonos érintkezésben áll a népeggyeseivel. Ezt tehát a választási jog gyakorlatában korlátozni nem lehet.

Azt mondják, hogy a megyei tisztviselő fölött a megyei képviselő gyakorolja a feleletre vonási hatóságot és a tulajdonképeni ellenőrködést, hogy tehát az ellenőrködés sikeres legyen

és a tiszttviselő féljen is a megyétől, a választásnak a megyei képviselőlet által kell gyakoroltatnia; mert csak így eszközölheti az újabb választásnál kihagyást, és mert egy testület csak azon tiszttviselőt vonhatja feleletre, a kit maga választ⁹⁶⁾. Ezen állításnak azonban gyakorlati értelme nincs. Átalában nem lehet belátni, hogy egy tiszttviselőt miért vonhatna feleletre csak az azon testület, a mely megválasztotta; és miért ne vonhatná feleletre törvényellenes cselekmények vagy hivatali visszaélésekért és hanyagságokért akármely más hatóság is?

A megye mindazon tiszttviselő fölött, ki az ő rendelkezésére áll, a fegyelmet vagy bíró elé állittatás útján, vagy megrovó közgyűlési határozatokkal, vagy mint már érintve volt, elmozdítás szabályszerű eszközölésével gyakorolja. Mindezen eszközök alkalmazása legkisebb mértékben sem függ attól, hogy a megyei képviselőlet vagy a nép maga választotta a tiszttviselőt. És ha a törvényhatósági képviselőlet nem valamely kotteriai érdek miatt vesz üldözőbe egy független gondolkozású képviselőt, ha megrovó határozatai tisztán a közönség érdekei fölötti örködésből származnak: akkor a nép bizonyára óvakodni fog oly tiszttviselő újra választásától, a ki alkalmatlannak bizonyult. Ellenkező esetben az újra választás csak kívánatos lehet.

Azt gondoljuk tehát, hogy minden megyei tiszttviselőnek — a kinek működése az egész megyére kiterjed — az általános szavazás alkalmazása mellett, az egész megye közönsége által községenkénti szavazással kell választatnia. Azon kerületi tiszttviselők azonban, kik a megyei közgyűlés rendelkezése alatt állanak, s így megyei tiszttviselőkül tekintendők, az illető kerület közönsége által választandók, niután ezek leginkább azon kerület ügyeivel és érdekeivel foglalkoznak.

A tiszttviselők választásáról szólva, mi teljesen szabad választást értünk. A candidatio, nézetünk szerint tehát egészen eltörölendő.

A candidatióban fekvő igaztalanságot mérsékelni akarják némelyek azzal, hogy a főispán ezen kiváltsága bizottmányi befolyás által korlátoztassék⁹⁷⁾, mások az által, hogy a kijelölés mindenkor egy számosabb tagból álló küldöttségre ruháztassék⁹⁸⁾. Nem szeretjük a félrendszabályokat ott, a hol igen egyszerűen lehet a dolgon segíteni.

Nézetünk szerint legegyszerűbb az, ha választásoknál szavazásra jelöltetnek mindazok, a kiknek bizonyos tiszttviselő

lői állomásra való kijelölését, legalább húsz választó polgár írásos bejelentéssel kívánja.

Ezen bejelentéseknek a törvényhatósági tisztviselők választását illetőleg, a törvényhatósági közgyűléshez — a mezővárosok és a községek tisztviselőinek választását illetőleg pedig magokhoz ezen önkormányzati hatóságokhoz, mint politikai közegekhez bizonyos meghatározott idővel a választás napja előtt kellene beadatniok, hogy szabályszerűleg közhirré téve minden választónak tudomására juthassanak.

VII.

A megyék és városok, mezővárosok és községek politikai úgymint végrehajtási organismusáról és ennek alkatrészeiről nézeteinket előadtuk. Hátra van még, hogy szóljunk azon organismus működéséről, a különböző közegek feladatáról és a nagy összhangzatos organismusban egymáshoz viszonyaikról.

Megyékben és városokban a legmagasabb helyet a törvényhatósági képviselőlet foglalja el, a mely testület képviselői közgyűlésekben gyakorolja a maga feladatait. A mennyiben pedig ezen feladatok lényegileg két külön csoportba oszthatók és az egyik csoportba minden választási tények, a másikba pedig mindazon tárgyak tartoznak, melyek határozást igényelnek, de megtörténhet, hogy a választási tények alkalmából határozatokra s az ezek fölötti tanácskozás alkalmából viszont választásokra van szükség: természetesen minden törvényhatósági képviselőletnek egyik fő teendője az országos törvények korlátai között választási eljárási szabályzatot és tanácskozási rendet alkotni.

Azon esetek, melyekben a törvényhatósági közgyűlések választási jogot gyakorolnak, a következők:

Első a senatusba küldendő tagok megválasztása, mire nézve egyszerűen utalunk azokra, miket e tekintetben a maga helyén elmondottunk, a nélkül hogy ismétlésekbe bocsátkoznánk.

Második azon törvényhatósági biztosok megválasztása, kik által a megye és város az országos képviselők választását a kerületekben eszközli. Ezen biztosok feladata csak olyan lehet, a mi által a kerületek választási függetlensége szükségtelen korlátoztatást ne szenvedjen. Hivatásuk nem terjedhet tovább, mint kerületenként a választási bizottmányok megalakítását eszközölni.

A kerületek ugyan sem megyékben, sem városokban állandó politikai testületet nem képeznek. Mint ilyenek szabályszerűen közgyűléseket nem tartanak. Vezető elnökeik

tehát nincsenek. Törvényhatósági biztosokra van szükség, a kik egy-egy kerületben magok által a választó polgárok által a szavazat-szedés vezetésével megbizandó egyéneket, t. i. az elnököket és jegyzőket kineveztessék. A szavazat-szedés kellő ellenőrzésére szükséges bizottmányi tagok megválasztása és odaállítása magokat az alakuló pártokat illetvén.

Természetes, hogy önálló kerületet képező mezővárosban, úgy mint törvényhatóságot képező városokra nézve a külön kerületet képező városrészben eme választási elnökök és jegyzők megválasztása az egész kerület lakosainak összehívott közgyűlése által eszközözlendő. Oly községekben azonban, melyek mint ilyenek akár megyei, akár városi kerület különálló önkormányzati részét képezik, a választási elnökök és jegyzők nép általi kinevezésének községenként külön kell eszközölni.

Harmadik azon törvényhatósági biztosok megválasztása, kik a megyei, városi s kerületi tisztségviselőknél, valamint a törvényhatósági képviselő testület tagjainak megválasztására nézve mindazon teendőket végzik, a mik, mint épen említők, az országgyűlési képviselők választásának eszközölése körül az ő feladatukat képezik.

Negyedik az esetenként szükséges bizottmányok megválasztása, mi a törvényhatóság politikai jogainak gyakorlása közben sokszor elkerülhetlenné válik. Fordulnak elő tárgyak, melyekre nézve, mielőtt közgyűlési határozat hozhathatnék, adatok összeszerzése, bővebb tanulmányozás szükséges és a tanácskozás folyamán kellő iránybani összpontosítása végett véleményes tervezetek kidolgoztatása mindenenk följött czél-szerű.

Midőn tehát akár felsőbb rendeletek megvitatása s végrehajtása tekintetében, akár helyhatóságistatutumok alkotása végett, akár általában valamely nagyobb fontosságú tárgyra nézve ily előleges munkálatokra és véleményezésekre van szükség, ezt a közgyűlések akár saját tagjai közül, akár külsős szakképzettségre való tekintetknél fogva a nem törvényhatósági képviselők közül is választhatják.

Mindezen választásnak, az említett négy kategória közül bármelyikbe tartozzék is, nyilvános szavazat útján kell eszközölni. A képviselő-testületek tagjai, mint már érintők, nem személyi jogokat gyakorolnak, hanem választásokban úgy mint határozatokban azok nevében cselekesznek, a kikből megválasztottak. Ezeknek tehát joguk van tudni s ismerni képviselőik minden lépését, melyet mint ilyenek tesznek.

E mellett azonban egy különös gyakorlati szempont is forog fenn. A mint a nép némely rétegeire nézve választásokban a titkos szavazás azért szükséges, hogy a választók szavazatának függetlensége megvesztegetés és jogtalan nyomástól lehetőleg megóvassék: úgy másrésről a miveltség magasabb fokán álló politikai testületeknél mindennemű titkos szavazás a tapasztalat tanúsága szerént többnyire csak arra szolgál, hogy a perfidia abban biztos menedéket találhasson.

A hol politikai élet van, ott bizonyos pártalakulásoknak is kell lenniök, és épen a miveltség magasabb fokán álló politikai testületek párt-életében szokott előfordulni a közerkölcstelenségnek azon neme, hogy némely tagok az ellenpárthoz csak azért csatlakoznak, sokszor nagy számmal csatlakoznak, hogy ezt működésében tehetetlenné tegyék vagy ellensúlyozzák és lehetőleg desorganisálják. Midőn aztán szavazásra kerül a dolog, ezek természetesen saját pártjukkal szavaznak, mely ellen nyilvánosan működtek vagy inkább működni látszottak, s így a politikai perfidiának hebizonyítása s megbélyegzése még utólagosan is lehetlen lévén, a titkos szavazás csak az erkölcstelenségnek válik takarójául.

Következik a törvényhatóságok azon jogainak gyakorlása, mely a saját területeni rendelkezés egész körét foglalja magában és a határozatok hozatalában áll. Minden intézkedés, mely a törvényhatóság területét illeti, akár felsőbbi rendelet avagy országos törvény végrehajtása tekintetében, akár egyébként legyen az szükséges, — mindenben magára a törvényhatósági közgyűlésre tartozik.

Ezen intézkedések főbb tárgyai a következők:

Először az országgyűlésileg alkotott törvények kihirdetése. Minden törvény csak a kihirdetéssel lép életbe, és ezen kihirdetés jogát, melylyel 48-ig kizárólag a megyék éltek, melynek közgyűlésében a sz. kir. városok küldöttei is részt vettek — a törvényhatóságok kezeiből kiadni nem lehet. A hivatalos lap utjáni közhirrététel a törvények és rendeletek kihirdetésének azon módja, melyhez a közigazgatásilag centralisált országok minden kormánya ragaszkodik.

Szabad országban, hol a megyék és városok törvényhatósági önkormányzattal birnak, a kihirdetésnek közgyűlésileg kell történni már annál fogva is, mert a végrehajtásról minden törvényhatóság maga gondoskodik saját területén. Mindazon intézkedéseket, melyeket egy törvény végrehajtása igényel, a törvényhatóság politikai közegének, a közgyűlésnek hatáskörébe esik.

Másodszor a kormányzatellenőrzése a felsőbbi rendeletek megvitatása által. Ez a törvényhatósági élet egyik legfontosabb feladatát képezi.

Vannak az országnak oly közügyei, melyeknek közvetlen kezelése a központi kormányra tartozik, s vannak oly teendők, melyeket a központi kormány saját tisztviselői által végeztet. Ezek azonban a törvényhatóságok területére és a kormányzatban a kormányzottakkal mint ilyenekkel közvetlen érintkezésre nem vonatkoznak. Az ily tárgyakat a közügyek minden ágában maga a kormány kezeli. Ezen tárgyak jellege, mely által más kormányzati tárgyakból különböznek, abban áll, hogy az egész országot mint concret egységet illetik.

Minden más tárgy, mely ezen jelleggel nem bír, a törvényhatóságok végrehajtási körébe esik. És ebből önként foly, hogy a kormány minden felsőbbi rendeletet magához a törvényhatósághoz tartozzék intézni; a végrehajtásról pedig a törvényhatóság gondoskodik.

A kormány tehát valamely rendeletet a törvényhatósági tisztviselőkhöz közvetlenül nem intézhet, sem azt nem teheti, hogy rendeletét valamely törvényhatóság területén saját tisztviselői által hajtassa végre. Mindkét pont igen fontos. Mindkettőnek szigorú alkalmazásában áll a törvényhatósági önkormányzatnak lényege.

Ha egy kormány-tisztviselő az illető törvényhatósági tisztviselő mellőzésével akarna valamely kormány-rendeletet végrehajtani, ennek mindenki jogosan ellenszegülhet, sőt az ily vállalkozó kormány-tisztviselőt a törvényhatóság is, más is, ki a vállalkozás által jogsérelmet szenvedne, törvényhatósági bíróság elé állíthat. A közgyűlésnek pedig feladata az ügyet tárgyalni, s miatta előterjesztést tenni a kormánynál vagy súlyosabb esetekben az országgyűlésen.

Ha akár a kormány valamelyik tagja, akár a kormánynak valamely közege közvetlenül valamely törvényhatósági tisztviselőhöz intézi rendeletét, vagy valamely közigazgatási végrehajtás iránti megkeresvényét: a köztörvényhatósági tisztviselőnek kötelessége az ily rendeletet vagy megkeresvényt bemutatni a törvényhatóságnak, s ismét a közgyűlés feladata a tárgyban intézkedni.

Ha a kormány úgy, mint a törvény kívánja, a törvényhatósághoz intézi rendeletét, ezt jegyzőkönyvbe venni és kiadványozni a közigazgatási tanácsnak leendő feladata. A törvénybe nem ütköző felsőbbi rendeletek végrehajtása egyik közgyűléstől a másikig nem várhat. De a közigazgatási ta-

nácsnak kötelessége és bárkinek másnak joga van, egy felsőbbi rendelet iránt, ha akár törvényességi, akár czélszerűségi aggályok forognak fenn, a közgyűléstől kívánni intézkedést.

Igy a kormány-rendeletek a törvényhatóságot semmikép sem kerülhetik el. A közgyűlés feladata megvitatni a rendeleteket, s kell, hogy jogában álljon, előterjesztést tenni a kormánynál, ha czélszerűtlennek találná azokat, vagy megtagadni a végrehajtást, midőn a rendelet törvényellenes. A törvényesség tekintetében ekkép felmerült kérdés pedig, hogy mikép döntessék el, erről már tüzetesebben szólottunk.

Harmadik helyen említjük a törvényhatóságok úgynevezett statutarius jogát. A szabvány-alkotás joga nélkül a törvényhatóság meg nem felelhetve hivatásának.

A törvények végrehajtása már magában véve különböző intézkedéseket igényelhet különböző törvényhatóság területén. Semmiben sem igaz annyira, mint sokszor épen a törvények végrehajtása körül, hogy a legnagyobb igazság a legsúlyosabb igaztalansággá válik. A helyi viszonyok annyira eltérnek egymástól az ország különféle vidékein, hogy a legüdvösebb törvénynek végrehajtása a közjóra nézve gyűlömcsozóvé csak úgy leend, ha a végrehajtási módok a helyi viszonyoknak megfelelnek. Ez pedig csak törvényhatósági statutumok alkotásával érhető el.

A törvényhatósági tisztviselők munkakörének és eljárásának megállapítása is bizonyos szabályokat kíván.

A bírói közegek mindenben azon perrendtartás szerint járnak el, melyet az ország törvényhozása alkot és változtat. De a közigazgatásra nézve minden törvényhatóságnak birni kell azon joggal, hogy saját erejéhez és a helyi viszonyok igényeihez képest ne csak tisztviselőinek számát és munkakörét maga határozza meg, midőn egyik törvényhatóságban valamely közigazgatási szak kezelése egy tisztviselőnek minden munkáját igénybe veszi, míg más törvényhatóságban ugyanazon szaknak kezelése a helyi viszonyoknál fogva egy másik szakbeli teendők végzéséhez minden közigazgatási hátrány nélkül csatoltathatik: — hanem e mellett a tisztviselőnek magok mihez tartása végett hivatal-utasításokra is van szükségök.

Az ily hivatal-utasításokat úgy a közegészségi ügyre, a közrendtartásra, valamint a közigazgatás egyéb ágainak kezelésére nézve is az egyes tisztviselő munkaköréhez, feladatához és a helyi viszonyokhoz képest legczélszerűbben magok a törvényhatóságok állapíthatják meg. Ez is anyagát képezi tehát

a szabványalkotási jognak. És van még ezentúl két igen fontos tárgy, melyet e részben érinteniünk szükséges.

A köznevelés ügyét és a közlekedési eszközökről való gondoskodást értjük.

Egy nemzet erkölcsi erejének legfőbb alapját az értelmi kifejlődés képezi. A közműveltség bizonyos magasabb foka szükséges arra, hogy egy nemzet ne csak akarjon szabadságot, hanem tudjon is akkép élni a szabadsággal, miszerént ez mindennapi életszükségét képezze. A műveltségben hátramaradt nemzet, kedvező viszonyok között vagy a lelkesedés óriás ereje által ragadtatva képes lehet megszerezni a függetlenséget és kiküzdeni a szabadságot, de köztudatlanság mellett azt fenn is tartani s a hatalmi vágyak és uralkodási ambíciók folytonos kísérletei ellenében hosszasan megóvni képes nem leend.

A közműveltség emelése a nép felvilágosító nevelése az állami és társadalmi életnek legfontosabb feladatai közé tartozik. Két szempont az különösen, amit e helyütt ki kell emelnünk és a minek megjelölésére tárgyunknál fogva szorítkozhatunk. Egyik az, hogy a tanítási és tanulhatási szabadság elvei minden irányban következetesen érvényesíttessenek; másik az, hogy a köznevelés minden fokozatán, nyilvános tanítási intézetekről kellőleg gondoskodva legyen, és ezen nyilvános tanítási intézetek az önkormányzat különböző fokozatán az illető politikai közeg rendelkezése alatt álljanak.

Mi az elsőt illeti, korlátozatlan szabadságában kell állni mindenkinek, hogy ott és azt tanítson, hol és a mit tanítani jónak lát. Mindenki szabadon rendezhessen és tarthasson bármilyen tárgyban az ismeretek bármely ágában nézve előadásokat, más részből mindenkinek szabadságában álljon, csak azt tanulni, a mit akar, illetőleg gyermekeit csak arra taníttatni, a mire kívánja.

Az így értelmezett tanszabadság körébe esik a vallás dogmatikus részének vallásfelekezeti tanítása is. Az egyház mint bármely testület szabadon rendezhessen vallási oktatást egyházi felsőbb tanintézetek felállításával vagy a nép számára vasárnapi hittanítások szervezésével. A nyilvános tanítási intézetekből azonban a vallás dogmatikai részének teljesen kizárva kell lennie. A nyilvános oktatásnak célja ismereteket és felvilágosítást terjeszteni, feladata értelmes és erkölcsös polgárokat nevelni, de nem lehet feladata, mint a mint feledata most, hitfelekezeti tagokat képezni.

A nyilvános oktatást teljesen emancipálni kell az egyház

befolyása alól. Világiasítani azt, a legsürgetőbb szükség. És itt vagyunk azon másik szempontnál, melyet érintünk.

Hogy a magas közoktatás — melynek célja a szakképzettséget az ismeretek minden ágában, az állami és társadalmi élet minden viszonylataira nézve előállítani s kifejteni, — a törvényhozás intézkedése alá tartozik, annyi bizonyos. A felső tanintézetek felállításáról és dotatiójáról gondoskodni tehát a törvényhozás feladatai közé tartozik. Ezen tanintézetek vezetése az ország kormányát, mint a törvényhozó hatalom közegét illeti.

Maga a népnevelés viszont a legalsóbb fokozaton, más szóval az elemi iskoláról való gondoskodás, ennek a szükségességekkel ellátása s vezettetése magokat a községeket illeti. Ezek kötelessége gondoskodni az elemi iskolák felállításáról és költségeinek fedezéséről. De ezek kizárólagos joga egyszersmind azokra nézve intézkedni. A mezővárosok e tekintetben ugyanazon föladattal, tehát ugyanazon kötelességekkel és jogokkal bírnak, mint a községek. Törvényhatóságot képező városokra nézve azonban szabályul elfogadható, hogy a törvényhatósági képviselő az elemi iskolák fentartásáról és ellátásáról csak azon városrészben gondoskodjék, a mely e részben különállólág maga gondoskodni nem kíván.

A tanintézetek ezen két osztálya között, t. i. az elemi iskolák és a felső szakképzési intézetek között a közép tanodák foglalnak helyet. Ezeknek, nézetünk szerint, akkép kell rendezve lenniök, hogy a következő két célnak megfeleljenek. Egyik, hogy mindazok, a kik különös szakképzettséget magoknak szerezni nem kívánnak, de bizonyos magasabb fokú műveltséggel akarnak birni a magánéletben, ezen általános műveltséget a közép tanodákon áthaladva magoknak megszerezhessék. Másik cél, hogy azok, a kik felsőbb tanintézetekben bármely irányú szakképzettséget kívánnak szerezni, az erre nézve alapul szolgáló általános ismereteket elsajátíthassák.

A közép tanodáknak tehát oly berendezéssel kell birniök, hogy ez átmenetül szolgáljon az elemi iskolákból akár a magánéletbe, akár bármely szakbeli felsőbb tanintézetre. Könnyű belátni, hogy ezen középtanodák igen nagy horderejű láncszemet képeznek a közművelődési intézetek kapcsolatában. És ezen közép tanodáknak mind felállításáról, mind ellátásáról gondoskodni a törvényhatóságoknak leendő feladata. Törvény által kívánnók kötelességül tétetni minden városnak és megyének, hogy a maga területén legalább egy ily közép tanodát szervezzen.

Magától értetik, hogy a hitfelekezeti középtanodák megszüntével mindazon vagyon és tanítási alap, melylyel az ily tanintézetek birnak, a megyék és városok rendelkezése alá átbocsájtatnék. Másrésről ezen tárgy, t. i. a közép tanodák fenn tartása és ellátása fölötti intézkedés oly széles teréül szolgál a törvényhatóság részéről gondoskodásnak, hogy ezen feladatnak kellő megoldása már magában véve is a szabványalkotási jogot feltételezi.

A szabványalkotás másik igen fontos tárgya, melyet említünk a közlekedési eszközök iránti intézkedés. Mert a mint a szellemi erők fejlesztésének főtényezője a nevelés, épen úgy az anyagi jólét gyarapodásának nélkülözhetlen feltétele a közlekedési eszközök tökéletesítése.

A nagy közlekedési hálózatok, vasútak és vízszabályzások vagy csatornák megállapítása az ország közgazdászati érdekeinek szempontjából a törvényhozás feladatai közé tartozik. A kivitel e részben a törvényhozó hatalom végrehajtási közeget, a kormányt illeti. De ezekentúl a közlekedési eszközökről minden törvényhatóságnak, magának kell gondoskodni a maga területén. Mindazon utvonalok megállapítása, melyek a törvényhatóságbeli községeket kapcsolják össze egymással, valamint az úgynevezett országutak építtetése és fentartása is, melyek egyik törvényhatóság területéről a másikéra visznek, a törvényhatóságok feladata. Amazokat függetlenül, az utóbbiakat pedig a szomszéd törvényhatóságokkal egyetértés útján határozzák el. A kivitelről valamint a fentartásról és ennek eszközeiről végrehajtási közegeik, azaz tisztviselőik által gondoskodnak.

Midőn ennyi és ily fontos tárgya van a statutarius jog gyakorlatának, fölmerül azon kérdés, hogy ezen jog gyakorlása, mely a törvényhatósági közgyűléseket a magok területére nézve mintegy törvényhozói minőségben tünteti fel, — mily korlátozó szabályok alá vettessék?

Némelyek azt hiszik, hogy a törvényhatósági szabványok életbeléptetését előleges ministeri jóváhagyástól kellene függővé tenni. Mi ennek határozottan ellene mondunk. A kormány mint végrehajtási közeg egy törvényhatóság fölött biró soha sem lehet. Azt gondoljuk, hogy a szabvány-alkotási jognak csak egy korlátja lehet és ez a törvény. A törvényhatóság jogszerűen intézkedik egész azon vonalig, a melyen túl intézkedésével törvényt vagy fennálló jogokat sértene.

Ha egy törvényhatósági intézkedés illetőleg statutum bármely oldalról czélszerűtlenségi szempontból támadtatnék meg,

a kormánynak legfőlebb arra lehet joga, hogy a tárgynak a törvényhatóság közgyűlésén még egyszeri felvételét és megvitatását kívánja. De ha egy törvényhatóság a maga határozatához ezen esetben is ragaszkodnék, és e mellett forognának fenn oly érdekek, melyek e határozatban megnyugodni nem akarnának, az orvoslásnak nem lehet más utja, mint a törvényhozó hatalom intézkedését venni igénybe

Azon esetben pedig, ha egy törvényhatósági szabvány avagy határozat a törvény korlátait vagy a törvényhatósági jogkör határait átlépné, avagy fennálló jogokat sértene, az ily határozat természetesen megsemmisítendő. De a megsemmisítés nem történhet ministeri rendelettel, mint ez bizonyos oldatról javasolva van⁹⁹), hanem a megsemmisítésnek rendes törvénykezési uton kell kimondatnia. Mindenkinek joga van, a kormánynak pedig kötelessége a törvények tiszteletben tartására ügyelni s azért valahányszor egy törvényhatósági határozat törvénybe ütközik avagy jogokat sért, ily határozat megsemmisítését kimondó ítéletet a törvénykezés rendes szabályai szerint eszközölni.

Negyediknek említjük a törvényhatósági testületek feladatai között az önadóztatás jogának gyakorlatát.

Azt hisszük, hogy ha a törvényhatóságok az általunk említett hivatással felruháztatnak, ekkor szükségtelen volna még bővebben indokolnunk azt, hogy birniok kell azon joggal is, miszerént saját területökön adót szedhessenek. Nemcsak a végrehajtási közegek fizetése, nemcsak a törvénykezés és közigazgatás ellátása jár tetemes költségekkel, hanem e mellett a törvényhatóság intézkedésének jogköréhez sok oly feladat tartozik, a mi tetemes kiadásokat kíván.

Hogy a megyei és városi adó mennyiségének megállapítása tekintetében a törvényhatóságok kormányi gyámkodás alá helyezzessenek, ez nemcsak szükségtelen, de az önkormányzat elveivel összeütközik. A megyék és városok 48 előtt költségvetésüket tartoztak a helytartó tanácshoz előlegesen felküldeni. Ennek meg volt a maga logikai motivuma. Városokban az ügynevezett választott polgárság a kormány befolyása mellett maga magát egészítette ki. Ez tehát nem volt képviselő testület. Következőleg a város lakóira terheket róni jogosítva sem lehetett. Megyékben pedig minden politikai jogot a nemesség gyakorolt és a házi adót, mely a megyei adminisztrációval járt, a nép viselte. A kormány tehát ésszerűleg kívánta magához vonnia házi adó meghatározásának ellenőrzését, mert a nemesség könnyen eshetett volna a házi adó meghatáro-

zásánál tulságos nagylelkűségbe, midőn nem saját erszényéről volt szó.

Midőn azonban a törvényhatósági képviselő testület tisztán népképviseleti alapon nyugszik, nagyon helytelen azt kívánni, hogy ezen képviselet által megállapított költségvetés előleges jóváhagyás végett a belügyministerhez fölterjesszessék¹⁰⁰).

A törvényhatósági képviselet útján a nép önmaga adóztatja meg magát, és hogy mily mértékben akarja gyakorolni ezen önmegadóztatást, ahhoz a kormánynak semmi köze.

Fölmerült bizonyos oldalról azon aggodalom, hogy a törvényhatóság valamely vállalatba könnyelműen bocsájtkozva, költségvetését oly magasra tehetné, miszerént tagjai a terhet viselni nem bírnák¹⁰¹). Mi ez aggodalmat csak képzeletesnek tartjuk. Még azon esetben sem látnánk arra elegendő okot, ha a törvényhatósági képviselet kevés számból, s mint némely oldalról sürgettetik, nagy részben az aristocratia tagjaiból állana. Midőn a költségvetés megállapításánál minden közgyűlési tagnak saját erszényéről szinte aránylagos mértékben van szó, nem lehet igen tartani az önadóztatásbani szerfölötti nagylelkűködéstől.

És ezen veszély teljesen elenyészik, ha meggondoljuk, hogy a törvényhatósági képviseletek tagjainak száma nagy leend és szerintünk azok közvetlenül a nép által fognak megválasztatni. A népre nézve pedig az a szám szerint kisebb adó, melyet egyenként fizet és melyet munkájának verejtékével kell megkeresnie — minden esetre sokkal terhesebb, mint a gazdagra nézve az a szám szerint nagyobb adó, melyet munkátlan kényelmének feleslegéből fizet.

Ne félünk tehát, hogy a törvényhatósági képviseletek a népet törvényhatósági költségvetéseikkel túl terhelendik. Az a javallat, hogy a törvényhatóságok a magok költségvetését, bárminő égető szükség legyen, közhasznú intézetek gyarapítására, egy fillérrel sem emelhessék fel mindaddig, míg az állami folyó adó bárminő hátralékot mutat¹⁰²), ez a javallat minden esetre igen czélszerűnek látszik arra, hogy azon iszonyú adóteher, mely a közösügyi szerencsétlen alkuval az országra rovatik, a nép véres verejtékétől kipréseltessék, mert a törvényhatóságok korunk felvilágosodása által előre hajtva saját szellemi és anyagi gyarapításuk eszközeiről gondoskodni okvetlenül igyekezendnek, és kénytelenek lennének a lehetőséget legalább megkísérteni még az esetben is, ha ennek fel-

tételeül szabotnék, hogy előbb az állami adó teljes behajtásáról gondoskodjanak.

Hanem ezen javallatot mi sem elfogadhatónak, sem ok-szerűnek nem tartjuk. Adó-hátralékok mindenütt vannak, még oly országban is, melynek népe a vagyoniösségnek sokkal magasabb fokán áll, mint a mi tönkre jutott és elgyötört nemzetünk. Ha egyéb nem idézne is elő adófizetésbeni hátramaradásokat, de egyes polgárok, egyes családok elszegényedése, tönkre jutása előidézi azt mindenütt. És gondoljuk meg csak, hogy minő mértékben származik nálunk ez okból a kivetett adó behajtásának lehetetlensége. Vajjon helyes és észszerű volna-e, sőt menthető volna-e, hogy az önkormányzati törvényhatóságok az állami adó pontos befizetésébeni hátramaradások miatt a haladás ösvényén mozdulatlanságra legyenek kárhóztatva?

Vége a törvényhatósági feladatok között, melyeket politikai közegek útján kell megoldaniok, ötödik helyen még azon előterjesztéseket kell említenünk, melyeket törvényjavaslatok vagy törvényhozási egyéb intézkedések tárgyában az országgyűléshez tenni hivatvák.

A kérvényezési jogról különösebben nem szólnak. E jogot egyeseknek, testületeknek, gyülekezeteknek, községeknek, törvényhatóságoknak egyiránt csorbitlanul kell bírniok. Hanem e mellett, mint már érintők, fordulandnak elő esetek, midőn alaptörvények értelmezéséről, módosításáról vagy változtatásáról lévén szó, az ily törvényjavallat a törvényhatóságoknak meg fog küldetni észrevételeik megtétele végett. Ezen törvényjavaslatoknak a törvényhatósági közgyűléseken szintén tárgyalás alá kell jönniök, és ezek fölött a képviselőházhoz előterjesztést tenni minden törvényhatósági közgyűlésnek kötelessége leendő.

Ezzel kapcsolatban nem leendő felesleges megérintenünk, hogy a törvényhatóságok egymás közötti érintkezésének jogát sértetlenül fenntartani kívánjuk.

Mindazokra nézve, a mikben a törvényhatóság akár belügyeit illetőleg, melyek talán más törvényhatóságot is érdekelnek vagy érdekelhetnek, akár az országos törvényhozási vagy kormányzati tárgyakat illetőleg, határozatokat hozni jogosítva vannak, jogosítva kell lenniök az egymás közti levelezésre is. Nincs nagyobb hatalmi erőszakoskodás, mint korlátozni a törvényhatóságok levelezési jogát. Minden megye és minden város megküldheti a maga határozatait más törvényhatóságoknak akár tudomásul, akár a végett, hogy azokat hasonló intézke-

désekre felhívja, vagy a végett, hogy tőlök bármely irányban támogatást kérjen.

A kormánynak nem lehet megengedve, hogy ezen feltétlen jog gyakorlásába gátlólag bármikép, bármi ürügy alatt, avagy csak feltartóztatólag is beavatkozzék.

A mi már most egy fokozattal alább a mezővárosok és községek önkormányzatának azon részét illeti, mely a politikai jogok gyakorlására vonatkozik: mind az, a mit e részben röviden megjegyezni kívánunk, nem egyéb a törvényhatóságokra vonatkozólag imént mondottak alkalmazásánál.

Mezővárosokban a politikai joggyakorlat közegét a mezővárosi képviselő testületek, csekély népszámú mezővárosokban és községekben pedig a népgyűlések képezik. Mindenik közeg bir saját területére nézve nagy részével azon önkormányzati jogoknak, melyekkel a törvényhatóságok birnak.

A mezővárosi tisztviselők választásának eszközlése végett a mezővárosi képviselőt nevezi ki azon biztosokat, a kiknek vezetése mellett a szavazatszedő bizottmányok a nép által megalapítandók. A községi tisztviselők választását illetőleg pedig a szavazatszedő bizottmányt közvetlenül maga a népgyűlés alakítja meg. Egyik mint másik politikai közeg fel van jogositva esetenként oly bizottmányok nevezésére is, melyeknek feladata határozathozatal előtt valamely tárgyat tanulmányozni, s a közgyűlés elé véleményes jelentést terjesztetni elő.

Ezen politikai testületekben t. i. a mezővárosi képviselőtben és a községi népgyűléseken kihirdettetnek a törvények is, valamint a megyei hatóság rendeletei, melyek a mezővárosi s községi tisztviselők által hajthatók végre, és a melyek azon okok valamelyikénél fogva, melyeket e pontban a törvényhatóságoknál érintünk, a közgyűlés elé kerülnek.

Ezen politikai testületek a magok körében közgyűlésileg gyakorolják a szabályalkotás jogát is azon megjegyzéssel, hogy a mint a törvényhatósági statutarius jog gyakorlatának határa a törvény, úgy a mezővárosok és községek szabályalkotási jogának korlátja a törvényen túl egyszersmind a megyei határozat is, de — s ezt meg kell jegyeznünk — csak azon tárgyakban, melyek közügyet érdekelnek s melyek a megyétől vagy a megye útján érkezett rendeletek végrehajtására vonatkoznak. Minden egyébre nézve, a mi tisztán a mezőváros vagy a község saját dolgaira vonatkozik, ezek a szabályalkotásban csupán a törvény által korlátoztatnak.

Az önadóztatás jogát szinte önállólag és megyei beavatkozás nélkül gyakorolják. Kérvényeket küldhetnek az ország-

gyűlésre, előterjesztéseket tehetnek bármely ügyben a megyei gyűléshez; levelezési joguk gyakorlatában szinte nem korlátozhatók.

A mezővárosi és községi gyűlések határozatai ellen az orvoslatnak utja is hasonló ahoz, a mit a törvényhatósági határozatok elleni orvoslat módjára nézve mondottunk. A mint a törvényhatósági közgyűlés határozatai fölött nem bíraskodhat a kormány, úgy a mezővárosi s községi közgyűlés határozatai fölött nem bíraskodhat a megyei tisztviselő. Ezen határozatokat, a mennyiben törvénybe vagy a mezővárosok és községek önkormányzati jogát nem sértő megyei határozatba ütköznének, mindenki megsemmisíttetheti a törvénykezés útján; a megyei illetékes tisztviselőnek pedig kötelessége az ily módoni megsemmisítést eszközölni.

Ha egy mezővárosi vagy községi határozat csak czélszerűségi szempontból talál nehézségekre, bármely ez iránti panasz folytán a megyei tisztviselő megkivánhatja e tárgynak még egyszeri felvételét és megvizsgáltatását; de azontúl a kérdésben csak a megyei közgyűlés határozhat, a mezőváros és község önkormányzati jogainak minden esetre tiszteletben tartása mellett. Mi tehát valamint nem fogadjuk el azon nézetet, hogy a törvényhatóságok végzéseivel szemközt a kormány gyakoroljon feljebbviteli hatóságot¹⁰³): úgy a mezővárosok és községek határozatainak érvénye fölött sem egy megyei tisztviselő, sem a megyei közigazgatási tanács nem határozhat.

A mi még átalában a törvényhatósági, mezővárosi és községi közgyűlések szabályszerű tartását illeti, nem tartanók helyesnek azt, hogy a gyűlési napok bizonytalanok legyenek, s az illető főtisztviselő csak arra köteleztessék, miszerént a gyűlés napját legalább két héttel előbb kihirdettesse¹⁰⁴). Legczélszerűbb, ha minden évnegyedben tartatik rendes gyűlés, és ha ennek napja törvény vagy legalább statutum által meg van állapítva. Nézetünk szerint a mezővárosi és községi rendes gyűléseknek a megyei gyűlést mindenkor meg kellene előzniök s annál fogva amazok gyűlései minden évnegyed első hétfőjére, a megyei rendes közgyűlések pedig második hétfőjére tétethetnének.

Gondoskodni kell azonban azon esetekről is, midőn valamely tárgynak sürgetősége nem engedi, hogy azzal a rendes közgyűlés napjáig várakozni lehessen. A törvényhatósági, illetőleg mezővárosi vagy községi főtisztviselőnek kötelessége tehát rendkívüli gyűlést a tanácskozási alá veendő tárgy és eldöntendő kérdés szabatos megjelölésével összehívni azon eset-

ben, ha azt az illető közigazgatási tanács határozatilag kívánja, vagy ha az iránt megyékben és városokban legalább ötven közgyűlési tag, mezővárosokban legalább harmincz, s községekben husz, a tárgy megjelölésével folyamodik.

A végrehajtási organismus működéséről, s külön részeinek egybefüggő összehatásáról kell még néhány szót mondanunk.

Egyes törvénykezési közegek. t. i. bíróságok és bírói tisztviselők illetőségét és munkakörét, valamint eljárásuk módzatait meghatározni a perrendtartás feladata. E részben a tudomány előhaladása s az élet igényei mostani, képtelenségekkel teljes és rothadt törvénykezésünkben nagy változtatást kívánnak. Nem aprólékos javításokra, nem a tökéletlen osztrák vagy más ily perrendtartások még rosszabb lemásolására, nem félrendszabályokra, hanem gyökeres reformra van szükség. A jelen röpirat kimért határain kívül esik a törvénykezési gyökeres reform kérdéseinek fejtegetése. E tárgy a megyék és városok rendezésétől különválva lesz elintézendő.

A mire a törvényhatóságok rendezésénél multhatlanul szükség van, és a mi a rendezési törvényből ki nem maradhat, az abból áll, hogy a községi s mezővárosokban városrészenként működő egyes bíróságok illetőségi köre valamint a kerületi s mezővárosi társas bíróságok mint szinte első folyamodású törvényszékek illetősége, a rendezési törvényben megállapíttassék¹⁰⁵⁾.

Ezen társas bíróságoktól, valamint az egyes bíróságoktól is a felebbezett ügyek a megyei s városi törvényszék másodbírói elintézése alá kerülendnek.

A közigazgatási közegeket illetőleg már előadtuk, hogy ezek számát és munkakörét a hivatal-utasításokkal együtt mindig az illető politikai önkormányzati hatóság állapítja meg úgy hogy a közszolgálat igényeinek minden tekintetben elégtétessék. Itt a közigazgatási gépezet mozgására nézve csak két szempontot szükség kiemelnünk.

Egyik abból áll, hogy a közigazgatási tisztviselő általában csak eszköze a határozatok végrehajtásának és kezelője a reá bízott ügyeknek szabatos utasítások szerint; de maga soha sem határoz. Intézkedései a vett határozatoknak utasítások értelmébeni foganatosítására szorítkoznak. Másik az, hogy a törvényhatósági életben az alsóbb fokozaton tisztviselő s a felsőbb fokozaton álló tisztviselő közt közvetlen viszony nem létezik. A megyei tisztviselő soha sem küldheti a maga intézkedését a községi tisztviselőhöz, és a községi tisztviselő intézkedése elleni panasz fölött soha sem ítélhet a megyei tisztviselő.

Hogy ezen két szempontnak elég legyen téve, a közigazgatási tanácsokat a közigazgatási organismusban nélkülözni nem lehet.

Midőn ezen közigazgatási tanácsok felállítását megyékben, városokban, mezővárosokban és községekben javallatba hoztuk, nem oly szörny bizottmány lebegett szemeink előtt, milyen a mostani helytelen szerkezetű kisgyűlések még helytelenebb pótlékaul szolgálna a megyei rendezésre vonatkozó tervezetek egyike szerint¹⁰⁶). Az úgynevezett kezelő választmányokra bíztnék ezen terv szerint a megye pénzügyi dolgai, aztán a tisztviselői jelöltek képességi vizsgáinak eszközzése, — tisztválasztásoknál a candidatio — tisztviselők becsületi vagy képességi fogyatkozásaik fölötti biráskodás!! Mi ezt képtelenségek zagyvalékának tartanók, és őszintén bámuljuk azt a könnyűséget, a mely az elveket és eszméket az alkalmazásban így össze-vissza forgatni, biráskodást, közigazgatást, s mindent, a mi csak összeférhetlen ekkép, összekeverni képes.

A közigazgatási tanács feladata mindazon rendeleteket és felsőbbi határozatokat, melyek tisztán közigazgatási ügyekre vonatkoznak, jegyzőkönyvbe venni s utasítás kíséretében foganatosítás végett az illető tisztviselőnek kiadványozni. A kormány ily rendelete a megyei s városi közigazgatási tanács közbejöttével jut a megyei s kerületi tisztviselőhöz, a megyei és kerületi tisztviselő intézkedése pedig a községi közigazgatási tanács útján megy a községi tisztviselőhöz.

A közigazgatási tanácsok ügyelnek a határozatok és rendeletek pontos végrehajtására. Ezekhez adják be a tisztviselők a reájok bízottak elvégzéséről jelentéseiket. Ezek vizsgálják meg a számadásokat. Szóval a közigazgatás közvetlen ellenőrzése rájuk tartozik.

A közigazgatási tanácsok működésének egészen nyilvánosnak kell lennie, épen úgy mint minden politikai vagy végrehajtási közeg működésének. Általában a nyilvánosságot teljes mértékben fenn kell tartanunk a közélet minden vonatkozásaiban. A közigazgatási tanácsok jegyzőkönyveit és iratait mindenki jogosítva legyen megtekinteni, s a jegyzőkönyvek azon politikai gyűlésnek, mely által az illető közigazgatási tanács választatott, évnegyedenként pontosan bemutatandók.

Egy tisztviselő intézkedése ellen, mikép lehessen és kelljen orvoslást szerezni, midőn az törvénybe ütközik, vagy jogokat sért, erről ismételve szólottunk. Az ellenszegülés joga a tisztviselő személyi felelősségével kapcsolatban legbiztosabb és legegyszerűbb óvszer. A bíróság feladata a kérdést elin-

tézni. Ha azonban egy tisztviselő intézkedése magában véve ily tekintet alá nem jöhet ugyan, de mégis czélszerűségi tekintetben sérelmes az bárkire nézve: ez esetben az orvoslás természetesen politikai uton keresendő.

A tisztviselő csak végrehajtó közeg. Ennek intézkedése tehát szükségkép megfelel a vett utasításnak. Ellene ennél fogva soha sem felfolyamodásnak, hanem egyszerűen panasznak van helye az illető közigazgatási tanácshoz. Ha a közigazgatási tanács a panaszt nem orvosolná, vagy már a tisztviselőnek adott első utasítással adna panaszra okot: végzése ellen felfolyamodásnak van helye az illető helyhatósági közgyűléshez, és ennek határozata fölött csak a törvényhatósági közgyűlés határozhat további felfolyamodások következtében.

Ekkép kívánjuk mi rendeztetni a megyéket és a városokat. Azt hisszük, minden szervezet csak azon esetben jó, ha a gyakorlatban az elvek alkalmazása következetesen történik. Minden szervezet ellenben, a mely az elvek alkalmazásában következetlenségekbe esik, vagy azok hatályának mesterséges úton való kijátszására törekszik, kezdettől fogva magában viseli a romlásnak, az elfajulásnak magvait.

Az állami magas érdekeket kielégíteni úgy, hogy a társadalmi érdekek ne szenvedjenek ez által; — a közigazgatást egyszerűvé, könnyűvé s olcsóvá tenni úgy, hogy a közszolgálat a haza polgárainak egyenként és összevéve javát mozgítsa elő; — a törvénykezés kezelésében az igazságszolgáltatás gyorsaságát a bíraskodás függetlenségével egyesíteni úgy, hogy a törvénykezés a hatalom eszközévé ne süllyedhessen; — a szabad és független önkormányzatot érvényre juttatni a politikai államszervezet minden fokozatán; — a törvények uralkodását, a közakarat hatalmát biztosítani minden irányban és mindennek fölött; — ezek azok, a miket nézeteink előadása közben egy pillanatra sem vesztettünk szemeink elől.

Javallataink és tervezeteink fölött biztos kalauz gyanánt egy iker-csillag lebeg, a hazának és a szabadságnak elválaszthatatlan érdeke. Legyen ez kalauz politikai életünkben, legyen kalauz minden törekvéseinkben, hogy ezek a közjó gyarapítására szolgáljanak.

Függelék.

1) Szentkirályi Móricz. Eszmetöredékek a vármegyék rendezéséről. Pest, 1867. 10—14. lap.

2) Kovács László (Visontai). Megyerendezés. Pest, 1866. 5. lap.

3) Az 1848: III. t. cz. mely a miniszteri felelősséget formulázta, egyszerűs mind a 26. §-ban szóról-szóra ekkép rendelkezik: „Az ország minden törvényhatóságainak eddigi törvényes hatósága ezentúl is teljes épségben fentartandó.”

4) Pesti Hirlap jelentése a hevesmegyei közgyűlésről 1867. évi 113. szám.

5) Országgyűlési irományok. 1867. lap.

6) Magyar Ujság. 1867. évi 88. sz.

7) Az 1848: XVI. t. cz. 2. §. b. pontja egyszerűen azt mondja, hogy a megyei bizottmányokat választó közgyűléseken szavazattal birjanak a törvény által jogosítottakon túl azok, kiket a megyei lakosok községenként ezen közgyűlésre képviselőkül utasítanak. De nem határozta meg a községi képviselők számát, s így egészen a nemesség discretiójára bízta, hogy az mily befolyást akar engedni a népnek, és mikép számítja a községi képviselők szavazatát, vagy hány szavazat mérlegbe vetését akarja egy-egy községnek megengedni.

8) No, ez ugyan nem következett be, s a hatalom szava előtt Heves vármegye bizottmányi közgyűlése nagyon is hamar megretírált.

9) Egyébiránt nem épen rossz leczke a magyarnak, ki a hatalomtól, ha egyszer hatalom, minden frázist jó értékű pénznek veszen, ha mindjárt a tények a frázissal homlok egyenest ellenkeznek is.

10) Az 1848: XVI. t. cz. bevezető része.

11) Eötvösről, Csengeriről, Keményről s általában azon doctrinairekről, kik a Guizotféle parlamentarismus meghonosítására törekeshnek, nem szólnunk. Csak azokra utalunk, mik Tisza Kálmánnak Parlamenti felelős kormány és megyerendszer című munkájában olvashatók.

12) Tisza Kálmán: Parlamenti felelős kormány és megye rendszer. Pest, 1865. 16. lapon.

¹³⁾ Nem szándokunk e pontban azon eredményekre utalni, melyekre a socialisták jutottak el vizsgálódásaikban, s melyeket, bármi politikai nézetekkel is birjon különben, lehetlen ignorálnia annak, a ki politikai s társadalmi kérdésekkel foglalkozik. Ezeket e helyütt mellőzve tehát csak Ledru-Rollin és Louis Blanc irataira figyelmeztetjük olvasóinkat.

¹⁴⁾ Nehogy a roszakarat általi félremagyarázásoknak, s a lajtántúli népek ellenünk való izgatásának tért hagyjunk fenn, — ki kell jelentenünk, mi ugyan magától értetik, hogy örömet bocsátkozunk velök mind kereskedelmi mind egyéb oly szerződések megkötésébe, melyeket a népek jólétének és szabadságuk biztosságának igényei kívánnak. Az ily szerződések azonban közjogi kapcsolatot nem képeznek.

¹⁵⁾ Tisza K. Parl. f. korm. és megyei rendszer 11. l.

¹⁶⁾ Azon különbség, mely e tekintetben az angol közt és más európai népek között van, nagyon jellemző kifejezést talál abban, hogy az angol magát nem csak angolnak, hanem főleg embernek, önálló egyénnek (inglishman) tartja is mondja is; míg például a francziára vagy olaszra nézve elég az, hogy ő franczia vagy olasz. Amott az individualis, itt a collectiv fogalom az uralkodó.

¹⁷⁾ Hogy a magyar nemzet, e jellemvonás daczára is fentartotta a megyei szerkezetet, ennek nagyon is kézzelfogható okai vannak. A bécsi kormányt mindig ellenséges hatalomnak tekintette, melylyel szemközt a megyei szerkezet sánczai közzé igyekezett volnolni, hogy szabadságából megmenthessen annyit, a mennyit lehet. Ez egy. Más az, hogy a megye, a kiváltságos osztály megyéje nemcsak az önkormányzatnak, hanem egyszersmind és különösen — mi nagy figyelmet érdemel — a nép fölötti uralkodásnak eszköze volt.

¹⁸⁾ Tisza K. Parl. f. korm. és megyei rendszer. 29. l.

¹⁹⁾ Ugyanott 18. l. Hogy Tisza Kálmán magát centralistának nem tartja, ezt mi természetesen találjuk. Ő a politikai életben rendszerént s így e kérdésben is a középutakat keresi. Szabadjon a politikai életből vett egy hasonlattal élnünk. Vannak szelid absolutisták és vannak vad absolutisták. A távolság ezek között minden esetre igen nagy, annyira nagy, hogy a szelid absolutista nem is fogadja el az absolutista czímet, a mi azonban nem gátolja azt, hogy mégis absolutismusra törekedjék. Ilyen formán van ez a szelid és vad centralisták közötti különbségre nézve is. Tisza Kálmán igen sokat és igen alaposan ír ismételve említett munkájában a kormányzat decentralisatioja mellett; és mégis, midőn az ember e munkát letette kezéből, alig képes megszabadulni azon gondolattól, hogy talán czélszerű lesz végleges ítéletét felfüggeszteni addig mig Tisza Kálmán egyszer kormányra jut. Ez az állapot nagyon erős próbára teszi az embereket. Akkor mindenesetre ki fog tűnni, hogy kiegyenlíthetlen ellentét van-e közte s a Kemények, Csen-

goriek centralisatióra törekvő iránya között. Nehány sort tájékozással ide jegyzünk Tisza K. röpiratából. A 23. lapon azt mondja: „Bátran intézkedhetnek a helybelyi hatóságok (t. i. megyék és városok), melyek ezt a legtöbb tárgyismerettel tehetik, és ha intézkedésükben mindennek megnyugosznak, az úgy röviden, idővesztés, majdnem költség nélkül el van intézve; csak annak kell megengedve s szabályozva lennie, hogy a netalán sértett rész, sérelmét feljebbvitel útján orvosolhassa. Ezt pedig senkisen tagadhatja meg. És ily módon, ha decentralisatio mellett az első intézkedés nem a kormány organumaitól jön, a sérelmet szenvedett vagy szenvedhető fél sokkal több pártolást remélhet a kormány részéről, mely nem lesz így fél és bíró egyszersmind, mint akkor, midőn saját hivatalnoka ellen támad panasz.“ — Az egész körülírásnak veleje az, hogy abban is, a miben a megye intézkedik, a megye határozatának bírója, felülvizsgáló foruma a kormány. Végre is tehát mindig csak az történik, mit a kormány rendel. Hiszen, hogy ily módon a kormányzati centralisatio egy kissé mérsékelve van, az tagadhatlan, de hogy ez decentralisatio volna, ezt aligha fogja valaki magának képzelni tudni.

²⁰⁾ Sajnos bizonyítéka annak, hogy a magyar jellem mily nagy mértékben hajlandó a hatalom általi vezettetés elfogadására, — egyebek között az, a mire újabb időben annyi eset fordult elő, hogy az alakuló társulatok és egyletek alapszabályaikat jóváhagyás és az alakulás engedélyezése végett a kormányhoz felterjesztik; holott tökéletesen elegendő, ha egy megalakult egylet az illető helyi hatóságnál egyszerűen bejelenti, hogy elkezdett létezni. Ha aztán a kormány arról nyer értesülést, felmerülő panasz folytán, hogy valamely megalakult egylet alapszabályai közt olyanok vannak, a mik tán törvénybe ütköznek, a kormánynak tessék a maga organuma által törvény elé idéztetni a törvények megsértőit, vagy felhívni az illető törvényhatóságot, hogy ezt tegye. Ez volna az egyedül alkotmányyszerű eljárás. Hanem az emberek odáig juttottak, hogy nem bátorkodnak a gyámságért nem folyamodni.

²¹⁾ Az 1848: XVI. t. cz. 1. §. és az 1848: XXIII. t. cz. 3. §.

²²⁾ Még megérhetjük hogy a közösügyes párt liberalismusa szerint a politikai jogok gyakorlatának kiterjesztése lesz e példa hasonlatosságára az is, ha a kormány tiszteletbeli szavazókat nevez az országgyűlés képviselő házába, a kormánypárt sulyának növelése végett.

²³⁾ Magyar Ujság 1867. aug. 23. szám. Jelentés Hontmegye közgyűléséről.

²⁴⁾ Mint ²¹⁾ alatt.

²⁵⁾ Ide írjuk olvasóink kényelme végett e törvény bevezetését és két első §-át. „A megyei szerkezetnek Magyarhon és kapcsolt részei alkotmányossága védbástyáinak a közszabadsággal öszhangzásba hozatala, egyszersmind a közigazgatásnak időközben is minden megakadástól megóvása tekintetéből rendeltetik: 1. §. A miniszterium a megyei

szerkezetnek népképviselőt alapján rendezéséről a legközelebbi országgyűlésnek törvényjavaslatot fog előterjeszteni. 2. §. Addig is, míg a jövő törvényhozás ezen rendezést véghezvinné, a megyei hatóság következőleg fog gyakoroltatni.

²⁶⁾ Az 1848: XXIII. t. czikkéből kiírjuk az ide vonatkozó leglényegesebb pontokat: „1. §. A város mint önálló köztörvényhatóság, közdolgait törvényes felsőbb felügyelés alatt, minden más törvényhatóságtól függetlenül, a köztörvény szerint igazgatja. — 3. §. Azalatt míg a városoknak rendezése iránt a törvény részletesen rendelkezne, következők határoztatnak meg (itt következnek a jogok mikénti gyakorlására vonatkozó rendelkezések — a városok felosztásáról — tisztujtásokról — választókról — tisztujtás megtartásáról — tisztikar választásáról — képviselők választásáról — czimek alatt; és ezek után magokra a jogokra nézve a tanács és közgyűlésekről szóló cím alatt van szó). 25. §. Azalatt míg e törvény részletesen intézkedend, a tanács azon hatósággal ruháztatik fel, melylyel jelenleg a megyei kisgyűlések birnak, a közgyűlés pedig ugyanazon hatósággal, melylyel a megyei közgyűlések vannak ellátva, kivéve a be és kitáblázásokat, továbbá azon kérdéseket, melyek szoros értelemben bírói eljárást igényelnek, vagy bírói zár megrendelését foglalják magokban.

²⁷⁾ Az 1848: III. t. cz. 26. §.

²⁸⁾ Tisza K. Parl. f. h. és megyei rendszer 29. l.

^{28a)} Ez azonban nem egyeztetése a megyei szerkezetnek a parlamenti kormányzattal, hanem általában szükséges arra, hogy az egyén jogai a törvényellenes hatósági intézkedések ellen éppen úgy mint a törvényhatóságok jogai a törvényellenes kormányi intézkedések ellen biztosítva legyenek.

²⁹⁾ Az 1848. III. t. cz. 32. §. szószerinti szövege ez: „A miniszterek feleletre vonathatnak: a) Minden oly tettért vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fenálló törvények rendeletét, az egyéni szabadságot vagy a tulajdon szentségét sérti, s általuk hivatalos minőségben követték el, vagy illetőleg adatik ki. — b) A kezeikre bízott pénz és egyéb értékek elsikkasztásaért vagy törvényellenes alkalmazásaért. — c) A törvények végrehajtásában vagy a közcsend és bátorság fentartásában elkövetett mulasztásokért, a mennyiben ezek a törvény által rendelkezésükre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók valának.“

³⁰⁾ Kétségtelenül a felelősség súlya érhet egy minisztert azért is, ha nem gondoskodik, hogy a törvény rendeleteinek a megyék és városok által elég tétessék. Ennek elmulasztása szinte mulasztás. De hogy mily esetek ezek, és hogy ezen eshetőségből éppen nem következik, mintha a miniszteriumot onnipotentiával kellene a törvényhatóságokkal szemben felruházni, erről alább alkalmunk lesz tüzetesen szólni.

³¹⁾ Kossuth Lajos levele Szilágyi Virgilhez. Magyar Ujság 1867. évi 110. számában. A legnagyobb élő magyarnak ezen levele és a mellékelt czikk oly nagy fontossággal bír a fenforgó kérdésre nézve, hogy mindkettőt egész terjedelmében ide igtatjuk. I. A levél: „Turin, jul. 15. 1867. Édes barátom! Teljes mértékben osztozom az aggodalmakban, melyeket ön a magyar municipalis institutiók ellen már megindult hadjárat fölött nyilvánít. Nemcsak arról vagyok meggyőződve, hogy a megyei institutiónak (a követválasztás és utasítás kivételével) teljes csorbitlan ősi hatóságában fentartása, s annak a megyei jurisdictio alól kivett kerületekre és városokra is kiterjesztése legkevesebb összeütközésben sincs akár a parlamenti kormánylyal, akár a miniszteri felelősséggel; de sőt arról is meg vagyok a legerősebben győződve, hogy a municipalis institutióknak csorbitlan megőrzése az utolsó horgony, melyhez még szegény hazánk állami léte s nemzeti élete megmentésének reményét kötni lehet, ha ugyan mindazon tömérdek jogfeladások és veszélyek mellett, melyekbe hazánk a közösügyi vészalku által sodortatott és sodortatik, a megmentés még lehetséges.

Nézeteimet a magyar municipalis institutionak a parlamentaris kormányzattal (ha ugyan volna hazánkaan oly kormányzat) s a miniszteri felelősséggel (minthogy hát minisztereknek nevezik a minden magasabb állampolitikai hatóságból kivetköztetett organumait az ország provincialis közigazgatásának) mondom: nézeteimet a municipalis institutiónak a parlamentaris kormánylyal és miniszteri felelősséggel összeféréséről részletesebben kifejezve találandja ön az ide rekesztett nyomtatvány-szeletben, mely még mult martius hóban jelent volt meg, s mely bár nem egészen az éntollamból eredett, de a czikk írójával akkor közlött, s **most is változatlanul fennfartott véleményemet egészen biven fejezi ki.**

Vegye ön annak hasznát, a mint jónak látja. Csak egyet kell magyarázatul megjegyezmem.

Mondva van többi között e czikkben, hogy a megyék számára a politikai discussiók jogát is csorbitlanul fenn kell tartani, úgy hogy a mely jogot hajdan a követutasítások és postulatumok után gyakoroltak az országgyűlés irányában, gyakorolják azt jövendőben petitiók után addig is, mig a felső háznak senatussá reformálása folytán talán másképp is gyakorolhatandják. — Ezen aláhuzott szavak azon komolyan átgondolt régi meggyőződésemmre vonatkoznak, hogy a képviseleti rendszer behozatalára alapított 1848-ki közjogi reformoknak természetes, okszerű sőt nélkülözhetlen complementuma, egyszersmind a reformált, de mindig a nemzet geniusához alkalmazandó magyar alkotmány logikai postulatuma a felső háznak oly módóni átalakítása, hogy az a municipiumok követeiből álljon.

Hogy születés tegyen valakit törvényhozóvá, ez derisiója a józan észnek; hogy a kormány nevezzen törvényhozókat, ez derisiója az alkotmányosság fogalmának. Az alkotmányos önkormányzat eszméjében benne fekszik, hogy a törvényhozó hatalomnak a nép bizalma kifolyásának kell lennie. Küldje, — a mint küldi — a nép egyenes választás útján választottait a képviselő házba, — s küldjék a képviseleti alapra fektetendő megyék, szabad kerületek és városok, követeiket a felső házba. — Ez s csakis ez lehet az alkotmányos temperamentumnak azon módja, mely a népképviselet s önkormányzat eszméjével összefér.

Ez iránt én magammal már 1848-ban tisztában voltam, s ha azt akkor nem indítványoztam, csak azért nem tettem, mert nem tartottam tanácsosnak a nép javára czélba vett többi üdvös reformok keresztülvételét e kérdés szőnyegre hozatalával veszélyeztetni! — De tudni fogja ön, hogy már az 1848-ki pesti országgyűlésen a főrendek Beöthy Ödön bihari főispán indítványára egyhangulag elismerték elvben, hogy oly felsőház, mely születéses vagy kormány által kinevezett tagokból áll, a képviseleti rendszerrel össze nem fér.

Ezt magyarázatul megjegyezve, mindenek fölött ohajtom, hogy a nemzet jobbjai törhetlen erélylyel örködjének a megyék és municipiumok ősi hatóságának megőrzése fölött. — Ebben van az enyészettöli mentésnek utolsó reménye. — Más a parlamentarizmus kormányzat, más a centralisatio. Más a miniszteri felelősség, más a miniszterialis omnipotentia. — A világon minden ország, még maga Franciaország is a decentralisatio felé gravitál. Ez a szabadság-eszme progressusának természetes logikai postulatuma. Isten ne adja, hogy ép akkor, midőn az egész művelt világ a decentralisatio szükségét vallja, éppen Magyarország legyen az, mely hátrafelé haladva mint a rák, megbecsülhetlen municipalis institutióinak lényegét a centralisatióhoz hozza áldozatul.

Szíves üdvözlettel stb.

II.

A mellékelt czikk.

Az országgyűlés rohan hanyat homlok tuskön bokron keresztül a bécsi sugallatok ösvényén.

Tekintve a nehézségeket, melyekkel e sorok kiadása jár, valószínűnek tartjuk, hogy mikorra ezek világot látnak, a „közös ügyi javaslat“ már országgyűlési végzéssé válik.

Mi teendő marad föl a gyakorlati téren?

Olyanoknak véve a körülményeket, mint a minők s a nemzetet erőben, határozottságban megfogytatkozottnak, mint a minők kérdés, mit tanácsolunk?

Tanácsoljuk mindenek fölött, hogy a nemzet a megyei institutiók-

nak teljes, tökéletes, csorbitlan helyreállítását tántoríthatlan határozott-
sággal követelje, sőt ezen institutiók hatóságát a szabad kerületekre, s
a királyi városokra is kiterjessze.

Félünk, az európai bonyodalmak közelgő válsága nagyon hamar
nyakunkra hozza a „közös ügyi“ munkálat következeit, de ha a
közke-elvetésnek félelme, ha a diplomatikai odábbozás, ha a véletlen
nem válságot egy kis sebesletet találja, talán még a megyei institu-
tiók lehet-égesse teszik a nemzet megmentését az enyészettől.

De ezen lehetőséghez csak úgy lehet remény, ha a nemzet egy haj-
szálnyit sem enged abból, hogy a megyék alkotmányoszerű teljes ható-
ságukba minden tekintetben csorbitlanul viszaállíttassanak az 1848 ki
törvények értelmében.

Nálunk a megyék nemcsak a megyei önkormányzatnak, hanem az
országos végrehajtó hatalomnak is organumai; s egyszersmind politikai
testületek; az ország politikai életének vérerei.

Nem kell engedni, hogy a megyék ezen combinált organismusa,
akármilyen hangzatos doctrinák kedvéért legkevesebbé is megcsönkit-
tassék.

Ha igaz, a mint kétségtelenül igaz, hogy nemzetünk életének
annyi viszontagságok között fenmaradását legfőképen a megyei rend-
szernek köszönheti, soha se felejtse el a nemzet, hogy a megyék ezen
bámulatos életfeltartó ereje a megyei rendszer összes combinált orga-
nismusa által van feltételezve.

Különösen ki kell itt emelnünk a megyei rendszer azon megbe-
csülhetlen sajátosságát, hogy az országos végrehajtó hatalom,
a megyei tisztviselőkkel csak a megyei közgyűlések
utján rendelkezhetik, s hogy a megyei közgyűlések a törvényt-
elen kormányrendeletek ellenében felirati joggal bírnak (mondanunk
sem kell, hogy a közgyűlések alatt most ideiglenesen az állandó bizott-
mányokat értjük, melyeket az 1848 ki XVI. t. cz. a megyei közgyűlé-
sek egész hatóságával, minden tekintetben felruházott.)

Ezen alkotmányos jogot csorbitlanul fel kell tartani minden
áron.

Vannak, kik azt mondják, e jog össze nem egyeztethető a minisz-
teri felelősséggel.

Ez nem igaz. Tökéletesen összefér ez azzal. — Nincs is e részben
szükség összeegyeztetésekről gondolkozni. Összeegyezteti azt az élet.

A miniszteri felelősség elve abban áll, hogy a miniszter felelős le-
gyen azért, a mit rendel. Már pedig ennek csakugyan nem áll útjában
a megyei institutio.

A parlamentaris kormány elve pedig abban áll, hogy a miniszte-
rium a parlamentaris többségnek legyen kifolyása. Ennek sem áll a me-
gyei institutio útjában.

Sőt a megyei institutio teljes hatósága sokkal jobban összhangzik a felelős parlamentaris kormányval, mint a nem felelős dicasterialis kormányval, mert ezen utóbbi ép azért, mert sem felelős, sem a többség kifolyása nem volt, gyakran adott ki törvénytelen rendeleteket s gyakori collisiókat provocált; ellenben a felelős miniszterek tizszer is megfontolják, míg törvényteleniséget parancsolnak, tehát collisiókra sokkal de sokkal ritkábban lesz alkalom.

Minek hát a megyék feliratjogát feltartani? fogják kérdeni a doctrinär centralisták.

Megmondjuk: minek? Annak, miszerint a nemzetnek garancia legyen kezében az ellen, hogy egy vagy másik miniszternek eszébe ne jusson bécsi sugallatok nyomán, a miniszteri kötelelességeket miniszteri omnipotentiával felcserélni.

Ez annyira fontos, a nemzet életébe annyira belevágó tekintet, hogy ennek ellenében holmi aprólékos inconvenientiák tekintetét akarni latba vetni, valóságos nemzeti öngyilkolás volna.

Kivált midőn a közösügyi munkálat folytán az ország leglényesebb politikai ügyei részint idegen birodalmi miniszterek kezelésére lesznek bízva, részint az országgyűlésről a közös delegatiókra átruházva, s midőn az országlati politikára nézve, a magyar királyi nem független miniszterek alig lesznek egyebek, mint a birodalmi miniszterium beamterjei.

Soha nagyobb szükségünk nem volt garantiákra a hatalom tul csapongásai ellen, mint épen most. Soha!

E garantiák lehető legsikeresebbikét mi csak a megyék ősi alkotmányos hatóságának csorbitlan feltartásában lelhetjük fel, az osztrákkal „vegyes házasság“ viszonyai között.

Ezen ősi alkotmányos megyei hatóság pedig nemcsak „helyhatóság“, mint ujabb időkben nevezni szeretik, hanem törvényhatóság, hatósága a törvénynek. Mi a megyék ezen hatóságában sokkal nagyobb biztosítékot látunk, mint az országgyűlési többségben, melyet egy kis ügyességgel, nagyon is lehet „kezelní.“

De a megyéket nem lehet. Megannyi várdák ők, melyek, mint Kossuth mondani szokta, azon sajátsággal bírnak, hogy midőn az utolsó ostrom alá kerül, az első már ismét ostrom-képessé tette magát.

Az országos institutiók összege egy gépezethez hasonló, melynek kerekei egymásba vágnak, az egész gépezet működését kölcsönösen elősegítve. Maga az országgyűlési többség is csak a megyei élet szabad nyilvánulása mellett kaphatja meg az ország közvéleményc képviselőnek típusát, melytől az országgyűlésnek erkölcsi sulya függ.

Ezen magas tekintetekkel szemben nem államférfiu az, nem hazafi, a ki attól fél, hogy ha a miniszterium csak a megyék útján rendelkezhetik a megyei tisztviselőkkel, s a megyék ezeknek nem adják ki

a rendeletet, hanem felírnak ellene, a kormányzat kerekai megakadnak.

Nem igaz, hogy megakadnak; néha, ritka esetekben, kivételképen zökkenhetnek talán, de meg nem akadnak; e miatt pedig nem vész el a haza; de ha megnyirbáljátok a megyei rendszert, elvész.

Nincs veszedelmesebb, egyszersmind a practikus életben haszon-
talanabb iskola, mint az az E ö t v ö s-féle theoreticus doctrinár iskola,
mely a maga árnyékától is remeg.

Ne féljete. Félelmetöket az élet kineveti. Nem akasztják meg a megyék a kormányzat szekerét. Nyilvános életük az ország közvéleményének, a sajtónak, az országgyűlésnek ellenőrsége alatt áll. Nem igen fog történni, hogy valamely megye, egy törvényes miniszteri rendeletnek végrehajtásában hátráltatást tegyen. S ha mégis kivételképen tenne, a baj nem oly életbevágó; még a dicasterialis időkben is tudott magának a kormány végrehajtást szerezni; annál inkább fog tudni a miniszterialis kormány; s aztán most nem minden három évben, mint hajdan, hanem minden évben kelletvén lenni országgyűlésnek, a miniszterek s egy vagy más megye közt túlzott félelemmel supponált alkotmányos összezőrrenés hosszúra soha sem huzódhatnak, s az országnak érezhető kárt soha sem okozhat.

Ha pedig törvénytelen rendelet az, a melynek végrehajtását a megyék ősi joguk szerint függőben tartják azon kevés időre, míg a kérdést az országgyűlés eldönti, ezzel nem aggodalomra, hanem hálára adnak okot.

És végre is kisebb baj az emberi intézvényektől el nem választható egy kis gyarlóság lehetsége a megyékben, mint a kormányzati omnipotentia.

Tanuljatok Angliától, az alkotmányos élet nagy-mesterétől. Nem régiben egy miniszter a „Szegények törvénye“ (poorlaw) ügyében valamely szabálynak egy bizonyos városban végre nem hajtása iránt kérdőre vonatván a parlamentben, magát azzal védelmezte, hogy: az illető község-tanács megtiltotta a város-birónak a végrehajtást. De azért sem a miniszternek sem a parlamentnek nem jutott eszébe a város municipalis hatóságát megnyirbálni. A practicus angol nép tudja, hogy az ily dolgokat az élet kiegyenliti, s végtére is kisebb baj az ily esetleges zökkenés, mint a népszabadság megnyirbálása.

Ne csonkítsátok a megyei hatóságot semmi tekintetben. Hagyjátok fel számukra a politikai discussiók jogát is csorbitlanul s a mely jogot hajdan a követválasztások a postulatumok útján gyakoroltak az országgyűlés irányában, hadd gyakorolják azt jövőendőben petitiók útján; addig is míg (ha valamely véletlen hazánkat a hamar haláltól meg-

óvja) a felső háznak senatussá reformálása folytán talán másképp is gyakorolhatandják.

A politikai discussiók szabadsága s a megyék viszonyos levelezési joga, hazánk szabadságának valódi palladiuma. Ez az éltető vérforrás a nemzet testében. Az örök éber Argus-szem, mely őrködik a nemzett sorsa felett. Az emeltyű, mely a szerény magánpolgárt az ország javának tevékeny tényezőjévé teszi. A hazafiság iskolája; az állambölcsesség gyakorlati tanodája; az éber közvélemény örökkébuzgó kútforrása, a tér, melyen a nemzet a souverainitás attribútumaiban folyást osztozik.

Az ily megyékkel maga a nemesség is fel bírta hazánk életét virágoztatni elébb, tengetni utóbb egy ezredéven át; talán ha a megyék hatósága csorbitlan helyreállítatik, a jogegyenlőségre hivatott összes nép minden „közösügyi“ abdicálások mellett is meg bírandja menteni a végenyészettől.

Kossuth azt mondta, míg itthon volt s azt hirdette két világrészen át az ajkain csüggő millióknak, hogy a megyei élet megcsorbitásáért hitvány pótlék volna akármely parlamentararis omnipotentia.

Emlékezzetek e szavaira.

A magát „1848“-nak czimezett lap, azon költeménynyel állt elő, hogy **Kossuth** az E ö t v ö s szavait írta zászlajára 1848-ban.

Minő rágalom!

Kossuth a felelős miniszteri kormányt írta zászlajára, mely azt teszi, hogy a nem felelős testületi kormánysszékek helyébe miniszterek állíttassanak, kik mindenért, a mit rendelkez, feleletre vonathassanak.

Az E ö t v ö s-Sz a l a y-Cs e n g e r y doctrinár iskola pedig a „Centralisatio“ szót írta zászlajára.

E kettő közt a távolság olyan, mint ég és föld között. A különbség olyan, mint a magyar háromszínű s az osztrák sárga-fekete zászló között.

Kossuth a municipalis önkormányzat leghívebb, leghatározottabb bajnoka; mint ilyennek, mint minden centralisatio tántorithatlan ellenségének adóztak neki tisztelettel, szeretettel, rokonszenvvel Anglia és Amerika népeinek milliói.

Kivivta számunkra felelős miniszteri kormányzatot, de oda írta mellé az 1848: XVI. törvényezikkbe, hogy a megyei-szerkezet alkotmányunk védbástyája; s hogy „mindazon hatóság, mely törvény és alkotmány szerint a megyei közgyűléseket illeti, minden tekintetben fentartandó.

Ehez kell ragaszkodni tántorithatlanul minden áron. Ez az első teendő ez idő szerint.

³²⁾ Tisza K. parl. f. k. és m. r. 11. és köv. lapokon szinte csak azon eredmények kivonatos összeállítására szorítkozik, melyekre Tocqueville vizsgálódásaiban eljutott.

³³⁾ Hogy a budai vár közelében a lóvonatu vasút vonalába eső egy kert eladathassék, a bécsi hadügyminisztertől kér engedélyt a magyar független (?) kormány. Magyar Ujság. 1867. évi aug. 3.

³⁴⁾ Ratazzi maga, midőn a mostani olasz miniszteriumot megalakította s ennek programját a kamarában előterjesztette, elismerte, hogy az olasz nemzet, a kormányzati decentralisatio keresztülvitelét várja kormányától.

³⁵⁾ Az 1867. évi július végén Danzigban Forkenbeck elnöklete alatt újra alakult haladási egylet az önkormányzatot, a kormányzati decentralisatiót tűzte zászlójára.

³⁶⁾ A francia jelen alkotmány világosan tiltja a departementalis tanácsoknak politikai s törvényhozási tárgyakra vonatkozó határozatok hozatalát s ily tartalmu adressek készítését. A legutóbbi időben tehát azon departementalis tanácsok, melyekben a democrata párt erős befolyással bír, akkép kerül ki a törvényt, hogy azon adressekbe, melyek kormányi nógatások folytán, az uralkodóhoz fontos alkalmakból üdvözlés és szerencsekívánatok czimén küldetnek, s melyeket a kormány maga szokott mindig saját párthivei által initiáltatni, a legfontosabb függő kérdésekre vonatkozó nézeteik és kívánataik nyilvánítását beszövik. Így az újabb hadkötelezettségi törvény ellenében az üdvözlő adressek hasábjain nagy rohamot intéztek a departementalis tanácsok. Francia lapok 1867. aug. havi számai.

³⁷⁾ Szentkirályi Mór a vármegyék rendezésről irt, és a deák-párt közlönye a Pesti Napló által igen csekély fentartásokkal elfogadott eszmétörvényeiben a 10. lapon ezt mondja: „Ha figyelembe vesszük azon változást, melyet a megyei jogok szenvedtek (hohó) azon állás által, melyet egy felelős miniszterium az állam gépezetében elfoglal, (ugyan mikor szenvedtek?) a megyék közéletének súlypontja inkább a közigazgatási téren fekszik, és az alkotmány fölötti örökös kötelessége, vállaikról nagy részben levétetvén (dehogyan? ugyan ki vette le?) Az 1848. III. t. cz. 26. §. talán? Vagy az osztrák-magyar királyi miniszterium? legnagyobb részben helyhatósági önkormányzat hivatásának adattak vissza s a közigazgatás ellenőrzésére szorítvák.” — Ez elég világos. Mindenki érthet belőle.

³⁸⁾ Szentkirályi M. Eszm. a Várm. r. 12. l.

³⁹⁾ Ugyanott.

⁴⁰⁾ A Wanderer, a deák-pártnak ezen bécsi közlönye, különösen tetszik magának abban, hogy erre mint valami nagy bölcseségre hivat-

kozik. Kossuthnak a vácziakhoz intézett válaszát szinte főleg e szempontból rohanta meg. Képtelenséget lát abban, hogy Kossuth tanácsa szerint a megyék a nagy politikai függő kérdések iránt nyilatkozzanak.

⁴¹⁾ E kérdéssel alább a III-ik részben tüzetesen foglalkozunk.

⁴²⁾ Szentkirályi M. Eszm. a várm. rend. 9. lap.

⁴³⁾ Ugyanott 35. l.

⁴⁴⁾ Kossuth Lajos levele, fennebb ³¹⁾ alatt.

⁴⁵⁾ Kovács L. megyerend. 78. l.

⁴⁶⁾ Ugyanott. 83. l.

⁴⁷⁾ A visszahívási jogot, mi fenn akarjuk tartani. Ennek feltételeiről és módosításairól alább a IV-ik részben elmondjuk nézeteinket. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a visszahívási jog valamint kétségtelenül a népfelség gyakorlatának követelménye, úgy más részből azon rendszernek, melyet kifejtteni akarunk, kiegészítő részét képezi.

⁴⁸⁾ Az 1848. III. t. cz. 32. 33. 34. és 35. §§.

⁴⁹⁾ Alább a maga helyén, az V-ik részben.

⁵⁰⁾ Magától értetik, hogy mindhárom előterjesztendő tagnak külön-külön meg kelle nyerni a képviselő házbani szavazatok többségét.

⁵¹⁾ Szilágyi Virgil. A törvénykezés javításáról. Pest, 1865. Kiadja Kugler Adolf. A fentforgó kérdéssel tüzetesen foglalkozik 35—41. lapokon.

⁵²⁾ Ugyanott 71. lap.

⁵³⁾ Hogy a magyar elem ellen is lehet mesterséges kikerekítéseket eszközölni legitim súlyának paralizálása végett, ezt megmutatta Nádasdy cancellár Erdélyben.

⁵⁴⁾ E kérdés alább a III. és IV. részben tárgyalatik.

⁵⁵⁾ Ez nem korunk kérdése. Be fog-e ezen kor következni, ez az emberi természetet tekintve, nagyon problematikus valami. De ha bekövetkezik, ez az emberiségnek nagy mivelődési képességét, és a mostanival össze sem hasonlítható miveltségi fokát feltételezi — ez bizonyos.

⁵⁶⁾ E részben igen érdekesek azon tanulmányok, melyek 1864-ben az „államtudományok nemzetközi társulatának“ amsterdami nagygyűlésén lettek összeállítva. A terv azonban, mely az akkori tanácskozásoknak mintegy eredményét képezi — nézetünk szerint — nagyon complicált, és teljesen kielégítő megoldásnak nem tekinthető.

⁵⁷⁾ Példával akarjuk a dolgot megvilágítani. Vegyük, hogy a képviselőház tagjainak száma 400 lesz. Ha már most az egész országban minden választó egy névre adja szavazatát, a szavazatok összeszámítása folytán az a négyszáz egyén képezné az ország képviselő testületét, a ki legtöbb szavazatot kapott. Ez uton lehetővé válik, de csakis ez uton válik lehetővé, hogy még azon politikai, közigazdasági vagy társadalmi vélemény is, melynek hívei az országban elszórva mérsé-

kelt számmal vannak, egy ugyanazon egyénre adván mindenütt szavazatukat, a törvényhozó testületben képviseltetést szerezhessen. Ily rendszer mellett lehetlenné válnék a mesterséges országgyűlési többségek létrehozása, s a kisebbségnek elnyomása.

⁵⁸⁾ Tisza K. Parl. f. k. és m. r. 42—46. l.

⁵⁹⁾ Kovács L. Megy. 21. és 80. l.

⁶⁰⁾ Szentkirályi M. Eszm. a várm. r. 9. l.

⁶¹⁾ A régi Görögország elbukásának története igen tanulságos példát szolgáltat arra nézve hogy egy vállalkozó hódító, mily könnyen igazhat le egy mivelt országot is, ha ennek centralisált s annál fogva erőteljes törvényhozási egysége nincs.

⁶²⁾ Történelmileg bebizonyítható tény, hogy 1848-ig a magyar országgyűlés alsóházát, az osztrák hatalommal és az ezt támogató felsőházzal szemben lenginkább az ebbe tehetetlenné, hogy az alsóházban a nemzet törvényhozási ereje nem volt centralisálva kellőleg. Az utasítások mellett nem is lehetett.

⁶³⁾ Tisza K. parl. f. k. és m. 46. l.

⁶⁴⁾ Kovács L. megy. 84. l.

⁶⁵⁾ Ezen törvényileg megkívánandó mennyiség lehetne az összeirt választók $\frac{1}{3}$ vagy $\frac{2}{3}$ része. Midőn a választók közül ilyen szám aláír egy képviselő, illetőleg, egy senatustag ellen visszahívási folyamodást, mindig feltehető, hogy az új választási ténynél az aláíróknak többségük lesz. Az ily folyamodások aláírására az emberek legnagyobb része már csak oly esetekben kész, midőn a kifejlett közvéleményben igen erős alappal bír az elérni kívánt újabb választás iránti ohaj.

⁶⁶⁾ Szükséges gondoskodni mindenesetre arról, hogy az aláírással visszaélések ne történhessenek, és hogy ha történnek, az ily visszaélések sikere megghusíttassék. Erre nézve azonban nem volna helyes, az illető törvényhozó-testület részéről talán vizsgáló biztost küldeni ki az aláírások valódiságának constatirozása végett. Az ily kiküldött tag, természetesen a ház többsége által választatik, és minden ennek érdekében működik. Ott tehát, hol a visszahívási folyamodás talán éppen a többség politikája ellen van intézve, az ily kiküldés csak arra vezetne, hogy a kiküldött a maga eljárását arra használná, miszerint az aláírókra nyomást gyakoroljon, s talán az aláírások visszahúzását eszközölje oly szám erejéig, mely aztán a folyamodás aláíróinak számában törvény szerint fogyatkozást állítna elő. Elég lenne, nézetünk szerint, az ily folyamodást az aláírásokkal együtt kinyomatva, a kerületbeni szétosztás végett megküldeni, hogy mind azok, a kik az aláírást sajátjoknak el nem ismerik, bizonyos határidő alatt nyilatkozatukat, illetőleg tiltakozásukat beküldhessék. Ezen nyilatkozatnak azonban törvényileg meghatározandó hiteles alakban kellene szerkesztve lennie.

⁶⁷⁾ A Kovács Lászlók és Bónis Samuelek e téren nem éppen dicsé-

retes példával mentek előre, mint a Heves és Szabolcs megyei tudósításokból látható. Magyar Ujság 1867. évi 164, 166, 199. sz. Pesti Hirlap. 1867. évi 113. sz.

⁶⁸⁾ A resistálás, opponálás, repulsio, mind megannyi jogszerű formái voltak a birói hatalommal szemközti ellenszegülésnek; csak hogy az ellenszegülést utólag bíróság előtt igazolni kellett. Az ellenszegülés tehát mindig csak azon föltevésből indulhatott ki, hogy az ellenszegülő jogos téren áll. Ez a feltételes ellenszegülés.

⁶⁹⁾ Az ellenszegülési jog gyakorlati érvényesítésének oly nagy súlyt tulajdonítunk az állami szervezetben. és más részről e részben a köznézetek még mindig oly mértékben látszanak habozni, hogy ezen kérdés még bővebb megvilágítása nem lesz felesleges. E tekintetben olvasóink egész figyelmét megérdemlik azon fejtegetések, melyek a feltételes ellenszegülés jogára nézve a „Magyar jogtudományi Hetilap“ 1866. évi folyamának 4-ik és 5-ik számaiban jelentek meg. Átvesszük azokat ide olvasóink kényelme végett.

„Kifogása e lapnak — a Jogt. Hetilapnak — abból áll, hogy a kormányzást rendkívül megnehezítené, vagy épen lehetlenné fogná tenni azon eszmének, mint jogszabálynak érvényesítése, miszerint a kormányzat, ha valamely rendeletének végrehajtása akár engedetlenségbe vagy passiv ellenállásba, akár ellenszegülésbe ütközik, rendes viszonyok között az engedelmisség kikényszerítésére a birói hatalom engedélye nélkül soha se használhasson erőszakot. Czikkíró szerint ez annyit tenne, mint a birói elemet a közigazgatás és kormányzat felé helyezni, annyit tenne, mint birói ítéletekkel akarni kormányozni, a mi lehetetlen, mert a kormánynak birnia kell azon hatalommal, hogy rendeleteit okvetlenül végrehajthassa felelősséggel utólag az országgyűlésnek tartozván.

Én azonban az érvelésben sem a kiindulási pontot helyesnek, sem a felállított tételeket a jogi állam eszméjével és a szabadság követelményeivel összeférhetőknem tartom. A kormány még akkor is, ha az országgyűlés többségének valóban kifolyását képezi, még akkor is, ha nemcsak az írott törvény szerint, de valósággal feleletre vonható, — jogszerűleg csak azon hatalommal bírhat, hogy az engedelmisséget „törvényes“ rendeletei iránt követelhesse; de nem bírhat azon korlátlan hatalommal, hogy parancsait minden tekintet nélkül arra, vajjon törvénybe ütközik-e vagy sem, erőszakkal is végrehajthassa. Ez kormány-felelősség mellett, csak egy szelidebb neme volna a kormányzati absolutismusnak. Midőn pedig egy közigazgatási vagy egyenesen kormányrendelet törvényességének kérdése, ha ez felmerül, az illetékes bíróság által döntenek el, épen úgy, mint a hogy bármely cselekvés vagy mulasztás törvényességét, vagy törvénytelenességét megítélni, kizárólag a törvénykezési jog körébe tartozik: ez által legkevésbé sincs a tör-

vénykezés sem összekeverve a közigazgatással, sem administratív értelemben ennek föléje helyezve.

A törvénykezésnek hivatása a jogrendet fenntartani s biztosítani. Csak részben tölti be e hivatást, ha a magán cselekvények törvényességének megítélésére kénytelen szoritkozni, s ha a kormányzati s közigazgatási hivatalnokok cselekményeire, melyek sorába a kormányrendeletek is általában tartoznak, a törvényt alkalmaznia nem szabad. Ez esetben nem nyerhetne érvényesülést azon felsőbb jogszabály, miszerint a törvényt értelmezni s alkalmazni mindenki irányában, s minden cselekvényre nézve, a törvénykezés rendes útján a bírói hatalom jogkörébe tartozik; pedig ez a szabad jogi állam és társadalmi rend létezésének alapfeltétele. Lehetetlen ezt oda magyarázni, mintha ez közvetlenül bírói ítéletekkel való kormányzás volna; midőn nem egyéb, mint a kormányzásnak, habár ez a szabályszerűleg nyilatkozó többségből ered, azon bírói elem kezében levő törvénykezési jog által legszigorúbb ellenőrzése, mely bírói elemnek elengedhetlenül szintén a közakaratot képviselő többség kifolyásának, azaz választottnak kell lennie.

E pontnak megvilágítása végett kénytelen vagyok egy államjogi mozzanatot érintetni. Teszem pedig ezt csak annyiban, mennyiben tárgyamra, a törvénykezési reform kérdésre szorosan tartozik. Midőn 1848 előtt a kormány az országgyűlési többségre való tekintet nélkül alakult, sőt ezzel egyenesen szemközt állítatott; midőn feleletre vonható sem volt, szóval, midőn az országos kormányzat absolutisticus módon kezeltetett, — az önkormányzat a megyei igazgatásban keresett és talált menedéket. Az önkormányzat gyűpontjául a megye szolgált. A törvények közvetlen végrehajtása, tehát maga a kormányzás, — azon ügyek kivételével, melyek a helytartótanács és kamara egyenes ellátása s intézkedése alatt állottak — a megyét, azaz, a megyében lakó kiváltságosok egyetemét illette. Ha a kormánytól egy rendelet érkezett, melyben a megye törvényellenességet látott, azt végre nem hajtotta, hanem tisztelettel felretette.

Nevezzük e tényt saját nevéen. Ez „feltétlen ellenszegülés“ volt. Most már sokak előtt úgy tűnik fel, mintha babiloniai zavar lett volna. Pedig ez tejességgel nem áll. Egy jogi állam eszméjével elvileg véve összeférhetlen ugyan, hogy az államban a kormányzattal szemközt akár az egyén, akár az önkormányzati helyhatóság a „feltétlen“ ellenszegülés jogosultságával birjon; de épen oly összeférhetlen az is, hogy egy nép absolut hatalommal kormányoztassék. Ha tehát az ország kormányában absolutismus van, azaz, ha a kormány korlátlan hatalmat vesz igénybe, ennek ellensúlyát a feltétlen ellenszegülésnél egyéb nem képezheti.

A dolog természetében fekszik, hogy hazánkban a bécsi kormányral szemközt 1687-ig még a fegyveres ellentállás jogához is ragasz-

kodtak, később pedig nemcsak az egyéni s politikai szabadság fenntartása, hanem a nemzeti lét megmentése végett is a megyék „feltétlen ellenszegülést” rendszeresítettek; mely azon oknál fogva, mert a folytonos ujjhuzás miatt üdült bajjá vált; előhaladásunkra nézve sok tekintetben kártékonyan hatott ugyan, de a jog és szabadság érdekében mellőzhetlennek, sőt jogszerűnek mutatkozott. E nélkül az alkotmányos élet teljesen megszűnt volna.

Most fordítsuk meg a lapot. Tegyük fel, hogy az önkormányzat elve az országos ügyekben is érvényesíttetni fog; a kormány a nemzet közakarátán, mint erős talapzaton fog állani; az országgyűlési többség kifolyása leendő és tetteiért úgy mint mulasztásaiért az országgyűlésnek felelni tartozik; tegyük fel, hogy nemcsak oly törvényeket, hanem egyszersmind oly viszonyokat és közerkölcsöket is fogunk teremteni, miknél fogva biztosok lehetünk aztán, hogy a hatalommal visszaélő vagy azt rosszúl használó kormánytag okvetlenül mindig kérdőre fog vonatni s bíró elé fog állíttatni.

Tegyük fel tehát a legjobbat, tegyük fel ezen eszményi állapotot, melyet pedig megközelíteni is igen nehéz, — még ezen esetben is vajjon helyes- és czélszerű-e a közjóra, üdvös-e a szabadságra nézve, avagy szükséges-e a rend érdekében a felelős kormánynak oly hatalmat adni, hogy előtte „feltétlenül” mindenki meghajolni tartozzék? Vajjon a kormányzati felelősség elve képezhet-e jogczímet arra, hogy a törvény érdekeket és jogot megtámadó, vagy a helyhatóságok önkormányzatába törvényellenesen beavatkozó kormányrendeletek is feltétlenül végrehajtandók legyenek, és a késő, sokszor épen lehetlenné vált orvoslás mindig csak az országgyűléstől várassék.

En ezt jogi szempontból lehetetlennek tartom. A „törvénybe ütköző” rendeletek irányábani ellenszegülés jogától az egyént és a helyhatóságot teljesen megfosztani nem lehet. A kormány felelőssége csak annyit változtatt a dolgon, hogy míg az abszolút kormányzással szemközt ellenszegülés az egyének részéről nem ugyan különválva, hanem egyetemleg a megye útján „feltétlenül” gyakoroltatott, a felelős kormányzatirányában az ellenszegülés csak „feltételes” lehet, akár egyén, akár helyhatóság részéről, a netán helytelen ellenszegülésből eredő jogkövetkezmények terhe alatt s ennek elvállalása mellett, csak azon feltevésre támaszkodhatik, hogy a kormány rendelete törvényellenes.

De ki fogja ezt eldönteni? Kinek legyen hivatása megoldani azon kérdést, vajjon a kormány rendelete, vagy az ellenszegülés tekintendő törvényellenesnek? Birói tekintélyre van szükség. És itt foglal helyet egy jól rendezett államorganismushoz a független törvénykezési jog ellenőrző s közvetítő működése.

E kérdésben az eszmék tisztázására mindenek fölött szükség van; mivel úgy a szabadság, valamint a jogrend érdekében logikailag ér-

vényes és gyakorlatilag helyes megoldásra kell törekednünk. Aligha felesleges tehát e tárggyal kissé tüzetesebben foglalkozni.

Midőn a hatalom szemközt a társadalom tagjai számára még felelős kormányzat mellett is az ellenszegülés jogát követelni, kétségtelenül igen sokan valami borzasztó német fognak keresni e gondolatban. Vannak apák, a kik sohasem képesek hozzá szokni, hogy gyermekeik, hogyha férfi-kort értek is, más vezetéssel, meggyőződéssel, más akarat-tal birjanak, mint ők birnak és azért ezek sorsak saját észjárásak, saját érdekeit, sőt szeszélyeik szerint holtukiglan szeretnék intézni. Ez azonban, ha nem örültség, de legalább is hadizenet a természet törvényei ellen.

Épen így vannak az emberek, a kik sohasem képesek belátni, hogy egy felvilágosult népnek, sőt a nép bármely tagjának egyénileg mint testületileg joga van tiltakozni az örökös járszalag ellen, és tiltakozni az ellen, hogy mint valamely gyámoltalan nyomorék, minden lép-ten feltétlenül kötelező kormányi rendeletek és hatósági intézkedések által vezetessék.

Az akkép gondolkozó emberek száma különösen megszorodik oly kormányzati rendszer alatt, és oly köznevelési dressura mellett, milyenben hazánk tizenöt éven át részesítve lön. Ezek előtt nincs rettetesebb e szónál: „hatóság iránti engedetlenség.“ A jó rend azt kívánja, hogy a hatóságnak mindenben engedelmeskedjünk, mert a hatóság tudja, mi szolgál a mi javunkra; ezen alapfogalomból indul ki minden igazi filiszter észjárása. Könnyen elhiszi tehát, hogy az ellenszegülés jogának érvényesítése mindenkinek mindenki elleni háborújára fogna vezetni, s ezen jog használatával oda jutnánk, hogy a társadalom elsüllyedne és a világrend összebomlanék.

Pedig dehogy jutnánk oda. Ellenkezőleg, az egyént és minden associatiót a közigazgatási közegekkel szemközt, az önkormányzati helyhatóságot a kormány irányában az ellenszegülés jogával felruházni nemcsak jogbölcseészetileg helyes, hanem épen a rendnek, jólétnek és a köznyugalomnak, a békés fejlődésnek érdekében, a visszaélések és erőszakos rázkodások elkerülése végett mulhatlanul szükséges.

Annak, hogy a nép nagy izgalmak nélkül élvezze jogait, annak, hogy kiválólag a szellemi s anyagi jólét fejlesztésére irányozva tevékenységét, és nem csak pusztá kényszerből, hanem kötelességérzetből teljesítve kötelességeit, megnyugvással viseltessék a fennálló rend iránt, és annak, hogy bizalmát el ne veszítse a békés utoni előhaladás lehetősége iránt, különösen két garantiája van. Egyik, hogy meg legyen győződve, miszerint róla, nélküle, az ő akarata s meggyegezése nélkül semmi sem történhet; másik, hogy rendes és biztos eszközökkel bir annak elérésére, miszerint a megalkotott törvény kötelező ereje alá vonathassanak, ha kell a hatalom birtokosai, a kormány s közigazgatási közegek épen úgy, mint a magánegyén.

Hol a nép által alkotott törvénynek oly tekintélye van és az intézmények oly szervezettel bírnak, hogy a jogot s a jognak megvédését a kormány és közigazgatás ellenében is nehézség nagy küzdelem nélkül lehet érvényesíteni: ott meg kell szünni azon féltékenységek, mely különben a népet e kormányzattal szemközt mintegy hadi lábon tartja s mely erőszakos megoldásokra akkor szokott vezetni, midőn a hatalommal vagy az igaztalan társadalmi előnyöknek birtokában lévő elemekkel szemközt a törvényt rendes uton megvédeni s a végrehajtó hatóságokat törvénytelen vállalataikban feltartóztatni másképp lehetetlen.

Ha mélyebben vizsgáljuk azon okokat, melyek a népeket fordalmakba sodorják, első helyen találjuk azon okok között többnyire azt, hogy a hatalom túlteszi magát a törvényeken, feltétlen engedelmisséget követel a törvénytelen rendeletek iránt, és a legjogosabb téren álló ellenszegülést sem tűri el. A nép nincs mindig oly súlyos helyzetben, vagy annyira demoralisálva s járomhoz szokva, hogy időnként erősebb vágy ne ébredjen benne saját akarátának, nézeteinek, céljainak, érdekeinek érvényesítésére. S ha másként nem képes segíteni magán, mi természetesebb, mint hogy a fennálló rendnek megdöntésével a hatalom áthelyezésére irányozza törekvéseit.

A ekkép támadó küzdelmek és hányatások annál gyakrabban merülnek a felszínre, s annál nagyobb mértékben rendítik meg a társadalmi viszonyokat, mentől erősebben kifejlődik egy nép jogérzete, s mentől nagyobb gyarapodásra jutottak a vagyonosság és szellemi előhaladás azon érdekei, melyek a feltétlen engedelmisséget követelő hatalom ellen a törvényben biztosságot többé nem találnak. A gőzerő is, midőn szétveti burkolotát, annál nagyobb rombolást visz végbe maga körül, mentől nagyobb mennyiségű volt a gőz, mely összeszorított.

A társadalom ilyenmő hányatásai, s a hatalom áthelyezésére irányzott küzdelmek nem is érhetnek véget mind addig, míg a kormányok bármi czimen, bármely ürügy alatt „feltétlen engedelmisséget“ vesznek igénybe magok és a közigazgatási közegek számára, más szóval, míg el nem ismerik az egyénnek, asszociációnak, testületnek, helyhatóságnak azon jogát az államban, hogy a törvényellenes rendeleteknek ellenszegülhessenek. A népben csak az szerezhethet megnyugvást, ha a törvény tekintélye „feltétlen“; ez pedig csak ott áll elő, hol annak, a mi törvényellenes, érvényre jutni lehetlen, azaz hol a törvénytelen rendelettel szemközt az ellenszegülés jogával mindenki élhet.

Bizonyos, hogy veszélyessé válhat mind az, a mi jelentékeny erőt képes kifejteni. Ezt látjuk a természetben, tapasztaljuk a társadalmi viszonyokban. De miért pusztít a vihar, ha szárnyra kelt? Azért mert erejét korlátok közzé szorítani nem lehet. Legyen az ellenszegülés joga feltétlen, és bizonyára pusztítani fog; midőn egyebet nem pusztíthat,

pusztítja a jólétet, megszakgatja az előhaladás eredményeit. Azért az ellenszegülés joga ne legyen feltétlen, mint a vihar. Az ellenszegülés jogát tagadni nem ér semmit, valamint haszontalanság tiltakozni a vihar ellen. Hianem az ellenszegülés jogát lehet szervezni, lehet szabályozni. Rendes lefolyást, alakot kell annak adni, s el fognak múlni minden veszélyei. Ez a feladat.

Abból indulok ki, hogy a kormány a nemzeti képviselőlet többsége által nyilatkozó közakaratnak kifolyása, s hogy a helyhatósági önkormányzat közegei a helyhatóság többségének oly mandatariai, kik időszakonként e változó többség irányzataihoz képest esnek szabad választás alá. Ugy gondolom, hogy ennek így kell lennie, s e feltevés ellen senki sem teend kifogást. Ez az alap, melyre építeni akarok.

Tudom, hogy monarchiában azon elv, hogy a kormány mindenkor a többség akaratából származzék, a gyakorlati életre nézve többnyire csak képzelődés mindaddig, míg a kormánynak azon hatalom tulajdonittatik, hogy a neki nem tetsző képviselőházat, melynek többségét nem bírja, feloszlathassa, és a kezében lévő roppant befolyást, s a rendelkezése alatt álló eszközöket arra használhassa, hogy a megdolgozott választások útján magának többséget szerezzen. Különösen bebizonyította maga Guizot, a parlamentarismusnak ezen ismeretes meghamisítója, s pedig bebizonyította gyakorlatilag, hogy ha a kormány a nemzet képviselőit szétkergetheti valahányszor leszavasztatik, akkor a parlamentarismus s a kormány felelőssége nem egyéb oly elméletnél, mely csak szomorú csalódásokat képes nyújtani. Az ilyen kormány-felelősség épen úgy forradalmi kényszerűsége hajthatja a népet, mint az absolutismus.

Ki a kormányzás egész organismusát, az összes administratiót, a közigazgatási közegek kinevezésével együtt akkép akarja a kormány kezebe adni, hogy ez csak az országgyűlés irányában legyen felelős, rendeleteit pedig feltétlenül végrehajthassa, — az megölte az önkormányzatot. A ki a kormányt felruházza azon joggal, hogy midőn a képviselőház bizodalját s támogatását elveszti, új választást rendelhessen azon nevetséges ürügy alatt, hogy a népre akar hivatkozni, — az megölte a felelősséget.

De vajjon hova is vezetne következetes alkalmazása azon elvnek, hogy a kormány feloszlathassa a képviselőházat, mihelyt ez az ő akaratához alkalmazkodni nem akar. Mily vad képtelenség volna a helyhatósági tisztviselők számára ezen jogot venni igénybe, hogy a helyhatóságot, melynek rendelkezéseihez alkalmazkodni nem akarnak, feloszlathassák. — Pedig a kettő között jogi tekintetben semmi különbség. Az önkormányzat, azaz a többség intenióinak megfelelő kormányzás egyiránt jogosult a helyhatósági ügyekben úgy, mint az országos dolgokban.

A monarchiai elvnek tehát, ha lehetséges akar maradni szabadságra törekvő nemzeteknél, végtére is ki kell békülni a mondottaknál fogva azon gondolattal, hogy a kormány tagjai mindenkor a képviselőház többségéből vétessenek és mihelyt a többség megvonja tőlök bizalmát, azonnal visszalépni, s a többség képviselőinek helyt engedni — feltétlenül tartozzanak. Ebből logikailag s államtanilag következik, hogy az alkotmányos kormány csak a többség akaratát kifejező s szabályszerűleg alkotott törvények értelmében bocsáthat ki rendeleteket. Azt hiszem, hogy a ki a valódi alkotmányosság önkormányzati elvét elfogadja, kénytelen elfogadni ezen jogszabályt is.

S most menjünk tovább a consequentiák fonalán. Ha a kormány csak oly rendeletet bocsáthat ki, mely a törvényen s a törvényhozás célzatain alapszik: bizonyos hogy oly rendeletet, mely törvénybe ütközik, vagy törvényileg elismert jogokat sért — kibocsátnia nem szabad. Ha pedig nem szabad kibocsátnia, úgy az ily rendeletnek végrehajtását sem szabad eszközölnie; tehát ily rendelet irányában engedelmisséget sem követelhet. Midőn a kormány vagy bármely közigazgatási közeg egy törvényellenes rendeletet ad ki, bizonyos, hogy jogtalanul cselekszik, és jogos téren az áll, ki az ily rendeletről az engedelmisséget megtagadja. Természetes tehát, hogy egy jogi államban a törvényellenes kormányzati s közigazgatási rendeletekkel szemközt az ellenszegülés jogával mindenkinek kell birnia.

Egy kormányt azon hatalommal ruházni fel, hogy országgyűlési jóváhagyás reménye fejében a törvényeket felforgathassa, szükségtelen a rend érdekében és mindenkor veszélyes a szabadságra nézve; mindez egyszerű s könnyen érthető. Hanem a nehézség ott kezdődik, hol azon megszokott eljárás áll elő, hogy a kormány vagy közigazgatási közeg valamely törvény értelmének sokszor legképtelenebb elferdítésével azon igénynyel áll elő, hogy törvényellenes rendelete a törvényben gyökerezőnek tekintessék.

Tökéletes és feltétlen sajtószabadság mellett valószínű, hogy a közvélemény erős támadást fog intézni az ily merénylet ellen; hanem a sajtó kétélű fegyver. A dialectika sokszor képes félrevezetni az elméket, és azon kormány, mely a félremagyarázott törvény leplébe akarja burkolni törvényellenes vállalatait, a sajtó terén kész zsoldosokat mindenkor talál, a kik, ha kell, elég szemtelenséggel fognak birni még arra is, hogy ne csak a törvényellenes rendelet törvényességét, de e mellett még azt is vitassák, miszerint a valódi közvéleményt ők képviselik. De különben is bármily rohamot intézzon a sajtó, bármily rohamot intézzenek a népgyűlések egy törvénytelen rendelet ellen, végre is nem rendelkeznek oly közvetlenül alkalmazható erővel, hogy a törvénytelenység elkövetését megakadályozhassák. És ha kitörésig nem akarják hajtani a népet, kénytelenek azt tapasztalni, hogy minden erőködésük

hasztalan; a törvényellenes rendelet fogamatba megy. Meg kell gondolnunk azt is, hogy igen sok oly törvényellenes rendelet adathatik ki, mely érzékeny sebeket üt egyesek jogain s érdekein, a nélkül, hogy a sajtó az ügyet elég jelentékenynek tartaná s érte sorompóba lépve megküzdeni kész legyen.

Ez uton tehát a törvényellenes rendelet foganatosításának nem mindig lehet elejét venni; pedig oda kell törekednünk, hogy minden törvényellenes rendelet végrehajtását, akár egyenesen a kormánytól, akár a helyhatósági közegetől származzék, — okvetlenül a szabályszerű uton meg lehessen akadályozni. S ezt lehetlen másként elérni, mint ha az egyén, az associatio, a helyhatóság szabadon s veszély nélkül élhet az ellenszegülés jogával, s ha teljesen biztos arra nézve, miszerint kétségbe vonván a rendelet törvényességét előbb nem constatiroztatja; a mi részrehajlatlanul csupán a törvény értelmezésére s alkalmazására minden felmerült concret esettel szemközt hivatott független törvénykezési jog közbejöttével történhet.

A társadalmi életben a független birói elemet illeti azon hivatás, hogy az ellenszegülési jog gyakorlának rendes lefolyást adjon, midőn feladata a helytelenül ellenszegülő ellen a kormánynak és közigazgatási közegnek segélyt nyújtani, a törvényellenes rendelettel megtámadott érdekeknek azonban védelmet szolgáltatni úgy, hogy a rendelet törvénytelségét kimondván, ennek irányában az engedelmisség alól az egyént vagy testületet feloldozza.

Fődolog tisztába jönnünk különösen azon kérdésre nézve, vajjon a törvénykezési jog gyakorlatilag mikép segítse érvényre a jogos ellenszegülést, vagy mikép vezesse eredményhez a kormányzatot és közigazgatást, midőn ez törvényes téren áll, és mikép hozza létre a valódi felelősséget ott, hol annak közvetlen szüksége felmerül. E tekintetben figyelmünket különösen három szempontra kell irányoznunk.

Első az, hogy a kormány működése a kormányzat körébe eső ügyek kezelését s a törvények végrehajtását illetőleg vagy közvetlen vagy közvetett, a szerint, a mint a kormány vagy maga jár el saját közegei által, vagy rendeletileg gondoskodik a végrehajtásról, midőn ezt a testületektől, illetőleg helyhatóságoktól követeli. E szerint a kormány intézkedése csak azon esetben találhat az egyén részéről közvetlen ellenszegülésre, midőn saját organumai által eszközli a végrehajtást. Többször tehát azon ellenállás merül fel, mely abban nyilatkozik, hogy ütközhet a testület vagy egy helyhatóság intézkedésébe, mely a kormányrendeletnek, mint törvényellenesnek végrehajtását megtagadja.

Második, mit meg kell jegyeznünk, az, hogy a kormány az önkormányzat kezelésében épen úgy, mint a helyhatósági administratio a helyhatósági önkormányzatnak reá bízott kezelésében kétféleképen jöhet azon helyzetbe, miszerint feleletre kell vonatnia. Feleletre vonandó,

vagy annak elmulasztásaért, mit tenni kötelessége lett volna, midőn a mulasztás által a közérdekek hátrányt, vagy az egyének jogos érdekeikben sérelmet és veszteséget szenvednek, — vagy feleletre vonandó a törvénytelen cselekvésért, mely mások jogait megtámadja, mások törvénytelen biztositott érdekeit csorbitja s veszélyezteti.

Harmadik szempont, hogy a kötelesség-mulasztásokért és törvényellenes cselekményekért mindenki felelős s ill-tő bírása előtt helyt állani tartozik. Felelősség tekintetében az egyén és tisztviselői vagy kormány közeg között semmi különbség nincs. A tisztviselő minőség senkit sem old fel a felelősség terhe alól, s a végrehajtási közeg a maga törvényellenes cselekvésében nem lehet fedezve az által, hogy feljebb valójának vagy épen valamely kormánytagnak meghagyásából járt el. A ki törvényellenes tényre akár magán egyéntől, akár az adminisztratív hatóságától, akár a kormánytól megbízást fogad el, annak, ha kérdőre vonatik, s bíróilag elmarasztaltatik, számadása lehet megbízójával, de a felelősség elől semmikép ki nem térhet.

Es most alkalmazza kiki a mondottakat. Nem szükség hosszasan körülírnom s kombinálnom mindazt, mi ugyis mindenki előtt világos lehet. A gyakorlott ész egyszerre be fogja látni, hogy tekintve egyenként azon találkozási pontokat, melyeken a kormányközeg helyhatóságokkal, testületekkel vagy egyesekkel, a helyhatósági közeg pedig testületekkel és egyesekkel a törvényesség kérdésében összeütközésbe jöhet, a jóhiszemű önvédelmi jog szempontja alkalmazásban az ellenszegülési jog érvényesülésére vezetend. De kétségtelen az is, hogy az ellenszegülés joga semmi zavart, semmi veszedelmet nem idézhet elő, mihelyt a törvénykezési jog védelme alá helyeztetik.

Ha a kormány oly mulasztásba esik, hogy feladatának teljesítéséről vagy a törvények végrehajtásáról nem gondoskodik, avagy nem úgy gondoskodik mint kellene, — ha a kormány törvényellenesen vagy helytelenül használja a közjólét előmozdítása végett reá bízott eszközöket: az ily mulasztásokért és cselekvésekért felelősséggel természetesen csak a képviselőháznak tartozik. Az országgyűlés dolga ily esetben a kormányt közvetlenül feleletre vonni. De itt merül fel mindjárt azon kérdés, vajjon egy kormány, a törvények és intézkedések olynemű végrehajtásaért, mely a helyhatóságok közbejöttével eszközrendő, hogyan feleljen, ha egy helyhatóság szabadon élhet az ellenszegülés jogával? E kérdés azonban csak látszólag képez nehézséget.

A helyhatóságról fel kell tenni, hogy nem egyszerűen makacsságból, hanem azon okból tagadja meg egy rendelet végrehajtását, mert benne törvényteleniséget talál. Meglehet, hogy nincs igaza, de az is meglehet, hogy igaza van. Utóbbi esetben erkölcsi lehetlenség azt kívánni tőle, hogy egy rendeletet, melyet törvényellenesnek tart, jobb meggyőződése daczára végrehajtsa vagy végrehajtsa; jogilag véve

pedig lehetetlen, hogy ily esetben az ellenszegülés jogával ne élhessen azon föltevésnél fogva, hogy a kormány törvényteleniséget kíván.

A kormány maga nem lehet bírása e kérdésnek. Kötelessége abban áll, s ennek teljesítéseért aztán felelősséggel is lehet, sőt kell tartoznia, hogy az ellenszegülő helyhatóságot bíróság elé idéztetvén, a rendelet tagadott törvényességének constatirozásával töle az engedelmességet kikényszerítse, sőt szükség esetében az ekkép törvényesnek ismert rendelet foganatosításáról a helyhatóság terhére s költségére, közvetlen közegei által is gondoskodjék; magától értetvén, hogy ha a bíróság a rendeletet törvényellenesnek találandja, a végrehajtásnak el kell maradnia.

Egészen hasonló helyzetbe jöhet egy helyhatóság is az egyénnel szemközt, ki a törvény tekintélyére hivatkozván, egy rendeletet teljesíteni vonakodik, vagy egy rendeletnek ellenszegül azon maggyőződésnél fogva, hogy a közigazgatási rendelet törvényellenes. Ha az adminisztráció ily rendeletet erőhatalommal foganatosíthatna, mielőtt a rendelet törvényessége a törvénykezés útján szabályszerűen constatiroztatnék, ez a jogrendnek tagadása, ez a társadalmi rendre nézve szükség-telen, sőt veszélyes erőszak és önkény volna.

Az ellenszegülés gyakorlása az államban nemcsak teljesen jogosult, valahányszor a törvényesség jóhiszemű feltevéséből indul ki, hanem minden veszély nélkül lehetővé is válik, mihelyt átengedjük a törvénykezési jognak azon hivatást, melylyel a jogrend érdekében birnia kell; és birnia kell nemcsak azért, hanem egyszersmind a végett is, hogy a kormányzat és általában az adminisztráció által akár mulasztásnál, akár törvényellenes cselekvéseknél fogva okozott jogsérelmeket gyorsan és egyszerűen orvosolni lehessen.

Igen. E pont szinte kiváló figyelmet érdemel. A helyhatóságnak a kormány közvetlen közegeivel, és az egyénnek, úgy a kormány valamint a helyhatóság közegeivel szemközt birnia kell azon joggal, hogy az eljáró közeget bíróság elé idéztethesse azon károkért és jogsérelmekért, melyeket akár köteleességmulasztás, akár törvénytelen intézkedés által egyeseknek vagy testületeknek okoz. Semmi sem bizonyosabb, mint ez, ha a társadalmi rend alapjául nem az önkényt, nem az erőszakot, hanem a jogot fogadjuk el, azon kötelességekkel együtt, melyek abból egy társadalomban a kormányzati s közigazgatási ügyek kezelőire nézve elengedhetlenül származnak.

Nem bocsátkozom ezuttal annak vitatásába, hogy az ellenszegülésből származó kérdések eldöntésére nézve éppen úgy, mint a kormányzati s közigazgatási tisztviselők közvetlen felelősségének érvényesítése tekintetében első bírónak mindig a panaszlott fél illetékes területi bíróságának kell lennie. Én úgy gondolom, hogy ez bővebb bizonyítást nem

is kíván. Azon javallatot, melyet egy röpirat nem rég minden indoklás nélkül csak odavetve felállított, hogy t. i. a kormány és helyhatóság közt egy rendelet törvényessége iránt támadt kérdés eldöntése elsőbbséggel mindjárt a legmagasabb hazai törvényszék egy külön osztályára bizassék, sem a szabadságra nézve előnyösnek, sem a törvénykezési jog elveivel összeférhetőnek egyáltalában nem tartom.

Nem tartom pedig azért, mert még azon esetben is, ha ezen központi bírósági osztály tagjai kizárólag a képviselőház által választatnának, a hatalom folytonos ostromlásainak és a hálóbakerítés fondorlatainak kitéve, nem igen volnának képesek a hatalom irányában teljes függetlenségek hosszú időközön át fentartani. De mi szükség is volna a jogkérdéseket az illetékes bíróságok kezeiből kivenni? Avagy volna-e abban ésszerűség, a jogos ellenszegülés védelmét a középpontba vouni s ez által azokra nézve, kik azzal élni akarnának, rendkívül megnehezíteni, sőt legnagyobb részben lehetetleníteni.

Erősen meg vagyok győződve, hogy a polgári s politikai jogok teljesen biztosítva csak akkor lesznek, ha különösen a helyhatóságok, az alkotmányosságnak ezen védőbástyái, az egész országban mindenütt közvetlenül a független törvénykezési jog közegeinek, a területi bíróságoknak védelme alatt fognak állani.

Az ekkép szervezett, s a társadalmi rend alkatrészévé tett „ellenszegülési jog” tagadhatlanul alkalmatlanságokat okozand a kormánynak, midőn feltartóztató nehézséget gördít némely rendelet végrehajtása elé. De meg kell gondolnunk, hogy a valódi jogrendnek és a szabadságnak magas érdekei megérdemlik, miszerint a kormány némi kényelmetlenségnek is kitétessék, csak biztosítva legyünk törvényellenes kormányzati vállalkozások megghiusíthatása tekintetében. És az ellenszegülési esetek annál gyérebbe fordulandnak elő, mentől inkább megközelíthetjük azon társadalmi s kormányzati állapotot, hogy a törvényhozás mindig érvényre emelhesse a nemzet akaratát, a kormány tagjai s a közigazgatás közegei pedig csak addig maradhassanak állomásaikon, míg a törvény tiszteletében elől járnak, s míg a nemzet akaratát lelkiismeretesen teljesíteni törekeshetnek.

Különben is az ellenszegülés jogának érvényesítése épen azért lévén szükséges, hogy a törvénybe ütköző hatósági rendeletek fogantatása elé gát emeltessék: csak ez uton lehet oda jutnunk, hogy a kormány s közigazgatási közegek kétszer meggondolják, mielőtt egy oly intézkedést adnának ki, vagy annak fogantatásába belemennének, mely törvényesség szempontjából a szigorú megbirálást ki nem állja. Épen az a cél, elérni, hogy a ki a kormányzati ügyek bármely részébeni kezelésére vállalkozik, már előre tudja, miszerint csak a törvényesség terén haladhat a magára vállalt teendők kezelésében. Azon kép-

telenséget pedig csak nem fogja kívánni senki, hogy az ellenszegülési jog azért mellőztessék, mert nagyon alkalmatlan oly közegekre nézve, melyek magokat a törvények fölé helyezni, s kényelmesen zsarnokoskodni szeretnének.

⁷⁰⁾ Ezen felelősséget és annak gyakorlati módozatát hazánkban az 1848. évi III. t. cz. szabályozza.

⁷¹⁾ Szentkirályi M. Eszm. a várm. r. 10. l.

⁷²⁾ Ugyanott 11. l.

⁷³⁾ Ugyanott 35. l.

⁷⁴⁾ Ugyanott 80. l.

⁷⁵⁾ Ugyanott 10. l.

⁷⁶⁾ Ugyanott 14. l.

⁷⁷⁾ Ugyanott 35. l.

⁷⁸⁾ Ugyanott 14. l.

⁷⁹⁾ Kovács L. Megyer. 64. l.

⁸⁰⁾ Tisza K. Parl. f. k. és Megyer. 39. l.

⁸¹⁾ Ugyanott 41. l.

⁸²⁾ Horváth Boldizsár ministeri rendelete a Kossuth iránti bizalmi nyilatkozatok meggátlása tárgyában.

⁸³⁾ Szentkirályi M. Eszm. a várm. r. 51. l.

⁸⁴⁾ Tisza K. Parl. f. kormány és megyerendezés. Kovács L. Megyerendezés. Szentkirályi M. Eszm. a vármegyéek rend.

⁸⁵⁾ Tisza K. Parl. f. k. és Megyer. 77. l.

⁸⁶⁾ Kovács L. Megyer. 53. l.

⁸⁷⁾ Szentkirályi M. Eszm. a várm. r. 22. l.

⁸⁸⁾ Ez az eszme úgy látszik, nagyon tetszik a tervezőnek, szerént a legnagyobb absurdum is helyessé válik, mihelyt az országgyűlési többség azt mondja, helyes. Ebből indult ki Sz. akkor is, mikor egy országos ülésben kimondotta: hogy az osztrák financz, rögtön alkotmányos közeggé válik, mihelyt az országgyűlési többség ezt elhatározza.

⁸⁹⁾ Szentkirályi M. Eszm. a. várm. r. 27. l.

⁹⁰⁾ Tisza K. Parl. f. k. és megyr. 86. és 87. l.

⁹¹⁾ Ugyanott 32. l.

⁹²⁾ Ugyanott 33. l.

⁹³⁾ 1848-ik 23. t. cz. 25. §.

⁹⁴⁾ Tisza K. Parl. f. k. és megyer. 88. l.

⁹⁵⁾ Tisza K. Parl. f. kormány és megyerendezés 85. l. Kovács L. megyerendezés 60. stb. l. Szentkirályi M. Eszm. a vmegyéek rend. 15. l.

⁹⁶⁾ Szentkirályi M. Eszm. várm. r. 15. l.

⁹⁷⁾ Tisza K. Parl. f. k. és megyer. 85. l.

⁹⁸⁾ Kovács L. Megyer. 60—62. l.

- ⁹⁹⁾ Szentkirályi M. Eszm. a várm. r. 38. l.
¹⁰⁰⁾ Kovács L. Megyer. 23. l.
¹⁰¹⁾ Tisza K. Parl. f. k. és megyer. 34. l.
¹⁰²⁾ Ugyanott 82. l.
¹⁰³⁾ Tisza K. Parl. f. k. és megyer. 23. l. Szentkirályi M. Eszm. a várm. r. 38. l.
¹⁰⁴⁾ Kovács L. Megyer. 61. l.
¹⁰⁵⁾ Törvényjavaslatunkban ez helyt foglaland.
¹⁰⁶⁾ Kovács L. Megyer. 61. l.

KIJAVITÁSA

azon lényeges sajtóhibáknak, melyek „a Magyar Ujság röpirata a megyék és városok rendezéséről“ című munkában — a kiadó betegsége miatt — bennmaradtak.

„Olvasóinkhoz“ intézett bevezetésben :
IV. lap 28. sor „nézet“ helyett olvasandó:
„nézetek.“

A „tartalom“-jegyzékben.
VI. lap 1 sor „A megyék, a városok“ h.
o. „A megyék és városok.“
VIII. „ 15 „ e“ h. o. „és.“
„ 23 „ rételes“ h. o. „tőteles.“
IX. „ 42 „ kormányzására“ h. o. „kor-
látozására“

Az I-ső részben.

3 lap 25 sor „csak“ helyett olv. „és az.“
4 „ 26 „ országos“ h. o. „ország.“
6 „ 5 „ önállóságnak“ h. o. „önálló-
ságunk.“
7 „ 24 „ rázkódásukat“ h. o. „ráz-
kodásokat.“
13 „ 24 „ melyet“ h. o. „melyeket.“
14 „ 7 „ felemlíteni“ h. o. „félemlí-
teni“
15 „ 6 „ lehet“ h. o. „tehet.“
20 „ 30 „ ezt“ h. o. „azt.“

A II. részben.

6. lap 20. sor „vágynak“ helyett olva-
sandó „vágynak“
13 „ 34 „ „koresni“ szó után jövő
„mint“ kihagyandó s he-
lyette olv. „Ott van a leg-
nagyobb bizonyíték.“
15 „ 19 „ „nem“ után kimaradt „is.“
17 „ 12 „ „a“ h. o. „az országgyü-
lési.“
19 „ 42 „ „voltából“ h. o. „jövöltá-
ból.“
21 „ 13 „ „foglalhassanak“ után ki-
maradt „törvényhatósági
termeinkben.“
21 „ 34 „ „azokat“ h. o. „azok.“

A III. részben.

3 lap 15 sor „egyház“ helyett olvasandó
„egyházi rend.“

8 lap 3 sor „emberiség“ után kimaradt
szavak : „egyik legnagyobb
átka s a haladásnak.“
9 „ 21 „ „törvényhozásban“ után ki-
maradt „a.“
10 „ 36 „ „tárgyalásokba“ h. o. „tár-
gyalásába.“
13 „ 16 „ „tartozik“ h. o. „tartozzék.“

A IV. részben.

3 lap helytelenül van számozva „III—3-
mal;“ e helyett jö „IV—3“
3 lap utolsó sor „melyek“ helyett olva-
sandó „mely városok.“
6 „ 35, 36 dik sor „A törvényhatóságok
mint ilyenek összes politikai
jogait is“ h. o. „A törvény-
hatóságok mint ilyenek ösz-
szes politikai jogait, tehát a
senatustagok választásának
jogát is“
6 „ 37 sor „befolyása“ után kimaradt :
„ellenben.“
8 „ 19 „ „a“ h. o. „azon.“
10 „ helytelenül van számozva „II—10-
zel;“ e helyett „IV—10.“
16 „ 11 „ „mellett az“ h. o. „mellett
az, az“
16 „ 16 „ „tételre“ h. o. „tételére.“
18 „ 42 „ „bár“ h. o. „már.“

Az V. részben.

2 lap 30 sor „idézhett volna“ h. o. „nem
idézhett.“
6 „ 41 „ „szerezteessék“ után kima-
radt „minden.“
6 „ 42 „ „fokozatai“ h. o. „fokoza-
tain.“
14 „ 6 „ „megtagadja“ h. o. „megta-
gadhasa.“
15 „ 29 „ „elemeivel“ után a pont előtt
olvasandó még : „is.“
19 „ 15 „ „kormány“ után tett „soha“
a „vállalkozik“ szó után ol-
vasandó.

- 23 lap utolsó sor végéről kimaradt e néhány szó: „szavazatukért feleletre lehet vonni.“
- 24 „ 13 sor „korunkban“ h. o. „korunk“
- 24 „ 14 „ „eszmék“ h. o. „eszméinek“
- 26 „ a lapszámozás helytelenül „IV—26.“ e helyett „V—26“ teendő.

A VI. részben.

- 5 lap 33 sor „emelésére“ helyett olvas „emelése.“
- 6 „ 29 „ „a“ h. o. „az országos.“
- 9 „ 38 „ „történjék“ h. o. „történnek.“
- 10 „ 29 „ „erős“ szó után kimaradt: „aristokratikus.“
- 12 „ 23 „ „akarják“ h. o. „akarjuk.“
- 13 „ 4 „ „Ha régibb“ h. o. „Ha a régi.“
- 14 „ 31 „ „részében“ h. o. „nevében.“
- 24 „ 1 „ „közigazgatás“ h. o. „közigazgatási tanács.“

A VII. részben.

- 3 lap 21 sor „jogainak“ h. o. „jogának.“
- 3 „ 41 „ „intézkedéseket“ h. o. „intézkedések.“
- 3 „ 43 „ „esik“ h. o. „esnek.“
- 5 „ 18 „ „válík“ h. o. „válhatik“
- 7 „ 9 „ „hatalom“ után kimaradt „administratív.“
- 13 „ 36 „ „megyei“ után kimaradt „városi.“
- 15 „ 10 „ „bizatnék“ h. o. „bizatnának.“

A függelékben.

- 6 lap 38 sor „minői“ h. o. „minő.“
- 9 „ 40 „ „a postulatumok“ h. o. „és postulatumok.“
- 10 „ 36 „ „számunkra“ után kimaradt „a.“
- 11 „ 35 „ „miniszterium“ szó után teendő egy bezárójel).
- 12 „ 27 „ „III és IV“ h. o. „VI és VII.“
- 13 „ 19 „ „mennység“ után kimaradt a következő közbevetés: — „azon esetben, ha lehetőleg könnyíteni kívánnók a választók újabb megszavaztatásának eszközését.“
- 13 „ 31 „ „minden“ h. o. „inindig.“
- 14 „ 25 „ „felé“ h. o. „fölé“
- 16 „ 22 „ „törvény“ h. o. „törvényes.“
- 17 „ 3 „ „hatalom“ h. o. „hatalommal“; — 4. s. „követelni“ h. o. „követeljük“; — 5 sor „német“ h. o. „rómet“; — 7. s. „vezetékkel“ h. o. „nézetekkel“; — 8. s. „sorsak“ h. o. „sorsát“; — 9. s. „észjárak“ h. o. „észjárásuk“; — 9. s. „érdekeit“ h. o. „érdekeik“; — 11. s. „a“ kiagyandó.
- 18 „ 3 „ „nehézség“ után kimar. „és.“
- 21 „ 4 „ „s“ helyett olv. „hogy.“
- 21 „ 13 „ „törvényességét“ után kimaradt „s ez okból.“
- 22 „ 14 „ „hatóságától“ h. o. „hatóságtól.“

